

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

В. Є. Хаустова, О. І. Омельченко

Соціальна політика в регіонах України

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНЖЕК»

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНЖЕК»

**KHAUSTOVA V. Y.
OMELCHENKO O. I.**

SOCIAL POLICY IN UKRAINIAN REGIONS

Monograph

**Kharkiv
«ЕНГЕС» РН
2012**

**ХАУСТОВА В. Є.
ОМЕЛЬЧЕНКО О. І.**

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Монографія

**Харків
ВД «ІНЖЕК»
2012**

ББК 65.050.9

X 26

Рекомендовано на засіданні вченої ради Науково-дослідного центру
індустріальних проблем розвитку НАН України (протокол № 7 від 11.06.2012 р.)

Рецензенти: **Благул І. С.** – д-р екон. наук, професор, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ);

Раєвнєва О. В. – д-р екон. наук, професор, Харківський національний економічний університет;

Христіановський В. В. – д-р екон. наук, професор, Донецький національний університет

Хаустова В. Є., Омельченко О. І.

X 26 Соціальна політика в регіонах України : монографія / Хаустова В. Є., Омельченко О. І. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 428 с. Укр. мова

ISBN 978-966-392-389-5

У монографії подано результати дослідження проблеми формування та реалізації соціальної політики в регіонах України. Розглянуто особливості соціального регіонального розвитку та виявлено його нерівномірність. Проаналізовано сутність, функції, заходи та механізми формування та реалізації соціальної політики в країні. Запропоновано методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів, який базується на оцінці та діагностиці рівня життя населення регіонів країни і враховує міжрегіональні диспропорції та конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку, що дозволяє підвищити обґрунтованість вибору пріоритетних напрямів стимулювання соціального розвитку регіонів з боку держави на основі розробки відповідного комплексу цільових програм.

На основі запропонованого підходу на прикладі Харківської області було розроблено рекомендації щодо корегування комплексу діючих цільових програм із врахуванням наявних конвергентно-дивергентних тенденцій розвитку та визначених пріоритетних напрямів регулювання.

Рекомендовано для науковців, фахівців у сфері регіонального розвитку, фінансових аналітиків і консультантів, студентів вищих навчальних закладів та інших зацікавлених сторін.

ББК 65.050.9

ISBN 978-966-392-389-5

© Хаустова В. Є., Омельченко О. І., 2012

© ВД «ІНЖЕК», 2012

ЗМІСТ

Вступ.....	7
<i>Розділ 1. Теоретичні засади формування соціальної політики в регіонах України</i>	9
1.1. Соціальна політика: сутність, принципи та функції	9
1.2. Структура соціальної політики.....	28
1.3. Передумови формування та реалізації соціальної політики в Україні	46
1.4. Програмно-цільовий підхід як інструмент формування та реалізації соціальної політики	62
<i>Розділ 2. Аналіз соціального розвитку регіонів України</i>	84
2.1. Теорія і практика оцінки та діагностики рівня життя населення в країні та її регіонах	84
2.2. Комплексна оцінка рівня життя населення регіонів України	106
2.3. Діагностика рівня життя населення регіонів України та ідентифікація проблемних сфер їх соціального розвитку	122
<i>Розділ 3. Формування соціальної політики в умовах нерівномірного соціального розвитку регіонів України</i>	135
3.1. Аналіз диференціації соціального розвитку регіонів України	135
3.2. Методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів	147
3.3. Напрями удосконалення регіональної соціальної політики шляхом формування комплексу цільових програм.....	159
Висновки.....	186
Література	189
Додатки	221

CONTENTS

Introduction	7
<i>Chapter 1. Theoretical basis of formation of social policy i n Ukrainian regions</i>	9
1.1. Social policy: essence, principles and functions	9
1.2. Structure of social policy	28
1.3. Prerequisites of formation and realisation of social policy in Ukraine.....	46
1.4. Programme and target oriented approach as a tool of formation and realisation of social policy	62
<i>Chapter 2. Analysis of social development of Ukrainian regions</i>	84
2.1. Theory and practice of assessment and diagnostics of living standards of population in the country and in its regions	84
2.2. Comprehensive assessment of living standards of the population of Ukrainian regions	106
2.3. Diagnostics of living standards of the population of Ukrainian regions and identification of problematic spheres of their social development.....	122
<i>Chapter 3. Formation of social policy under conditions of non-uniform social development of Ukrainian regions</i>	135
3.1. Analysis of differentiation of social development of Ukrainian regions.....	135
3.2. Methodical approach to formation of social policy directed at reduction of differentiation of social development of the regionsB	147
3.3. Directions of improvement of regional social policy by means of formation of a complex of target oriented programmes	159
Conclusions.....	186
Bibliography	189
Annexes	221

ВСТУП

У світі питанням забезпечення розвитку людини приділяється підвищена увага. Проте, будь-якій країні світу притаманна певна нерівномірність соціального розвитку регіонів, що негативно впливає на її становище в цілому. З метою подолання такої диференціації соціального регіонального розвитку уряди країн змушені досліджувати її динаміку, розробляти та впроваджувати відповідні заходи. В Україні протягом останніх десятиріч також посилюються процеси міжрегіональної диференціації. Так, за одним з найбільш використовуваних для оцінки соціального розвитку країн світу показником – Індексом людського розвитку (ІЛР) – в Україні в 2010 р. спостерігалось 11 регіонів з рівнем соціального розвитку нижче середнього по країні та 14 – вище середнього. При цьому мінімальне значення показника ІЛР по країні було зафіксовано в 2009 р., а по регіонах різниця між його вищим та нижчим значеннями складала півтора рази. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування соціальної політики, спрямованої на подолання диференціації соціального розвитку в регіонах країни та підвищення рівня життя її населення.

Дослідженню різних аспектів проблем соціального розвитку, формування та реалізації державної політики в цій сфері присвячено роботи О. Амоші, Г. Беккера, В. Гейця, О. Геймана, О. Гранберга, М. Долішнього, М. Кизима, Т. Клебанової, В. Леонт'єва, Е. Лібанової, О. Макарової, Г. Мюрдаля, І. Новака, О. Раєвневої, Р. Солоу, І. Сторонянської, Т. Шульца та ін. Проте, питання, пов'язані з механізмами формування соціальної політики, спрямованої на подолання міжрегіональної диференціації, залишаються недостатньо розробленими. Потребують удосконалення механізми оцінки та діагностики соціального становища в регіонах країни, а також визначення пріоритетних сфер для державного стимулювання їх розвитку. Крім того, на сьогоднішній день низькою залишається ефективність соціальної політики в країні внаслідок недосконалих механізмів формування комплексу державних та регіональних цільових програм як інструменту її реалізації.

Враховуючи вищенаведене, у монографії представлено результати дослідження, метою якого була розробка теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму формування соціальної політики, спрямованої на зменшення міжрегіональної диференціації соціального розвитку регіонів України.

У межах проведеного дослідження було виконано такі завдання:

- проаналізовано особливості та динаміку диференціації соціального розвитку регіонів України;

- розглянуто сутність та особливості соціальної політики як інструменту зменшення міжрегіональної диференціації, її принципи та функції;
- розкрито структуру соціальної політики як системи та досліджено механізми її формування та реалізації;
- проаналізовано розвиток засад законодавчого регулювання соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів, за роки незалежності України;
- доведено, що узагальнюючим показником соціального розвитку країни та її регіонів є показник рівня життя населення, та розроблено методичний підхід щодо оцінки та діагностики рівня життя населення в регіонах країни;
- проведено оцінку та діагностику рівня життя населення в Україні та її регіонах і визначено пріоритетні напрями формування соціальної політики;
- доведено, що дієвим інструментом вирішення проблем соціального розвитку регіонів та реалізації соціальної державної політики, спрямованої на зменшення міжрегіональної диференціації, є цільове програмування, яке передбачає розробку цільових програм регіонального та державного рівня, й визначено сутність та особливості реалізації цільового програмування в країні;
- удосконалено механізм формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку;
- розроблено методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів, який базується на оцінці та діагностиці рівня життя населення регіонів країни і враховує міжрегіональні диспропорції та конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку, що дозволяє підвищити обґрунтованість вибору пріоритетних напрямів стимулювання соціального розвитку регіонів країни з боку держави на основі розробки відповідного комплексу цільових програм.
- розроблено рекомендації щодо корегування комплексу діючих цільових програм із врахуванням наявних конвергентно-дивергентних тенденцій розвитку та визначених пріоритетних напрямів регулювання на прикладі Харківської області.

Монографія може бути корисною науковцям, фахівцям у сфері державного та регіонального управління, фінансовим аналітикам, консультантам та робітникам соціальної сфери. Крім цього, дослідження може становити інтерес для викладачів та студентів вищих навчальних закладів та інших зацікавлених сторін.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

1.1. Соціальна політика: сутність, принципи та функції

Суспільне усвідомлення цінності людського життя, важливості повноцінного та гармонійного розвитку кожної особистості, її фізичних, моральних і духовних здібностей, а також необхідності створення умов для самореалізації людського потенціалу вимагають від науки і органів виконавчої влади об'єктивного та своєчасного визначення основних стратегічних напрямів та пріоритетів соціального розвитку України. Ця проблематика актуалізується в контексті євроінтеграційних намірів України та її самоідентифікації як майбутнього повноправного члена Європейського Союзу, адаптації її соціальної політики до міжнародних стандартів, поглиблення глобалізаційних процесів у світі [265, с. 3].

Так, у Звіті з людського розвитку в Україні за 2008 р. «Людський розвиток і європейський вибір України» визначено, що відправною точкою європейської інтеграції країни є її розвиток згідно з парадигмою людського розвитку, яка передбачає концентрацію уваги на людині та її потребах [377].

У доповіді Е. Лібанової від 19.07.2011 р. «Україна на шляху до соціального залучення» зазначено, що метою розвитку країни є створення середовища, що надає людям можливість насолоджуватися довгим, здоровим і творчим життям, а його кінцевою метою є людський розвиток [377].

У світі питанням людського розвитку приділяється підвищена увага, що підтверджено щорічними глобальними Доповідями про людський розвиток, які надають огляд тенденцій розвитку майже всіх країн-членів Організації Об'єднаних Націй (ООН), починаючи з 1991 р. Кожна Доповідь містить конкретні рекомендації щодо сприяння соціальному залученню та розвитку. Концепція людського розвитку базується на конвенціях ООН з прав людини [377], Ради Європи [378], Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) [374], конвенціях щодо трудових нормативів і соціального права, міжнародних угодах зі сталого розвитку [377].

Таким чином, з метою забезпечення людського розвитку в ринкове господарювання повинні бути вбудовані компоненти, які забезпечать його соціальну спрямованість [129, с. 5].

Проблемам соціальної спрямованості та розвитку сучасного суспільства присвячено багато праць як закордонних [76; 115; 120; 122; 165; 177; 181; 303; 306; 320], так і вітчизняних вчених [68; 70; 82; 99; 102; 117; 118; 126; 129; 144; 153; 157; 159; 162; 172; 179; 182; 185; 215; 219; 220; 231; 237; 244 248 249; 253; 254; 281; 293; 296; 300; 325; 326]. На основі аналізу їх робіт сформовано такі тези відносно перспектив розвитку України:

- розвиток країни повинен орієнтуватися на соціалізацію економічної системи з урахуванням потреб громадян, їх інтересів;
- необґрунтоване та нецілеспрямоване реформування соціально-економічних процесів ведуть до загострення структурної кризи соціальної сфери;
- основними пріоритетами діяльності органів влади в сфері соціальної політики повинно бути створення гідних умов для життя людей;
- формування та вдосконалення соціальної політики пов'язано з розвитком сфер діяльності, функціонування яких спрямовано на задоволення потреб населення;
- особливої уваги потребують питання, пов'язані з підвищенням загального життєвого рівня, подоланням бідності, забезпеченням соціальних гарантій, покращанням здоров'я населення та якості життя.

Таким чином, сучасні суспільні та економічні перетворення в Україні мають передбачати зміну системи соціального управління, створення засад для формування соціальної безпеки людини, перетворення соціальних чинників на важливий інструмент прискорення економічного розвитку, створення відповідних правових, соціальних інститутів, що покликані управляти економічною діяльністю й механізмами розподілу та перерозподілу доходів.

Аналіз рівня соціального розвитку України шляхом порівняння з іншими країнами світу (табл. 1.1) показав, що він залишається за різними індексами середнім і нижче середнього.

Як видно з табл. 1.1, за розглянутими індексами Україна посідає 95-е місце серед 143-х за Міжнародним індексом щастя, 93-є місце серед 97 за Індексом щасливих країн, 68-е місце серед 194-х за Індексом якості життя, що дозволяє зробити висновок про недостатній рівень її соціально-економічного розвитку. Особливо важливо відмітити результати опитування населення стосовно їх власної оцінки якості та рівня життя, оскільки Україна посідає одне з передостанніх місць у рейтингу країн світу.

Таблиця 1.1

**Порівняння індексів оцінки рівня соціального розвитку України з окремими країнами світу
[208, с. 18]**

Індекс (рік оцінки)	Склад індексу	Рейтинг і значення показника країни-лідера	Рейтинг і значення показника України	Рейтинг і значення показника країни-аутсайдера
Міжнародний індекс щастя (2009 р.)	Очікувана тривалість життя (років), задоволеність життям (соціологічне опитування), екологічна ситуація	1. Коста-Ріка (76,1)	95. Україна (38,1)	143. Зімбабве (16,6)
Індекс щасливих країн (2010 р.)	Соціологічне опитування	1. Данія (4,24%)	93. Україна (-1,69%)	97. Зімбабве (-1,92%)
Індекс якості життя (2009 р.)	Вартість проживання, економіка, культура та розваги, навколишнє середовище, свобода, охорона здоров'я, інфраструктура, клімат, власна безпека	1. Франція (82)	68. Україна (62)	194. Сомалі (30)

Ще одним з найбільш використовуваних для оцінки соціального розвитку країн світу показником є Індекс людського розвитку (ІЛР), який офіційно прийнятий фахівцями ООН і являє собою інтегральну оцінку трьох складових компонент, що характеризують довголіття, рівень освіти та доходів населення країни [129, с. 6]. У табл. 1.2 наведена динаміка ІЛР України та її рангу серед країн світу за період 2000–2010 рр. [335; 353; 344].

Таблиця 1.2

Динаміка ІЛР України та її ранг серед інших країн світу

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Значення ІЛР	0,755	0,766	0,777	0,766	0,774	0,788	0,789	0,796	0,714	0,706	0,710
Ранг України серед інших країн	80 (із 173)	75 (із 175)	70 (із 177)	78 (із 177)	77 (із 177)	76 (із 177)	84 (із 177)	85 (із 182)	65 (із 168)	69 (із 169)	69 (із 169)

З даних табл. 1.2 видно, що Україна за значенням ІЛР протягом розглянутого періоду майже стабільно посідає місце трохи вище середнього серед усіх країн, які брали участь у побудові рейтингу. Варто відзначити, що найнижче значення індексу Україна мала в 2009 та 2010 рр. і порівняно з даними 2000 р. відставання становить 6%, а також спостерігаються коливання із року в рік. Тож, можна констатувати, що за десять років Україна не зробила відчутних

якісних змін у соціальному розвитку, а заходи подолання такої ситуації потребують подальшої розробки.

Таким чином, співставлення України з іншими країнами світу за індексами соціально-економічного розвитку свідчить про його недостатній рівень, про неефективність діючої соціальної політики та про необхідність розробки та впровадження теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо визначення пріоритетних напрямів її формування та реалізації в регіонах України.

Необхідно зазначити, що протягом всієї історії людства ті або інші варіанти соціальної політики розроблялися різними типами суспільства та реалізовувалися в діяльності держави. В їх основі лежали уявлення про належне та справедливе, сформоване мораллю та релігією, закріплене традиціями.

Питання, пов'язані з розумінням сутності політики, взаємовідносин держави та суспільства, з давніх часів були предметом уваги вчених, які визнавали, що завданням держави є піклування про свій народ. В працях давньогрецького філософа Платона під політикою (від грец. «політіха» – державна діяльність) розумілося мистецтво жити разом. Арістотель трактував політику як участь у справах держави, мистецтво управління нею. Власне його, як автора одноіменного трактату, вважають батьком цього терміну [244, с. 12].

Згодом дістала розвиток веберівська традиція дослідження політичних інститутів як рушійних сил соціальних змін. Весь хід розвитку політичних режимів, виникнення, функціонування й занепаду держав був пронизаний увагою до пошуку ефективних методів утримання влади, управління людською активністю (трудовою, відтворювальною, споживчою, соціально-культурною тощо). Еволюція способу життя диктувала потребу розвитку соціальних доктрин політики.

Аналіз поняття «соціальна політика» потребує уточнення змісту поняття «соціальний». Виявлення сутності поняття «соціальний» нерозривно пов'язане з певним розумінням змісту та місця соціальних процесів у розвитку суспільства. Такий розвиток відбувається в економічній, політичній, духовній сферах, характеризується змінами в національно-етнічній ситуації, довікллі. Соціальний розвиток – це невід'ємна складова названих сфер, що охоплюють ролі й функції, притаманні сучасній людині в суспільстві як працівника, члена різних політичних і громадських організацій, споживача матеріальних і духовних благ, представника певного етносу, сім'янина, перетворювача навколишнього середовища [172, с. 21]. Соціальну сферу формує комплекс відносин і зв'язків, які виникають між людьми, соціальними групами (суспільними шарами, класами) і суспільством загалом, що пов'язані із забезпеченням задово-

лення широкого спектра потреб, необхідних для відтворення життєдіяльності людини.

Слід зазначити, що в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів до сьогодні не вироблено єдиного визначення поняття «соціальна політика». Основними причинами цього є розбіжність у розумінні ролі та місця держави й суспільства, ступеня їх втручання в життя та діяльність окремої людини, сім'ї чи соціальної групи, нечіткість трактування понять, некоректне оперування ними.

Початково соціальну політику визначали як систему державних рішень, спрямованих на досягнення добробуту населення. Однак це визначення не є однозначним, адже до такої системи рішень може належати багато напрямів діяльності уряду. Попри все, важливим завданням державної влади залишається служіння інтересам населення, досягнення його благополуччя, тобто соціальну політику можна вважати одним із видів регулювання держави, яку називають державою загального добробуту. Сутність цього поняття полягає в тому, що держава взяла на себе обов'язок забезпечувати певний рівень життя свого населення, і ця діяльність охоплює широке коло питань соціального буття: соціальний захист знедолених, боротьбу з бідністю, регуляцію ринку праці, охорону здоров'я, освіту, культуру, етнопціональні питання тощо. Як правило, соціальна політика асоціюється з державним забезпеченням певних базових соціальних послуг (медичне, пенсійне та житлове забезпечення, освіта, працевлаштування тощо), спрямованих на підвищення соціального добробуту, тобто охоплює всіх членів суспільства. Проте, аналогічно даної концепції держави, більш широке визначення соціальної політики може також включати деякі послуги, які покращують добробут суспільства (транспортні, телекомунікаційні) та навіть економічну політику й державне регулювання, що спрямовані на покращання умов життя [302; 355].

В останню третину ХХ ст. набула поширення парадигма соціальної справедливості, яка передбачає рівність можливостей людей в суспільстві, а також рівномірний розподіл благ з урахуванням різних потреб кожної людини [291; 342]. Оскільки соціальна політика держави ґрунтується на основі принципу соціальної справедливості, її можна тлумачити як діяльність держави щодо узгодження інтересів різних соціальних груп у сфері виробництва, розподілу та споживання, а також узгодження їх інтересів з інтересами окремої пересічної людини та колективними цілями всього суспільства.

Як специфічну функцію держави та суспільства проблему соціальної політики почали досліджувати під час розробки концепції соціально орієнтованої держави. Наприкінці ХІХ ст. група німецьких учених заснувала «Гурток соціальної політики», основною метою якого стало дослідження політики та

економіки у контексті соціології. Проте поняття соціальної політики було запроваджене у науковий обіг французьким теоретиком утопічного соціалізму Ш. Фур'є, завдяки якому було поставлено питання про зобов'язання держави надавати своїм громадянам певні соціальні гарантії (для чого держава повинна була монополізувати торгівлю, емісію грошей та збір податків). На думку Ш. Фур'є, соціальна політика могла бути реалізована саме завдяки державній монополії.

З часом поняття соціальної політики почало розглядатися у контексті соціальної держави. З огляду на багатоваріантність типів соціальної держави стають зрозумілими тлумачення соціальної політики різними дослідниками. І хоча поняття соціальної держави використовується, як правило, відносно окремих європейських країн (Швеція, Німеччина, Данія тощо), можна констатувати, що будь-яка сучасна економічно розвинута країна має ті чи інші її ознаки. Навіть у країнах, де традиційно домінують принципи соціально-економічного лібералізму (зокрема у США), теж проводиться цілеспрямована державна соціальна політика.

У XIX–XX ст. соціальна політика розглядалася дослідниками як різновид економічної політики, що проявляється у впливі держави (за допомогою економіко-правових, управлінських та інших заходів) на соціально-економічну систему з метою досягнення певної ідеальної ситуації. Що ж стосовно вчених зі східноєвропейських країн, то до 90-х років минулого століття у своїх дослідженнях у сфері соціальної політики вони наголошували на ролі держави та правлячої партії у покращанні соціальної структури й умов життя [293, с. 30–31].

Сьогодні соціальну політику в прикладному, практичному сенсі, визначають як сукупність (систему) конкретних заходів, спрямованих на життєзабезпечення населення [259, с. 9]. При такому вузькому її трактуванні відсутність заходів свідчатиме про відсутність самої соціальної політики.

З наукових позицій соціальна політика – це не тільки система заходів, а також система взаємовідносин і взаємодій між соціальними групами, соціальними прошарками суспільства, в центрі яких – людина, її соціальний захист і розвиток, життєзабезпечення та безпека населення загалом. Таким чином, соціальна політика – багатогранний процес і структурно складне явище [259, с. 9].

Згідно з [259, с. 21], соціальна політика – це взаємовідношення соціальних груп з приводу збереження та зміни соціального становища населення загалом та його складових класів, прошарків, соціальних, соціально-демографічних, соціально-професійних груп, соціальних спільнот.

Доцільно звернути увагу, що соціальна політика розглядається як у широкому, так і у вузькому розуміннях. Так, діяльність держави, політичних інститутів

і громадських об'єднань, спрямована на удосконалення соціальної сфери, є соціальною політикою у широкому розумінні (дослідження якої є прерогативою соціологів). У той же час діяльність суб'єктів соціальної політики, спрямована на захист груп населення, неспроможних до самозахисту та самозабезпечення, є соціальною політикою у вузькому розумінні [293, с. 30].

Недоліком багатьох визначень соціальної політики є те, що досить часто її розглядають як сукупність заходів, спрямованих на забезпечення певних параметрів соціального становища. Також часто обмежують тільки діяльністю держави, не враховуючи діяльність інших суб'єктів суспільства, або розглядають окремі параметри соціальної сфери.

Узагальнюючи теоретичні результати наукових досліджень вчених і практиків, враховуючи визначення і закріплені положеннями державних документів напрямки діяльності урядів, громадських інститутів переважної більшості країн світу, слід визнати, що спільність поглядів на соціальну політику досягнута лише у тому, що в більшості випадків вона розглядається як система заходів, спрямована на підвищення суспільного добробуту, поліпшення якості життя населення й забезпечення соціально-політичної стабільності [262, с. 41].

З огляду на те, що і досі існує розбіжність у розумінні ролі та місця держави й суспільства, ступеня їх втручання в життя та діяльність окремої людини, сім'ї чи соціальної групи, нечіткість трактування понять, некоректне оперування ними, доцільним було проведення подальшого аналізу сутності поняття «соціальна політика» з метою його уточнення, а також визначення переліку структурних складових, які його формують.

В науковій літературі [171, с. 21; 229, с. 261; 243 с. 12; 249, с. 31–32; 258, с. 21; 262, с. 39–41; 292, с. 30; 312, с. 15–23] виділяють декілька концептуальних підходів до визначення сутності даного поняття, які можна згрупувати таким чином:

- 1) підхід, який базується на ототожненні соціального та суспільного, тобто соціальну політику розглядають як суспільні дії щодо вирішення загально-носупільних проблем; мета соціальної політики – сприяння досягненню цілей суспільства. Загальновизнаним недоліком такого підходу вважається недооцінка, «усунення на другий план» проблем та інтересів особистості;
- 2) підхід, який базується на принципах соціальної справедливості та соціальної солідарності як основних цінностях сучасного громадянського суспільства. Цей підхід не дає уявлення про те, що входить в це багатозначне поняття. За такого підходу до визначення соціальної політики губиться реальна мета та шляхи її досягнення;

- 3) підхід, який віддає перевагу перерозподільним заходам і визначає соціальну політику як інструмент пом'якшення негативних наслідків індивідуальної та соціальної нерівності. В рамках такого підходу метою політики є регулювання диференціації доходів. Проблема полягає у визначенні оптимальної або безпечної різниці, що обумовлює достатній рівень зацікавленості в збільшенні доходів заможних верств суспільства й разом з тим захищеність найбідніших;
- 4) підхід, який визначає соціальну політику як різновид суспільної діяльності, що спрямована, насамперед, на вирішення питань захисту соціально вразливих і потенційно небезпечних верств населення;
- 5) підхід, який виходить із необхідності регулювання (стабілізації та регламентування) соціально-трудова стосунків, тобто стосунків праці й капіталу, найманих працівників і роботодавців. На цьому будуються всі соціальні заходи. Недоліком такого концептуального підходу до визначення соціальної політики є те, що поза увагою (як і в попередньому підході) залишається значна частина суспільства, яка не входить до сфери цих стосунків.

Слід визнати, що кожен із зазначених концептуальних підходів визначення соціальної політики має раціональний початок і певні обмеження водночас. Сучасна соціальна політика розвинутих країн світу використовує всі ці підходи.

В табл. А.1 додатка А наведено визначення соціальної політики науковців та практиків, які дозволять краще зрозуміти різні точки зору й окреслити власне розуміння сутності соціальної політики. Проведений аналіз і дослідження робіт, присвячених проблемам соціальної політики, підтвердив існування великої кількості трактувань цього поняття та необхідність його уточнення.

Сьогодні у науці використовується багато різноманітних методів, підходів і прийомів наукового дослідження, які тісно між собою пов'язані логічно, структурно, утворюючи систему.

Аналіз низки джерел [72, с. 55–57; 78, с. 60–61; 119, с. 11; 148, с. 74–75; 151, с. 70–77; 169, с. 7–17; 175, с. 90–97; 210, с. 16–37; 213, с. 33–37; 233; 239, с. 6–11; 247, с. 87–98; 279; 289, с. 124–199; 313, с. 88–89; 319, с. 110] дозволив зробити висновок, що на цей час класифікація методів наукового дослідження розроблена недостатньо, оскільки в одній і тій самій науковій галузі може бути використаний комплекс методів, які постійно піддаються трансформації. У різних наукових галузях використовуються методи, що збігаються за назвою, але цілі та прийоми (методики) їх реалізації різні. Критерії для проведення класифікації також різноманітні (за рівнем дослідження, за характером пізнавальної діяльності, за способом організації дослідження, за сферою застосування).

І будь-який поділ методів є умовним, оскільки з розвитком пізнання метод може переходити з однієї категорії в іншу. На рис. Б.1–Б.8 додатка Б наведено класифікації методів наукових досліджень, що пропонуються вітчизняними та закордонними вченими.

Вибір методу дослідження також залежить від тієї мети та завдань, які в ньому ставляться. Тому з метою опрацювання наукових джерел з питань соціальної політики і виявлення підходів до визначення поняття «соціальна політика» було розглянуто можливість застосування методів аналізу документів, які автор відніс до загальнонаукових методів, оскільки проблема аналізу першоджерел існує у всіх галузях науки, застосовуваних на експериментально-теоретичному рівні.

На рис. Б.9–Б.11 додатка Б наведено класифікацію методів аналізу документів. Необхідно відзначити, що класифікації Г. Путятиної, Н. Пугачової та С. Светуцької (рис. Б.9 та Б.10 додатка Б) досить схожі, а класифікація В. Пащенко (рис. Б.11 додатка Б) є суперечливою, оскільки статистичний аналіз є поєднанням прийомів не тільки якісних методів, але і кількісних, так само інформаційні методи застосовуються для дослідження якісних і кількісних характеристик даних, проблемно-мотиваційний метод можна розглядати як складову частину інформаційного методу. На даному етапі розвитку науки складно чітко розмежувати якісні та кількісні методи, оскільки вони взаємодоповнюють один одного, компенсуючи існуючі недоліки, тісно переплітаються, постійно розвиваються та доповнюються новими модифікаціями вже відомих методів.

Для уточнення сутності поняття «соціальна політика» в дослідженні був застосований метод, поширений в галузі суспільних наук, що базується на аналізі текстових масивів – класичний контент-аналіз, який полягає в знаходженні в тексті певних змістовних понять (одиниць аналізу), виявленні частоти їх використання і співвідношення зі змістом всього тексту. Враховуючи мету дослідження, було використано класичний кількісний контент-аналіз (далі по тексту просто контент-аналіз), оскільки вивчення та узагальнення складових поняття «соціальна політика» є досить вузьким і конкретним завданням, а сукупність обраних визначень вчених соціальної політики є малою вибіркою, тому застосування якісного контент-аналізу є недоцільним.

Даний метод був обраний з-поміж інших методів дослідження текстів, переваги та недоліки яких наведені в табл. Б.1 додатка Б, шляхом проведення оцінно-аналітичної процедури пошуку найбільш прийняттого варіанта з використанням метода аналізу ієрархій (МАІ), запропонованого американським системним аналітиком Т. Сааті [242; 345].

Він складається з процедури декомпозиції проблеми на більш прості елементи й обробки послідовності суджень осіб, що приймають рішення стосовно вибору, шляхом парних порівнянь, у результаті чого визначається ступінь взаємодії елементів в ієрархії [96, с. 81–92; 119, с. 110–117].

В табл. В.1 додатка В запропоновано критерії, яким повинен максимально задовольняти метод аналізу сутності поняття. Після визначення основних критеріїв, необхідних для вибору методу дослідження сутності поняття, на рис. В.1 додатка В подано схему ієрархічної моделі його вибору. З процедури відбору пріоритетного методу дослідження сутності поняття були виключені структурний та лінгвістичний аналіз з огляду на специфічність сфери їх застосування.

Закон ієрархічної безперервності [96, с. 84] вимагає, щоб елементи нижнього рівня ієрархії (методи дослідження) були порівняні попарно з елементами наступного рівня послідовно до вершини ієрархії (найбільш пріоритетний метод).

З метою оцінки пріоритетних критеріїв вибору методу дослідження сутності поняття було побудовано матрицю (табл. В.2 додатка В) для порівняння відносної важливості критеріїв на другому рівні стосовно загальної мети на першому рівні шляхом надання експертних оцінок (експертами виступали автори) з використанням бальної шкали, розробленої Т. Сааті (табл. В.3 додатка В).

З табл. В.2 додатка В видно, що рівень об'єктивності результатів використання методу дослідження сутності понять визначений експертом найбільш важливим критерієм (39 %). Другу позицію займає можливість математичної обробки (36 %), найменшу важливість має простота використання методу.

Для розрахунку вектора пріоритету розраховувався головний власний вектор (K_i) за формулою (В.1) додатка В. Компонента вектора пріоритетів (W_i) розраховувалася за формулою (В.2) додатка В.

Далі було визначено пріоритетні методи за кожним із критеріїв оцінки.

1. Визначення пріоритетного методу за критерієм економічності. Оцінки подано в табл. В.4 додатка В. Відповідно до розрахунків, найбільш оптимальним методом для дослідження сутності понять за критерієм економічності є контент-аналіз, а найменш прийнятним в даних умовах є морфологічний аналіз.
2. Визначення пріоритетного методу за рівнем об'єктивності. Оцінки подано в табл. В.5 додатка В. Результати розрахунків показують, що найбільш оптимальним методом для дослідження сутності понять за рівнем

об'єктивності є контент-аналіз, далі за ступенем зниження пріоритетності йдуть морфологічний аналіз, інформаційний метод, статистичний аналіз.

3. Визначення пріоритетного методу за простотою використання. Результати оцінки, подані в табл. В.6 додатка В, свідчать про пріоритетність інформаційного методу за критерієм простоти використання. Найбільш складним за своєю сутністю та будовою є статистичний аналіз.
4. Визначення пріоритетного методу за можливістю математичної обробки. В результаті оцінювання обраних методів, табл. В.7 додатка В, перевагу було надано контент-аналізу. Найменш привабливим методом відповідно до обраного критерію є інформаційний метод та морфологічний аналіз.

Для остаточного вибору методу дослідження сутності поняття побудовано матрицю (табл. В.8 додатка В), в якій локальні пріоритети (вектори, розраховані на основі експертної оцінки), розташовані стосовно кожного критерію. Кожен стовпчик векторів множитья на пріоритет відповідного критерію, а результат додається вздовж рядка.

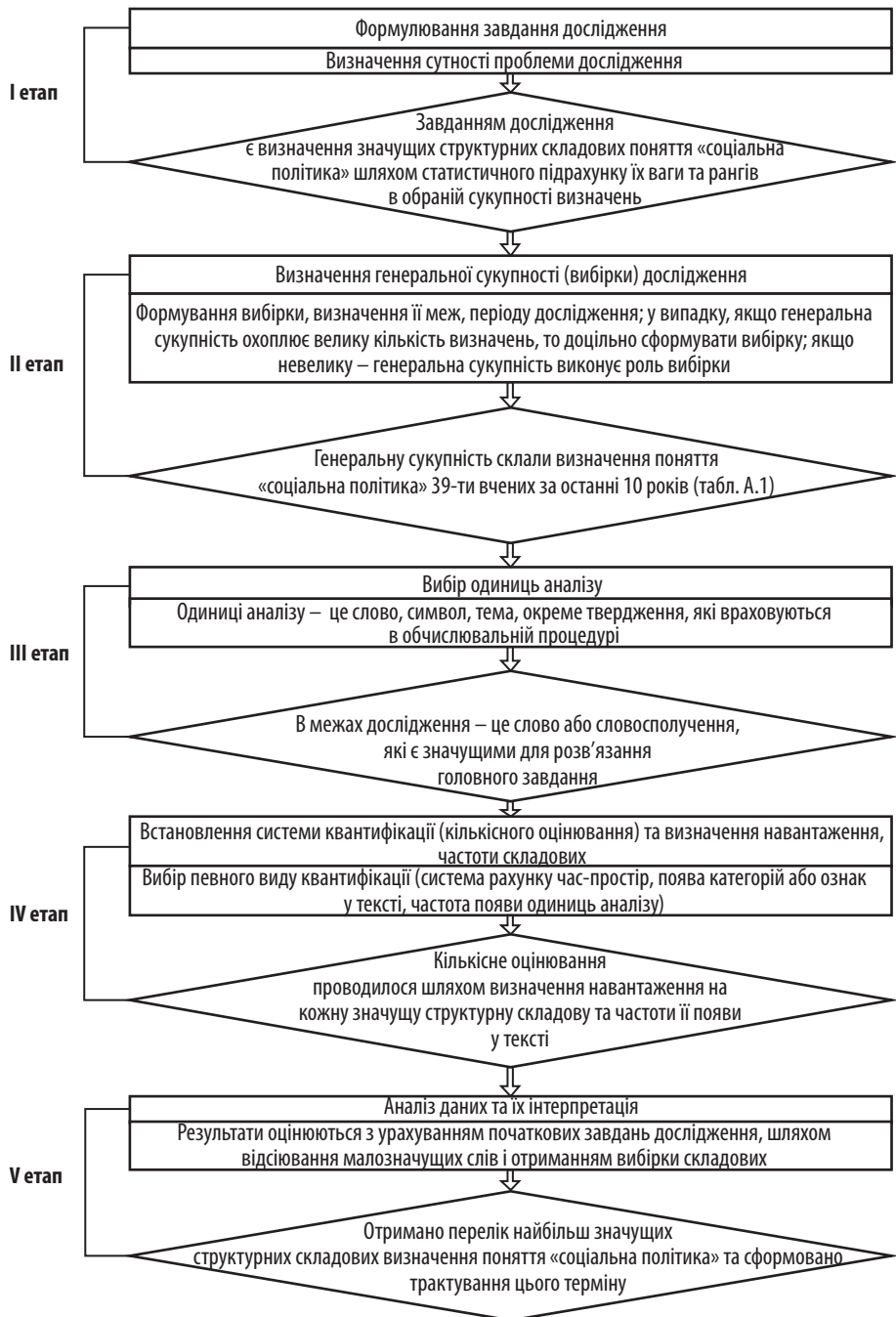
Як видно з табл. В.8 додатка В, найбільш пріоритетним методом обрано контент-аналіз. Контент-аналіз застосовується в роботі з метою отримання статистичних даних про частоту згадування обраних складових елементів визначення поняття «соціальна політика» та отримання переліку найбільш значущих складових для уточнення його сутності.

З урахуванням загального механізму здійснення кількісного контент-аналізу, особливостей сфери його застосування, згідно з поставленими завданнями дослідження був розроблений алгоритм проведення аналізу сутності поняття «соціальна політика» (рис. 1.1).

У прямокутних рамках наведено назви етапів аналізу та допоміжна пояснювальна інформація до кожного з них, а в ромбах – сутність процедур на кожному з етапів аналізу.

На *першому етапі* аналізу було визначено головне завдання дослідження, яке полягає у визначенні значущих структурних складових поняття «соціальна політика» шляхом статистичного підрахунку їх ваги (навантаження) та частоти згадування в обраній сукупності визначень.

В результаті *другого етапу* контент-аналізу була сформована вибірка визначень вітчизняних і зарубіжних вчених сутності поняття «соціальна політика» за останнє десятиріччя (табл. А.1 додатка А).

Рис. 1.1. Етапи процедури визначення сутності поняття «соціальна політика» з використанням контент-аналізу

В межах *третього етапу* було визначено перелік одиниць аналізу – перелік значущих складових множини визначень аналізованого поняття (табл. Г.1 додатка Г).

На *четвертому етапі* було розраховано навантаження кожної одиниці аналізу та частоту її згадування у множині визначень (табл. Г.2 додатка Г). Враховуючи питому вагу (навантаження) та частоту згадування кожного зі складових елементів визначення, була відібрана низка найбільш значущих елементів (навантаження яких більше 0,33 – вага одного елемента найменшого визначення (див. визначення М. Вебера, В. Зомбарта, А. Сіленка в табл. А.1 додатка А) та частота згадування найбільша) (рис. 1.2).

На *п'ятому етапі* шляхом аналізу й інтерпретації отриманих результатів дослідження було сформовано визначення поняття «соціальна політика», яке враховує переважно більшість значущих складових елементів, таким чином:

«Соціальна політика – система регулятивних заходів і дій державних та суспільних суб'єктів, спрямованих на розвиток людини, забезпечення її інтересів і добробуту, підвищення рівня життя».

Для вирішення принципово важливих питань, пов'язаних із виявленням конкретних цілей та завдань соціальної політики на регіональному рівні, необхідним є визначення сутності поняття «регіон» в тому сенсі, в якому воно використовується в межах даного дослідження.

Це обумовлене тим, що незважаючи на ґрунтовні розробки та численні публікації вчених О. Алімова [230, с. 261], С. Бандура [230, с. 261], В. Гейця [230, с. 261], Б. Данилишина [230, с. 261], С. Дорогунцова [230, с. 261], Т. Заяць [230, с. 261–264], А. Лисецького [230, с. 261], С. Мазура [230, с. 261–264], Я. Олійника [230, с. 148–159], Л. Чернюка [230, с. 127–130], М. Чумаченка [230, с. 261], М. Фащевського [230, с. 4–12] та інших у галузі регіоналістики, проблема визначення зазначеного поняття має досить об'ємний характер.

Розвиток сучасної регіоналістики ґрунтується переважно на понятті «регіон» з триєдиним напрямом дослідження [230, с. 261]:

- 1) як складна економічна система, що має свої об'єкти вивчення та поле їх розташування;
- 2) як економіко-правова ланка національно-господарського комплексу України та глобальної економіки;
- 3) як модель розвитку окремої економічної системи на основі наявних у неї природних, матеріальних, фінансових і трудових ресурсів.

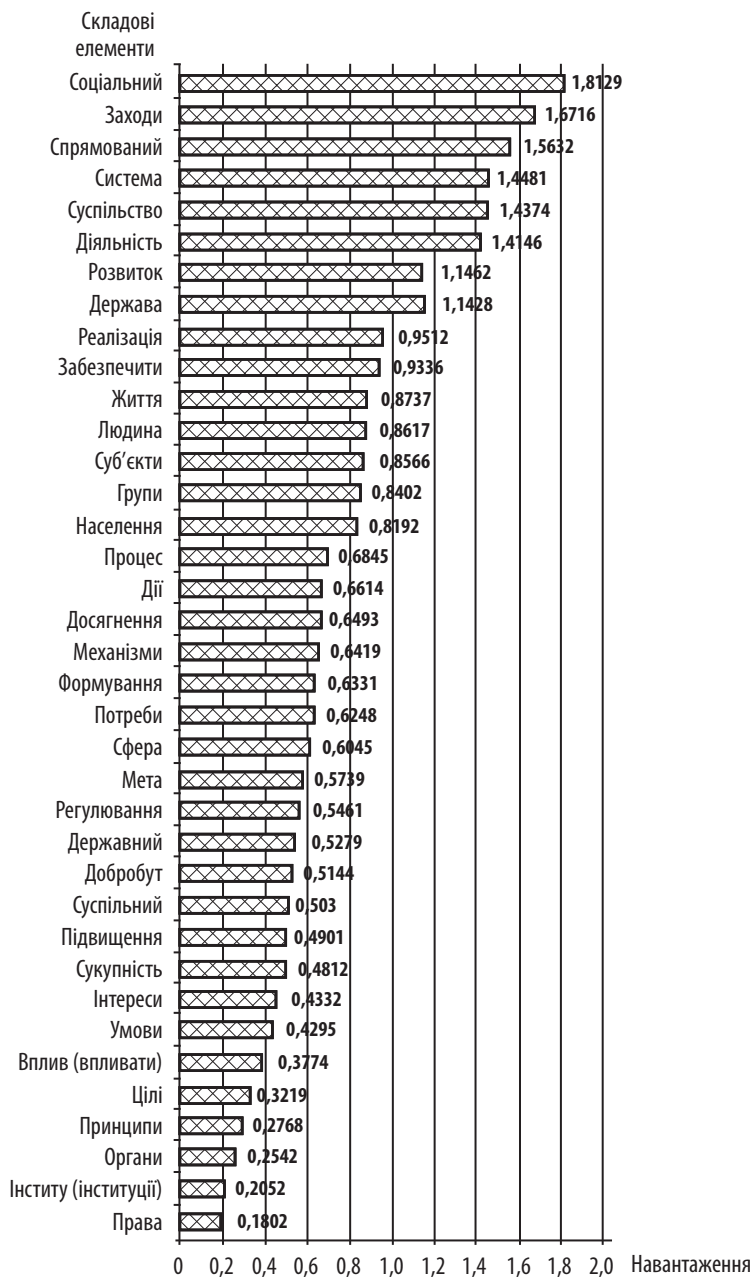

Рис. 1.2. Сукупність найбільш значущих складових елементів поняття «соціальна політика»

В роботі С. Мазура [230, с. 261–264] наведено результати дослідження сфер використання поняття «регіон», виявлено відмінності в його значенні та сформовано низку системоутворюючих ознак, які ідентифікують регіон як окрему економічну систему, відділяють його від інших, подібних систем, а саме:

- автономність розвитку (можливість продукувати переважно власні замкнені відтворювальні цикли в рамках наявних на території природних, фінансових і трудових ресурсів);
- специфічність (виробничо-господарська спеціалізація);
- самоорганізація (система сама регулює процеси відтворення на основі дії економічних законів розвитку й організовує навколишній економічний простір);
- наявність самостійних управлінських органів (системоутворююча складова, що забезпечує ефективну господарську практику з використанням наявних матеріальних, фінансових, трудових ресурсів та забезпечення потреб населення);
- окремий рівень свідомості та ідентифікації (належність людей до конкретної території як місця проживання, формує уявлення про його самобутність, передбачає відтворення традицій, культурних надбань).

Таким чином, враховуючи наведені ознаки, регіон можна трактувати як самостійну господарюючу економічну систему, чітко обмежену територіальними кордонами, матеріальна, трудова, фінансова діяльність якої визначається законодавчими актами й управлінськими повноваженнями. У випадку такого розуміння поняття «регіон», його можна ототожнювати з поняттям «область» і розглядати як одиницю адміністративно-територіального поділу країни.

Також для формування дієвої соціальної політики необхідно враховувати її основні принципи. Згідно з філософським словником І. Фролова [358], принцип (лат. – основа, першопочаток) – це провідна ідея, основне правило поведінки, центральне поняття, основа системи, яка представляє узагальнення та розповсюдження положення на всі явища галузі, з якої даний принцип абстрагований.

Аналіз наукових робіт вчених і практиків [68; 98; 101; 129; 166; 244; 245; 255; 259; 261; 262; 268; 312; 315; 317; 326] дозволив виділити такі провідні ідеї, яким мають бути підпорядковані заходи та дії, що складають соціальну політику:

- 1) справедливість і рівноправність як основа існування та розвитку соціальної держави;

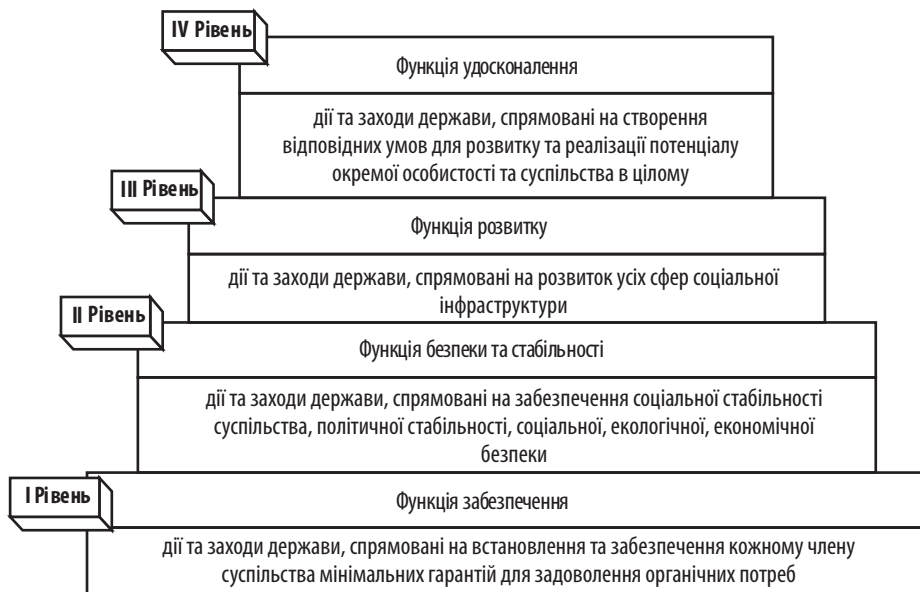
- 2) соціальне партнерство та національна солідарність;
- 3) соціальний захист, здійснений шляхом впровадження соціального страхування як державного, так і недержавного типу, встановлення соціальних норм, гарантій та нормативів;
- 4) оптимальне державне регулювання соціально-економічних відносин і субсидіарність;
- 5) соціальна відповідальність органів державної влади, суспільства, особи за реалізацію покладених на них завдань;
- 6) єдність централізованих і децентралізованих засад у реалізації соціальної політики;
- 7) рівномірний розвиток територіальних суспільних систем;
- 8) комплексність і системність, яка полягає у взаємозв'язку та взаємодії складових елементів соціальної політики;
- 9) організаційна, фінансова, інформаційна та законодавча забезпеченість.

Згідно з визначенням, наведеним у [358], зовнішнім проявом властивостей певного об'єкта в рамках системи відносин, до якої він належить, є виконувани ним функції. Тому, враховуючи результати аналізу наукової літератури з питань соціальної політики, зокрема [98, с. 13; 259, с. 31–33; 317, с. 17; 326, с. 35–36] та теорії потреб і мотивації людини таких вчених, як В. Врум, Ф. Герцберг, Д. Макгрегор, Д. Макклеланд, А. Маслоу, С. Еш, були виділені такі групи функцій соціальної політики (рис. 1.3).

Виділені групи функцій зумовляють існування багатьох різновидів соціальної політики. Дослідження робіт вітчизняних та закордонних авторів [98, с. 16–18, 21–23; 101, с. 17–26; 240; 255, с. 59, 262, с. 40–45; 265, с. 109; 312, с. 20–32; 317, с. 21–26; 326, с. 59–60, 65–67], присвячених розгляду особливостей та шляхів її розвитку, дозволяє зробити висновок про відсутність єдиної класифікації видів.

В *табл. 1.3* запропоновано класифікацію видів соціальної політики, для побудови якої були використані системний та комплексний підходи, що дозволило визначити максимально повний перелік складових класифікації.

Оскільки з розвитком соціальних галузей виникають нові труднощі, проблеми та протиріччя, вирішення яких покладено на соціальну політику, то різні її види переплітаються, компіюються, виокремлюються, пристосовуючись до потреб суспільства, і кожен з елементів класифікації, тобто кожен з наведених підвидів, можна конкретизувати у вигляді напрямків соціальної політики.

Рис. 1.3. Функції соціальної політики

Таблиця 1.3

Класифікація видів соціальної політики

Критерій	Види соціальної політики
1	2
За станом розвитку суспільства	Соціальна політика в соціально стійких суспільствах (суспільних формаціях)
	Соціальна політика в суспільствах, які знаходяться в системних кризах або революційних ситуаціях
	Соціальна політика в суспільствах, які знаходяться у стані деформацій (перманентних кризах суспільної системи)
	Соціальна політика в суспільствах, які виходять із системної кризи шляхом реформ, або соціальна політика перехідного періоду
За масштабами впровадження	Загальнодержавна соціальна політика
	Регіональна соціальна політика
	Муніципальна соціальна політика
	Корпоративна соціальна політика
За сферним підходом	Соціальна політика підприємства
	Політика соціально-трудових відносин
	Політика в сфері охорони здоров'я
	Політика в сфері освіти
	Політика в сфері культури та дозвілля

Продовження табл. 1.3

1	2
	Політика соціального захисту населення
	Політика в житлово-комунальній сфері
За орієнтацією на соціально-демографічні прошарки населення	Соціальна політика стосовно дітей та підлітків
	Соціальна політика стосовно молоді
	Соціальна політика стосовно жінок
	Соціальна політика стосовно людей похилого віку
	Соціальна політика стосовно працездатного населення
	Соціальна політика стосовно інвалідів
	Соціальна політика стосовно специфічних груп населення
За поставленою метою	Політика збереження та відновлення людського потенціалу: демографічна політика; сімейна політика; геронтологічна політика; рекреаційна політика; гендерна політика; міграційна політика
	Політика розподілу та перерозподілу суспільного продукту: політика формування доходів населення; політика оподаткування доходів та майна населення; політика індексації доходів; політика надання пільг, компенсацій та привілеїв; політика запобігання тіньовим доходам
	Політика зайнятості та охорони праці: політика регулювання ринку праці та забезпечення зайнятості населення; політика організації та нормування праці; політика забезпечення безпечних умов праці; політика розв'язання трудових конфліктів
	Політика соціальної допомоги та захисту населення: пенсійна політика; субсидіарна політика; політика соціальних гарантій; політика боротьби з бідністю; політика медичного забезпечення; антимаргінальна політика; політика страхування
	Політика у галузях соціальної інфраструктури: політика житлового та комунального господарства; політика торгівлі та громадського харчування; політика транспорту та зв'язку; політика культури та мистецтва; політика освіти;

Закінчення табл. 1.3

1	2
	політика охорони здоров'я; політика споживчого ринку Політика забезпечення соціальної безпеки Політика соціального діалогу Політика гармонізації економічних інтересів
За потребами, які задовольняє соціальна політика	Політика у сфері працевлаштування Політика у галузі заробітної плати Політика у сфері охорони праці та навколишнього середовища Політика в галузі соціального забезпечення Політика у галузі охорони здоров'я Житлова політика Політика в галузі навчання Політика в галузі культури та духовного життя Рекреаційна політика Сімейна політика Політика боротьби з соціальними відхиленнями Політика захисту прав споживачів
За періодом реалізації	Довготермінова політика Середньотермінова політика Короткотермінова політика Поточна політика
За досягнутим результатом	Дієва політика Прагматична політика Реалізована політика Нереальна політика Нереалізована політика

Внутрішні особливості країни (рівень розвитку її виробничих сил, фінансові можливості, особливості історії, культури, політики, географічного розміщення, демографічної ситуації) визначають напрямки розвитку соціальної політики та специфіку розробки моделі соціальної політики (сакральнопатерналістська, ліберальна, соціал-демократична, корпоративна [259, с. 647–650]; скандинавська, континентальна, європейська, трансатлантична, католицька, консервативна [312, с. 66–79]; радянська, шведська, модель розвинутих країн, модель Еспінга-Андерсена, Меннінга [255, с. 161–184]). А оскільки в світі відбувається активний процес адаптації соціальної політики до мінливих

реалій сьогодення, для України є необхідною розробка власної моделі, здатної забезпечити адаптацію громадян до нових умов життя та нівелювання соціальних конфліктів у суспільстві.

Виявлені теоретичні аспекти розробки соціальної регіональної політики є підґрунтям для формування її структури, яка передбачає визначення суб'єктів та об'єктів соціальної політики, механізму їх взаємодії, з метою виявлення проблемних елементів і шляхів їх корегування.

1.2. Структура соціальної політики

На сьогодні можна констатувати про настання етапу наукового, системно-міждисциплінарного підходу до проблеми науки, освіти, техніки і технології, етапу, що концентрує увагу на побудові і дослідженні системно-інформаційної картини світу, про настання етапу розвитку системного мислення з урахуванням нелінійності та відкритості природних і соціальних систем [99; 269, с. 15]. Вона передбачає, що одним із основних напрямків сучасної науки є комплексне дослідження явищ і процесів як систем, тобто як сукупності нелінійних і багаторівневих взаємодіючих об'єктів [269, с. 16]. З огляду на це, доцільним є розгляд соціальної політики як системи, а її структури (внутрішньої форми організації [358]) як сукупності елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, а також із середовищем, створюючи певну цілісність, єдність.

На *рис. 1.4* запропонована загальна структура системи «соціальна політика», згідно з якою як елементи структури виступають суб'єкти, які розробляють і впроваджують програми та заходи, об'єкти, які підлягають регулюванню, канали зв'язку (механізм реалізації цілей соціальної політики), через які суб'єкти взаємодіють з об'єктами, а також низка внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на діяльність системи.

Розглянемо основні елементи системи «соціальна політика», запропоновані на *рис. 1.4*.

Аналіз робіт вітчизняних і закордонних вчених [98; 245; 255; 259; 262; 293; 312; 317; 326] дозволив зробити висновок, що не існує єдиної точки зору на суб'єкти та об'єкти соціальної політики.

Окрім вчені [262, с. 46] асоціюють суб'єкти соціальної політики виключно з державними органами, але більшість теоретиків і практиків відносять до них (окрім державних інститутів) політичні партії, профспілки, громадські рухи, громади, які беруть участь у соціальних процесах та у процесі ініціювання, розробки та просування соціальних програм.

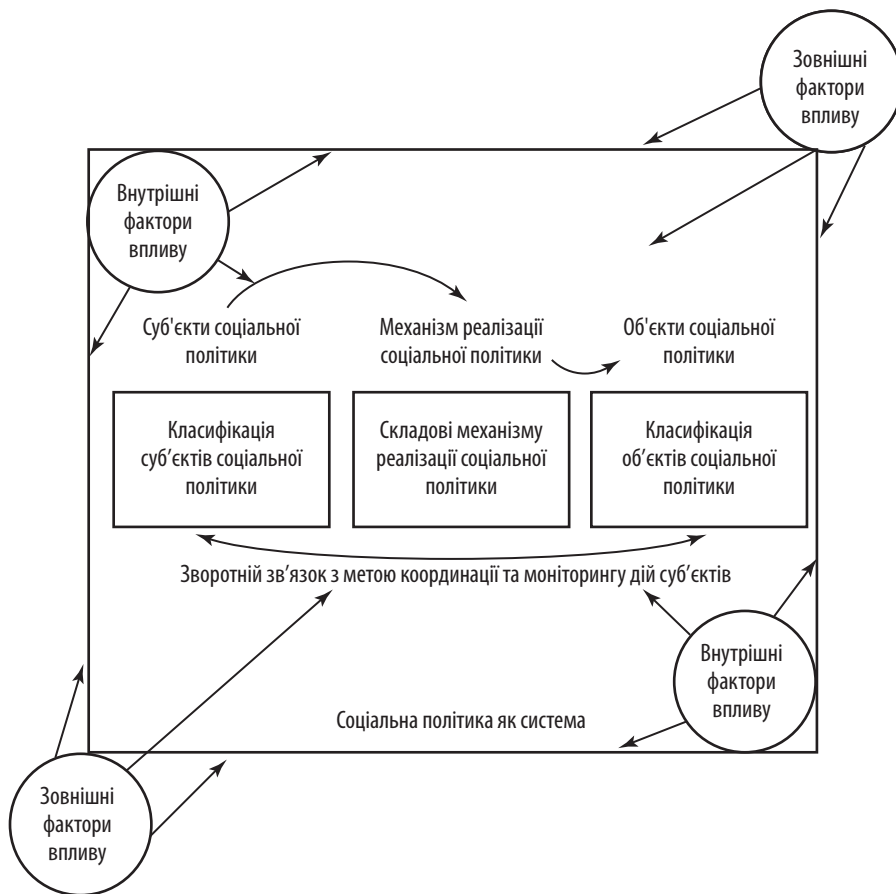

Рис. 1.4. Загальна структура системи «соціальна політика»

Визначення суб'єктів соціальної політики, що використовуються вітчизняними та зарубіжними вченими, наведено у *табл. 1.4*.

Таблиця 1.4

Визначення вченими суб'єктів соціальної політики

Автор	Трактування поняття
1	2
М. Волгін [259, с. 646]	органи влади, суспільні організації, об'єднання громадян
С. Гончарова, І. Отенко [101, с. 15]	реалізатори соціально спрямованих заходів, а саме: держава, суспільство, політичні партії, громадські організації тощо
Є. Крихтін [262, с. 46]	законодавчі, виконавчі, судові органи влади, що формують цілі, завдання, пріоритети, спираючись на створену нормативно-правову базу за участю всіх суспільних інститутів, громадян, звітують перед суспільством (у визначені терміни) про ефективність вирішення соціальних проблем

Закінчення табл. 1.4

1	2
С. Смирнов, Т. Сидорина [255, с. 37]	органи законодавчої та виконавчої влади різних рівнів, роботодавці в державному та недержавному секторах економіки, а також профспілки та інші суспільні організації, структури, які впливають на розробку та реалізацію соціальної політики
Є. Холостова [312, с. 44–45]	державна, державні відомства, установи, органи місцевого самоврядування, позабюджетні фонди, суспільні, релігійні, благодійні та інші недержавні об'єднання, комерційні структури, професійні робітники, які займаються розробкою соціальної політики, волонтери, громадяни
П. Шевчук [317, с. 18]	реалізатори програм і заходів, спрямованих у соціально-трудова сферу. До головних суб'єктів соціальної політики він відносить: людину (особистість), державу, суспільство, політичні партії, громадські організації, а також інші суб'єкти, які функціонують на самодіяльних засадах або входять асоційовано до вже відомих інститутів.
О. Яременко [326, с. 27]	державні установи, політичні партії, профспілки, громадські об'єднання

З наведених трактувань можна зробити висновок, що соціальна політика держави не обмежується діяльністю органів влади, які займаються соціальними питаннями. В процесі формування, а згодом і її реалізації беруть участь усі громадські інститути суспільства, залучаються не лише законодавчі, виконавчі, судові владні структури, але і суспільство загалом (соціально-професійні об'єднання громадян, окремі громади). Контроль за реалізацією заходів соціальної політики також здійснює все суспільство і його суспільні інститути. Формами такого контролю виступають конституційне право, референдуми, вибори, звіти, громадська думка, листи громадян. Класифікація суб'єктів соціальної політики наведена на рис. 1.5.

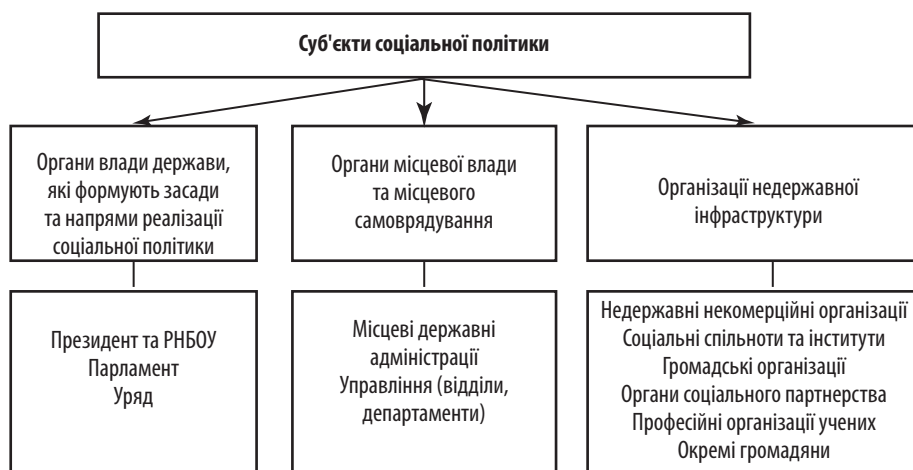

Рис. 1.5. Класифікація суб'єктів соціальної політики

Усі суб'єкти мають неоднакові можливості, масштаби, глибину, способи та засоби впливу на об'єкти; різною мірою беруть участь у регулюванні соціальних процесів; характеризуються різноманітною юридичною та економічною діяльністю; мають різне суспільне призначення. Але всі вони потребують узгодженості в діях з реалізації соціальної політики.

Таким чином, в дослідженні доцільним було розглянути роботу усіх груп суб'єктів детальніше.

I. Органи влади держави

Президент України є главою держави, гарантом прав і свобод людини і громадянина. Фактично він виконує роль голови виконавчої влади, а в Секретаріаті Президента України формуються засади й визначаються напрями розвитку державної соціальної та гуманітарної політики. Для цього в Секретаріаті Президента України створені Служби та Головні служби, які безпосередньо або опосередковано займаються питаннями соціальної та гуманітарної політики. Передусім це Служба з питань громадянства, Служба з питань звернень громадян, Головна служба з питань гуманітарного розвитку, Головна служба соціально-економічного розвитку, Головна служба регіональної політики.

Координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України є Рада національної безпеки і оборони України, одним із напрямів діяльності якого є діяльність в економічній та соціальній сфері [360].

Верховна Рада України визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, затверджує Державний бюджет України та загальнодержавні програми, в тому числі соціального розвитку.

З двадцяти шести комітетів, які входять до складу Верховної Ради України, вісім є профільними суто з питань соціальної та гуманітарної політики (рис. Д.1 додатка Д) [362].

Найвищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, дванадцять міністрів. До органів виконавчої влади входять центральні органи виконавчої влади та обласні й міські державні адміністрації. До системи центральних органів виконавчої влади України входять міністерства, центральні органи виконавчої влади, які об'єднують державні служби, інспекції та агентства, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом [363; 372; 383].

Міністерство є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення впровадження державної політики у ви-

значеній сфері діяльності. Міністр особисто відповідає за розроблення та реалізацію державної політики, спрямовує та координує здійснення заходів з питань, віднесених до його повноважень, визначає політичні пріоритети та стратегічні напрями роботи міністерства, шляхи досягнення поставлених цілей.

З шістнадцяти міністерств України п'ять реалізують основні завдання соціальної та гуманітарної політики держави (рис. Д.2 додатка Д). Водночас інші центральні органи, такі як Міністерство фінансів, Міністерство оборони, Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство інфраструктури видають окремі нормативно-правові акти, які є джерелами права соціального забезпечення та мають значення для вирішення соціальних питань.

Відповідальним за розробку заходів і впровадження основних завдань соціальної політики виступає Міністерство соціальної політики України, діяльність якого визначена Указом Президента «Про Положення про Міністерство соціальної політики України» від 14.07.2011 р. № 389/2011 [25]. Його завданнями є вирішення таких гострих соціальних проблем як реформування систем оплати праці та пенсійного забезпечення, реалізація Державної програми зайнятості, Програми подолання бідності, Концепції подальшого реформування оплати праці, національних програм медико-соціально-трудової реабілітації інвалідів, охорони праці та безпечної життєдіяльності, державних програм адресної підтримки малозабезпечених верств населення, запровадження принципово нового рівня соціального захисту населення України в ринкових умовах – системи соціального страхування.

До структури Міністерства соціальної політики входять: Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів, Вінницький міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів «Поділля», Донбаський міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів, Луганський міжрегіональний центр професійної, медико-фізичної та соціальної реабілітації інвалідів, Львівський міжрегіональний центр соціально-трудової, професійної та медичної реабілітації інвалідів, Державний комплекс соціальної реабілітації дітей-інвалідів, Вінницький центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Промінь», Волинський центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів, промислове об'єднання «УКРПРОТЕЗ», Фонд соціального захисту інвалідів, структурний підрозділ з питань дитячої праці (СППДП), Державний центр зайнятості [372].

Центральні органи виконавчої влади складають 30 служб, 14 агентств, 7 інспекцій, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України та Пенсійний фонд. Основні завдання соціальної та гуманітарної політики реалізують 8 служб, 2 агентства, 1 інспекція та Пенсійний фонд [383].

Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом (Антимонopolний комітет України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Фонд державного майна України) мають визначені Конституцією та законодавством України особливі завдання та повноваження, щодо них можуть встановлюватись спеціальний порядок створення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення та звільнення їх керівників, вирішення інших питань [363].

II. Органи місцевого самоврядування

Демократичні перетворення в державі зумовили суттєвий перерозподіл владних, економічних і соціальних функцій між центром і регіонами. Це виявилось не лише в системі соціального захисту, а й у функціонуванні соціальних сфер міських і селищних територіальних громад.

Місцеві органи влади створюють і впроваджують регіональні соціальні програми; забезпечують функціонування та планування діяльності установ соціальної інфраструктури (освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, культури тощо); розробляють напрямки адресної соціальної допомоги.

Оскільки місцеві органи виконавчої влади територіально найбільш наближені до конкретних проблем членів суспільства, на них покладена відповідальна робота з реалізації державних і регіональних програм соціальної політики, зокрема на місцеві державні адміністрації.

У містах (державного підпорядкування, а також обласного та районного значення) існують також підрозділи, відповідальні за провадження соціальних питань територіальних громад, а саме управління (відділи, департаменти тощо), структура яких може мати особливості, регламентовані постановами місцевої влади.

Завдання, покладені на управління (головні управління), відділи чи підрозділи праці та соціального захисту населення, можуть бути різним залежно від рівня територій (рис. Д.3–Д.4 додатка Д). На рис. Д.5 додатка Д наведено групу спільних для всіх цих суб'єктів завдань, спрямованих на реалізацію соціальної політики [317, с. 181–183]. На рис. Д.6 додатка Д наведено функції органів місцевого самоврядування, спрямованих на реалізацію соціальної політики.

Завдання окремих підрозділів, пов'язані з реалізацією соціальних завдань, визначаються відповідно до їхнього рангу (на рівні області, району чи конкретного населеного пункту: міста, селища, села).

У процесі перерозподілу низку виконавчих повноважень передано від районних управлінь праці та соціального захисту населення до відділів (центрів), а саме: збирання довідок, їх перевірка та підготовка пакета справ з питань при-

значення пенсій, соціальних допомог, державних допомог малозабезпеченим сім'ям із дітьми, субсидій в межах надання послуг з обслуговування непрацездатних і літніх осіб вдома; координації роботи організацій і підприємств, що розташовані на території сільської, селищної ради з питань соціального захисту членів територіальної громади; інформування сільського населення з питань соціального захисту [317, с. 186].

III. Недержавні інституції

Окрім державних органів у кожній країні соціальну політику впроваджують відповідні організації недержавної інфраструктури: органи систем соціального партнерства, недержавні (некомерційні) організації, соціальні спільноти та інститути, громадські організації, професійні організації вчених, громадяни.

Діяльність цих організацій багато в чому залежить від наявності відповідного правового поля та готовності членів суспільства до взаємодії.

Сутність соціального партнерства (трипартизму) зводиться до ведення переговорів між профспілками, спілкою підприємців (працедавців) і державою з метою досягнення згоди щодо регулювання та організації питань соціального захисту і трудового права на основі суперечливих інтересів суб'єктів договірного процесу. Система соціального партнерства сьогодні в державі перебуває на етапі становлення. Її діяльність базується на світовому досвіді, приписах окремих конвенцій та рекомендацій Міжнародної організації праці. Уже сформовано деякі елементи цієї системи: колективні договори та угоди, в тому числі Генеральну тарифну угоду, Національну раду соціального партнерства тощо. Наразі ці структури ще не становлять системи, оскільки відсутні відповідна нормативна та законодавча бази.

Важливу роль у реалізації соціальної політики відіграють недержавні, позабюджетні неприбуткові організації, сферою діяльності яких здебільшого є галузі культури, охорони здоров'я, освіти, соціальної допомоги, житлово-комунального господарства, спорту тощо (в Україні функціонує близько 400 таких організацій). Незважаючи на те, що основним напрямом їхньої діяльності є соціальний захист непрацездатного та нужденного населення, інвалідів, дітей, ці організації ще не можуть стати основою соціального забезпечення в Україні, оскільки не мають достатнього правового підґрунтя, але вони можуть відігравати помітну роль у захисті соціальних прав певних категорій населення або ж надавати ті соціальні послуги та допомогу, які наразі відсутні у державній системі.

Благодійницькою діяльністю також займаються спеціальні цільові позабюджетні фонди (корпорація благодійних організацій, яка поширює свою діяльність на всі терени держави; спілка благодійних організацій, яка діє на регіональному або на місцевому рівні; незалежний фонд – організація, що фі-

нансується однією чи декількома особами, яка може надавати і надає соціальну підтримку за певною програмою на загальнодержавному або на регіональному (місцевому) рівні.

В процесі розробки та реалізації соціальної політики важливу роль відіграють професійні організації вчених – національні, міжнаціональні академії, наукові та освітні об'єднання й асоціації, науково-дослідні організації, оскільки для прийняття рішень з соціально-економічних питань необхідно спиратися на результати відповідних досліджень. Наукове обґрунтування заходів із соціальної політики є ефективним чинником у сучасному мінливому середовищі.

Нааявність громадських об'єднань є ознакою здатності суспільства до самореалізації за складних соціально-політичних умов. Громадські організації відстоюють і представляють інтереси своїх груп, виступають суб'єктами виявлення та розв'язання проблем своїх членів і безпосередньо сприяють прискоренню соціально-економічного розвитку. Найбільш масовими серед них є профспілки, на які покладено подолання зрівняльницького підходу, вироблення нового менталітету з питань формування власного добробуту, соціального захисту та мотивації праці.

Соціальними спільнотами та інститутами є ті частини соціуму, які об'єднують членів суспільства за певним економічним станом, соціальними інтересами, рівнем культури, умовами побуту. Членів усіх спільнот консолідують спільні інтереси з соціальних питань за умови високої політичної культури та свідомості.

Визначення об'єктів соціальної політики також пов'язано з низкою неоднозначностей, яка обумовлена існуванням великої кількості трактувань вченими, а також тим, що в певний проміжок часу залежно від умов розвитку країни і світу як об'єкти виступають найбільш проблемні і значущі аспекти функціонування суспільства. В свою чергу від об'єкта соціальної політики залежить її зміст і класифікація.

Визначення об'єктів соціальної політики, що використовуються вітчизняними та зарубіжними вченими, наведено у *табл. 1.5*.

З наведених у *табл. 1.5* трактувань об'єктів соціальної політики можна зробити висновок, що в їх якості розглядають соціальну сферу, соціальну інфраструктуру та населення, і частіше тільки незахищені його верстви. Стосовно останнього слід зазначити, що для реалізації соціальної політики потрібні значні ресурси, створення яких – справа економіки, ефективність якої визначається активною частиною населення. Тому сфера її спрямованості не має бути обмежена лише вразливими верствами непрацюючої частини населення.

Таблиця 1.5

Визначення вітчизняними та зарубіжними вченими об'єктів соціальної політики

Автор	Трактування поняття
А. Барсуков [75]	соціальна сфера
Ю. Бондаренко [82]	процеси регулювання та розвитку соціальної сфери
М. Волгін [259, с. 646]	все населення країни
С. Гончарова, І. Отенко [101, с. 15]	людина з її матеріальними та соціальними потребами, особливо наголошують на окремих особах або групах осіб, які потребують певної соціальної підтримки (немічні, хворі, інваліди, працевоздатне населення, пенсіонери, діти-сироти, соціально вразливі верстви населення)
О. Скомарохова [252]	економічно активне населення, особливу увагу привертають проблема зайнятості молоді та жінок
Ю. Скулиш [253]	соціальна сфера
С. Смирнов, Т. Сидорина [255, с. 38]	громадяни, нездатні з певних причин забезпечувати достатній для нормального споживання рівень доходів
П. Спікер [293, с. 31]	соціальний захист і соціальні послуги
Н. Філіпова [303]	соціальна сфера
Є. Холостова [312, с. 44–45]	практично все населення країни (з акцентом на соціальний захист малозабезпечених категорій населення, які знаходяться в складній життєвій ситуації)
П. Шевчук [317, с. 17]	окремі особи, групи або спільноти, які потребують певної соціальної підтримки чи захисту. Ними можуть бути непрацевоздатні, немічні, інваліди, діти і молодь, непрацевоздатне населення або ті, хто втратив засоби до існування (хоча і працевоздатні), пенсіонери, люди похилого віку, самотні батьки, специфічні члени чи групи суспільства (діти-сироти, ветерани, мігранти, біженці, ув'язнені); соціально-трудова сфера, яка характеризує ступінь соціального розвитку, відображає єдність і взаємозумовленість відносин праці і соціальних відносин
Ю. Шпильова [321]	сфери діяльності, функціонування яких спрямовано на задоволення потреб населення, підвищення рівня і якості його обслуговування. Автор об'єднує їх у поняття «соціальна інфраструктура»
О. Яременко [326, с. 26–27]	соціальна сфера, яка включає соціальну структуру, умови праці і життя, соціальні відносини, соціальні норми та соціальні інститути, які регулюють процес постійного відтворення цих складових
М. Яценко [329]	соціальні відносини між індивідами та соціальними групами, їх можливість доступу і використання суспільних ресурсів

Для визначення об'єкта соціальної політики доцільно провести аналіз понять «соціальна сфера» та «соціальна інфраструктура».

С. Ожегов поняття «сфера» трактує як «галузь, середовище, суспільне оточення, межі поширення чого-небудь» [190], а поняття «соціальний» – як «суспільний, який відноситься до життя людей та їх відносин у суспіль-

стві» [190]. Таким чином, соціальну сферу можна розглядати як галузь (галузі), яка (які) пов'язані з відносинами між людьми у суспільстві.

Тривалий час в економічній теорії поняття «соціальна сфера» не вживалося – йшлося про невиробничу сферу [207]. Але цей термін не виражає природу та сутність соціальної сфери, оскільки критерієм виділення невиробничої сфери є та обставина, що в ній не створюються матеріальні блага, що зайнята в ній праця трактувалась як непродуктивна. Справді, у соціальній сфері створюються не матеріальні блага, а послуги. Але праця, зайнята у соціальній сфері, яка створює послуги, є продуктивною, суспільно необхідною та суспільно корисною, рівнозначною праці у сфері матеріального виробництва. Про це свідчить те, що в соціальній сфері створюються нематеріальні форми багатства, які відіграють величезну роль у розвитку людини, її розумових і фізичних здібностей, професійних знань, підвищенні освітнього та культурного рівня, зміцненні фізичного здоров'я. Крім того, нематеріальне багатство виступає у формі досягнень науки, управління, духовних і культурних цінностей. Ці форми нематеріального багатства характеризують різні рівні й аспекти процесу розвитку людського чинника і в цілому є нематеріальним економічним потенціалом суспільства.

Г. Осадча та І. Кичко у своїх дослідженнях виділяють шість підходів до визначення соціальної сфери (табл. 1.6) [131].

Таблиця 1.6

Визначення сутності поняття «соціальна сфера»

Підхід	Прихильники підходу	Трактування поняття
1	2	3
I	В. Барулін, М. Лашина	Соціальна сфера – це сукупність великих соціальних груп: класів, націй, народів
II	В. Рутгайзер, С. Шишкін.	Соціальна сфера – це невиробнича сфера та сфера послуг. До неї не належать відносини з розподілу доходу між членами суспільства, сімейні відносини
III	С. Барзілов, Г. Кац	Соціальна сфера займає проміжне становище між економічною та політичною системами, і вважається недоцільним виділення її як самостійної галузі суспільних відносин
IV	С. Шавель, Г. Осадча	Соціальна сфера пов'язана з соціальним відтворенням населення як диференційованої сукупності соціальних суб'єктів, які постійно взаємодіють між собою
V	А. Чухно, Л. Дідківська, Л. Головка, Т. Юр'єва, Т. Непокупна, О. Зоріна	Соціальна сфера – це сукупність галузей народного господарства, пов'язана з обслуговуванням населення, створенням сприятливих умов для розвитку людини

Закінчення табл. 1.6

1	2	3
VI	І. Кичко, М. Касимова, Л. Дідківський, Л. Головка, М. Лашина	Соціальна сфера – сукупність галузей господарства, тією чи іншою мірою задіяних у процесі задоволення потреб громадян, працівники яких отримують певні доходи з коштів, що виділяє суспільство на ці потреби; це підсистема національної економіки, тобто явища, процеси, види діяльності та об'єкти, які пов'язані із забезпеченням життєдіяльності суспільства, людини, задоволенням їх потреб, інтересів

У [356] поняття «соціальна сфера», «невиробнича сфера», «невиробнича інфраструктура», «соціальна інфраструктура» ототожнюються та трактуються як «умовне найменування галузей, результати діяльності яких приймаються переважно форму послуг, до яких відноситься: житлово-комунальне та побутове обслуговування населення, пасажирський транспорт, зв'язок, охорона здоров'я, фізична культура, соціальне забезпечення, освіта, культура, наука, мистецтво, суспільні організації».

Отже, з наведених підходів і визначень поняття «соціальна сфера» можна зробити висновок про існуючу плутанину в їх сутності та підміну понять одне одним.

С. Ожегов поняття «інфраструктура» трактує як «галузі економіки, науково-технічних знань, соціального життя, які безпосередньо забезпечують виробничі процеси та умови життєдіяльності суспільства» [190].

В дослідженнях Шпильової Ю. Б., присвячених питанню соціальної інфраструктури [321], було виділено кілька підходів до її визначення (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Визначення сутності поняття «соціальна інфраструктура»

Підхід	Трактування поняття
I	Соціальна інфраструктура – це комплекс сфер діяльності; прямо чи опосередковано ототожнена із поняттям соціальної сфери
II	Соціальна інфраструктура – сукупність інститутів соціальної сфери, які забезпечують задоволення матеріальних і культурних потреб населення на рівні соціально визнаних норм
III	Соціальна інфраструктура – сукупність об'єктів, що забезпечують загальні умови для ефективної економічної діяльності людини у всіх сферах суспільного життя

Як і у випадку трактування поняття «соціальна сфера», визначення поняття «соціальна інфраструктура» пов'язано з низкою неоднозначностей та плутаниною. З урахуванням наведених визначень понять та головних аспектів

кожного із варіантів їх трактування, можна зробити висновок, що вони тотожні і можуть бути визначені як комплекс галузей народного господарства (або видів діяльності), що створюють умови для задоволення потреб людини, забезпечення її життєдіяльності та гармонійного повноцінного розвитку. Таким чином, головним призначенням соціальної інфраструктури (сфери) є задоволення потреб людини, і діяльність цих галузей спрямована на людину.

Отже, можна зробити висновок, що усі зазначені варіанти об'єктів соціальної політики концентруються навколо людини та її потреб. Саме тому як об'єкт соціальної політики доцільно розглядати людину та її потреби. У цьому зв'язку було досліджено сутність поняття «потреби» та їх класифікацію.

Поняття «потреба» С. Ожегов трактує як «необхідність, потребу в чому-небудь, що вимагає задоволення» [190].

На сьогодні існують різні підходи до класифікації потреб людини, основні з них узагальнені на *рис. 1.6.*

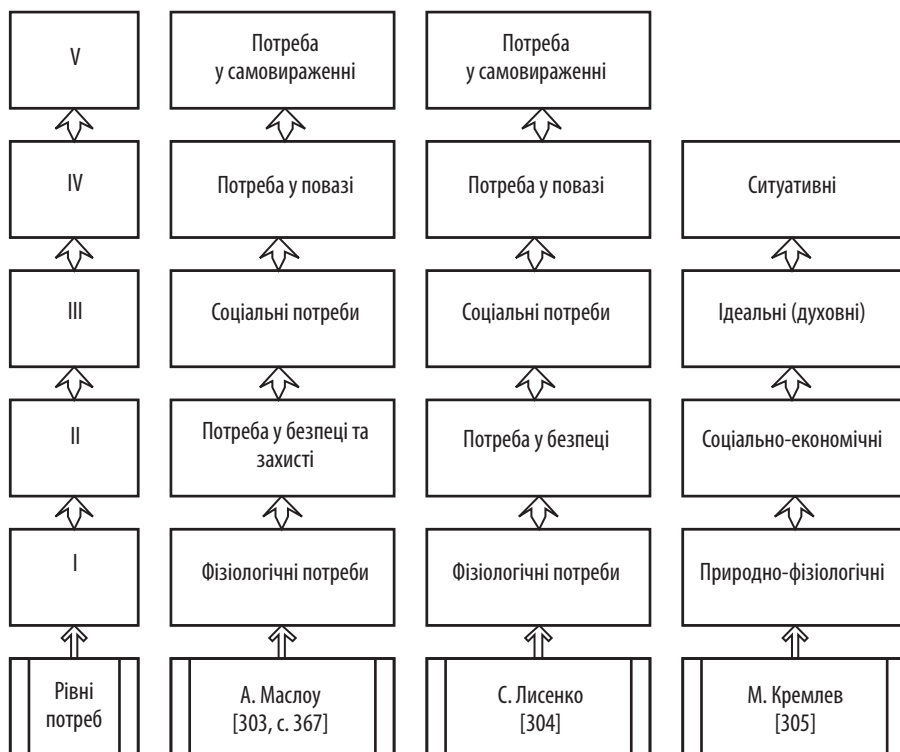

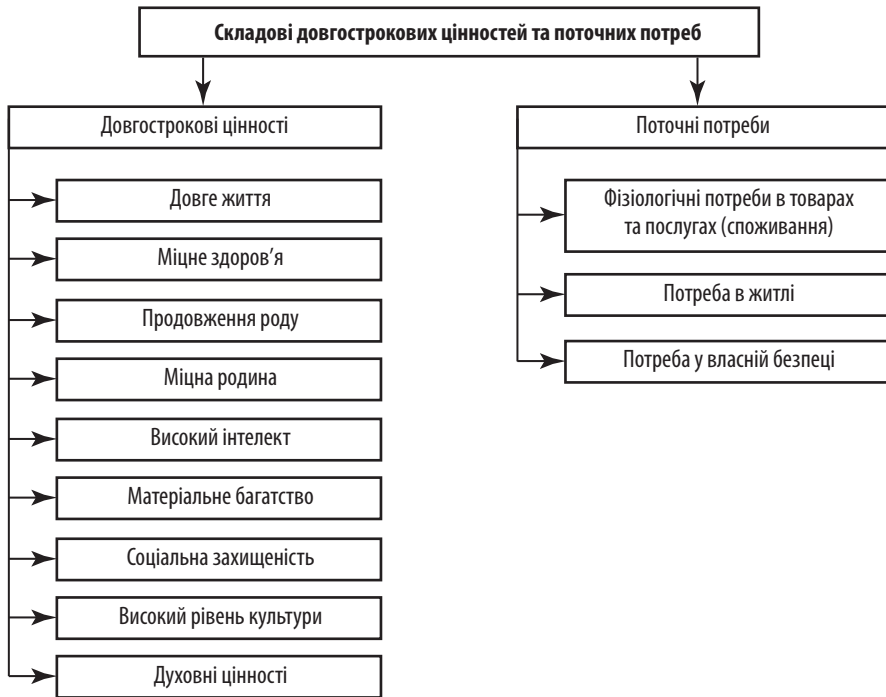
Рис. 1.6. Класифікація потреб людини

У своїй теорії потреб людини Д. Келланд [174, с. 375] робить акцент на потребах вищого рівня та вважає, що людині властиві потреба у владі, потреба в успіху та потреба в приналежності до суспільства.

У сучасній економічній літературі досить часто разом з поняттям «потреба» вживається поняття «цінність». Серед вчених немає однозначного його трактування та єдиного погляду на класифікацію цінностей. Деякі вчені розробили перелік цінностей, які можна було б обчислити та виміряти.

Найбільш логічно обґрунтоване та виважене узагальнення теорії потреб і теорії цінностей зроблено в роботі В. Горбатова, М. Кизима, В. Пономаренка [104]. Вчені констатують, що потреби та цінності нерозривно пов'язані, і довгострокові цінності та поточні потреби визначають життя людини. Їх складові наведено на *рис. 1.7* [104, с. 101].

Рис. 1.7. Складові довгострокових цінностей і поточних потреб

Отже, оскільки людина є об'єктом соціальної політики, то головним її напрямом має бути створення умов для задоволення зазначених на *рис. 1.7* цінностей і потреб.

Взаємодія суб'єктів та об'єктів здійснюється шляхом реалізації соціальної політики суб'єктами відносно об'єктів через застосування відповідного механізму з використанням сукупності інструментів.

Дослідження літератури з питань соціальної політики дозволило зробити висновок, що серед науковців немає єдиної думки щодо механізму та інструментів її реалізації. Окремі дослідники не виділяють механізм реалізації, а виокремлюють лише інструменти (Т. Ганслі [98, с. 23–27], О. Яременко [326, с. 34–35], О. Іванова [263, с. 104–108], С. Гончарова та І. Отенко [101, с. 17–18], П. Шевчук [317, с. 23–26]). Інші визначають механізм, але не виділяють інструменти (С. Смирнов [255, с. 73–74], Є. Крихтін [262, с. 44–47]).

Тому пропонується розглядати механізм реалізації соціальної політики з урахуванням трактування поняття «механізм» [213, с. 808] як сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, здійснення певних дій задля досягнення мети, тобто як алгоритм реалізації соціальної політики. А інструменти (від латин. *instrumentum* – знаряддя, засіб для досягнення чогось [213, с. 506]) як конкретні засоби, шляхи досягнення цілей, поставлених соціальною політикою.

Механізм формування та реалізації соціальної політики є інтегральним, бо включає державну ідеологію, право, соціальні стандарти, економічні заходи, культуру, психологію, демографію, національно-етнічні регулятори (організаційні, регіональні, місцеві, територіальні) [262, с. 45–46]. Його можна описати такою сукупністю дій:

1. Підставою реалізації є нормативний документ (Закон, Указ Президента, Постанова Кабінету Міністрів), що визначає адресність соціального захисту або соціального забезпечення, орган, уповноважений забезпечувати соціальний захист та обслуговування населення, вид соціальної допомоги або послуги (матеріальна, консультативна).
2. Нормативний документ надсилається в Міністерство фінансів, Міністерство праці і соціальної політики, галузеві міністерства, інші державні органи виконавчої влади залежно від їх компетенції.
3. Постанови Кабінету Міністрів, Накази центральних органів виконавчої влади надходять до територіальних органів, підприємств, установ, організацій, де вони втілюються в конкретні дії з реалізації соціальної політики. Чіткість і своєчасність виконання вимог нормативних актів залежить від ефективності моніторингу та контролю з боку вищих державних органів.

Таким чином соціальна політика формується законодавством (соціальним, трудовим, господарським) і реалізується через закони, постанови, державні рішення про соціальні заходи, соціальні програми, виявляючи соціальний аспект в діях усіх суб'єктів управління.

Формування соціальної політики неможливо без збору та обробки великих масивів інформації стосовно суспільства та тих процесів, які в ньому відбуваються. Інформаційне забезпечення та реклама соціального спрямування служать тому, щоб громадськість і потенційні споживачі соціальних послуг, державні структури, представники бізнесу та фондів знали про існування та реалізацію соціальних програм, про проведення відповідних соціальних заходів.

Для забезпечення заходів соціальної політики та діяльності структур, які виконують ці функції, необхідні фінансові ресурси. Порядок їх створення та використання визначається законодавчою та виконавчою гілками влади.

Великого значення для формування соціальної політики набуває співпраця з науково-дослідними організаціями як на національному рівні, так і на міжнародному [317, с. 192–194] (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Значення науково-дослідних організацій в розробці заходів соціальної політики

Назва науково-дослідних організацій	Значення для соціальної політики
Український інститут соціальних досліджень	Проводять широкі дослідження, які лягають в основу розробки нормативно-правової бази соціального страхування і пенсійного забезпечення
Науково-дослідний інститут праці і зайнятості	
Міністерство праці та соціальної політики України	
Рада з вивчення продуктивних сил НАН України	
Міжнародний центр перспективних досліджень	Досліджує стратегії розвитку
Програма розвитку ООН (ПРООН) в Україні	Щорічно готує звіти, в яких висвітлюються та аналізуються різні аспекти соціального розвитку
Світовий банк реконструкції та розвитку	Готує звіти – меморандуми з економічного розвитку країни, які ґрунтуються на результатах досліджень стратегії розвитку і поглиблення структурних реформ, в тому числі у сфері політики соціального захисту, що здійснюються фахівцями Світового банку та українськими експертами
Представництво Міжнародного бюро праці в Україні	Комплексно досліджує стан розвитку ринку праці
Європейська Комісія з надання допомоги пост-соціалістичним країнам TACIS	Фінансувала програму «Реформа соціального захисту в Україні» та створення Ресурсного центру при Міністерстві праці та соціальної політики України
Інститут відкритого суспільства	Розробив програму з реформування державного управління і місцевого самоврядування, спрямовану на вдосконалення управління в країнах Центрально-Східної Європи і СНД шляхом ініціювання і підтримки дослідницьких проектів в галузі децентралізації, реформування державного управління та державної політики у різних сферах

Враховуючи вищезазначені аспекти формування та реалізації соціальної політики, можна виділити такі складові механізму реалізації соціальної політики, як: нормативна, організаційна, інформаційна, фінансова, наукова.

В Україні на сьогоднішній день дієвого механізму формування та реалізації соціальної політики ще не створено. Проаналізувавши роботи сучасних вчених-економістів [163; 172; 248; 250; 262; 315; 326; 329], визначено такі основні проблеми, притаманні складовим механізму, та запропоновано можливі шляхи їх подолання (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Проблеми та шляхи їх подолання у розрізі складових механізму реалізації соціальної політики

Проблеми	Складові механізму	Шляхи подолання
1	2	3
Відсутність відповідного нормативного документа з соціальної політики в областях	Нормативна	Розробка нормативно-методичної бази соціальної політики на науковій основі
		Завершення формування законодавчо-нормативної бази, яка регламентує провадження активної та дієвої соціальної політики
		Розроблення та прийняття концепції соціальної держави
Існування значної кількості законів щодо соціального захисту та соціально-економічного розвитку носить декларативний характер	Організаційна	Впровадження незалежної соціальної експертизи законодавчих та інших нормативно-правових актів, що стосуються соціальної політики
Відсутність умов та механізмів забезпечення виконання законодавства в соціальній і трудовій сферах		Підвищення ефективності функціонування інститутів виконавчої влади усіх рівнів та органів місцевого самоврядування у сфері реалізації соціальної політики
Недосконала система державного управління та нескоординованість діяльності державних структур виконавчої влади щодо формування та реалізації стратегії соціального розвитку		Вдосконалення соціального управління, зокрема впровадження чіткого компенсаційного механізму в разі невиконання законодавчих гарантій соціальної політики
Відсутність адресної відповідальності за соціальний стан у державі та її регіонах	Організаційна	Розробка та впровадження моделей управління, які спрощують визначення, нарахування та виплату соціальної допомоги і пенсійного забезпечення
Фіксування підвищених вимог щодо нормативів із соціального захисту, які не відповідають реаліям сьогодення України		Чітке обґрунтування механізмів визначення соціальних трансфертів, урахування реальних соціальних потреб і можливостей регіонів

Закінчення табл. 1.9

1	2	3
Низька наповненість бюджету	Фінансова	Забезпечення стабільного фінансування складових соціальної сфери і державних соціальних програм на основі державних соціальних стандартів для визначення фінансових нормативів формування бюджетів усіх рівнів
Фінансування соціальної сфери за залишковим принципом		Забезпечення соціального спрямування видатків Державного бюджету
Недостатня кількість благодійних фондів для розвитку соціальної сфери		Раціоналізація структури витрат бюджетів усіх рівнів зі спрямуванням бюджетних коштів на реалізацію заходів пріоритетного соціального розвитку
Незабезпеченість громадян належними житловими умовами		Стимулювання спрямування коштів громадськими, некомерційними і підприємницькими організаціями на благодійні цілі
Відсутність системи соціально-трудового моніторингу		Створення умов для розширення житлового будівництва за рахунок залучення фінансових коштів населення та пільгового кредитування
Нерозвинена система статистичної звітності в трудовій сфері	Інформаційна	Моніторинг основних напрямів соціальної політики
Недосконале вимірювання соціально-трудової сфери в контексті міжнародних статистичних стандартів		Удосконалення соціальної та економічної статистичної звітності
		Запровадження сучасних інформаційних технологій
Незбалансований розвиток трудового потенціалу та інноваційної моделі розвитку економіки	Наукова	Підтримка діяльності науково-дослідних центрів
		Використання наукових досягнень в процесі прогнозування соціальних наслідків прийнятих рішень
		Запровадження досліджень соціально-трудоких відносин, ринку праці
Відсутність науково обґрунтованої комплексної державної програми соціального захисту населення		Підготовка наукових кадрів

Неефективність механізму реалізації соціальної політики загалом додатково викликано падінням рівня життя людей, зростанням недовіри населення до дій урядовців і впроваджених законодавчих актів, масовою несплатою податків і комунальних платежів [328, с. 47]. Удосконалення соціального управління потребує формування та затвердження концепції й розробки на цій підставі відповідних програм.

Фактори, які впливають на соціальну політику як систему, можна розділити на такі, що залежать від елементів системи, тобто внутрішні (рис. 1.8), й на ті, що не залежать – зовнішні (рис. 1.9).

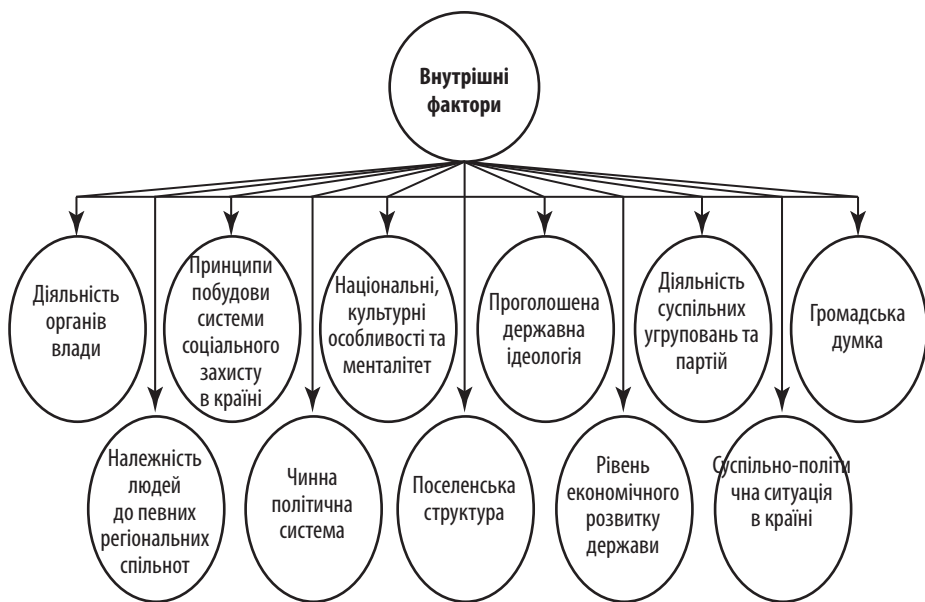

Рис. 1.8. Внутрішні фактори впливу на соціальну політику

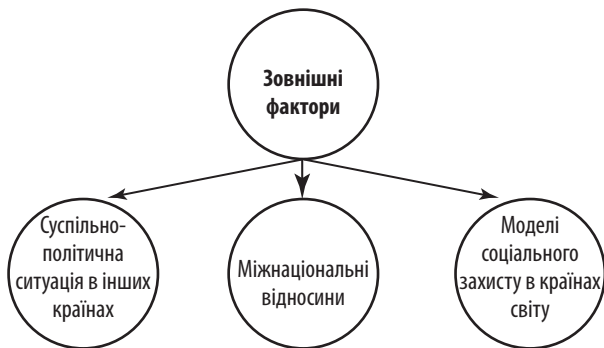

Рис. 1.9. Зовнішні фактори впливу на соціальну політику

Враховання зазначених груп основних факторів дозволить скоординувати заходи, передбачені соціальною політикою, відповідно до тенденцій розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища.

1.3. Передумови формування та реалізації соціальної політики в Україні

З огляду на залежність дієвості соціальної політики від цілої низки зовнішніх та внутрішніх факторів, доцільним є проведення аналізу середовища її формування та реалізації. Науковці [166, с. 57–74; 217; 263, с. 90–104;] виділяють декілька аспектів такого середовища:

- ціннісні (існування патерналістського підходу в організації систем соціального захисту та зайнятості населення, наявність соціальної аномії);
- культурні (існування специфічних культурних особливостей, систем норм і традицій у різних регіонах країни);
- історичні (розвиток системи соціального захисту на базі системи часів Радянського Союзу);
- психологічні (зневіра людей у владі, песимістичне ставлення до власного майбутнього та майбутнього країни, розвиток нестійкого психологічного стану населення);
- духовні (розвиток благодійництва, створення благодійних організацій та соціальних служб);
- територіальні (наявність регіональних відмінностей у кліматі, корисних копалинах, родючості земель, поселенська структура);
- соціально-демографічні (зниження тривалості життя, падіння народжуваності, зростання смертності);
- економічні (коруптованість, криміналізація, вплив світової економічної кризи, інфляційні процеси, розшарування населення);
- політичні (постійні протиріччя щодо сутності та стратегії проведення реформ).

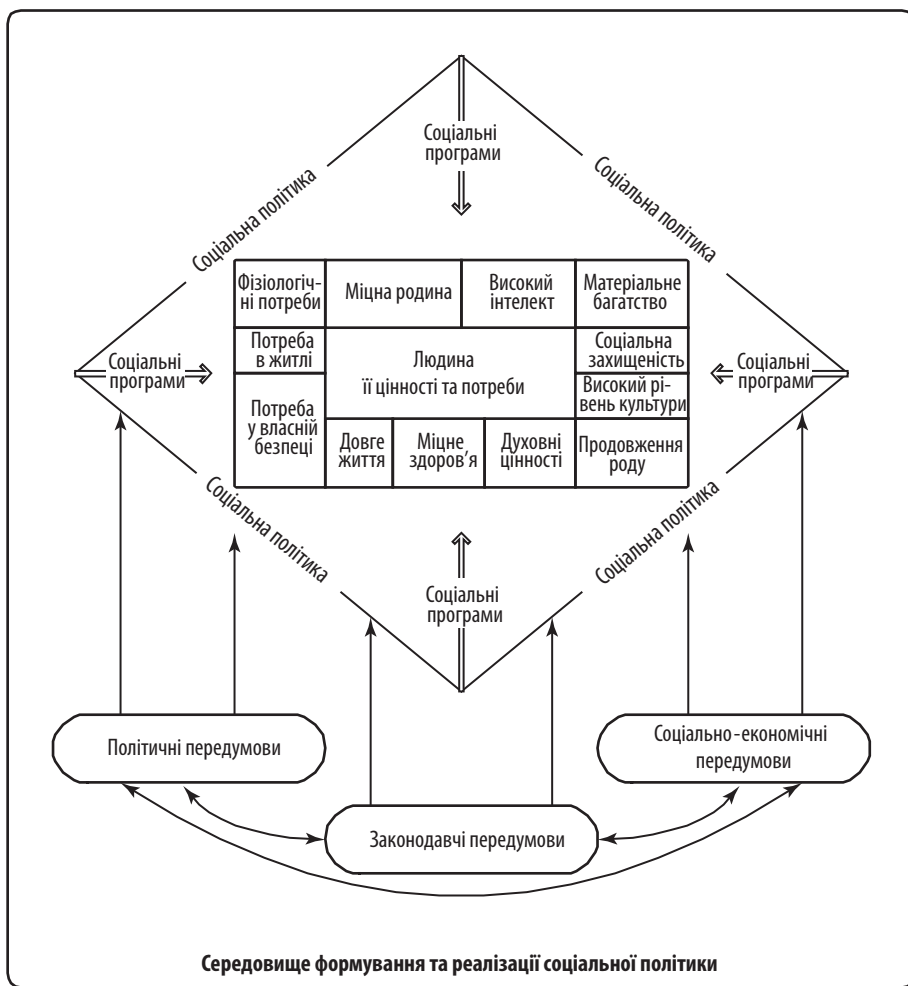
З метою систематизації вищенаведених аспектів, пропонується здійснити їх групування та виділити три групи передумов формування та розвитку соціальної політики, а саме: політичні, соціально-економічні та законодавчі.

Виокремлення групи політичних передумов зумовлено тим, що кожна країна має власну політичну систему й офіційно прийняту ідеологію, яка визначає принципи будь-якої діяльності, систему соціального захисту населення.

Оскільки показники економічного та соціального стану тісно пов'язані між собою (рівень безробітних та малозабезпечених, рівень бідності, видатки бюджету на соціальну сферу тощо) і розвиток економічної сфери забезпечує можливості для фінансування та розвитку соціальної сфери, їх об'єднано в одну групу.

Групу законодавчих передумов пропонується виділяти, оскільки нормативно-правова база визначає особливості функціонування усіх сфер життя суспільства.

З урахуванням результатів дослідження з питань визначення об'єкту соціальної політики, механізму її формування та зазначених груп передумов авторами запропонована загальна схема взаємодії соціальної політики, її складових та поля її формування та розвитку (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Загальна схема взаємодії соціальної політики та середовища її формування та розвитку

Політичні передумови формування та розвитку соціальної політики демонструють такі показники: рівень корупції, розвиненість політичних інститутів, якість державного управління, відкритість у сфері зовнішньої торгівлі, розвиток ринкових інститутів, рівень демократичного розвитку, індекс сприйняття корупції, індекс хабародавців, рівень громадських свобод, свобода преси, забезпеченість політичних прав [80; 217; 263, с. 95].

Особливістю їх є те, що більшість з них сьогодні визначаються експертним шляхом та носять суб'єктивний характер.

Аналіз даних українських періодичних видань та наукових публікацій вітчизняних вчених та практиків [66; 67; 68, с. 175–184; 80; 157; 158; 159; 166; 171; 184; 185; 188; 208; 217; 251; 263, с. 94–95; 292; 298; 299] дозволив зробити стосовно середовища формування та розвитку соціальної політики України з точки зору політичних передумов такий висновок.

У житті суспільства визначну роль відіграють політичні партії, особливо ті, які беруть участь в управлінні державою; за роки незалежності країни не було політичної згоди щодо стратегії проведення реформ, парламент і досі працює у режимі ситуативної більшості, мають місце постійні політичні суперечки; відсутня єдина стратегія розвитку соціальної сфери, приймаються ситуативні рішення, обумовлені політичною кон'юнктурою та спрямовані на тимчасове поліпшення життєвого рівня окремих категорій населення.

Аналіз соціально-економічного середовища формування соціальної політики не підставив показників соціально-економічного розвитку країни за даними Державного комітету статистики України [363] дозволив зробити такі висновки.

Сучасний розвиток країни супроводжується реорганізацією багатьох підприємств, невдала приватизація яких призвела до виключення їх зі сфери суспільно-корисного використання. Руйнування матеріально-технічної бази високотехнологічних секторів спровокувало зростання безробіття, виїзд за кордон професіональних кадрів та збільшило кількість українських заробітчан до 7 млн осіб. Державна статистика зафіксувала скорочення кількості підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність. У промисловості України спостерігається високий рівень фізичного та морального старіння основних виробничих фондів (65%, а у науково-технічних установах до 98%).

Протягом останнього десятиліття спостерігається погіршення якісних та кількісних показників стану та розвитку людського потенціалу. Так, збільшується майнова диференціація. Розрив між доходами багатих та бідних сімей в Україні складає 10 разів. Стандарт життя як показник відношення прибутків

10% найбагатшої частини населення до найбіднішої в Європейському Союзі становить 6:1, а в Україні – 40:1.

Внаслідок цього за останні роки скоротилася чисельність населення, підвищився рівень смертності та впав рівень народжуваності. Також у країні спостерігається таке негативне демографічне явище як старіння населення – зменшення чисельності дітей у структурі населення і збільшення частки осіб пенсійного віку. Така ситуація спричиняє збільшення навантаження на населення у працездатному віці. Зараз десять осіб працездатного зайнятого населення забезпечують внесками в Пенсійний Фонд 7 пенсіонерів, тобто на одного пенсіонера приходиться приблизно 1,4 осіб працюючого населення (в Росії таке співвідношення складає 1:1,6, а в Європі – 1:4 [384]). Необхідно відзначити, що тенденція до збільшення демографічного навантаження на працююче населення спостерігається майже в усіх країнах світу, але в Україні ситуація, що склалась, вже зараз наближається до критичної.

Аналіз стану здоров'я населення України також свідчить про незадовільну медико-демографічну ситуацію: відбувається поширення хвороб різних класів. У структурі захворюваності населення переважають хронічні неінфекційні хвороби (серцево-судинні захворювання, злоякісні новоутворення, психічні та ендокринні розлади, алергічні прояви, цукровий діабет), які характеризуються негативною динамікою [262, с. 53]. Також Україна посідає одні з перших місць у світі із захворюваності населення на такі вже визнані соціальними хвороби як СНІД та туберкульоз.

Отже, все це дозволяє зробити висновок, що в країні не створені сприятливі умови для підтримання здоров'я нації на відповідному рівні. Така ситуація склалась внаслідок неефективної соціальної політики з боку держави та наявності низки проблем економічного розвитку, що вкрай негативно відображається на всіх аспектах розвитку суспільства. До таких основних соціально-економічних проблем, притаманних Україні, можна віднести [208, с. 30–31]: низький рівень конкурентоспроможності та імпортозалежності економіки, низьку диверсифікацію експорту, зношеність транспортної інфраструктури, низький рівень економічних свобод, низький рівень свободи підприємництва, високе податкове навантаження, невисокий рівень привабливості для прямих іноземних інвестицій, низький рівень кредитоспроможності та високу вірогідність дефолту, високий рівень корупції та тінізації, низьку якість державного управління, зростання заборгованості із виплати заробітної плати та рівня безробіття.

Законодавче поле формування та реалізації соціальної політики складають нормативно-правові акти, спрямовані на стимулювання соціального розвитку регіонів та країни.

Проведений їх аналіз показав, що за роки незалежності в Україні виконана велика правотворча робота у сфері соціального розвитку: прийнято значну кількість Законів, Указів Президента, Постанов Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових актів з питань соціального забезпечення населення країни.

На сучасному етапі правовий простір у цій сфері регулюється понад 400 нормативно-правовими актами, але й досі нез'ясованим залишається питання, який суб'єкт повинен розробляти напрями соціальної політики і на який орган необхідно покласти відповідальність у разі невиконання чи неналежного виконання приписів щодо реалізації її заходів. Також така кількість нормативних актів, які й досі зберігають неоднозначності, дублювання один одного, спричиняє виникнення протиріч в чинному законодавстві.

Усі документи, які регламентують розробку та проведення соціальної політики, можна класифікувати таким чином *рис. 1.11*.

Рис. 1.11. Класифікація документів, спрямованих на соціальний розвиток країни

Основним документом у сфері прав громадян України (як і для переважної більшості країн світу) стала ухвалена в 1948 році ООН Загальна декларація прав людини. Її основні положення знайшли відбиття і набули подальшого розвитку в Конституції України, де визначено: громадянські й політичні права та гарантії людини як члена суспільства (статті 25, 26, 28–41); права людини як соціальної істоти, які є необхідною умовою її життєдіяльності (статті 27, 42–54); загальні суспільні права, гарантії та обов'язки громадянина (статті 21–24,

55–68) [1]. Верховна Рада України ратифікувала Римську конвенцію 1950 р., яка також вимагає дотримання соціальних прав людини.

Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. поклав початок відліку самостійності України, став визначальним імпульсом соціально-економічних перетворень: розпочалося становлення нової соціально-економічної моделі суспільства. Але низка законодавчих та нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою протягом 1991–1993 років, попри глибоку соціальну спрямованість, були неузгоджені між собою та не враховували реалії економіки, значною мірою були здійснені хаотично, що і призводило до соціальної напруги в суспільстві [162, с. 100–101; 261, с. 4–5].

Динаміка еволюції соціальної політики налічує чотири хронологічних етапи. В 1990–1991 рр. визначились лише перші індикатори у вигляді мінімального споживчого кошика. У період 1992–1999 рр. соціальні орієнтири були законодавчо розвинуті, але не стали дієвими з огляду на відсутність економічного зростання виробництва. Третій етап – 2000–2005 рр. – став періодом поступового економічного зростання й відновлення соціальної політики. І на останньому етапі з 2005 р., який триває досі, хоч і гармонізується законодавство до європейських соціальних стандартів, та ще лише визначаються економічні механізми, форми й методи ефективного господарювання [261, с. 4–5].

Згідно з Конституцією народ України буде суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Такий підхід визначив пріоритети формування соціальної політики Української держави.

Фактично Конституцією держави гарантується, що «...утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1], а «...носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» [1].

У 1994 р. було прийнято Постанову ВРУ від 19.10.94 р. № 216/94-ВР «Про доповідь Президента України «Про основні засади економічної та соціальної політики» [30], в якій було проаналізовано соціально-економічну ситуацію в країні протягом 1991–1994 рр., визначено головні помилки та шляхи їх подолання, головні тенденції розвитку народного господарства. Ця Постанова була спрямована на оновлення курсу соціально-економічної політики, формування стратегічних завдань реформування української економічної та соціальної сфер.

Істотного імпульсу вдосконаленню правових засад соціальної політики було надано новою Конституцією України (1996 р.). Основним Законом вперше Україну проголошено соціальною державою, закріплено основні соціально-

економічні права громадян. Державу зобов'язано забезпечувати права та свободи громадян і соціальну спрямованість економіки. Обов'язок забезпечення (додержання) соціально-економічних прав громадян покладено на Кабінет Міністрів України та місцеві державні адміністрації. Закони України переглядалися і приймалися тепер уже виходячи з вимог нової Конституції, якою закріплено систему соціально-економічних прав [261, с. 11].

За роки незалежності в Україні поступово формувались концептуальні підходи до соціальної політики, її нормативно-правова база. У багатьох документах постійно наголошувалось на необхідності істотного посилення соціальної спрямованості реформ в Україні, зокрема у таких як Указ Президента України «Про основні напрями діяльності органів державної виконавчої влади України щодо реалізації підсумкових документів Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні в інтересах соціального розвитку» від 26.03.1996 р. № 217/96 [19], Указ Президента «Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки» від 18.10.1997 р. № 1166-97 [20], щорічні Послання Президента України Верховній Раді України [261, с. 6].

«Основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки» стали першим державним нормативно-правовим документом, підтвердженням Указом Президента України, який визначив стан і тенденції соціального розвитку в Україні, стратегічні цілі та пріоритетні напрями соціальної політики.

В цьому документі урядом було визначено принцип гарантованості матеріальних і соціальних благ не за професійною чи службовою ознакою, а виходячи зі ступеня бідності або ж малозабезпеченості. Під безпосередньою опікою держави залишались найвразливіші верстви населення: діти, пенсіонери, інваліди, малозабезпеченні сім'ї [328, с. 46–47].

Аналіз структури та змісту цього документа свідчить про значний крок України до суттєвої визначеності стратегії соціального управління в державі, розробки конкретних заходів щодо соціального розвитку суспільства, створення механізмів реалізації принципів соціально орієнтованої економіки [188, с. 10].

В ньому подано перелік стратегічних цілей соціальної політики держави, які є її пріоритетними напрямками. До них належать [68, с. 177–178; 188, с. 10]: досягнення відчутного поліпшення матеріального добробуту й умов життя людей; забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист населення, освіту, охорону здоров'я, культуру, житло; переорієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ям; забезпечення підтримки соціально найуразливіших верств населення; вплив на демографічну ситуацію в напрям-

ку підвищення народжуваності та зниження смертності населення, особливої дитячої, збільшення тривалості життя; значне поліпшення соціальної інфраструктури.

Пріоритетні напрями соціальної політики, що були прийняті на державному рівні, – це підвищення рівня життя населення та забезпечення охорони здоров'я, повної продуктивної зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили [68, с. 178; 188, с. 10].

Але серед пріоритетних напрямів не знайшли відбиття дуже важливі для населення проблеми: забезпечення безпеки особи та сім'ї, посилення боротьби зі злочинністю та протидія розшаруванню населення за рівнем доходів, різкому протистоянню людей за майновим і соціальним станом [68, с. 178; 188, с. 10].

«Основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки» мали важливе значення для комплексного, скоординованого розв'язання проблем людини, суспільства, держави. Позитивним було їх співвіднесення з головними напрямками державної політики соціальної безпеки, які відбиті в «Концепції (основах державної політики) національної безпеки України» від 16.01.1997 р. № 3/97- ВР [31]. Цей Указ як на державному, так і на регіональному рівнях є складовою частиною ідеології державного будівництва, яка націлена на забезпечення прав і свобод людини, інтеграцію суспільства навколо національної ідеї, відтворення соціальних цінностей, соціальне партнерство, розвиток демократичних інституцій самоврядування в суспільстві, формування державної стратегії для призупинення тенденції моральної та духовної деградації суспільства [188, с. 11].

Головне значення цього документу полягає в спробі здійснення комплексного державного соціального управління через визначення напрямів і завдань у соціальній сфері, забезпечення громадянам проголошених Конституцією та чинним законодавством України прав і гарантій соціальної спрямованості (щодо зайнятості, оплати й охорони праці, охорони здоров'я, місцевого самоврядування, освіти, житлового законодавства, договірного регулювання трудових відносин тощо), призупинення дії негативних тенденцій соціального розвитку, попередження виникнення та прояву чинників соціального ризику, поліпшення умов життєдіяльності й життєзабезпечення населення України, підвищення рівня соціального захисту та допомоги тим, хто її потребує [188, с. 12].

«Основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки» були важливою передумовою розробки стратегії соціального розвитку в регіонах, забезпечення координації дій на державному та регіональному рівнях. Отже, завдяки їх ухвалі в Україні почало діяти комплексне державне управління соціальними

процесами, незважаючи на недоліки цього документа, пов'язані з відсутністю концептуальних засад соціальної політики; створено науково-практичну базу, яка сприяла вдосконаленню та розвитку соціального управління, а також розробці власної моделі соціальної політики з урахуванням національних особливостей [188, с. 11].

Проблеми, на розв'язанні яких зосереджено увагу в цьому документі, мають багатоплановий характер і торкаються рівня життя, оплати праці, пенсійного забезпечення та соціальної допомоги, захисту трудових прав, зайнятості населення, гуманітарної та житлової політики, фінансового забезпечення реалізації програмних заходів [187, с. 3]

Особливістю соціальної політики за умов незалежності ринкової економіки стало поширення в країні благодійних організацій, діяльність яких врегульовано Законом «Про благодійництво і благодійні організації» від 16.09.1997 р. № 531/97-ВР [3]. Активізація цієї нової сфери дозволила залучити додаткові фінансові ресурси для підтримки малозабезпечених сімей, закладів освіти, охорони здоров'я, культури [261, с. 14–15]. Завдяки прийнятому Закону № 2623-IV від 02.06.2005 р. «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» [11] створювались умови для діяльності громадських та благодійних організацій, що працюють у сфері соціального захисту населення.

Також протягом цих років було прийнято низку законів про Державний бюджет України, де містився спеціальний розділ, присвячений соціальній політиці, закони щодо соціального захисту державних службовців, працівників окремих галузей суспільного виробництва та сфери послуг.

Протягом наступних двох років було прийнято Постанову КМУ від 02.04.1998 р. № 422 «Про заходи щодо реалізації у 1998-2000 рр. Основних напрямів соціальної політики» [35] та Постанову КМУ від 29.04.1999 р. № 727 «Про додаткові заходи щодо реалізації окремих положень Основних напрямів соціальної політики» [36].

Основні напрями державної політики щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів, правові та економічні шляхи їх реалізації були визначені Постановою ВРУ «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 24.12.1999 р. № 1359-XIV [32].

Визначальним для фінансування соціальної сфери є принципи та механізми встановлення державних соціальних гарантій і стандартів. Тому одним з основних загальнодержавних законів, спрямованих на створення умов виконання прав і гарантій, що визначені конституційними нормами, є Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»

від 05.10.2000 р. № 2017-III [2]. Він визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, що спрямовані на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій. Державні соціальні стандарти та нормативи встановлено (згідно із Законом) також з метою визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації [262, с. 47].

На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальний розмір заробітної плати та пенсії за віком, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розміри інших видів соціальних виплат і допомог. Гарантії не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, який визначений як базовий державний соціальний стандарт. Відповідно до Закону України від 15.01.1999 р. «Про прожитковий мінімум» № 966-XIV [14] ВРУ щорічно затверджує до початку розгляду Державного бюджету України та періодично переглядає відповідно до зростання індексу споживчих цін прожитковий мінімум на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення. Цей Закон дає право органам місцевого самоврядування затверджувати регіональний прожитковий мінімум.

Також державні соціальні стандарти, нормативи та гарантії обов'язково враховуються при розробці програм економічного та соціального розвитку, є основою для розрахунку видатків на соціальні цілі та формування на їх основі бюджетів усіх рівнів, соціальних фондів, міжбюджетних відносин. Отже, систему соціальних нормативів, стандартів і гарантій слід вважати основним важелем механізму формування та реалізації соціальної політики в Україні.

Контроль за дотриманням законодавства про державні соціальні стандарти і нормативи та державні соціальні гарантії здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування із залученням громадських організацій і незалежних експертів на засадах гласності.

Незважаючи на спроби законодавчого забезпечення соціальних гарантій, для України досі актуальною залишається проблема наближення основних державних соціальних гарантій до розміру прожиткового мінімуму. Оскільки протягом останніх років для призначення та визначення розмірів соціальних допомог замість прожиткового мінімуму застосовувався «рівень забезпечення прожиткового мінімуму» (гарантований мінімум), який встановлюється виходячи з реальних можливостей видаткової частини Державного бюджету України [166, с. 54].

У 2000 році був прийнятий Указ Президента «Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року» від 24.05.2000 р. № 717/2000 [21], який, порівняно з Указом Президента «Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки» від 18.10.1997 р. № 1166-97 [20], зовсім не містить загальних положень, не визначає ні стратегічних цілей, ні потреб забезпечення національної безпеки у соціальній сфері, хоча й має пріоритети соціальної політики. До них віднесено створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня населення, розвитку трудового потенціалу, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, проведення пенсійної реформи; надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, всебічний розвиток освіти та культури, поліпшення охорони здоров'я [68, с. 178].

Незважаючи на те, що визначені пріоритети соціальної політики відтворюють особливості та потреби нового етапу соціального розвитку, в цьому документі загалом недостатньо враховано стратегічні пріоритети, також лише підкреслюється потреба при визначенні шляхів соціально-економічного розвитку України враховувати базові цінності – державність, добробут населення та національну безпеку України, не було конкретизовано рішення щодо затвердження демократичних засад розвитку суспільства, прав і свобод людини, становлення громадянського суспільства, що визначають потреби соціального розвитку та схильність України до європейського вибору [68, с. 178].

Головним недоліком цього документа є неврахування пріоритетів щодо використання соціальних чинників, домінуючих у структурі економічного зростання (підвищення ефективності використання трудового потенціалу, зростання продуктивності праці); соціальної переорієнтації економічної політики як основної мети здійснюваних реформ, а не як тактичного кроку; зростання інтелектуального потенціалу нації та науково-технологічних інновацій; забезпечення продовольчої безпеки.

Водночас перевагою було включення до структури документу розділу з регіональної соціальної політики, у якому враховано найважливіші напрями державної регіональної соціальної політики.

Але Указ не знайшов в областях України очікуваної реалізації навіть при виокремленні в ньому розділу з регіональної соціальної політики. Також не спрацював механізм, апробований при впровадженні Указу Президента від 18.10.1997 р. № 1166/97 «Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 рр.», коли кожний регіон прийняв відповідні основні напрями соціальної політики та заходи щодо їх реалізації. Як і на рівні держави, в областях щодо визначених напрямів були вжиті заходи, але реалізовано лише незначну

їх кількість – від 10 до 30%. Більшість областей або не мала відповідного нормативного документа із соціальної політики, або замінила його регіональною програмою подолання бідності, яка також не має практичного впровадження в очікуваних обсягах [328, с. 178].

Упродовж наступних років було прийнято Постанову КМУ від 31.08.2000 р. № 1370 «Про затвердження заходів, спрямованих на реалізацію у 2001 р. Основних напрямків соціальної політики на період до 2004 р.» [40], Розпорядження КМУ від 21.08.2001 р. № 380-р «Про затвердження заходів, спрямованих на реалізацію у 2002 р. Основних напрямків соціальної політики на період до 2004 р.» [47], Розпорядження КМУ від 09.09.2002 р. № 518-р «Про затвердження заходів, спрямованих на реалізацію у 2003 р. Основних напрямків соціальної політики на період до 2004 р.» [48], Послання Президента України до ВРУ від 23.02.2000 р. № 276а/2000 «Україна: поступ у ХХІ ст. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.» [26], Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів щодо забезпечення економічного і соціального розвитку України у 2002 році» від 15.03.2002 р. № 138-р [51].

Важливим нормативним документом була стратегія подолання бідності, затверджена Указом Президента України від 15.08.2001 р. № 637/2001 [22], яка визначала основні напрями проведення політики подолання бідності шляхом створення економічно-правових умов для збільшення доходів і зростання економічної активності працездатних громадян, підвищення ефективності соціальної підтримки найбільш уразливих груп населення шляхом реформування системи соціального захисту.

В 2002 році було прийнято Постанову КМУ від 25.10.2002 р. № 1586 «Про Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2002–2006 роки» [41] та Послання Президента України до ВРУ від 30.04.2002 р. «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» [27].

У 2003 році Постановою КМУ «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту Державного бюджету» від 26.04.2003 р. № 621 [39] було визначено перелік необхідних для виконання робіт для розробки прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку, їх виконавці, строки та співвиконавці. Також було видано Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів щодо реалізації в 2003 році другого етапу Стратегії подолання бідності» від 29.01.2003 р. № 41-р [52], яким визначалися заходи, спрямовані на реалізацію в 2003 р. другого етапу цієї Стратегії [22].

Важливе значення мала «Угода між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці та соціального розвитку Російської Федерації про співробітництво в соціально-трудої сфері» від 07.03.2003 р. [57], яка передбачала співробітництво в галузі праці, зайнятості та соціального захисту населення, визначала напрямки та форми співробітництва. Співробітництво передбачалося здійснювати у формі правового регулювання проблем праці, зайнятості та соціального захисту населення, активної політики на ринку праці, регулювання зайнятості громадян України в Російській Федерації та громадян Російській Федерації в Україні, обміну законодавчими та нормативними документами в цих галузях.

Потім Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV [10] було визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Значний вплив на активізацію зусиль представників органів законодавчої та виконавчої влади, науковців мала ініціатива Комітету з питань соціальної політики та праці Верховної Ради України щодо розробки проекту Концепції розбудови соціальної держави, підготовку якого було доручено Міністерству праці та соціальної політики ще у 2004 р. Але й досі ця робота не завершена. Спочатку уряд запропонував замість Концепції розробити Стратегію розвитку України як соціальної держави, а потім ініціював розробку проекту Концепції розвитку системи соціального захисту населення (березень 2005 р.), проекту Концепції соціальної політики (травень 2005 р.). Проте жодний з названих проектів не набув статусу правового документа [261, с. 9].

У квітні 2004 року було затверджено «Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» Президента України від 28.04.2004 р. № 493/2004 [28]. В документі визначено науково обґрунтовані завдання виведення економіки на траєкторію зростання через посилення дієздатності держави та поглиблення ринкових реформ. Стратегія спрямована на утвердження європейських принципів і механізмів соціально орієнтованої структурно-інноваційної моделі економічного розвитку.

У 2005 році важливе значення мала Постанова ВРУ «Про деякі питання вдосконалення системи надання державних соціальних послуг населенню на місцевому рівні» від 17.11.2005 р. № 3117-IV [33]. Цим документом була запроваджена система вартісних та якісних стандартів надання соціально-культурних послуг населенню, було запропоновано порядок визначення обсягу бюджетного ресурсу для фінансового забезпечення діяльності місцевих

органів влади в частині виконання делегованих державою повноважень щодо надання державних соціальних послуг населенню у галузях освіти, охорони здоров'я та культури. Також було прийнято Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів з оперативного розв'язання проблем, що стримують соціально-економічний розвиток регіонів» від 03.08.2005 р. № 308-р. [49]. Документом були затверджені заходи, виконавці та строки виконання з метою усунення причин, що стримують соціально-економічний розвиток регіонів, забезпечення ефективної взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади із спільного вирішення питань розвитку галузей економіки та соціальної сфери та на виконання рішень.

У 2006 році у соціальній сфері Постановою КМУ «Про Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2006 рік» від 15.09.2005 р. № 927 [42] передбачено поступове підвищення розміру мінімальної заробітної плати, удосконалення системи оплати праці працівників бюджетної сфери; забезпечення подальшого розвитку системи соціального та пенсійного страхування, створення відповідної нормативно-правової бази; підвищення мінімального розміру пенсії за віком, продовження реформування податкової системи. А Постановами № 879 [43] та № 1001 [44] визначено шляхи поліпшення якісних характеристик рівня життя населення та гармонізацію процесів його відтворення на основі відродження духовності української нації та національних традицій і ключові проблеми регіонального розвитку та пріоритети державної регіональної політики з точки зору загальнонаціональних потреб та інтересів на період до 2015 року відповідно.

Конкретні шляхи та механізм проведення соціально-економічних і політичних реформ, реалізації культурних і міжнародних ініціатив держави передбачені Програмою діяльності Кабінету Міністрів України «Український проєкт: для людей, а не політиків» від 16.01.2008 р. [55].

З метою поліпшення стану забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей, реалізації прав дітей на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та гармонійний розвиток 05.05.2008 р. було прийнято Указ Президента «Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей» № 411/2008 [23].

Також важливе значення мав Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» від 26.02.2010 р. № 274 [24], в якому наголошується, що Україна як соціальна держава має на меті впровадження європейських стандартів життя, тому подолання бідності є пріоритетом у здійсненні реформ. У документі окреслено шляхи та відповідальні за реалізацію заходів щодо забезпечення зростання рівня життя населення. Оскільки для розв'язання проблеми бідності необхідна цілеспрямована політика, що ґрунтується на еконо-

мічних та фінансових можливостях держави та максимальній ефективності їх використання, у 2011 р. була прийнята Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року» № 1057 [45].

У Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI [8] визначені засади внутрішньої політики у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України.

З метою вироблення та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин і забезпечення підвищення рівня і якості життя громадян, соціальної стабільності в суспільстві було прийнято Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 р. № 2862-17 [15] та Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» від 20.05.2010 р. № 2278-VI [7].

Оскільки антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу, актуальним було прийняття 21.12.2010 р. Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» № 2818-VI [12], який передбачає формування плану дій з поліпшення ситуації в цій сфері.

Також була прийнята Постанова ВРУ «Про Основні напрями бюджетної політики на 2012 рік» від 13.05.2011 р. № 3358-VI [34], яка ґрунтується на положеннях Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [29] та щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України – наш стратегічний вибір», а також Концепції Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 р., схваленої Розпорядженням КМУ від 21.03.2011 р. № 219-р [47]. Реалізація заходів, передбачених цими документами, спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку України, забезпечення зростання рівня життя громадян, збереження та прискорення людського розвитку шляхом підвищення ефективності та забезпечення стабільності соціального захисту, поліпшення якості і доступності медичної допомоги та освіти, підвищення стандартів життя для підтримки збалансованого розвитку держави.

Варто зазначити, що сьогодні правове поле соціальної політики розширюється не лише за рахунок вдосконалення існуючих або прийняття нових законів та інших нормативно-правових актів, а й шляхом приєднання України до актів міжнародного права, зокрема конвенції Міжнародної організації праці (Україна є учасницею 60 Конвенцій МОП).

У вересні 2006 р. Верховна Рада України ратифікувала ще один акт міжнародного права – «Європейську соціальну хартію (переглянуту)», якою встановлюється комплекс важливих соціальних стандартів [236], у 2007 р. була укладена «Угода між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці, соціальних справ і сім'ї Словацької Республіки про співробітництво у сфері праці, зайнятості та соціальної політики» від 11.06.2007 р. [59]. При розробці напрямів розвитку соціальної політики необхідним є врахування основних положень документів міжнародних організацій, таких як: Всесвітня організація охорони здоров'я, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), ООН, Рада Європи, МОП, ЮНЕСКО та ін.

Певним чином вплинула на задоволення соціальних потреб суспільства державна податкова політика. Законодавством звільняються від обкладання податком благодійні внески до недержавних пенсійних фондів, у пільговому режимі оподатковуються доходи громадян, спрямовані на отримання платної освіти, медичної допомоги тощо, певні стимули отримують роботодавці, які спрямовують частину отриманого доходу на соціальні програми [261, с. 15].

Стосовно правової бази державного регулювання соціального регіонального розвитку, то на сьогодні основними нормативно-правовими документами є Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» [18], Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. № 2850-IV [17], Постанова КМУ «Про затвердження стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.» від 21.07.2006 р. № 1001 [44], якою визначено низку підходів до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечить досягнення якісно нового рівня ефективності і конкурентоспроможності економіки та життя населення. Методичне забезпечення основних документів затверджено у Наказі Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» від 29.07.2002 р. № 224 [57], Постанові КМУ «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в АРК і обласного значення для визнання територій депресивними» від 24.06.2006 р. № 860 [46], Постанові КМУ «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів» від 20.05.2009 р. № 476 [37].

У цілому правові засади соціальної політики поступово продовжують вдосконалюватись, ґрунтуючись на необхідності забезпечення основних соціально-економічних прав громадян і можливостях економіки.

1.4. Програмно-цільовий підхід як інструмент формування та реалізації соціальної політики

Формування та реалізація соціальної політики передбачають існування певного плану дій, послідовності заходів. Інструментом здійснення цих заходів у сучасних умовах стає цільове програмування соціального розвитку, яке передбачає формулювання цілей, визначення фінансових, організаційних, інформаційних засобів їх досягнення і реалізується у формі розробки цільових програм регіонального та державного рівня [5; 6; 67; 114; 117; 137; 146; 157; 167; 171; 179].

Програмно-цільовий підхід отримав широке розповсюдження і у вітчизняній, і у закордонній практиці державного та регіонального управління. Він забезпечує вдосконалення форм і механізмів концентрації, розподілу та використання ресурсів, сприяє подоланню відомчої відокремленості у вирішенні найбільш нагальних проблем в умовах реформування суспільно-політичної системи і господарського комплексу, а також пов'язаної з цим соціально-економічної нестабільності [5; 6; 67; 114; 167; 235; 236; 265]. Розв'язання за допомогою цільових програм соціально-економічних проблем підвищує ефективність державного регулювання територіального розвитку та підтримки окремих регіонів, галузей і верств населення. Ефективність застосування програмно-цільового підходу в управлінні економікою підтверджена і світовим досвідом [121; 145; 208; 235; 236].

Проблемами розробки та оцінки програм займалися багато вчених та практиків. Дослідженню сфери захисту населення на ринку праці присвячені роботи М. Долішного [117], І. Кравченка [146], Е. Лібанової [73], В. Онікієнка [206], І. Петрової [214]. Питаннями пенсійного забезпечення, політики доходів, рівня життя населення, подолання бідності займалися: С. Бандур [265], А. Колот [137], Е. Лібанова [157], В. Мандибура [171], Б. Надточій [179], В. Паламарчук [212], Ю. Саєнко [246], О. Яременко [326]. У таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, соціальне страхування, дослідження проводилися В. Куценком [153], В. Новиковим [187], О. Палій [254]. Розробки з питань демографічної політики представлені роботами В. Гейця [114], І. Прибиткової [228], В. Стещенко [113; 280] та ін.

В більшості робіт, присвячених питанням методології програмного планування, подаються різні трактування понять «програма», «цільова програ-

ма», «соціальна програма». В табл. Е.1 додатка Е наведені визначення зазначених понять науковцями. Незважаючи на існування різних варіантів тлумачення цих термінів, в усіх простежується наявність таких головних ознак, як: програмність, орієнтованість на мету, комплексність, ресурсозабезпеченість, результативність.

Оскільки в межах цього дослідження розглядаються цільові програми, спрямовані на соціальний розвиток, і враховуючи висновки стосовно сутності соціальної політики та механізму її реалізації, наведені в пункті 1.2, та визначення науковців, наведені в табл. Е.1, доцільно розглядати цільову соціальну програму (цільову програму соціального розвитку) як упорядковану послідовність конкретних пов'язаних між собою та узгоджених за ресурсами, виконавцями, строками заходів, спрямованих на об'єкт соціальної політики, задля досягнення поставлених цілей. Цілі соціальної програми повинні бути чітко визначені та підпорядковані генеральній (головній) меті соціальної політики – підвищення добробуту населення. Таким чином, цільова соціальна програма є суто цільовим і результативним регулюючим інструментом, який слід розробляти у вигляді специфічної, проблемно орієнтованої системи необхідних дій.

Складовими елементами цільової соціальної програми є окремі програмні дії або заходи, між якими існують певні зв'язки. Оскільки, як було зазначено раніше, механізм реалізації соціальної політики містить такі складові, як: наукова, нормативна, інформаційна, організаційна, фінансова, то окремі заходи соціальної програми мають бути спрямовані на забезпечення цих складових (рис. 1.12).

Класифікації цільових програм соціального розвитку за різними критеріями пропонуються як вітчизняними, так закордонними вченими та практиками [6; 67; 130; 144; 166; 235; 236]. Але існування великої кількості програм та класифікаційних ознак зумовило відсутність на цей час єдиної загальноприйнятої класифікації. В табл. Ж.1–Ж.7 додатка Ж наведено основні групи програм. Варто зазначити, що багатогранність програм дозволяє відносити їх до декількох груп одночасно.

З урахуванням результатів проведеного аналізу критеріїв класифікації та видів програм у табл. 1.10 запропоновано узагальнену та доповнену класифікацію цільових програм соціального розвитку.

Запропонована класифікація цільових програм соціального розвитку дає змогу найбільш повно розкрити їх сутність, особливості розробки та реалізації, оскільки наведені узагальнені критерії класифікації відбивають зміст програм, їх мету, особливості управління, об'єкт спрямування, джерела фінансування.

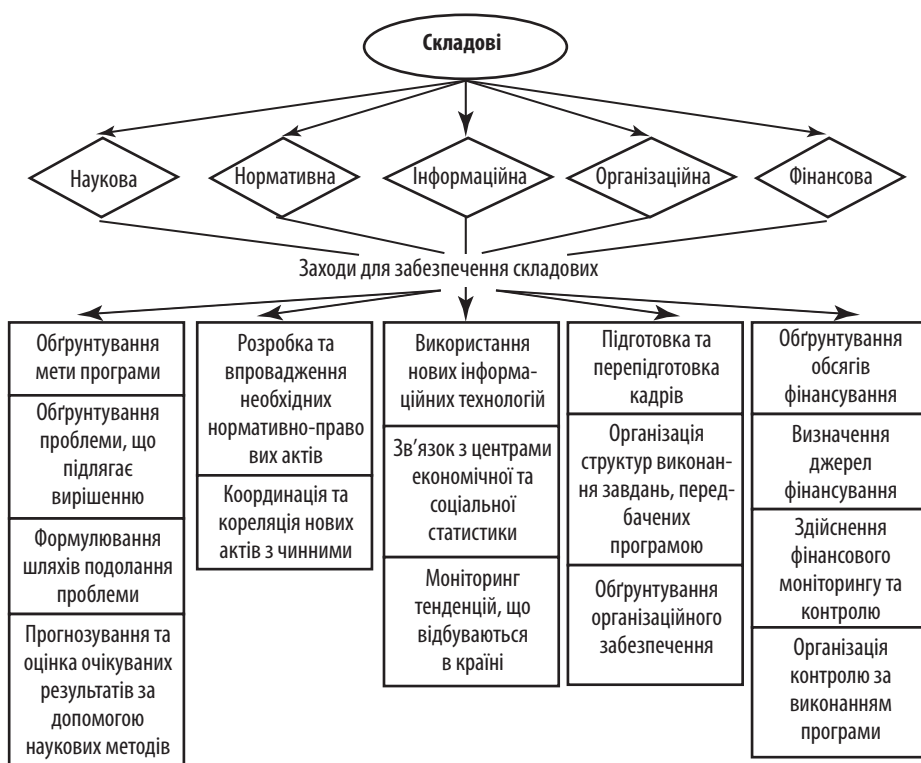

Рис. 1.12. Заходи забезпечення складових механізму соціальної політики

Таблиця 1.10

Класифікація цільових програм соціального розвитку

Критерій класифікації	Вид програми
1	2
За масштабом охоплення	Федеральні
	Міждержавні
	Державні
	Міжрегіональні
	Регіональні
	Місцеві: міські; муніципальні
	Міжгалузеві
	Галузеві
	Підгалузеві
Програми, спрямовані на окремий конкретний об'єкт	

Закінчення табл. 1.10

1	2
За статусом	Міждержавні
	Державні
	Самостійні (недержавного характеру)
За рівнем комплексності	Комплексні
	Цільові (вузконаправлені)
За спрямованістю	Спрямовані на попередження негативних соціальних наслідків будь-яких процесів або явищ
	Спрямовані на подолання негативних соціальних явищ або процесів
	Спрямовані на розвиток будь-якої соціальної сфери або соціальної групи
За обсягом вкладень	Крупномасштабні
	Середньомасштабні
	Низькомасштабні
За джерелами фінансування	За рахунок Державного бюджету
	За рахунок місцевих бюджетів
	За рахунок інших джерел
	Фінансування змішаного типу
За терміном дії	Короткострокові (до 1 року)
	Середньострокові (2-5 років)
	Довгострокові (більше 5 років)
	Постійнодіючі
За частотою впровадження	Одноразові
	Періодичні
За характером виникнення	Планові
	Екстрені

Основні принципи програмно-цільового підходу, які розкривають його сутність, наведені на *рис. 1.13* [208, с. 369–370].

Враховуючи основні принципи програмно-цільового підходу, наведені на *рис. 1.13*, можна сформулювати такий перелік принципів розробки ефективних державних цільових програм соціального розвитку регіону:

- 1) точність визначення об'єкта програми, комплексність висвітлення проблем прогнозованої розробки в єдиній системі соціально-економічного й екологічного розвитку регіону, створення комплексу показників з урахуванням прямих, зворотніх, безпосередніх та опосередкованих взаємозв'язків між ними.

Рис. 1.13. Основні принципи програмно-цільового підходу

Тобто, при виборі об'єкта або проблеми для програмної розробки необхідно враховувати їх значущість для здійснення структурних змін і підвищення ефективності розвитку конкретних регіонів, можливість вирішення проблем у стислі терміни, швидкість концентрації необхідних ресурсів.

- 2) формулювання переліку завдань і заходів, які відображають специфіку та сприяють розв'язанню проблеми;
- 3) визначення пріоритетності завдань і заходів;
- 4) достатність обсягів фінансування для визначеної результативності програмних розробок, що вимагає порівняння потреб та можливостей регіонів та господарського комплексу держави в цілому;

- 5) взаємоузгодженість структури інвестування та переліку заходів програмної розробки;
- 6) альтернативність варіантів вирішення програмних завдань при різних гіпотезах розвитку регіонів і альтернативність фінансового забезпечення програми;
- 7) відображення співвідношення наявних потреб та очікуваного в результаті реалізації програми розвитку галузей в окремих регіонах. Тобто необхідним є оцінка соціально-економічної ефективності реалізації програмних заходів, прогноз наслідків їх нереалізації;
- 8) сумісність моделей та методів, які використовуються при розробці програми, з урахуванням їх придатності для зведення в єдину систему інвестиційних і результативних показників цієї розробки;
- 9) відповідальність за ефективне використання ресурсів програми та вчасне виконання заходів на різних рівнях її виконання;
- 10) узгодженість програми з іншими програмами аналогічного спрямування, виключення можливості дублювання заходів.

Засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм визначені Законом України від 18.03.2004 р. № 1621-IV «Про державні цільові програми» [6]. Відповідно до Закону заходи, завдання та показники державних цільових програм включаються до відповідних розділів Державної програми економічного і соціального розвитку України на відповідний рік, враховуються під час складення проекту Державного бюджету України на відповідний рік шляхом визначення головними розпорядниками бюджетних коштів, обсягів видатків на їх реалізацію у складі бюджетних програм та включення центральним органом виконавчої влади з питань фінансів відповідних бюджетних запитів до пропозицій проекту Державного бюджету України. Заходи, завдання та показники державних цільових програм, спрямованих на розвиток окремих адміністративно-територіальних одиниць, включаються до програм їх економічного і соціального розвитку на відповідний рік.

Перелік державних цільових програм, які планується виконати у відповідному році з використанням коштів Державного бюджету України, подається на розгляд Верховної Ради України у складі проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України та разом із проектом закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Постановою КМУ від 31.01.2007 р. № 106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» [38] визначається

механізм розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм різної спрямованості.

Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-14 «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [5] та Постанова КМУ «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту Державного бюджету» від 26.04.2003 р. № 621 [39] визначають правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави. Також встановлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України.

Правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій закріплені в Законі України від 08.09.2005 р. № 2850-IV «Про стимулювання розвитку регіонів» [17], Указі Президента України «Про концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341/2001 [18].

Засади розроблення, затвердження та виконання цільових програм регіонального розвитку визначено в Наказі Міністерства економіки «Про затвердження методичних рекомендацій щодо порядку розробки регіональних цільових програм, моніторингу і звітності про їх виконання» від 04.12.2006 р. № 367 [56].

В основу розробки цільових програм має бути покладена єдність логіки розробки соціальних програм, специфічних методологічних принципів і підходів, системи показників, що використовуються в процесі розробки, єдність економіки та політики, врахування тенденцій розвитку суспільства, використання наукової обґрунтованості, узгодженість інтересів різних соціальних груп та класів суспільства [166, с. 37].

Формування комплексу дієвих цільових програм, спрямованих на соціальний розвиток регіонів, повинно відбуватися із використанням методу системного аналізу, логічного аналізу, процедури ситуаційного аналізу, розробки сценаріїв, економіко-математичного моделювання.

На основі дослідження літератури з проблематики формування державних і регіональних цільових програм [6; 38; 60; 61; 67; 98; 166; 208; 259; 265;

296] сформовано організаційний підхід до розробки цільових програм соціального розвитку регіонів в Україні. Цей підхід ґрунтується на застосуванні структурно-функціонального методу, що базується на використанні SADT-технології і завданням якого є встановлення елементів, необхідних для виконання функцій визначеної системи, виявлення взаємовідносин між ними. Тобто увага зосереджується на виявленні загального потоку інформації, її типізації, виділенні із великого масиву якісних і кількісних сторін явища найбільш суттєвих, важливих. На основі цього структурно-функціональне моделювання надає загальну картину функціонування досліджуваного об'єкту [183, с. 40].

Для більш наочного уявлення процесу розробки цільових соціальних програм, його було змодельовано в програмному продукті BPwin 4.1 за стандартом IDEF0, особливостями якого є те, що він дозволяє подати модельований об'єкт у вигляді діаграми, наочно представити послідовність дій. Реалізація цього стандарту здійснюється з у такій послідовності [168]:

І етап – побудова основного блоку. Його сутність полягає у складанні контекстної діаграми моделі. Контекстну діаграму «Розробити цільову програму соціального розвитку» наведено на *рис. 1.14*.

На контекстній діаграмі по центру знаходиться блок головної задачі, який відображає сутність моделі, мету її побудови та передбачає сукупність запитань, на які має відповідати модель.

З усіх боків до головного блоку надходять інтерфейсні дуги, які визначають:

- вхідну інформацію, необхідну для розробки цільової програми, відображається як вхідна дуга, яка проходить до лівої границі функціонального блоку;
- управління – те, «що» обмежує та «чим» мотивується виконувач програми, на діаграмі відображається вертикальною дугою, опущеною на верхню границю блоку процесу;
- механізм – те, за допомогою «чого» розробник та виконувач формує програму, та «хто» виконує завдання, на діаграмах відображається як вертикальна дуга, проведена до нижньої границі блоку процесу;
- вихідні дуги ілюструють об'єкти, в які перетворюються вхідні дані – вихідні документи, тобто результат, який необхідно отримати.

На *другому етапі моделювання* відбувається декомпозиція контекстної діаграми (блоку А0 на *рис. 1.14*), результатом чого є діаграма, що відбиває структуру, тобто сукупність етапів процесу, що відображений контекстною діаграмою. Для моделювання процесу розробки та реалізації цільової програми соціального розвитку регіону діаграму декомпозиції наведено на *рис. 1.15*.

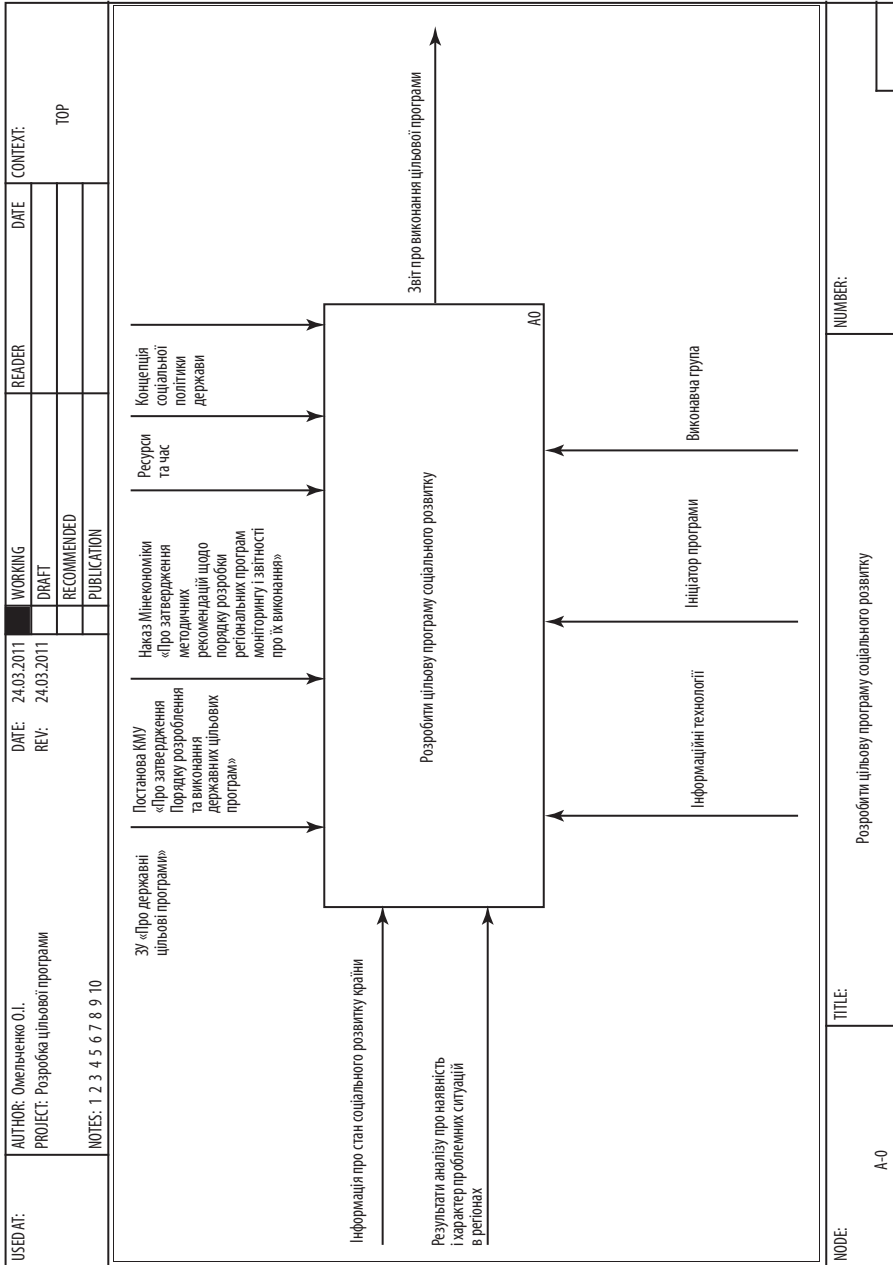

Рис. 1.14. Контекстна діаграма моделі «Розробка та реалізація цільової програми соціального розвитку» у стандарті IDEFO

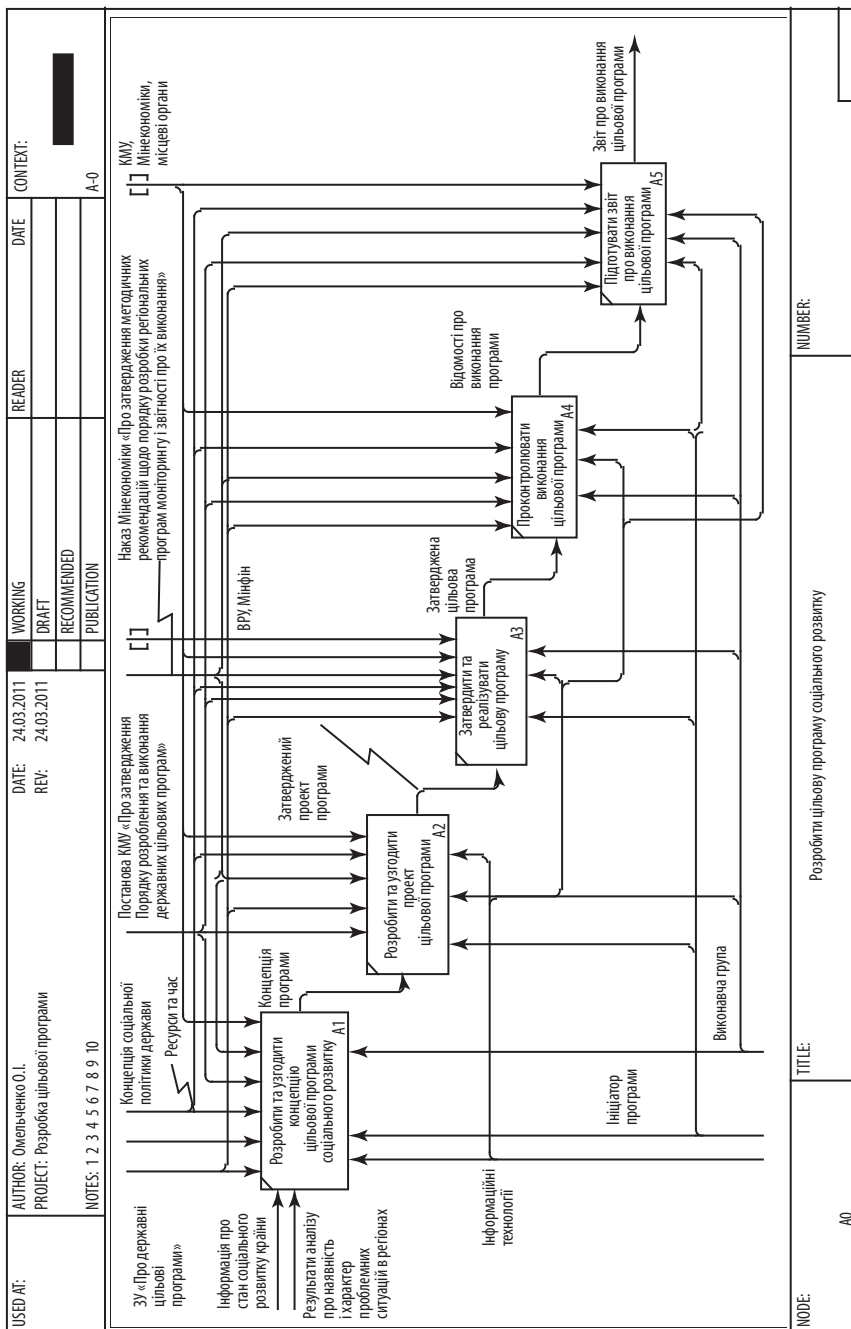

Рис. 1.15. Діаграма декомпозиції контекстної діаграми

Як свідчить рис. 1.15, процес розробки цільової програми соціального розвитку передбачає п'ять послідовних етапів:

1. Розробка та узгодження концепції цільової програми соціального розвитку (блок А1 на рис. 1.15). В межах даного етапу реалізується низка послідовних процедур, а саме [208, с. 371]:

- ініціатор програми готує проект її концепції та оголошує у засобах масової інформації;
- проект концепції проходить узгодження з місцевими органами влади;
- ініціатор програми подає до Міністерства економіки проект концепції програми з висновками зацікавлених органів виконавчої влади з метою узгодження та формування узагальнюючого висновку;
- у разі необхідності концепція програми проходить доопрацювання для повторного узгодження у Міністерстві економіки;
- узгоджений проект концепції програми з доданими до неї узагальнюючими висновками Міністерства економіки подається ініціатором до розгляду до Кабінету Міністрів України;
- у разі прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про розробку проекту програми визначаються державні замовники, строки розробки та надання проекту програми на розгляд.

2. Розробка та узгодження проекту цільової програми (блок А2 на рис. 1.15). На цьому етапі державний замовник, призначений Кабінетом Міністрів України, визначає керівника програми, і на основі узгодженої концепції програми розробляється проект програми. Передбачається на основі попередньої концепції програми формування організаційного порядку (оргструктур) і координації діяльності виконавців програмних заходів шляхом створення координаційних комітетів із представників зацікавлених структур або основних виконавців. Система управління залежить від напрямку програми та її змісту: чим більш складною та розгалуженою є програма, тим більш складною є система. Управління державними цільовими програмами закріплюється спеціальними нормативними актами [6; 38; 56].

Також проводиться оцінка ресурсів, необхідних для виконання проектів, підпрограм, програм, визначаються можливі джерела фінансування проведення програмних заходів та умови їх надходження (Державний бюджет, місцеві бюджети, інші джерела).

Витрати, потрібні для реалізації програми, можна розділити на капітальні вкладення (одноразові витрати, що змінюються залежно від масштабів програм) і поточні витрати (ті, що залежать від тривалості програми). Під час ана-

лізу витрат розглядаються всі види витрат, що мають відношення до програми, незалежно від джерел їх надходження, а також враховуються можливі доходи від програми, які можуть частково компенсувати витрати [166, с. 152].

До обчислення витрат існує два основних підходи.

Перший з них полягає у тому, що при підрахунку бюджетних витрат враховуються витрати фінансових ресурсів, що були використані державними установами для здійснення програми. Ці витрати містяться в відповідних бюджетних документах і вимірюють масштаби фактичної діяльності відомства.

Другий підхід передбачає розрахунки так званих «економічних витрат». *По-перше*, цей підхід має на увазі не тільки безпосередні грошові витрати, а й втрати, пов'язані з неможливістю використати на інші цілі ресурси, що спрямовані на програму. Цього потребує принцип «вартості можливостей», що визначає дійсні витрати як вартісну оцінку можливостей найкращого використання ресурсів. *По-друге*, розраховують всі витрати і втрати, незалежно від того, до кого вони відносяться. Тобто враховуються всі «зовнішні наслідки» або «побічні ефекти» програми, які не пов'язані з безпосередніми цілями програми і повинні розглядатись і як її результати (у випадку позитивного впливу «побічних ефектів»), і як витрати (при негативному впливі) [166, с. 154].

Склад, обсяги фінансування, масштабність та інші параметри визначаються бюджетною політикою, фактично обсягом соціальних зобов'язань, що бере на себе держава. Сума коштів, яка спрямовується на програми, залежить від обсягу ВВП, структури його розподілу, принципів та структури перерозподілу доходів.

Джерелами фінансування цільових соціальних програм можуть бути [85; 98, с. 29, 116–120; 101, с. 56–60; 132; 166, с. 49; 179, с. 15–22; 215; 317, с. 239–242; 326, с. 70]:

- кошти міжнародних інституцій;
- Державний бюджет;
- кошти обласних та місцевих бюджетів;
- Державні цільові фонди: Пенсійний фонд; Фонд Чорнобиля; Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; Фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття; Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Вони знаходяться в розпорядженні центральних і місцевих органів влади. Фонди утворюються шляхом відокремлення видатків Державного бюджету на певні цілі, що мають першорядне значення для країни в даний момент і шляхом формування спеціальних

фондів, які мають самостійні джерела доходів. Цільові фонди певною мірою доповнюють Державний бюджет, мають суто цільове призначення та на інші цілі не використовуються.

- Кошти приватного сектора та благодійних організацій.

Також на даному етапі необхідно оцінити, як кожен із програмних заходів вплине на досягнення намічених цілей. Для цього потрібно ретельно визначити причинні зв'язки між ресурсами програми (компонентами середовища, які впливають на програму) та результатом програми. Від успішного вирішення цього завдання залежить точність визначення переліку можливих наслідків програми.

Прогнозування проблем і наслідків у результаті впровадження програми можна здійснити за допомогою методу експертних оцінок, математичного моделювання, екстраполяції [67; 114; 130; 145; 166].

Після формування проекту програми державний замовник подає її разом із висновками державної експертизи та Міністерства економіки, проектом постанови до Кабінету Міністрів України. Після узгодження програма із проектом закону подається на затвердження до Верховної Ради України.

3. Затвердження та реалізація цільової програми (блок А3 на рис. 1.15). Після затвердження програми Верховною Радою України кожного року Міністерство економіки за представленням державного замовника включає завдання, пов'язані із визначенням показників і заходів програми, у відповідний розділ державної та регіональної програми економічного та соціального розвитку України на відповідний рік. Наступною процедурою є визначення державним замовником обсягів витрат на виконання завдань і заходів програми у складі бюджетних програм під час формування проекту Закону про Державний бюджет України на відповідний рік. З огляду на це Міністерство фінансів враховує обсяги витрат у Державному бюджеті.

4. Контроль за виконанням цільової програми (блок А4 на рис. 1.15). Контроль за реалізацією програми можна розглядати як систему спостережень і перевірки кінцевого результату, відповідності результатів від впровадження програмних заходів до тих, що були передбачені програмою.

Контроль здійснюється на всіх етапах створення та реалізації програми з метою налагодження зворотного зв'язку від отриманих результатів до виділених ресурсів. Система контролю залежить від характеристик самої програми, тобто від її спрямованості, сфери і масштабів реалізації.

Показники, які використовуються для контролю програм, повинні відповідати таким вимогам [166, с. 132]:

- стосуватися природи даної сфери;
- охоплювати всі без виключення результати, які очікуються від впровадження програми;
- забезпечувати кількісне вимірювання досягнення поставленої мети.

Органи контролю мають бути забезпечені достатньою інформацією про об'єкт контролю. Саме тому в межах цього етапу важливе місце посідає процес збору інформації. Для цього необхідно вирішити, яку інформацію треба збирати для постійного, пересічного контролю, в якому обсязі, за який проміжок часу і в якому вигляді вона має бути.

Незважаючи на особливості системи контролю в кожному окремому випадку, процес програмного контролю можна представити у загальному вигляді у формі послідовних етапів [166, с. 143]:

1. Визначення по кожній програмі, що підлягає контролю, переліку контролюючих органів, їх функцій, прав, обов'язків, штату працівників, а також координуючого органу;
2. Складання інструкцій і програм проведення контролюючих заходів, навчання персоналу;
3. Забезпечення контролюючих органів необхідним обладнанням;
4. Визначення способів передачі інформації, строків подання інформації контролюючим органам, строків одержання результатів контролю;
5. Проведення контролюючих заходів;
6. Узагальнення, систематизація результатів перевірок;
7. Представлення результатів контролю органу, що приймає рішення;
8. Прийняття рішень щодо усунення недоліків тих дій, що вже прийняті; коригування програми; зміни масштабів реалізації програми.

Вибір методу контролю залежить від специфіки програми, від якості та надійності інформації, яку отримує контролюючий орган, від тривалості програми, етапу здійснення контролю.

Показники визначення ефективності програмних заходів необхідні для контролю за виконанням програми, а також для кінцевої оцінки її ефективності. Показниками цільових результатів програмних заходів можуть бути як кількісні, так і якісні (суб'єктивно-об'єктивні показники погіршення, покращення, стабілізації).

Для розрахунку ефективності програмних заходів використовують два основних методи: «витрати-ефективність» і «витрати-вигода». Обидва ме-

тоди спрямовані на те, щоб в кількісній формі виразити витрати на програму і співвіднести їх з очікуваними результатами. Основна різниця між ними полягає у способі оцінки результатів [166, с. 155].

Метод «витрати-ефективність» оцінює результати в кількісній, але не в грошовій формі. Слід зазначити, що використовуються різного роду натуральні показники, наприклад – скорочення захворюваності, скорочення дитячої смертності.

При проведенні аналізу «витрати-вигода» результатам надається умовна грошова оцінка, що дає можливість співвіднести витрати та результати. Але такий спосіб розрахунку досить суб'єктивний і породжує складності та протиріччя як політичного, так і морально-етичного характеру.

Оскільки оцінка соціальної ефективності ускладнена специфічністю самої сфери дослідження, можна виділити такі специфічні підходи до оцінки якості або ефективності цільових соціальних програм:

- оцінити, чи відбулося покращання ситуації, на яку була спрямована програма;
- оцінити вартість приросту соціального капіталу завдяки покращенню ситуації;
- оцінити ступінь досягнення цілей;
- оцінити суб'єктивну думку осіб, що користуються програмою;
- оцінити непрямі соціальні та економічні наслідки програми.

На підставі проведеного аналізу Міністерство економіки, державний замовник, органи виконавчої влади готують звіт про виконання програми, який подається до Кабінету Міністрів України разом з подальшими рекомендаціями.

5. Підготовка звіту про виконання цільової програми (блок А5 на рис. 1.15). Після закінчення встановленого строку виконання програми державний замовник складає кінцевий узагальнюючий звіт про результати виконання програми та подає його до Кабінету Міністрів України, а також додається узагальнений висновок про результати виконання програми, підготовлений Міністерством економіки та зацікавленими виконавчими органами. Останньою процедурою кінцевого етапу розробки та реалізації цільової програми соціального розвитку є оголошення звіту про результати виконання програми в офіційних засобах масової інформації та на веб-сторінці.

Подальше формування моделі передбачає декомпозицію етапу «Розробити та узгодити концепцію цільової програми соціального розвитку» – блок А1 на рис. 1.15. Діаграму декомпозиції цього блоку наведено на рис. 1.16.

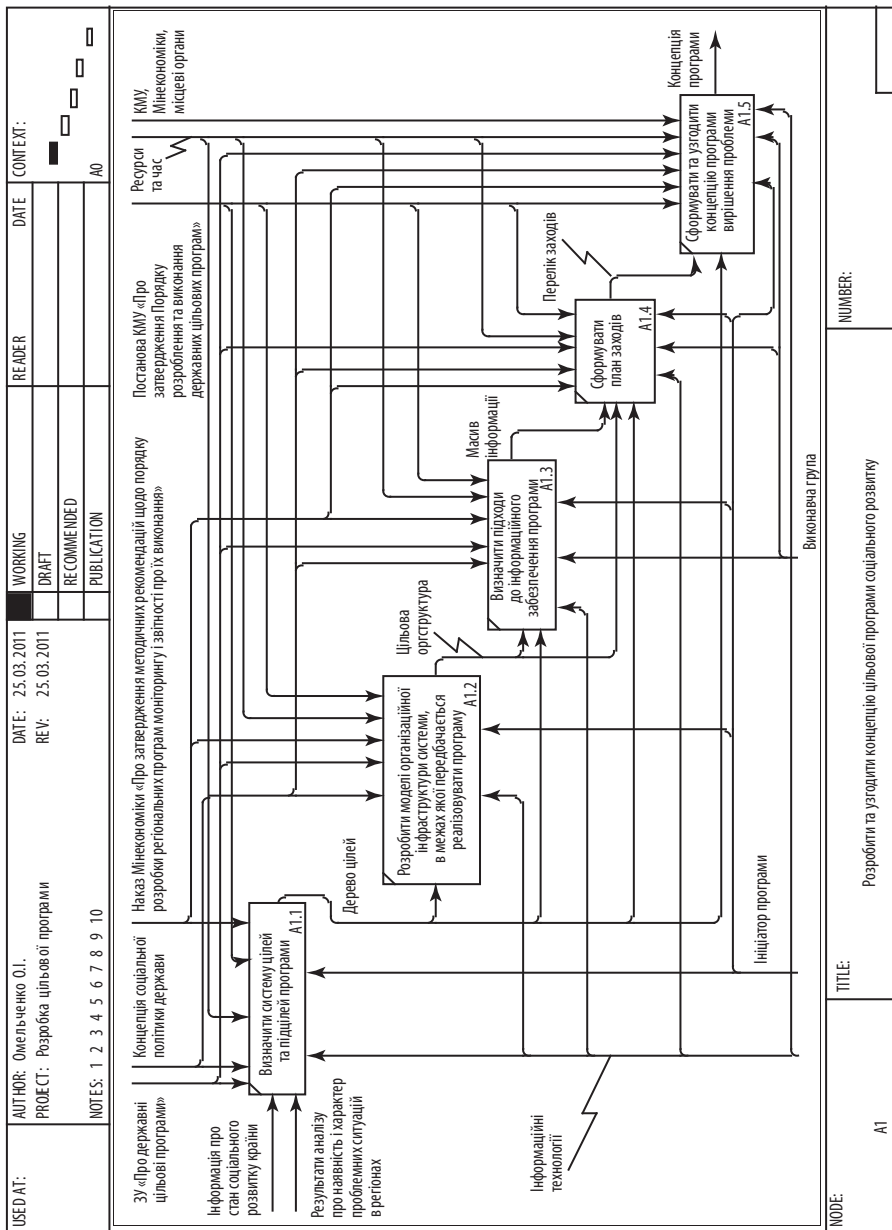

Рис. 1.16. Діаграма декомпозиції етапу «Розробити та узгодити концепцію цільової програми соціального розвитку»

Вхідною інформацією для реалізації цього етапу розробки цільової програми є результати аналізу рівня соціального розвитку країни та результати досліджень щодо характеру існуючих проблем в регіонах. Від якості вхідної інформації залежить ефективність та дієвість майбутньої програми.

В законодавчих актах України [5; 6; 17; 18; 38; 39; 56] визначено, що підставою для розробки програми є існування проблеми, яка не може бути вирішена без втручання держави, також проблема має бути обґрунтована та підтверджена відповідними статистичними даними не менше, ніж за п'ять років. Але в жодному із зазначених нормативних документів, які регулюють регіональний розвиток, не сформовано та не наведено єдиний комплексний підхід до визначення проблеми, на яку буде спрямована програма.

Таким чином, можна наголошувати, що розробка підходу до визначення науково обґрунтованих пріоритетів формування цільових програм регіонального соціального розвитку є необхідною.

Отже, повинні бути чіткі критерії відбору проблем та регіонів для програмної розробки, оскільки врахування особливостей регіону, перспектив його розвитку, вірно ідентифіковані проблеми в конкретному регіоні є запорукою доцільності та успішності програми. Таким чином, для реалізації цього етапу необхідно розробити так зване «дерево проблем», тобто визначити головну (центральну) проблему, основні її причини та наслідки, визначити зв'язок причин та наслідків проблеми.

Першочерговими визнаються ті проблеми, які на даний момент найбільше загрожують соціальній та національній безпеці. Якщо параметри соціального розвитку досягають критичних значень, зростає соціальна напруга, виникає загроза соціальної катастрофи, то такі проблеми потребують негайного вирішення, зокрема за рахунок інших напрямків соціальної політики.

Наступними мають бути проблеми, наслідки яких загрожуватимуть соціальній та національній безпеці в майбутньому.

А на довгострокову перспективу може бути відкладено вирішення проблем, які не мають безпосередньої загрози у даний момент або у найближчий час.

Проблеми, на вирішення яких буде спрямована програма, визначаються на підставі теоретичних досліджень. Можна виділити такі види проблем [166, с. 128]:

стандартні – ті, які добре структуровані, зміна фактору-причини веде до однозначної зміни результативної ознаки (слід зазначити, що більшість проблем, які супроводжують соціальний розвиток регіонів та країни загалом, не є стандартними);

структуровані – ті, в яких зв'язки фактору та результату мають кореляційний характер високого ступеня щільності;

слабкоструктуровані – ті, в яких зв'язки фактору та результату мають невисокий рівень щільності;

неструктуровані – ті, в яких зв'язок фактору та результату може бути встановлений тільки на основі логічного аналізу.

Аналіз реалізації державних цільових програм у бюджетній сфері, проведений О. Амошею, В. Близнюком, В. Гейцем, С. Кацуром та іншими [114] в 2003–2005 рр., свідчить, що кількість проблем, які вирішувалися в програмах, була занадто великою, а їх спрямування – дуже неоднорідним. Поряд з великими, загальними проблемами, більшість проблем, на які спрямовувались діючі програми, можна охарактеризувати як несистемні та локальні. Широка проблематика програм та велика їх кількість свідчили про відсутність чіткої системи відбору проблем у рамках пріоритетів соціального розвитку для їх вирішення. Розпливчастість формулювання пріоритетних напрямів державної та регіональної політики призводить до зниження результативності використання програмно-цільового підходу.

Структурна побудова діаграми «Розробити та узгодити концепцію цільової програми соціального розвитку» (рис. 1.16) передбачає виконання послідовності п'яти етапів:

1. Визначення системи цілей та підцілей програми (блок А1.1 на рис. 1.16).

Цілі програми, як правило, формулюються в формі результату, який необхідно досягти або максимізувати, або у вигляді небажаного ефекту, вплив якого необхідно нейтралізувати чи звести до мінімуму.

Система цілей («дерево цілей») будується шляхом визначення генеральної цілі, цілей першого, другого, третього рівня, які конкретизують генеральну. Для узгодження цілей всіх рівнів необхідне застосування економіко-логічного аналізу. Так, цілі нижчого рівня мають забезпечувати досягнення цілей більш високого рівня.

Для визначення і оцінки адекватності програми, цілі та завдання програми мають бути сформульовані у конкретному вигляді, тобто у кількісному вираженні, з визначенням строків реалізації.

2. Розробка моделі організаційної інфраструктури системи, в межах якої передбачається реалізація програми (блок А1.2 на рис. 1.16).

З метою реалізації та контролю за впровадженням програми створюється цільова організація. Тобто визначаються всі сторони, які будуть залучені до

програми. Таким чином, визначається перелік всіх осіб, груп, організацій, яких торкається проблема, відбувається розбиття їх на категорії (органи влади, зацікавлені особи, індивіди, організації), визначаються пріоритети їх інтересів.

3. Визначення підходів для інформаційного забезпечення програми (блок А1.3 на рис. 1.16).

Оскільки головною вимогою розробки концепції програми є зв'язок з реальними масштабами та характером соціальних потреб, то необхідною є оцінка репрезентативності даних і компетентності джерел їх отримання.

4. Формування плану заходів (блок А1.4 на рис. 1.16).

Заходи, передбачені програмою, являють собою дії щодо досягнення програмних цілей, які повинні відповідати таким вимогам:

- мати конкретний, а не загальний характер;
- забезпечувати можливість оцінки кількісними або якісними показниками;
- мати чітко визначений об'єкт охоплення;
- спрямовуватися на реалізацію цілей програми;
- мати перелік виконавців і джерел фінансування.

В межах даного етапу розробки концепції цільової програми необхідно провести оцінку варіантності або інваріантності заходів, виявити вплив попередньо прийнятих дій (ефективність запровадження, запізнення, неспроможність, причини невиконання, позитивні та негативні моменти), а також спрогнозувати подальше використання існуючих підходів.

5. Формування та узгодження концепції програми вирішення проблеми (блок А1.5 на рис. 1.16). На даному етапі безпосередньо відбувається узагальнення результатів попередніх етапів, і на його основі – формування концепції програми. Узгоджує концепцію програми Кабінет Міністрів України з урахуванням висновків Міністерства економіки та зацікавлених органів державної та регіональної влади.

Специфіка організації та впровадження соціальних програм у різних країнах світу залежить від особливостей діяльності суспільних інститутів забезпечення загального добробуту, національних особливостей і культурних традицій [166, с. 21].

Суб'єктів соціальної політики умовно можна поділити на дві категорії: на споживачів соціальних програм і на продуцентів (від лат. «*producentis*» те, що створює [383]), виконавців, які, в свою чергу, формують попит та пропозицію на соціальні програми. Тому сукупність чинників, впливу яких піддаються програми, можна відповідно розділити на дві групи:

I група – чинники, які формуються споживачами цільових програм соціального розвитку (рис. 1.17) [1; 98, с. 34–35; 101, с. 29; 259, с. 175; 265, с. 178, 181, 218, 266, 404; 328; 357; 367; 372];

II група – чинники, які формуються розробниками та виконавцями цільових програм соціального розвитку (рис. 1.18) [1; 68; 98, с. 36; 101, с. 30; 255, с. 240; 262, с. 48; 259, с. 176; 265, с. 245; 317, с. 75; 326, с. 44; 357; 360; 362; 367; 372].

Часом вплив перерахованих чинників настільки суттєвий, що програми вимагають перегляду та корекції. Незалежно від того, яка складається кон'юнктура, більшість рішень приймаються внаслідок певного балансу сил на даний момент.

Ефективність цільових соціальних програм залежить від ступеня узгодження обох груп чинників. Додатковим чинником впливу, крім перерахованих, може стати зростання кількості програм, які самі звужують собі завдання. У таких випадках соціальна політика стає надмірно спеціалізованою, і тоді на координацію діяльності витрачається стільки ж ресурсів, скільки і на саму діяльність. Отже, процес розробки цільових соціальних програм повинен бути комплексним, програми мають бути пов'язані між собою та доповнювати одна одну.

Таким чином, моделювання процесу розробки цільових соціальних програм регіонального та державного рівня дало змогу виявити основні проблеми, притаманні цільовому програмуванню цієї сфери в Україні. Було доведено необхідність розробки науково обґрунтованих підходів до вибору пріоритетних напрямків стимулювання регіонального соціального розвитку в умовах існування об'єктивних обмежень фінансових ресурсів.

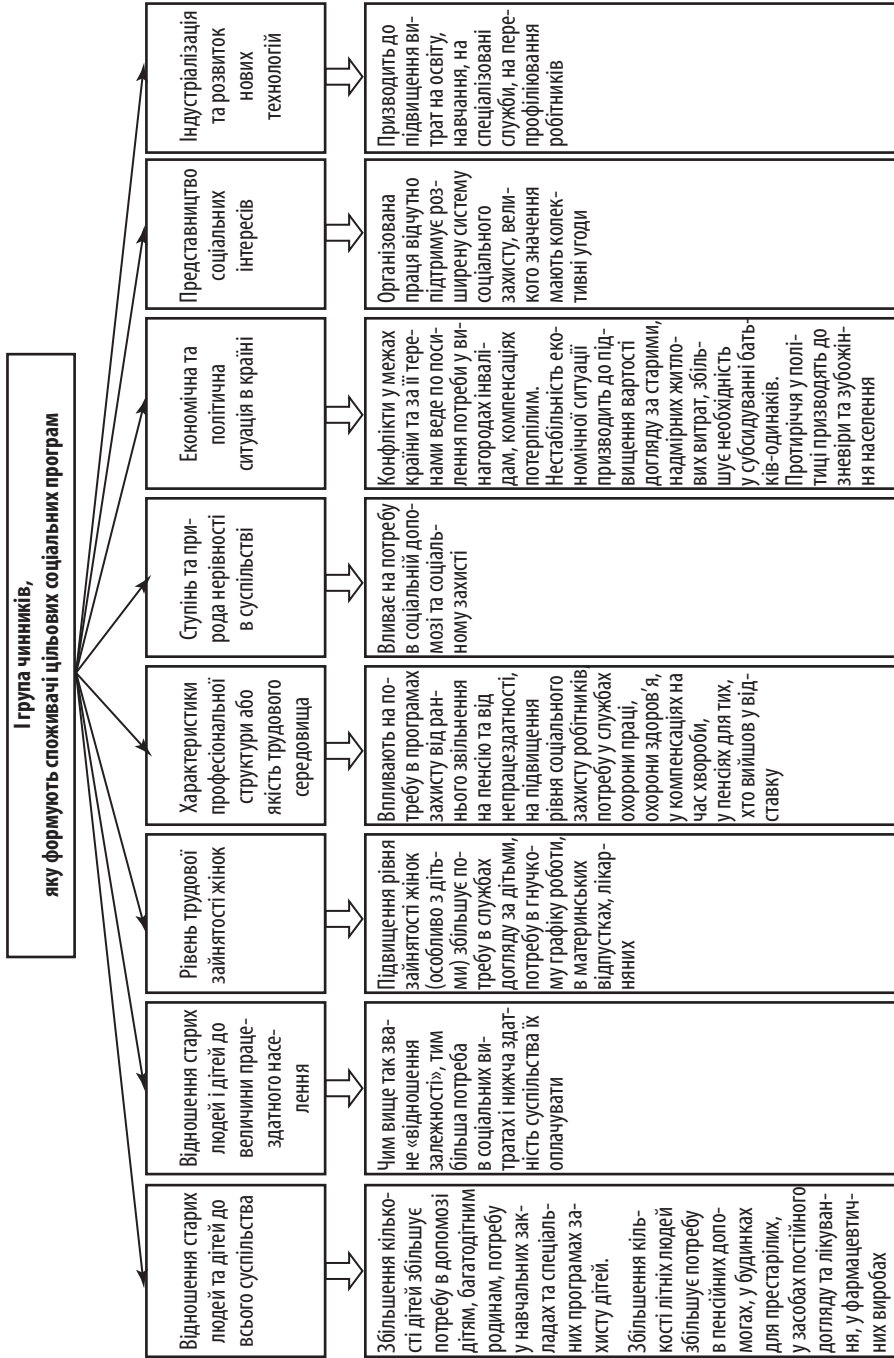

Рис. 1.17. Група чинників впливу на розробку цільових соціальних програм

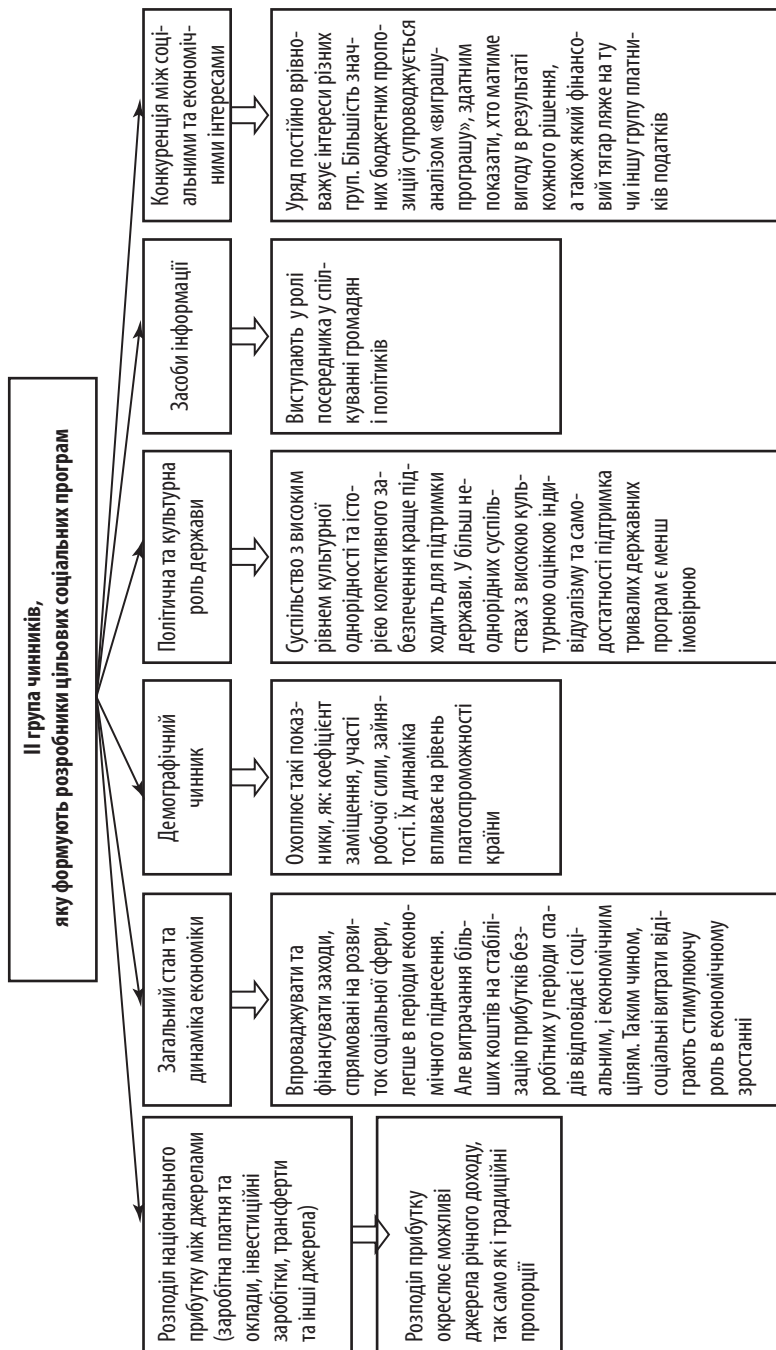

Рис. 1.18. II група чинників впливу на розробку цільових соціальних програм

Розділ 2

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

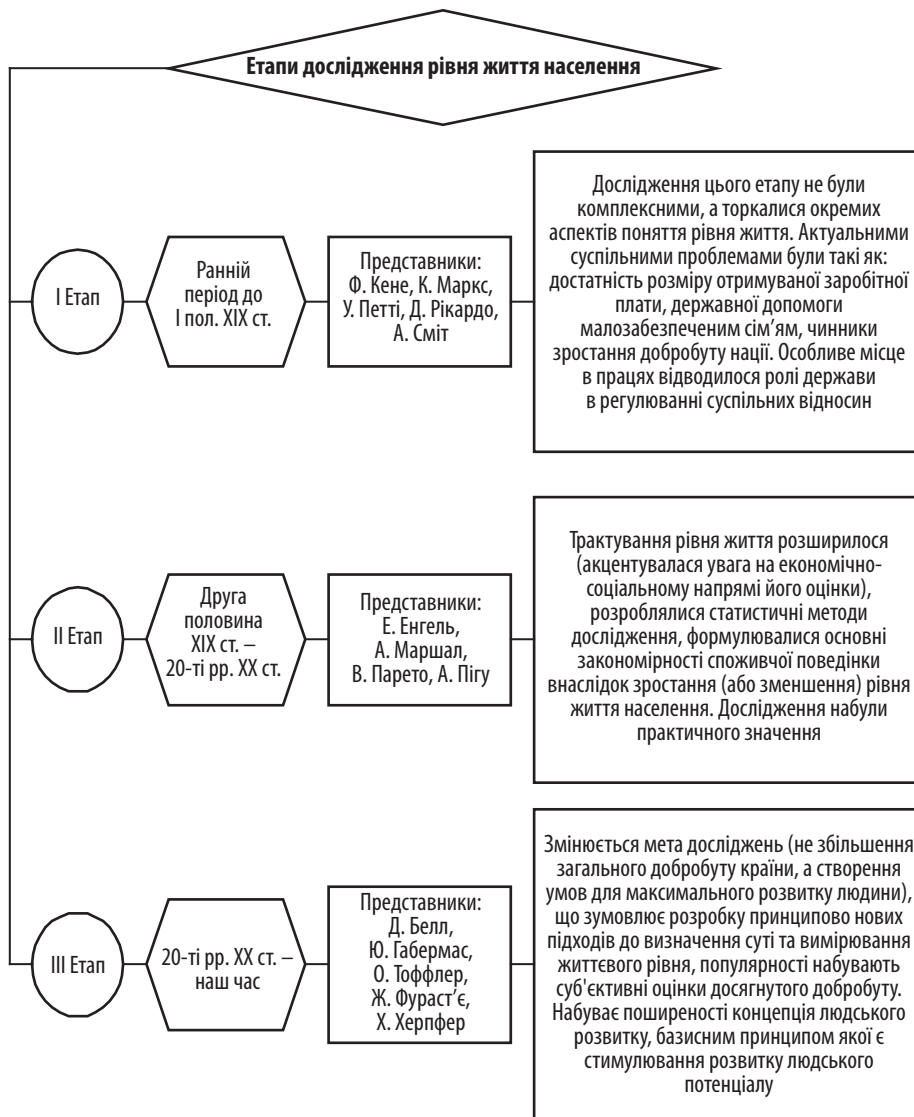
2.1. Теорія і практика оцінки та діагностики рівня життя населення в країні та її регіонах

В процесі економічного та соціального розвитку всі країни світу повинні забезпечувати відповідні умови для покращення умов життя людини [104, с. 5]. Згідно з Конституцією в Україні найвищою соціальною цінністю визнається «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека» [1]. Таким чином, політика держави загалом і соціальна зокрема, має бути спрямована на створення відповідних умов для життя і розвитку людини як вищої цінності. Узагальнюючим показником ефективності та дієвості політики держави в соціальній сфері є показник рівня життя населення [76; 104; 219; 238; 297].

Рівень життя населення – це складне та багатопланове поняття, яке об'єднує широкий спектр соціально-економічних відносин, пов'язаних зі станом та умовами життєдіяльності людини у суспільстві. Незважаючи на те, що це поняття тривалий час досліджувалось у зарубіжних і вітчизняних наукових колах, досі не існує однозначного підходу до його визначення. Сутність рівня життя населення визначається відповідно до мети та сутності самого дослідження, від поставлених соціально-економічних завдань. Все це пов'язано з багатогранністю та складністю поняття «рівень життя населення».

Враховуючи результати аналізу праць провідних вітчизняних вчених, присвячених проблемам життєвого рівня населення країни та її регіонів [106; 120; 122; 165; 173; 238; 295], на основі їх систематизації у часовому та просторовому аспекті виділено три етапи в історії досліджень рівня життя населення у світовій практиці. Етапи відрізняються розумінням сутності поняття «рівень життя населення», методами та завданнями досліджень (рис. 2.1).

Отже, історія досліджень рівня життя населення охоплює декілька століть, але дані дослідження є динамічними та змінюються відповідно до реалій суспільного розвитку. Сучасні умови розвитку України спонукають до формування нових теоретичних і методичних підходів до дослідження рівня життя населення як країни в цілому, так і окремих її регіонів.

Рис. 2.1. Етапи в історії досліджень рівня життя населення

У табл. 2.1 наведені тлумачення поняття «рівень життя населення», які найчастіше зустрічаються в науковій літературі.

Таблиця 2.1

Точки зору вчених щодо визначення сутності поняття «рівень життя населення»

Автор	Визначення
О. Богуцький [238, с. 17]	Рівень споживання матеріальних, духовних та соціальних благ і послуг, міра задоволеності раціональних потреб або відбиття лише особистих потреб людей (в залежності від широти тлумачення)
В. Гур'єв [129, с. 137]	Складна комплексна соціально-економічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб людини, яка складається з багатьох компонент
Б. Дубсон [129, с. 138]	Досягнутий рівень споживання населенням благ і послуг, ступінь задоволення суспільно визнаних потреб
М. Кизим, Ф. Узунов [129, с. 147]	Кількісна і якісна характеристика ступеня досягнення компонент життя людини
В. Майєр [129, с. 138]	Забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними і культурними (духовними) благами, досягнутий рівень їх споживання і ступінь задоволення потреб людини в цих благах
В. Мандибур [173, с. 13]	Досягнутий на певний проміжок часу в суспільстві ступінь задоволення різноманітних потреб населення (не тільки фізичних, а й соціальних, інтелектуальних, духовних, політичних), включаючи реальні економічні джерела і соціально-правові гарантії забезпечення умов життєдіяльності населення
Л. Удотова [129, с. 138]	Рівень споживання матеріальних і нематеріальних благ і послуг

Отже, рівень життя – це одна із найскладніших соціально-економічних категорій, що пояснює існування різних її тлумачень, і якій властиві такі основні характеристики: 1) динамічність категорії; 2) широке та вузьке тлумачення; 3) досліджується на мікро- та макрорівнях; 4) індивідуальне та суспільне навантаження категорії; 5) задоволення певного виду потреб населення (матеріальних чи духовних).

Аналіз робіт провідних вітчизняних вчених з проблем визначення й оцінки рівня життя населення та результати дослідження сутності та особливостей цього поняття, дозволили зробити висновок, що найбільш повне та ґрунтовне узагальнення сутності поняття «рівень життя населення» було зроблено науковцями в роботі [129, с. 137–162], в якій розкрито його особливості та відмінності від низки схожих з ним. Тому вважаємо доцільним трактувати поняття «рівень життя населення» як кількісну та якісну характеристику ступеня досягнення компонент життя людини, як це було запропоновано М. Кизимом, В. Пономаренком та Ф. Узуновим.

Оцінка рівня життя населення використовується для прийняття державними органами рішень щодо планування соціально-економічного розвитку

країни (оцінка в межах країни), а також для міжнародних порівнянь з іншими країнами. Цією проблемою вчені та практики займаються досить давно, створено безліч класифікацій показників, підходів до визначення рівня життя. Але, як показав проведений аналіз, все ж таки залишається низка неоднозначностей і протиріч у виборі компонент, що характеризують рівень життя, та у виборі методу оцінювання.

На рис. 2.2 наведено класифікаційну схему підходів до оцінки рівня життя населення [104, с. 27].

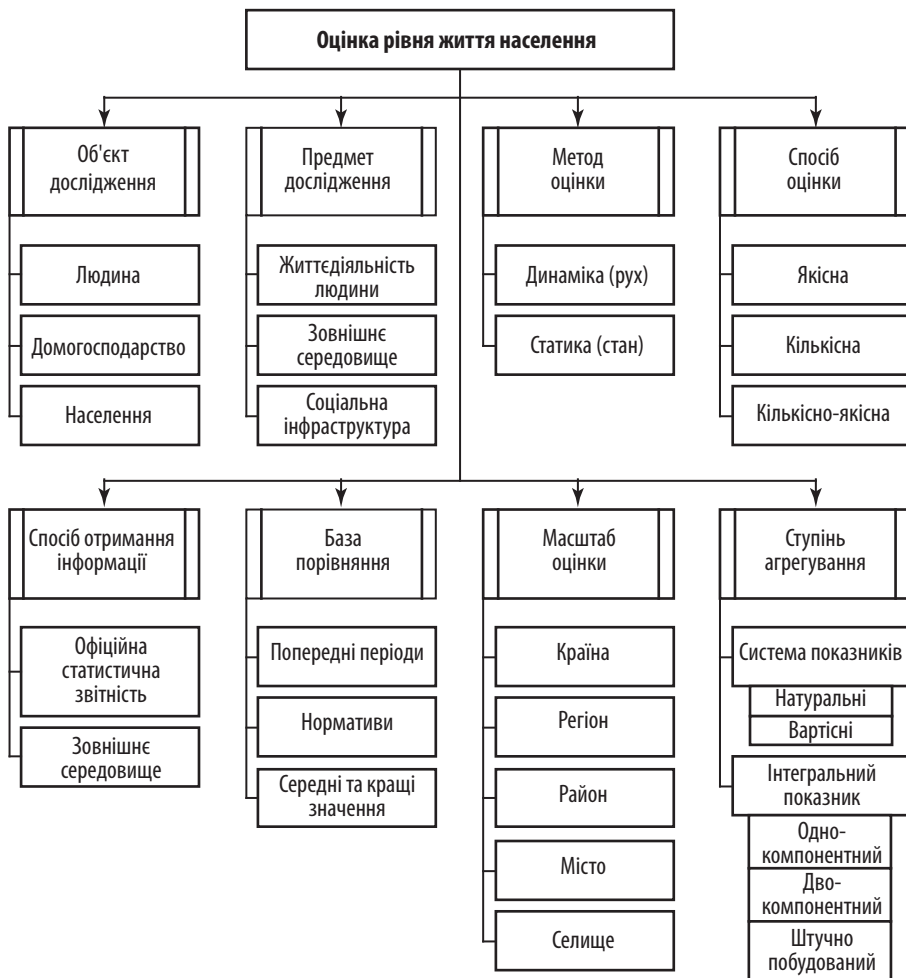

Рис. 2.2. Класифікація підходів до оцінки рівня життя населення

Починаючи з 1960 р. вченими країн світу було запропоновано різноманітні варіанти для розрахунку та оцінки рівня життя населення, які склалися із системи окремих часткових показників (кількість яких істотно відрізнялася), із комплексних показників, окремого репрезентативного показника, роль якого за цей час виконували декілька показників.

Так, наприклад, експертами ООН було запропоновано дванадцять груп часткових показників, які характеризують різні сторони життєдіяльності людини, Радою ОЕСР були запропоновані соціальні індикатори, об'єднанні у вісім груп. Але в результаті існування протиріч у методології розрахунків, яка прийнята в різних країнах, і складностей в інтерпретації цих розрахунків, поширення набула розробка комплексних індексів визначення рівня життя населення.

У табл. 2.2 наведено компонентний склад найпоширеніших комплексних індексів рівня життя населення [104, с. 29–47].

Таблиця 2.2

Компонентний склад найпоширеніших комплексних індексів рівня життя населення

Показник	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Комбінований індекс рівня споживання	X	X	X	X		X	X				X
Індекс розвитку людських ресурсів		X									
Реальний індекс споживання				X							X
Генеральний індекс розвитку НДІ ООН для соціального розвитку	X	X	X	X					X	X	X
Індекс фізичної якості життя	X	X	X								
Композитні індекси базових потреб	X	X	X	X					X		
Індекс соціального прогресу	X	X	X	X	X	X		X	X		X
Індекс людських страждань	X	X	X	X				X	X	X	
Ранг якості життя	X	X	X	X	X			X	X	X	
Комбінований індекс якості життя		X	X	X	X	X	X	X	X		X
Індекс неблагополуччя	X	X	X		X				X	X	
Індекс гуманітарного розвитку	X	X							X		
Індекс інтелектуального потенціалу суспільства		X									

Закінчення табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Індекс людської бідності	X	X	X						X		X
Індекс людського розвитку (індекс розвитку людського потенціалу)	X	X	X						X		
Усього	11	14	11	8	4	3	2	4	10	4	6

Примітка: К1 – динаміка демографічних процесів; К2 – навчання та освіта; К3 – здоров'я, споживання; К4 – населенні пункти, інфраструктура, зв'язок; К5 – політична та соціальна стабільність; К6 – культура, соціальні та родинні цінності; К7 – ресурси та стан природного середовища; К8 – політичні та громадські інститути; К9 – доходи населення; К10 – безробіття, використання робочої сили; К11 – бідність та нерівність.

Як видно з табл. 2.2, компонентний склад показників може істотно різнитися між собою, що і зумовлює певну спрямованість цих показників, тобто вони концентруються на характеристичі окремих боків життєдіяльності людини. Найчастіше зустрічаються такі компоненти, як: демографічна ситуація, здоров'я, освіта, інфраструктура, доходи, базові потреби. Інші компоненти зустрічаються рідше. Але їх неврахування призводить до відсутності комплексної оцінки рівня життя населення. Так, в роботі [104] науковцями було враховано цей аспект та узагальнено основні існуючі в зарубіжній та вітчизняній літературі підходи до оцінювання рівня життя населення та на основі цього узагальнення запропоновано ієрархічну піраміду значень компонент рівня життя. Згідно з нею найважливішими в житті людини є довгострокові цінності, поточні потреби, середовище проживання і соціальна інфраструктура. Враховуючи сутність функцій державної соціальної політики, які розкривають її основні завдання, а також те, що запропонований перелік компонент базується на роботах провідних вітчизняних і закордонних вчених, вважаємо доцільним в роботі для аналізу рівня життя населення регіонів України використовувати саме такий набір компонент.

Розглянемо, які елементи характеризують кожну з виділених компонент.

Як було розглянуто у п. 1.2, до складу компоненти «Довгострокові цінності» входять такі елементи: довге життя; міцне здоров'я; продовження роду; міцна родина; високий інтелект; матеріальне багатство; соціальна захищеність; високий рівень культури; духовні цінності.

До складу компоненти «Поточні потреби» входять: фізіологічні потреби в товарах та послугах (споживання); потреба в житлі; потреба в особистій безпеці.

Аналіз робіт вчених з питань цінностей і потреб людини та визначення рівня життя населення [104; 124; 131; 147; 156; 174; 219; 297] дозволив визначити такі складові елементи компоненти «Середовище проживання», які використовуються автором для характеристики умов проживання людини в навколишньому середовищі: атмосферне повітря; водний басейн; земельні ресурси; лісний фонд; токсичні відходи.

Як зазначалося раніше (п. 1.2), під соціальною інфраструктурою розуміється комплекс галузей народного господарства (або видів діяльності), що створюють умови для задоволення потреб людини, забезпечення її життєдіяльності та гармонійного повноцінного розвитку.

В табл. 3.1 додатка 3 наведено складові елементи соціальної інфраструктури, які виділяють вітчизняні та закордонні вчені.

Як показав проведений аналіз, більша частина авторів визначають такі складові елементи соціальної інфраструктури: охорона здоров'я; освіта; культура та мистецтво; фізична культура та спорт; соціальне забезпечення та соціальний захист; житлово-комунальне господарство.

Оскільки в дослідженні соціальна інфраструктура розглядається як компонента показника рівня життя населення, то з метою уникнення дублювання показників із складу компоненти вилучаються такі елементи, як житлово-комунальне господарство, соціальне забезпечення та соціальний захист. Їх сутність розкривається в елементі «Соціальний захист» компоненти «Довгострокові цінності» та в елементі «Потреба в житлі» компоненти «Поточні потреби».

Незважаючи на частоту згадувань у літературі, додатково пропонується виділяти:

- науку, оскільки вона є одним з головних чинників духовного розвитку людини;
- відпочинок, який об'єднує такі види діяльності як туризм, кемпінг, діяльність будинків відпочинку, готельну справу.
- роздрібну торгівлю (оскільки вона безпосередньо пов'язана з обслуговуванням людей, задоволенням їхніх потреб), громадське харчування, обслуговування населення.

Слід зауважити, що складові, які не увійшли до переліку більшості, є деталізацією основних виділених складових, як наприклад, інститути виховання та забезпеченість навчальними закладами є компонентою освіти; діяльність санаторіїв та зон рекреації – це компонента охорони здоров'я.

Таким чином, компоненту «Соціальна інфраструктура» пропонується аналізувати за такими елементами: охорона здоров'я та відпочинок; наука і освіта; роздрібна торгівля, громадське харчування та послуги населенню; культура та мистецтво; фізична культура та спорт.

На підставі аналізу результатів досліджень вчених [104, с. 103–104; 129, с. 151] було сформовано схему причинно-наслідкового зв'язку між компонентами рівня життя населення (рис. 2.3), яка разом з ідеєю про єдність та взаємозв'язок людини з навколишнім середовищем та оточуючим світом, сутністю елементного складу компонент рівня життя була покладена в основу відбору часткових показників для оцінки елементів компонент рівня життя населення.

Рис. 2.3. Схема причинно-наслідкового зв'язку компонентів рівня життя населення

Аналіз робіт вчених [104; 225; 238] дозволив визначити низку вимог, яких необхідно дотримуватися при побудові системи часткових показників, які характеризують компоненти «Довгострокові цінності», «Поточні потреби», «Середовище проживання», «Соціальна інфраструктура»:

- 1) показники мають повно та всебічно характеризувати явище або процес;
- 2) показники мають бути змістовні, недубльовані, логічно пов'язані один з одним;
- 3) показники мають розглядатися всі разом, а не окремо один від одного.

Також необхідно враховувати, що система часткових показників, яка характеризує рівень життя населення в регіонах, повинна відповідати загальній методології їх побудови, що використовується у вітчизняній та закордонній статистиці, задовольняти потреби місцевих органів влади у якісній та оперативній інформації і одночасно відповідати цілям, завданням та методам територіального управління регіональних органів державної влади.

На підставі аналізу робіт вчених [62; 66; 68; 71; 76; 104; 105; 120; 129; 171; 185; 208; 219] та з урахуванням основних вимог формування системи часткових показників запропоновано перелік часткових показників для оцінки складових елементів компонент рівня життя населення, що наведений у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Показники для характеристики елементів компонент рівня життя населення

КомпONENTА	Елемент	Показники
1	2	3
Довго-строкові цінності	Довге життя	Середня очікувана тривалість життя
		Коефіцієнт смертності на 1 тис. наявного населення
	Міцне здоров'я	Загальна захворюваність населення на 100 тис. осіб
		Рівень госпіталізації на 100 жителів
		Кількість інвалідів на 1 тис. нас
	Продовження роду	Смертність жінок, пов'язана з вагітністю та пологами, осіб
		Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 р. на 1 тис. народжених живими
		Кількість абортів на 1 тис. народжених живими
	Міцна родина	Загальний коефіцієнт народжуваності на 1 тис. осіб наявного населення
		Загальний коефіцієнт розлучуваності на 1 тис. осіб
		Питома вага дітей, народжених поза шлюбом, %
	Високий рівень інтелекту	Питома вага кандидатів та докторів наук у загальній чисельності населення, %
		Питома вага НР та НТР у ВРП, %
		Питома вага науковців у загальній чисельності населення, %
		Винахідницька активність регіону
	Духовні цінності	Захворюваність на СНІД на 100 тис. населення
		Поширеність алкоголізму на 100 тис. населення
		Поширеність наркоманії на 100 тис. населення
		Поширеність розладів психіки та поведінки на 100 тис. осіб
	Матеріальне багатство	Кількість засуджених, тис. осіб
		Зобов'язання банків за коштами, залученими від фізичних осіб, млн грн
		Забезпеченість населення легковими автомобілями
		Середньомісячна заробітна плата, грн
	Соціальний захист	ВРП на душу населення, грн
		Надання населенню субсидій на душу населення, грн
		Рівень безробіття
		Навантаження на 1 робоче місце

1	2	3
	Висока культура	Відвідування населенням театрів на 100 жителів
		Відвідування населенням концертів на 100 жителів
		Відвідування населенням музеїв на 100 жителів
		Відвідування населенням кіносеансів на 100 жителів
Поточні потреби	Фізіологічні потреби в товарах та послугах	Відношення індексу споживчих цін до індексу заробітної плати
		Частка населення із середньодушовим загальним доходом на місяць нижче прожиткового мінімуму, %
		Питома вага споживчих витрат на продовольчі товари у загальному обсязі витрат, %
	Потреба у житлі	Житловий фонд, тис. м ²
		Забезпеченість населення житлом, у середньому на 1 особу м ² загальної площі
		Оснащення житла водопроводом, у відсотках до загальної площі
		Оснащення житла газом, у відсотках до загальної площі
		Оснащення житла опаленням, у відсотках до загальної площі
		Оснащення житла каналізацією, у відсотках до загальної площі
		Оснащення житла гарячим водопостачанням, у відсотках до загальної площі
		Оснащення житла ваннами, у відсотках до загальної площі
	Потреба в особистій безпеці	Коефіцієнт зареєстрованих злочинів на 1 тис осіб
		Рівень смертельного травматизму, пов'язаний із виробництвом, кількість потерпілих на 1 тис працюючих
	Середовище проживання	Атмосферне повітря
Водний басейн		Скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти, млн м ³
Земельні ресурси		Внесення мінеральних добрив, тис ц
Лісовий фонд		Питома вага лісових насаджень
		Посадка і посів лісу, га
		Лісовідновлення за регіонами, га
Токсичні відходи	Утворення відходів I-III класів небезпеки на одну особу, кг	
Соціальна інфраструктура	Охорона здоров'я та відпочинок	Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей (чисельність лікарів на 10 тис осіб)
		Забезпеченість населення середнім медичним персоналом
		Забезпеченість населення лікарняними ліжками
		Кількість відвідувань за зміну амбулаторно-поліклінічних закладів у розрахунок на 10 тис населення

Закінчення табл. 2.3

1	2	3
		Відношення кількості місць у санаторно-курортних і оздоровчих закладах до чисельності населення
		Чисельність оздоровлених у санаторно-курортних і оздоровчих закладах, тис осіб
		Чисельність оздоровлених дітей у відсотках до загальної чисельності дітей 7-16 років
	Наука і освіта	Охоплення дітей дошкільними закладами (у % до кількості дітей відповідного віку)
		Кількість учнів на одного вчителя
		Кількість студентів ВНЗ I-IV рівня акредитації у розрахунку на 10 тис нас.
		Кількість учнів і слухачів ПТНЗ у розрахунку на 10 тис нас.
		Кількість учнів ЗОНЗ у розрахунку на 10 тис нас.
		Наявність парку обчислювальної техніки, тис. шт.
	Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню	Обсяг реалізованих послуг на душу нас, грн
		Роздрібний товарообіг підприємств на душу нас (у т. ч. ресторанного господарства)
		Забезпеченість населення торговими площами магазинів
	Культура та мистецтво	Кількість місць у залах для демонстрування фільмів (на 100 жителів)
		Кількість місць у закладах культури клубного типу (на 100 жителів)
		Книжковий фонд бібліотек (примірників на 100 жителів)
	Фізична культура та спорт	Кількість дитяче-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ)
		Питома вага дітей у ДЮСШ у загальній чисельності населення
		Кількість спеціалізованих дитяче-юнацьких шкіл олімпійського резерву (СДЮШОР)
		Питома вага дітей у СДЮШОР у загальній чисельності населення
		Кількість шкіл вищої спортивної майстерності (ШВСМ)
		Питома вага дітей у ШВСМ у загальній чисельності населення

Як показав аналіз сучасних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно оцінки рівня життя населення [62; 104; 150; 243; 288], для розрахунку рівня життя населення регіонів використовуються різноманітні підходи. Найбільш поширеним є підхід, заснований на побудові інтегрального (комплексного, узагальнюючого) показника.

Враховуючи переваги та недоліки кожного із підходів, існуючу практику та досвід аналізу рівня життя населення регіонів України, описаний в роботах З. Варналія, В. Горбатова, М. Кизима, О. Кривцова, О. Плахової, В. По-

номаренка, Л. Черенька та інших [104; 124; 219; 237; 238; 243; 288], вважаємо, що найбільш обґрунтованим підходом до комплексної оцінки компонент та інтегральної оцінки рівня життя населення є метод ентропії, оскільки всім соціально-економічним системам властивий ентропійний (невизначений) характер, а також тому, що цей метод дозволяє враховувати навантаження кожної компоненти у складі комплексного показника. Розглянемо його сутність.

Система стабільна тільки у разі стабільності кожного її елемента (ознаки). Якщо який-небудь елемент (ознака) нестабільний, то ця нестабільність впливатиме на загальний стан системи та усіх її складових [103, с. 322]. Значущість кожного елемента (ознаки) системи динамічна та характеризується величиною його ентропії, під якою розуміється «... ступінь невизначеності системи, міра непорядкованості елементів (ознак) будь-якої системи» [381]. Ентропія елемента (ознаки) зростає у разі збільшення розкиду в його оцінках. А зі збільшенням ентропії збільшується значущість елемента (ознаки). Якщо ентропія елемента (ознаки) мала, то і його значущість у загальній сукупності елементів (ознак) теж мала. В такому випадку об'єкти, які досягли високих показників за ознаками з великою ентропією, повинні мати більше інтегральне значення [103, с. 323].

Таким чином, інтегральне значення об'єкта має вигляд [103, с. 323; 241, с. 9–10;]:

$$I_{S_i} = \sum_{j=1}^n E_j b_{ij}, i=1, m, \quad (2.1)$$

де I_{S_i} – інтегральне значення об'єкта S_i ;

E_j – ентропія j -ої ознаки;

b_{ij} – оцінка j -ої ознаки для i -го об'єкта;

n – кількість ознак;

m – кількість об'єктів.

З урахуванням вищевикладеного формулу комплексного показника рівня життя населення i -го регіону (K_i) можна представити таким чином:

$$K_i = \sum_{\chi=1}^n \omega_{\chi} z_{\chi i}, \quad (2.2)$$

де ω_{χ} – коефіцієнт значущості стандартизованої χ -ої компоненти показника рівня життя населення;

$z_{\chi i}$ – кількісна стандартизована оцінка χ -ої компоненти показника рівня життя населення i -го регіону.

Стандартизовану оцінку χ -ої компоненти показника рівня життя населення i -го регіону пропонується визначати методом відносних різниць, який дозволяє стандартизувати різномасштабні змінні на основі формул (2.3 та 2.4) [241, с. 9-10]:

а) для стимуляторів:

$$z_{\chi i} = \frac{x_{\chi i} - x_{\min \chi}}{x_{\max \chi} - x_{\min \chi}}, \quad (2.3)$$

б) для дестимуляторів:

$$z_{\chi i} = \frac{x_{\max \chi} - x_{\chi i}}{x_{\max \chi} - x_{\min \chi}}. \quad (2.4)$$

де $x_{\chi i}$ – фактичне значення χ -ої компоненти показника рівня життя населення i -го регіону;

$x_{\min \chi}$ і $x_{\max \chi}$ – відповідно мінімальне й максимальне значення відповідної компоненти показника рівня життя населення i -го регіону.

Коефіцієнт значущості ω_{χ} стандартизованої χ -ої компоненти показника рівня життя населення розраховується за формулою (2.5) [241, с. 9–10].

$$\omega_{\chi} = \frac{\delta_{\chi}}{\sum_{\chi=1}^n \delta_{\chi}}, \quad (2.5)$$

де δ_{χ} – дисперсія (ентропія) χ -ої компоненти показника рівня життя населення; n – кількість компонент, за допомогою яких оцінюється рівень життя населення i -го регіону.

У свою чергу значення компонент показника рівня життя населення розраховується як інтегральне значення оцінки складових її елементів згідно з цією методикою. А значення елементів, які утворюють компоненти показника рівня життя населення, розраховуються як інтегральне значення часткових показників, за допомогою яких оцінюються дані елементи. Таким чином, утворюється певне згортання від часткових показників по елементах до комплексного показника по регіону.

На основі вищевикладеного сформовано методичний підхід до оцінки рівня життя населення в регіонах України (рис. 2.4).

У звичайних прямокутних рамках наведено назву та сутність етапів проведення оцінки рівня життя населення регіонів, а в прямокутних рамках з пунктирною лінією – результати, отримані на відповідному етапі.

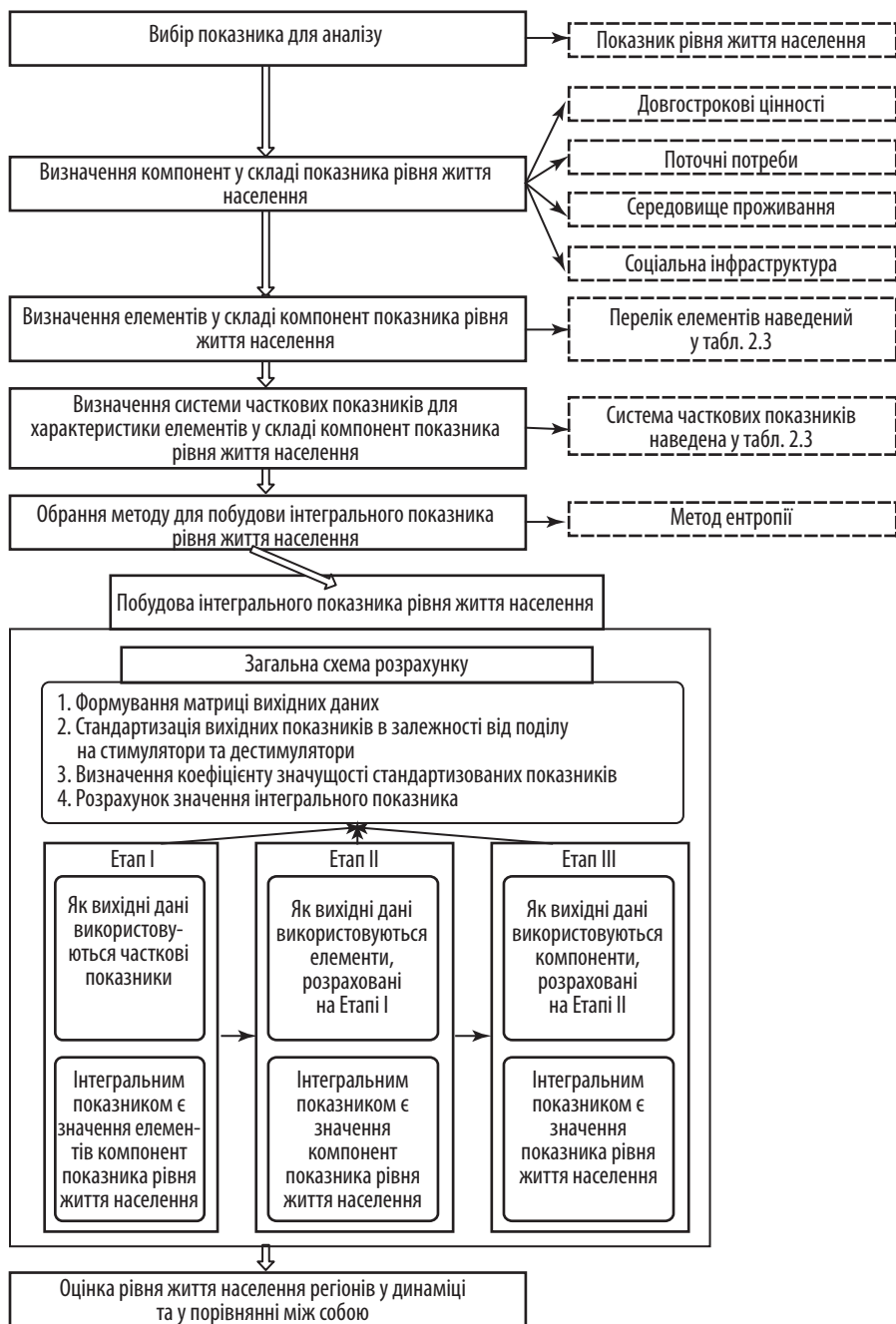

Рис. 2.4. Методичний підхід до оцінки рівня життя населення в регіонах

Слід зазначити, що такий підхід до оцінки рівня життя населення дає тільки можливість визначити місце (ранг), яке займає конкретний регіон в загальній сукупності регіонів, або динаміку зміни рангів за певний проміжок часу. Але зробити однозначний висновок про тенденції соціального розвитку регіонів протягом певного періоду або провести якісну оцінку рівня життя населення в регіонах із застосуванням даного методу неможливо. А це, в свою чергу, ускладнює процес розробки соціальних програм та реалізації соціальної політики, оскільки важко конкретизувати, на що саме вони мають бути спрямовані. Тому доцільно розподілити регіони за значенням компонент показника рівня життя населення на певні групи (класи) за спільними для цієї групи (класу) значеннями компонент та діагностувати проблемні в них.

Для обрання відповідного інструментарію проведення розподілу регіонів необхідно сформулювати вихідні умови, а потім визначити, за допомогою яких методів можна вирішити таке завдання.

З урахуванням результатів, отриманих після розрахунку інтегрального показника та його компонент, вихідні умови можна сформулювати таким чином:

- маємо m регіонів України, соціальний розвиток яких оцінюється за допомогою комплексного показника рівня життя населення у розрізі n відповідних компонент, також утворених як комплексні показники у розрізі відповідних елементів;
- необхідно віднести кожен регіон за значенням компонент показника рівня життя населення до певної групи (класу).

На основі аналізу робіт вчених [99; 104; 129; 208; 224; 309], в яких знайшла відображення існуюча практика розв'язання подібних завдань, можна запропонувати застосування методів, які використовуються в рамках теорії розпізнавання образів. На *рис. 2.5* наведено класифікацію економіко-математичних методів, які використовуються в теорії розпізнавання образів, яку найчастіше пропонують вчені [99; 104; 129; 208; 224; 309].

Найбільш повне узагальнення переваг та недоліків зазначених на *рис. 2.5* методів зроблено в роботах О. Геймана [99], М. Кизима [104], Л. Малярєць [224], В. Пономаренка [104].

Основні відмінні властивості цих економіко-математичних методів, які визначені вченими, наведені у *табл. 2.4* [99, с. 159–160; 309, с. 147].

Оскільки в дослідженні поставлене завдання здійснити групування регіонів (кількість груп попередньо не визначена) за значенням компонент показника рівня життя населення, то враховуючи сутність методів, наведених у *табл. 2.4*, доцільним є використання методу кластеризації.

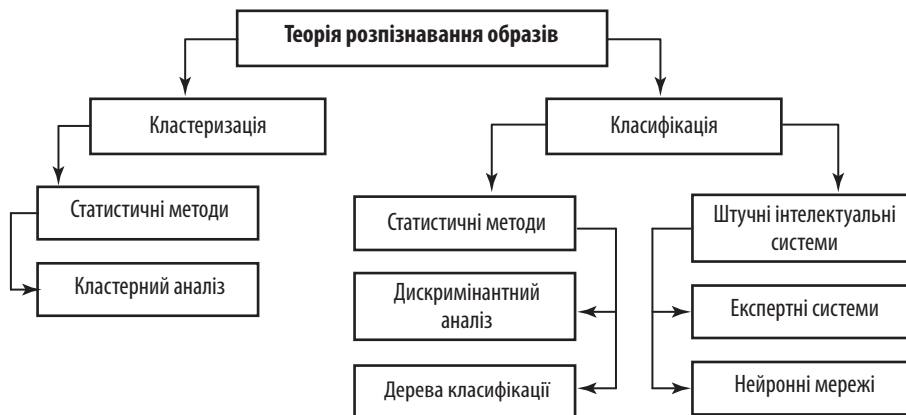

Рис. 2.5. Класифікація методів теорії розпізнавання образів

Таблиця 2.4

Основні відмінні властивості методів, які використовуються в теорії розпізнавання образів

Критерії порівняння	Методи		Класифікація		
	Кластеризація	Статистичні методи		Штучні інтелектуальні системи	
	Кластерний аналіз	Дискримінантний аналіз	Дерева класифікації	Експертні системи	Нейронні мережі
Вихідні данні	Статистичні данні	Статистичні данні	Знання експертів у конкретній галузі	Статистичні данні	
Кількість кластерів	Необхідно визначити. Задана	Задана	Необхідно визначити	Задана	
Використаний метод та обґрунтування рішення	Евристичний метод, який базується на алгоритмах	Імовірнісний метод, який базується на великих статистичних розрахунках	Імовірнісний метод, заснований на ієрархічних методах типів розгалуження	Жорстко заданий алгоритм взаємозв'язку	Імовірнісний метод, який базується на великих статистичних розрахунках
Оптимальність рішення	Найкраще рішення, яке не є оптимальним в математичному розумінні	Оптимальне рішення	Найкраще рішення, яке не є оптимальним в математичному розумінні	Найкраще рішення, яке засноване на досвіді експертів	Оптимальне рішення
Кінцевий результат	Відображення у вигляді графічної дендрограми або таблиці	Рівняння моделі та вирішальне правило	Відображення у вигляді графічного дерева	Правила висновку	Відображення у вигляді сітки
Наявність навчальної вибірки	Без навчальної вибірки	З навчальною вибіркою	Без навчальної вибірки		З навчальною вибіркою

Отже, кластерний аналіз – це один із методів багатовимірної аналізу, який дозволяє здійснити класифікацію об'єктів [309, с. 145]. Його техніка базується на поняттях схожості об'єктів (типів об'єктів). Підбором найподібніших об'єктів виконується розподіл сукупності на групи (кластери, класи, таксони). На відміну від звичайних групувань за однією ознакою кластерний аналіз виявляє природне розшарування величин на групи з урахуванням всіх ознак одночасно [224, с. 102].

Методи кластерного аналізу підрозділяються на сім великих груп [224, с. 102]:

- 1) ієрархічні агломеративні методи;
- 2) ієрархічні дивізійні методи;
- 3) ітеративні методи групувань;
- 4) методи пошуку модальних значень щільності;
- 5) факторні методи;
- 6) методи згущень;
- 7) методи, що використовують теорію графів.

Як свідчить аналіз робіт науковців [99; 104; 129; 208; 224; 309], на практиці, особливо в процесі розв'язування задач в економіці, найчастіше використовують дві великі групи – агломеративні (об'єднавчі) та дивізійні (розподільчі). Агломеративні методи послідовно об'єднують окремі об'єкти в групи (кластери), а дивізійні – послідовно розділяють великі групи на менші – більш однорідні групи. У свою чергу, кожен метод як об'єднавчого, так і розподільчого типу може бути реалізований за допомогою різних алгоритмів.

У цілому вважається, що ієрархічний агломеративний кластерний аналіз більш доцільний та доступний у використанні для великих сукупностей значень величин ознак [170; 176; 224; 301].

Під час початкового об'єднання (перших ітерацій під час об'єднання початкових об'єктів) ієрархічні процедури майже не допускають помилок, тільки зі збільшенням кількості ітерацій можуть об'єднувати не досить схожі об'єкти [224, с. 103].

Сутність ієрархічних алгоритмів полягає в тому, що на першому етапі кожен об'єкт вважається окремим кластером, а на наступних – об'єднуються два найближчі об'єкти, які утворюють новий кластер. Ця процедура повторюється, доки всі об'єкти не об'єднуються в один кластер. Результати роботи ієрархічної процедури оформлюються у вигляді дендрограми, в якій наведені номери об'єднаних об'єктів і значення міри схожості, за якою ці об'єкти були

об'єднані, а також у вигляді таблиці. Об'єкти об'єднуються в кластери за мірою схожості (S_{ij}) між ними. Протилежне поняття до міри схожості – це відстань між об'єктами (d_{ij}). Міра схожості корисна на заключній стадії для кращої інтерпретації результатів. Однакові об'єкти мають схожість $S = 100\%$, абсолютно різні об'єкти – схожість $S = 0$ [224, с. 103]. На якомусь критичному рівні схожості дендрограма розрізається та розпадається на окремі кластери. Найчастіше дендрограма розрізається на рівнях схожості $S = 50 - 60\%$.

Вибір метрики є вузловим моментом кластерного аналізу, від якого залежить кінцевий варіант розподілу сукупності об'єктів на класи. Схожість чи відмінність між об'єктами, що класифікуються, встановлюється залежно від метричної відстані між ними. Якщо об'єкт сукупності описується n показниками, то він може бути представлений точкою в n -вимірному просторі і схожість з іншими об'єктами буде визначатися відстанню до інших об'єктів сукупності.

У кластерному аналізі використовуються різні міри відстаней між об'єктами, а саме [99, с. 160; 104, с. 110–111; 129, с. 158–159; 224, с. 106; 309, с. 150]:

- евклідова відстань:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^n (x_{ik} - x_{jk})^2}, \quad i, j = \overline{1, m}, \quad k = \overline{1, n}; \quad (2.6)$$

- зважена евклідова відстань:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^n w_k (x_{ik} - x_{jk})^2}; \quad (2.7)$$

- відстань city-block:

$$d_{ij} = \sum_{k=1}^n |x_{ik} - x_{jk}|; \quad (2.8)$$

- узагальнена відстань Мінковського:

$$d_{ij} = \left(\sum_{k=1}^n |x_{ik} - x_{jk}|^p \right)^{1/p}; \quad (2.9)$$

- відстань Махаланобіса:

$$d_{ij}^2 = (x_i - x_j)' \times S^{-1} \times (x_i - x_j), \quad (2.10)$$

де d_{ij} – відстань між i -м та j -м об'єктами;

x_{ik}, x_{jk} – значення k -го показника відповідно для i -го та j -го об'єктів;

w_k – вагові коефіцієнти k -го показника;

x_i, x_j – вектори значень показників для i -го та j -го об'єктів;

S – загальна коваріаційна матриця.

У низці робіт вчених [99; 104; 129; 208; 224; 309] як найкращу міру відстані рекомендується використовувати евклідову відстань, також її доцільно використовувати для аналізу кількісних даних. Тому для розрахунку відстані між об'єктами (регіонами) в дослідженні обрано саме евклідову відстань.

Ще одним важливим моментом в проведенні кластерного аналізу є вибір відстані між кластерами. Відомо близько дванадцяти різних методів, але найпоширеніші серед них такі [224, с. 107]: 1) принцип близького зв'язку; 2) принцип далекого зв'язку; 3) принцип середнього зв'язку; 4) принцип центроїдного зв'язку; 5) принцип (метод) Уорда.

Вибір виду відстані між кластерами обумовлюється умовами конкретної задачі та особливостями кожного з принципів розрахунку відстані. У табл. 2.5 наведена порівняльна характеристика зазначених методів визначення відстані між кластерами [309, с. 150–152].

Вченими (О. Гейманом, В. Горбатовим, М. Кизимом, Л. Малярець, В. Пономаренком, Ф. Узуновим та іншими) найбільш ефективним принципом відстані між кластерами вважається принцип Уорда, згідно з яким два кластери будуть найближчими, якщо в разі їх об'єднання мінімізується приріст загальної дисперсії. Цільова функція подається як середньогрупова сума квадратів чи сума квадратів відхилень (СКВ) (2.11) [224, с. 108]:

$$СКВ = x_j^2 - \frac{\left(\sum_j x_j \right)^2}{m}, \quad (2.11)$$

де x_j – значення величини ознаки j -го об'єкта;

m – кількість об'єктів.

Спочатку кластер складається з одного об'єкта і СКВ дорівнює нулю. За методом Уорда об'єднуються ті групи чи об'єкти, для яких СКВ отримує найменший приріст. Метод передбачає знаходження кластерів майже однакових розмірів, які мають гіперсферичну форму, а відстань між об'єктами розраховувати як середню евклідову. Як зазначалося раніше, саме евклідову відстань рекомендують застосовувати вчені як найкращу. Це можна вважати ще однією перевагою використання метода Уорда для класифікації об'єктів у вимірюванні величини його ознак.

На основі отриманих результатів сформовано методичний підхід до діагностики рівня життя населення в регіонах України (рис. 2.6).

Таблиця 2.5

Порівняльна характеристика методів визначення відстані між кластерами

Методи визначення відстані між кластерами	Формула розрахунку	Значення параметрів у формулі розрахунку	Сфера застосування	Особливості
1	2	3	4	5
Принцип близького зв'язку	$d_{us} = \alpha_p d_{ps} + \alpha_q d_{qs} + \beta d_{pq} + v d_{ps} - d_{qs} $ <p>де d_{ps}, d_{qs}, d_{pq} – відстані між відповідними кластерами; α_p, α_q, β, v – параметри, які враховують особливості конкретного алгоритму даних</p>	$\alpha_p = 1/2, \alpha_q = 1/2, \beta = 0,$ $v = \begin{cases} 1/2 & \text{— відстань,} \\ -1/2 & \text{— подоба} \end{cases}$	Шукані угруповання утворюють в просторі стану ланцюгову структуру	Для включення об'єктів в кластер потрібна максимальна схожість лише з одним членом кластера
Принцип далекого зв'язку	$d_{us} = \alpha_p d_{ps} + \alpha_q d_{qs} + \beta d_{pq} + v d_{ps} - d_{qs} $ <p>де d_{ps}, d_{qs}, d_{pq} – відстані між відповідними кластерами; α_p, α_q, β, v – параметри, які враховують особливості конкретного алгоритму даних</p>	$\alpha_p = \alpha_q = 1/2, \beta = 0,$ $v = \begin{cases} -1/2 & \text{— відстань,} \\ -1/2 & \text{— подоба} \end{cases}$	Шукані угруповання утворюють в просторі ознак кулясті хмари	Метод схожості між об'єктом-кандидатом на включення до кластера та всіма його членами не може бути менше певного порогового значення
Принцип середнього зв'язку	$d_{us} = \alpha_p d_{ps} + \alpha_q d_{qs} + \beta d_{pq} + v d_{ps} - d_{qs} $ <p>де d_{ps}, d_{qs}, d_{pq} – відстані між відповідними кластерами; α_p, α_q, β, v – параметри, які враховують особливості конкретного алгоритму даних</p>	$\alpha_p = \frac{n_p}{n_p + n_q},$ $\alpha_q = \frac{n_q}{n_p + n_q},$ $\beta = v = 0,$ <p>де n_p, n_q – кількість об'єктів у відповідних кластерах</p>	Шукані угруповання утворюють в просторі стану еліпсоїдальну форму (у разі, якщо застосовувався незважений принцип) і мають значні різниці в розмірах	Міра схожості між кандидатом та членом кластера усереднюється

Закінчення табл. 2.5

1	2	3	4	5
Принцип центроїдного зв'язку	$d_{us} = \alpha_p d_{ps} + \alpha_q d_{qs} + \beta d_{pq} + v d_{ps} - d_{qs} ,$ <p>де d_{ps}, d_{qs}, d_{pq} – відстані між відповідними кластерами; α_p, α_q, β, v – параметри, які враховують особливості конкретного алгоритму даних</p>	$\alpha_p = \frac{n_p}{n_p + n_q},$ $\alpha_q = \frac{n_q}{n_p + n_q},$ $\beta = \frac{n_p}{n_p + n_q} \times \frac{n_q}{n_p + n_q},$ <p>де n_p, n_q – кількість об'єктів у відповідних кластерах</p>	Шукані угруповання утворюють в просторі стану еліпсоїдальну форму (у разі, якщо застосовувався незважений принцип), і мають значні різниці в розмірах кластерів (у разі, якщо застосовувався зважений принцип)	Міра схожості між кандидатом та членом кластера усереднюється
Принцип Уорда	$d_{us} = \alpha_p d_{ps} + \alpha_q d_{qs} + \beta d_{pq} + v d_{ps} - d_{qs} ,$ <p>де d_{ps}, d_{qs}, d_{pq} – відстані між відповідними кластерами; α_p, α_q, β, v – параметри, які враховують особливості конкретного алгоритму даних</p>	$\alpha_p = \frac{n_p}{n_p + n_q},$ $\alpha_q = \frac{n_q}{n_p + n_q},$ $\beta = \frac{n_p}{n_p + n_q} \times \frac{n_q}{n_p + n_q},$ <p>де n_p, n_q – кількість об'єктів у відповідних кластерах</p>	Шукані угруповання утворюють в просторі стану кластери приблизно однакових малих розмірів, які мають форму гіпосфер	Працює безпосередньо з об'єктами, а не з матрицею схожостей

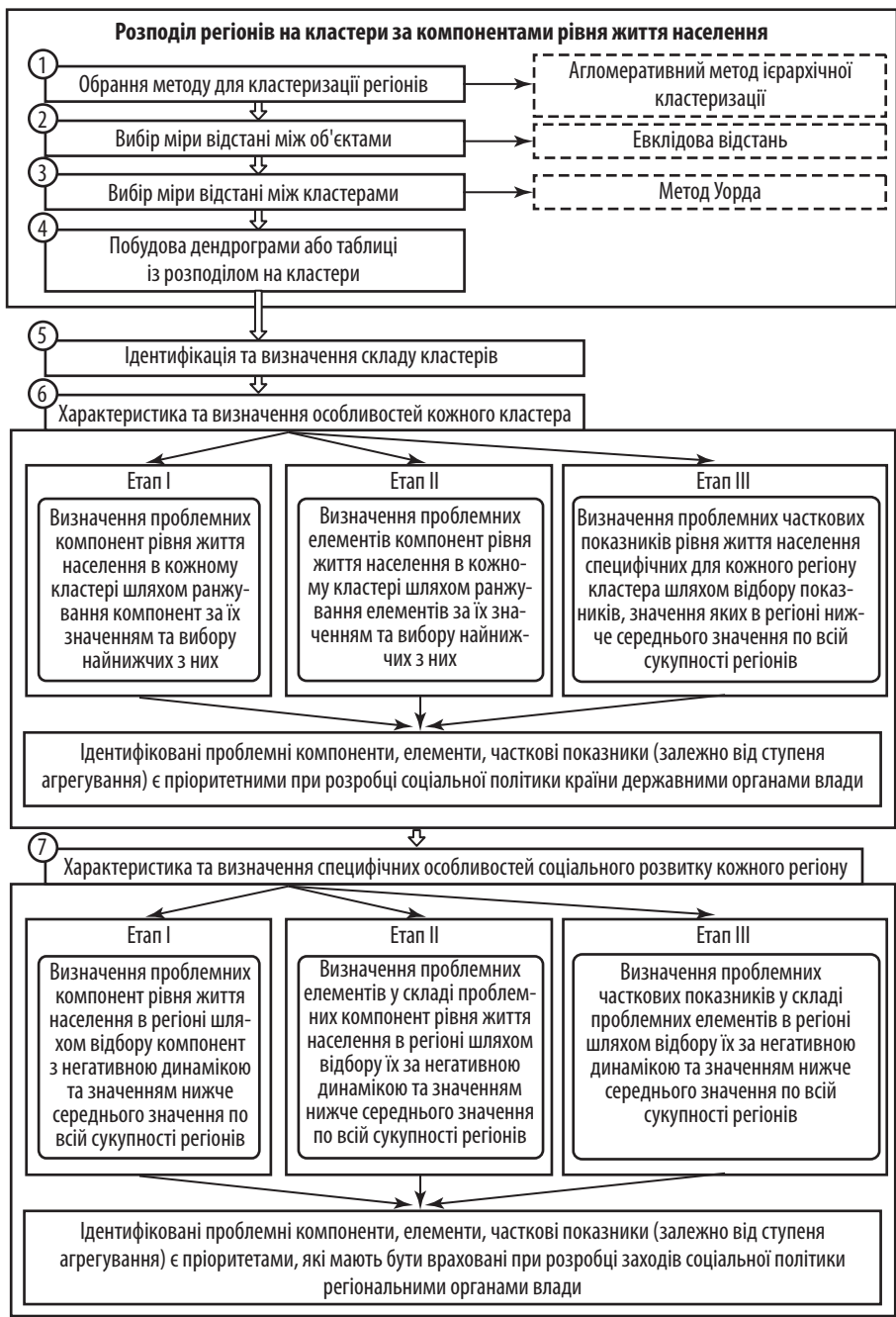

Рис. 2.6. Методичний підхід до діагностики рівня життя населення в регіонах

У звичайних прямокутних рамках наведено назви та сутність етапів проведення діагностики рівня життя населення регіонів, а в прямокутних рамках з пунктирною лінією – результати, отримані на відповідному етапі.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження було запропоновано методичний підхід до оцінки та діагностики рівня життя населення регіонів України, який містить в собі: 1 – алгоритм оцінки рівня життя населення, сформований для розрахунку комплексного показника рівня життя населення методом ентропії на основі запропонованої чотирьохрівневої структури показника та системи часткових показників, які всебічно характеризують процес життєдіяльності людини; 2 – алгоритм діагностики, сформований для об'єднання регіонів в певні групи за спільними для цієї групи значеннями компонент і створення підґрунтя для реалізації соціальної політики, оскільки його реалізація дозволяє по окремих групах виділити найбільш проблемні компоненти (елементи, показники), які мають бути враховані при формуванні соціальної політики країни державними та регіональними органами влади.

2.2. Комплексна оцінка рівня життя населення регіонів України

Згідно з методикою, розглянутою у п. 2.1, було проведено кількісну оцінку рівня життя населення регіонів України у 2003–2010 рр. у розрізі його компонент на підставі значень часткових показників, які всебічно характеризують складові елементи компонентів рівня життя населення та прийняті в офіційній статистиці [88–95; 108–112; 180; 221; 222; 227; 264; 266; 270–277; 363]. Результати розрахунків оцінки рівня життя населення регіонів України у 2003–2010 рр. за компонентою «Довгострокові цінності» та її складовими елементами наведені у табл. 3.2–3.9 додатка 3. Розподіл регіонів України за значенням компоненти «Довгострокові цінності» показника рівня життя населення в 2010 р. відображено на *рис. 2.7*, а в період 2003–2009 рр. – на *рис. 3.1–3.7* додатка 3.

Як видно на *рис. 2.7*, в 2010 р. найбільш високий рівень життя населення за компонентою «Довгострокові цінності» мали регіони: Тернопільський – 0,6679 (1-е місце), Львівський – 0,6481 (2-е місце), Чернівецький – 0,6401 (3-е місце), Рівненський – 0,6254 (4-е місце), Закарпатський – 0,6246 (5-е місце).

Значно поступалися за значенням цієї компоненти такі регіони: Чернігівський – 0,2061 (25-е місце), Черкаський – 0,2339 (24-е місце), Хмельницький – 0,3322 (23-е місце), Вінницький – 0,3369 (22-е місце), Кіровоградський – 0,3672 (21-е місце) регіони.

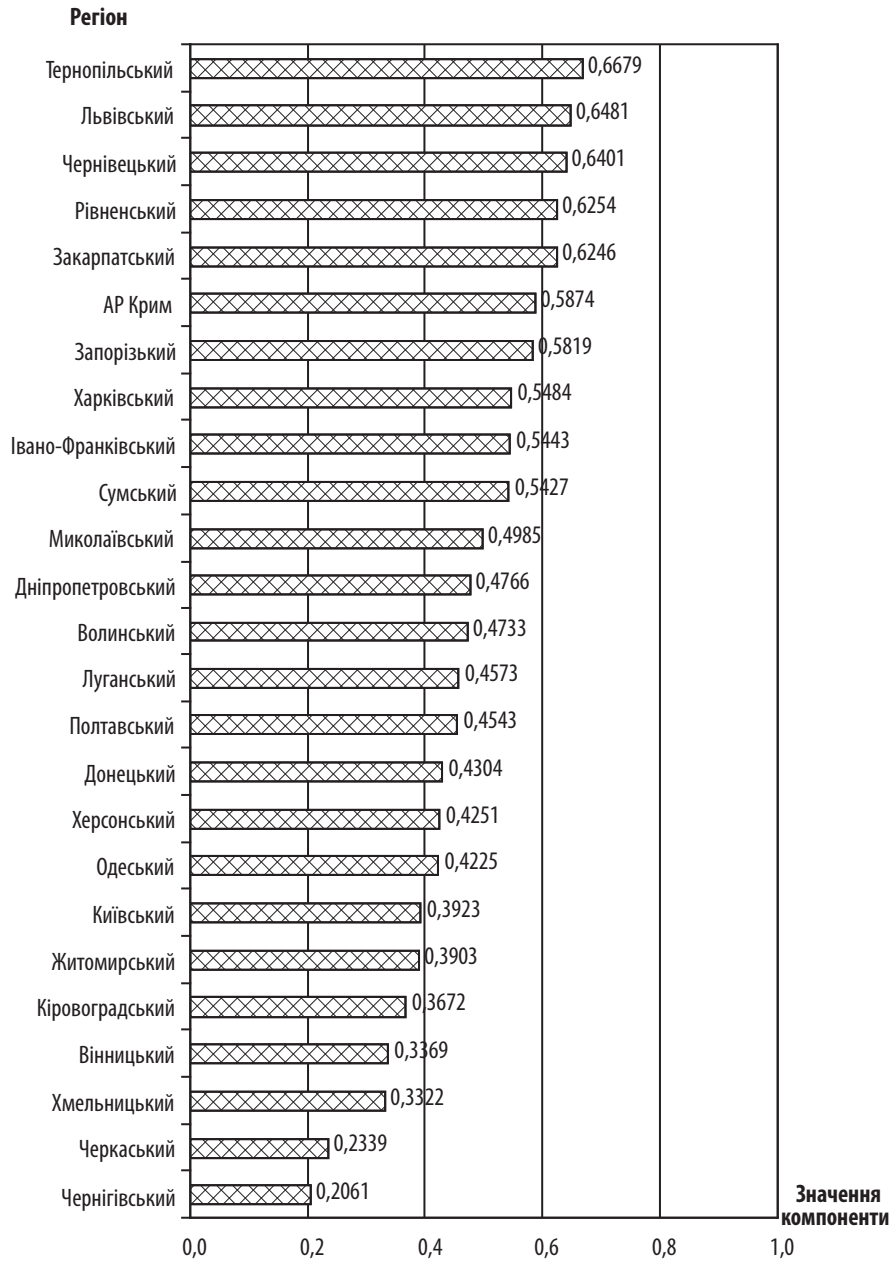

Рис. 2.7. Діаграма розподілу регіонів України в 2010 р. за компонентою «Довгострокові цінності»

У табл. 2.6 наведено динаміку зміни рангу регіонів України протягом 2003–2010 рр. за значенням компоненти «Довгострокові цінності».

Таблиця 2.6

**Динаміка рангів регіонів України за компонентою «Довгострокові цінності»
протягом 2003–2010 рр.**

Регіон	Ранги регіонів по роках							
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
АР Крим	15	15	12	13	15	13	9	6
Вінницький	24	21	22	23	23	22	23	22
Волинський	18	16	17	16	18	16	13	13
Дніпропетровський	11	9	10	10	10	12	11	12
Донецький	6	7	9	9	9	11	14	16
Житомирський	23	18	18	20	21	19	19	20
Закарпатський	4	4	5	3	1	4	5	5
Запорізький	5	8	7	5	2	6	7	7
Івано-Франківський	1	3	3	6	4	7	6	9
Київський	21	23	23	22	22	23	20	19
Кіровоградський	19	20	20	21	20	20	21	21
Луганський	17	17	16	14	12	15	16	14
Львівський	2	1	2	2	7	3	2	2
Миколаївський	9	13	11	12	11	10	12	11
Одеський	16	19	19	18	16	18	18	18
Полтавський	14	14	14	15	14	14	15	15
Рівненський	7	5	6	7	6	1	3	4
Сумський	12	11	8	8	8	8	10	10
Тернопільський	3	2	1	1	3	2	1	1
Харківський	10	10	13	11	13	9	8	8
Херсонський	20	22	21	19	17	17	17	17
Хмельницький	13	12	15	17	19	21	22	23
Черкаський	22	24	24	24	24	24	24	24
Чернівецький	8	6	4	4	5	5	4	3
Чернігівський	25	25	25	25	25	25	25	25

Аналіз даних, наведених у табл. 2.6, дозволяє зробити висновок про наявність великих розбіжностей у значенні компоненти по окремо взятому регіону як по роках, так і по регіонах між собою. Все це свідчить про наявність коливань у соціальному розвитку регіонів. У свою чергу, практично унеможлиблюється

встановлення однозначного висновку про тенденції соціального розвитку регіонів у зазначений період.

Але все ж таки позитивні тенденції можна відмітити у таких регіонах: АР Крим, Волинський, Житомирський, Київський, Львівський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Харківський, Херсонський, Чернівецький.

Навпаки негативних змін зазнали регіони: Дніпропетровський, Донецький, Закарпатський, Запорізький, Івано-Франківський, Луганський, Одеський, Хмельницький.

Без значних змін залишилися такі регіони: Вінницький, Кіровоградський, Миколаївський, Черкаський, Чернігівський.

Результати розрахунків оцінки рівня життя населення регіонів України в 2003–2010 рр. за компонентою «Поточні потреби» та її складовими елементами наведені у табл. 3.10–3.17 додатка 3.

Розподіл регіонів України за значенням компоненти «Поточні потреби» показника рівня життя населення в 2010 р. відображено на рис. 2.8, на рис. 3.8–3.14 додатка 3 наведено розподіл регіонів у період з 2003 р. по 2009 р.

Згідно з *рис. 2.8* можна зробити висновок, що найбільш високий рівень життя населення за компонентою «Поточні потреби» в 2010 р. мали регіони України: Київський – 0,6411 (1-е місце), Івано-Франківський – 0,6314 (2-е місце), Донецький – 0,6178 (3-є місце), Львівський – 0,6095 (4-е місце), Харківський – 0,5622 (5-е місце).

Найнижче значення компоненти «Поточні потреби» мали Херсонський – 0,1889 (25-е місце), Волинський – 0,2732 (24-е місце), Запорізький – 0,2920 (23-є місце), АР Крим – 0,3066 (22-е місце), Луганський – 0,3771 (21-е місце) регіони.

Аналіз динаміки зміни рангу регіонів України протягом 2003–2010 рр. за значенням компоненти «Поточні потреби», згідно з даними, наведеними в *табл. 2.7*, дозволяє зробити висновок про наявність великих розбіжностей у значенні компоненти по окремо взятому регіону як по роках, так і по регіонах між собою. Як і у випадку аналізу компоненти «Довгострокові цінності», можна говорити про наявність коливань у розвитку регіонів.

Позитивні тенденції можна відмітити у таких регіонах: Житомирський, Івано-Франківський, Київський, Сумський, Харківський, Хмельницький, Чернівецький, Черкаський.

Навпаки, негативних змін зазнали регіони: Волинський, Дніпропетровський, Закарпатський, Запорізький, Кіровоградський, Львівський, Полтавський, Тернопільський, Херсонський. Без значних змін залишилися такі регі-

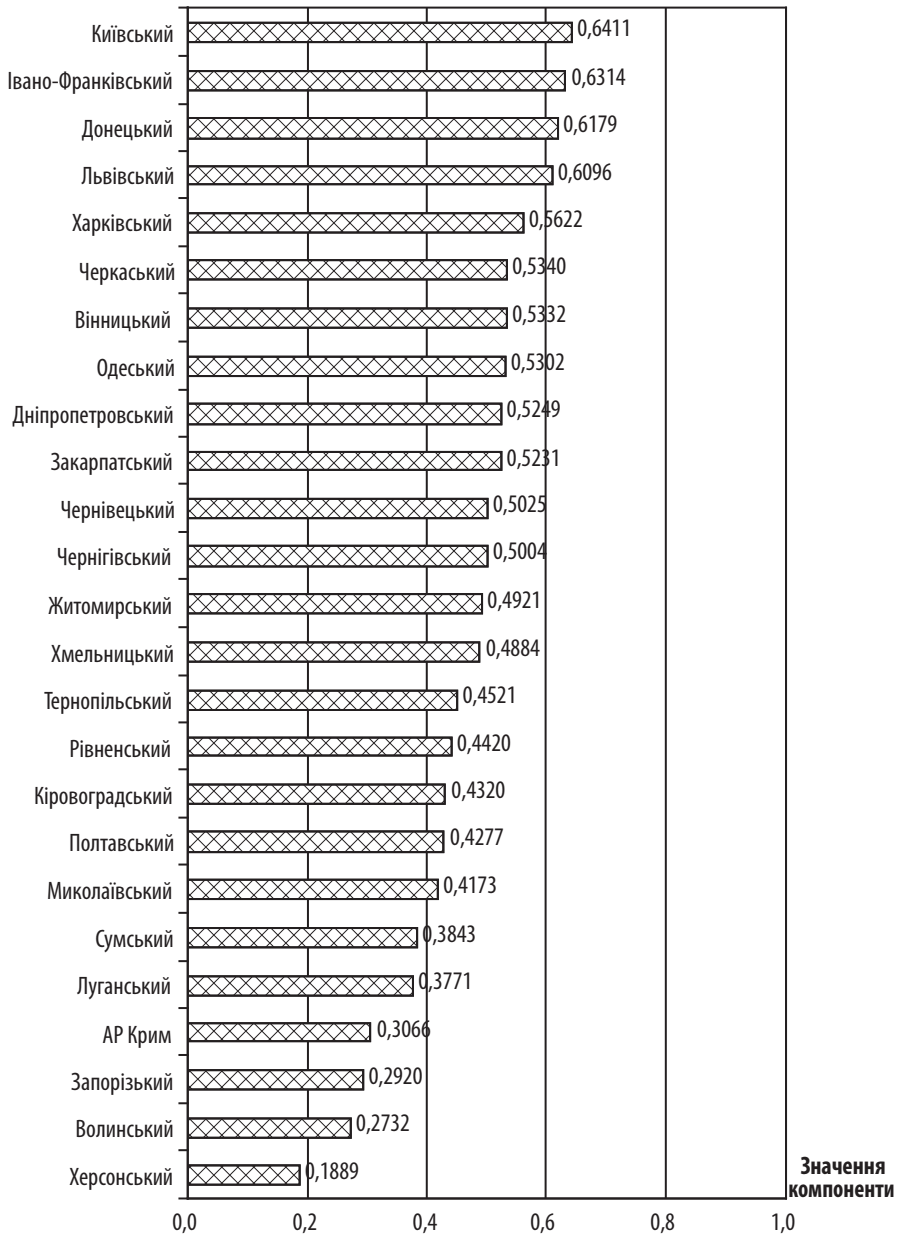

Рис. 2.8. Діаграма розподілу регіонів України в 2010 р. за компонентою «Поточні потреби»

они: АР Крим (окрім 2007 р.), Луганський, Одеський (окрім 2007 р.), Рівненський, Чернігівський.

Таблиця 2.7

Динаміка рангів регіонів України за компонентою «Поточні потреби» протягом 2003–2010 рр.

Region	Ранги регіонів по роках							
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
АР Крим	25	22	23	24	8	23	23	22
Вінницький	2	2	3	1	13	22	4	7
Волинський	15	18	20	21	24	25	25	24
Дніпропетровський	17	12	15	15	2	4	2	9
Донецький	1	1	1	7	5	1	8	3
Житомирський	14	15	13	11	12	10	15	13
Закарпатський	6	5	5	4	18	8	3	10
Запорізький	24	25	25	25	7	24	10	23
Івано-Франківський	3	4	2	2	9	7	12	2
Київський	7	9	9	9	14	3	5	1
Кіровоградський	23	20	21	19	16	20	24	17
Луганський	22	23	24	23	23	17	20	21
Львівський	4	3	4	3	4	6	6	4
Миколаївський	12	11	12	18	3	19	7	19
Одеський	11	13	11	12	6	12	11	8
Полтавський	13	16	18	20	11	16	18	18
Рівненський	16	17	19	17	21	9	19	16
Сумський	20	19	16	16	17	15	14	20
Тернопільський	5	6	8	6	25	14	22	15
Харківський	19	21	14	13	1	5	1	5
Херсонський	21	24	22	22	19	21	21	25
Хмельницький	8	10	10	10	20	11	16	14
Черкаський	10	7	6	5	10	2	9	6
Чернівецький	9	8	7	8	22	18	13	11
Чернігівський	18	14	17	14	15	13	17	12

Слід зазначити, що ранги багатьох регіонів в 2007 р. різко відрізняються від загальної тенденції. Економічного підґрунтя для таких процесів в країні не спостерігалось. Тому доцільно припустити про наявність впливу політичних факторів з огляду на ті явища, які відбувалися в цей період у країні.

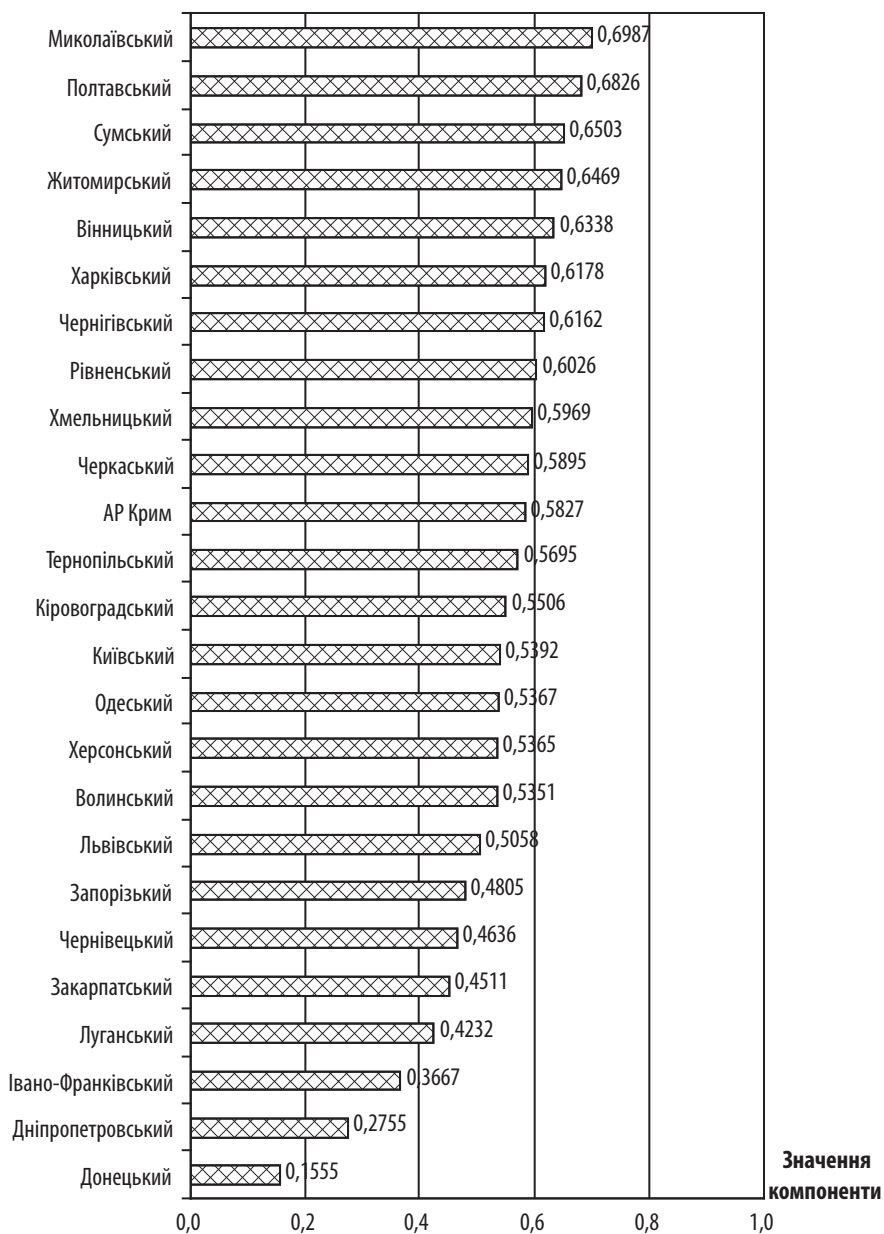

Рис. 2.9. Діаграма розподілу регіонів України в 2010 р. за компонентом «Середовище проживання»

Результати розрахунків оцінки рівня життя населення регіонів України в 2003–2010 рр. за компонентою «Середовище проживання» та її складовими елементами наведені у табл. 3.18–3.25 додатка 3. Регіони України за значенням компоненти «Середовище проживання» показника рівня життя населення в 2010 р. розподілилися таким чином (див. вище *рис. 2.9*), в 2003–2009 рр. – *рис. 3.15–3.21*.

Відповідно до *рис. 2.9* найбільш високий рівень життя населення за компонентою «Середовище проживання» в 2010 р. мали регіони України: Миколаївський – 0,6987 (1-е місце), Полтавський – 0,6826 (2-е місце), Сумський – 0,6503 (3-є місце), Житомирський – 0,6469 (4-е місце), Вінницький – 0,6338 (5-е місце).

Поступалися за значенням цієї компоненти такі регіони, як Донецький – 0,1555 (25-е місце), Дніпропетровський – 0,2755 (24-е місце), Івано-Франківський – 0,3667 (23-тє місце), Луганський, – 0,4232 (22-е місце), Закарпатський – 0,4511 (21-е місце) регіони.

У *табл. 2.8* наведено динаміку зміни рангу регіонів України протягом 2003–2010 рр. за значенням компоненти «Середовище проживання».

Таблиця 2.8

**Динаміка рангів регіонів України за компонентою «Середовище проживання»
протягом 2003–2010 рр.**

Регіон	Ранги регіонів по роках							
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	15	16	18	16	9	11	12	11
Вінницький	3	18	13	3	5	8	7	5
Волинський	8	7	7	8	18	13	15	17
Дніпропетровський	13	22	21	20	22	21	24	24
Донецький	25	13	17	22	25	24	25	25
Житомирський	14	11	14	12	12	3	4	4
Закарпатський	18	19	20	4	20	22	21	21
Запорізький	17	6	6	17	6	5	9	19
Івано-Франківський	24	25	24	21	24	25	23	23
Київський	1	1	1	1	7	10	16	14
Кіровоградський	22	23	22	19	11	16	18	13
Луганський	23	8	23	25	23	20	22	22
Львівський	7	15	16	23	19	18	17	18
Миколаївський	16	14	8	14	2	2	3	1

Закінчення табл. 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Одеський	20	24	25	24	14	14	19	15
Полтавський	5	4	4	2	3	1	1	2
Рівненський	12	17	12	13	16	6	5	8
Сумський	10	3	2	6	4	4	2	3
Тернопільський	9	12	10	10	15	17	14	12
Харківський	2	5	5	7	8	12	10	6
Херсонський	19	20	15	11	17	19	6	16
Хмельницький	6	9	11	9	10	15	13	9
Черкаський	4	2	3	5	1	7	11	10
Чернівецький	21	21	19	18	21	23	20	20
Чернігівський	11	10	9	15	13	9	8	7

Аналіз даних, наведених у табл. 2.8, дозволяє зробити висновок про наявність великих розбіжностей у значенні компоненти як по окремо взятому регіону по роках, так і по регіонах між собою. Як і у випадку аналізу попередніх компонент, можна говорити про наявність коливань у соціальному розвитку регіонів.

Позитивні тенденції можна відмітити у таких регіонах: Вінницький, Житомирський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Харківський, Сумський, Чернігівський. Негативних змін зазнали регіони: АР Крим, Закарпатський, Київський, Кіровоградський, Черкаський. Без значних змін залишилися такі регіони: Дніпропетровський, Донецький, Івано-Франківський, Луганський, Чернівецький.

У більшості регіонів, що не ввійшли до вищенаведених груп, спостерігається зміна рангів за синусоїдою – то підвищення рангу регіону, то знову зниження.

Результати розрахунків оцінки рівня життя населення регіонів України в 2003–2010 рр. за компонентою «Соціальна інфраструктура» та її складовими елементами наведені у табл. 3.26–3.33 додатка 3.

Розподіл регіонів України за значенням компоненти «Соціальна інфраструктура» показника рівня життя населення в 2010 рр. наведено на рис. 2.10, розподіл регіонів в 2003–2009 рр. – на рис. 3.22–3.28 додатка 3.

Як видно з даних рис. 2.10, в 2010 р. найбільш високий рівень життя населення за компонентою «Соціальна інфраструктура» мають такі регіони: Дніпропетровський – 0,5295 (1-е місце), Львівський – 0,5143 (2-е місце), Одеський – 0,5105 (3-є місце), Харківський – 0,5090 (4-є місце), Донецький – 0,4768 (5-е місце).

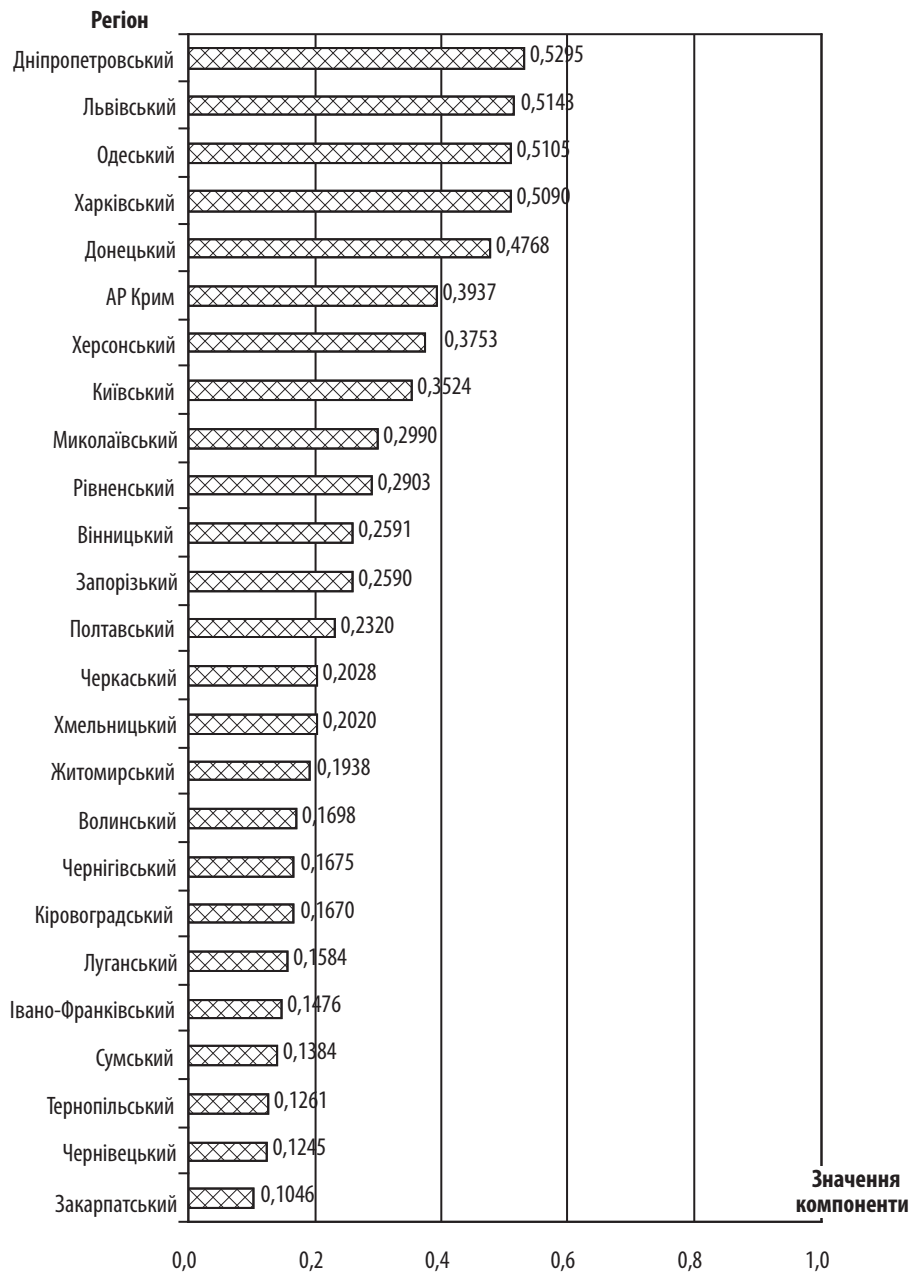

Рис. 2.10. Діаграма розподілу регіонів України в 2010 р. за компонентою «Соціальна інфраструктура»

Найменше значенням цієї компоненти мали такі регіони, як Закарпатський – 0,1046 (25-е місце), Чернівецький – 0,1245 (24-е місце), Тернопільський – 0,1261 (23-є місце), Сумський – 0,1384 (22-е місце), Івано-Франківський – 0,1476 (21-е місце) регіони.

Динаміку зміни рангів регіонів України протягом 2003–2010 рр. за значенням компоненти «Середовище проживання» наведено в *табл. 2.9*.

Таблиця 2.9

**Динаміка рангів регіонів України за компонентою «Соціальна інфраструктура»
протягом 2003–2010 рр.**

Регіон	Ранги регіонів по роках							
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
АР Крим	5	7	7	6	7	4	6	6
Вінницький	9	6	6	8	5	9	10	11
Волинський	17	18	18	16	18	19	17	17
Дніпропетровський	2	3	3	3	3	2	3	1
Донецький	6	10	9	7	8	5	4	5
Житомирський	18	14	15	17	15	16	15	16
Закарпатський	22	22	21	19	24	25	25	25
Запорізький	10	15	13	10	16	15	11	12
Івано-Франківський	23	24	24	24	23	23	21	21
Київський	11	16	16	12	12	13	8	8
Кіровоградський	19	19	17	20	17	17	20	19
Луганський	25	25	25	25	25	24	18	20
Львівський	3	4	5	4	6	8	5	2
Миколаївський	12	13	14	14	14	11	13	9
Одеський	4	2	2	2	2	3	2	3
Полтавський	7	9	8	9	9	10	12	13
Рівненський	14	5	4	5	4	6	9	10
Сумський	16	20	19	21	20	21	22	22
Тернопільський	24	23	23	23	22	22	23	23
Харківський	1	1	1	1	1	1	1	4
Херсонський	21	21	22	18	19	18	7	7
Хмельницький	8	8	10	11	10	12	14	15
Черкаський	15	12	12	15	13	7	16	14
Чернівецький	20	17	20	22	21	20	24	24
Чернігівський	13	11	11	13	11	14	19	18

Аналіз даних, наведених у табл. 2.9, дозволяє зробити висновок про наявність великих розбіжностей у значенні компоненти як по окремо взятому регіону по роках, так і по регіонах між собою.

Як і у випадку аналізу попередніх компонент, можна говорити про наявність коливань у соціальному розвитку регіонів. Але за динамікою даної компоненти регіони протягом розглянутого періоду є більш послідовними.

Позитивні тенденції можна відмітити у таких регіонах: Донецький, Запорізький, Київський, Луганський, Одеський, Харківський (окрім 2010 р.), Херсонський. Навпаки, негативних змін зазнали регіони: Вінницький, Закарпатський, Полтавський, Рівненський, Сумський, Хмельницький, Чернігівський. Без значних змін залишилися такі регіони: АР Крим, Волинський, Дніпропетровський, Житомирський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Миколаївський, Тернопільський.

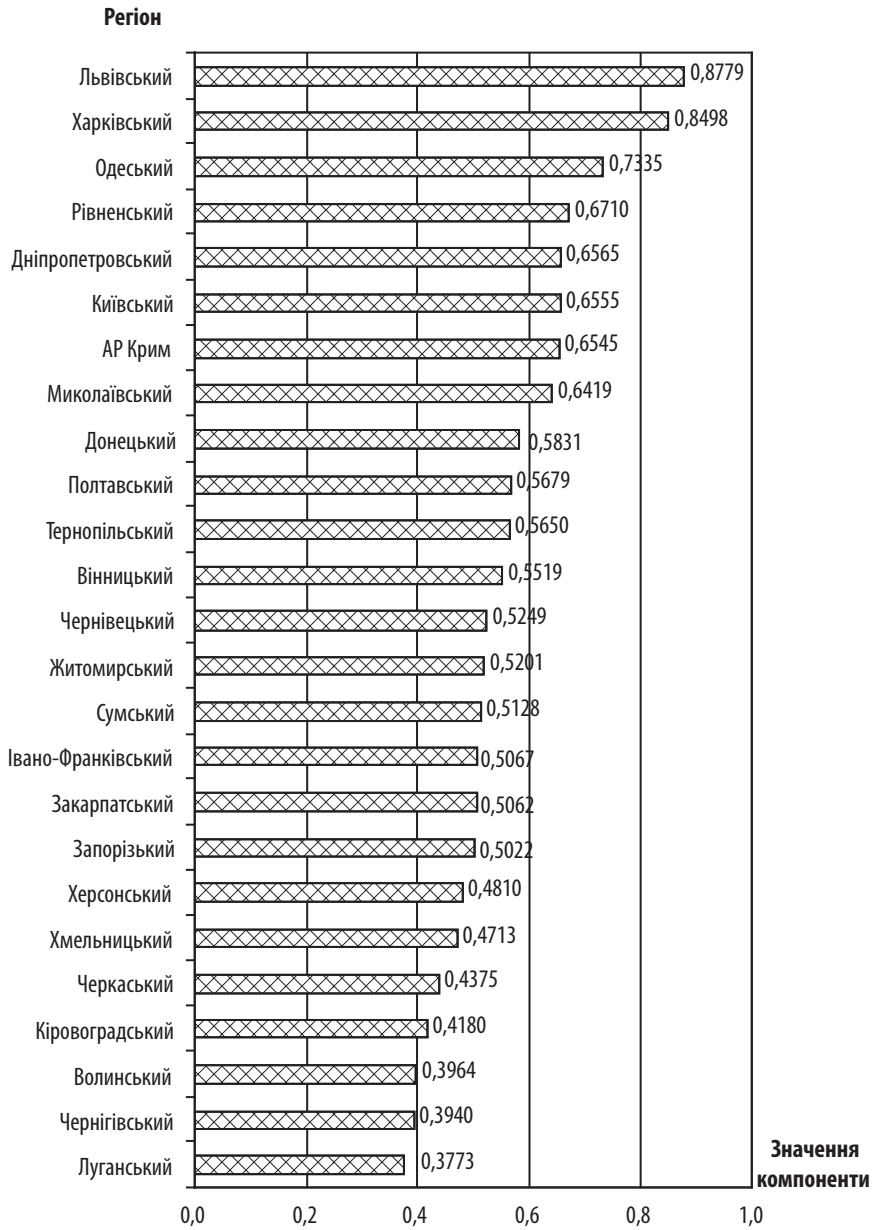
Проведена оцінка компонент показника рівня життя населення свідчить про те, що за одними компонентами регіони мають більш високий рівень, а за іншими – більш низький. Оскільки такі розбіжності не дають змоги встановити, які регіони країни за рівнем життя населення є більш розвинутими, необхідно провести комплексну (інтегральну) оцінку.

Згідно з методикою, наведеною у п. 2.1, було проведено загальну оцінку рівня життя населення регіонів країни протягом 2003–2010 рр. за допомогою комплексного показника, побудованого на основі методу ентропії.

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника рівня життя населення в 2010 р. відображено на *рис. 2.11*, а розподіл регіонів в період в 2003–2009 рр. наведено на *рис. 3.29–3.35* додатка 3.

В 2010 р. найбільш високий рівень життя населення був у таких регіонах, як: Львівський – 0,8779 (1-е місце), Харківський – 0,8498 (2-е місце), Одеський – 0,7335 (3-є місце), Рівненський – 0,6710 (4-е місце), Дніпропетровський – 0,6565 (5-е місце). Найнижче значення показника мали регіони: Луганський – 0,3773 (25-е місце), Чернігівський – 0,3940 (24-е місце), Волинський – 0,3964 (23-є місце), Кіровоградський – 0,4180 (22-е місце), Черкаський – 0,4375 (21-е місце) регіони.

Аналіз динаміки зміни рангу регіонів України протягом 2003–2010 рр. за значенням комплексного показника рівня життя населення (*табл. 2.10*) свідчить про наявність великих розбіжностей у значенні рівня життя населення як по окремо взятому регіону по роках, так і по регіонах між собою.

Рис. 2.11. Діаграма розподілу регіонів України в 2010 р. за комплексним показником рівня життя населення

Таблиця 2.10

Динаміка рангів регіонів України за значенням комплексного показника рівня життя населення протягом 2003–2010 рр.

Регіон	Ранги регіонів по роках							
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
АР Крим	18	20	21	20	8	7	10	7
Вінницький	3	8	6	3	12	19	13	12
Волинський	16	18	20	16	24	25	24	23
Дніпропетровський	6	9	7	10	2	2	3	5
Донецький	10	3	4	13	10	5	8	9
Житомирський	21	19	18	19	18	13	18	14
Закарпатський	14	6	8	2	14	16	12	17
Запорізький	19	21	19	21	5	11	5	18
Івано-Франківський	20	11	17	18	15	17	16	16
Київський	5	13	12	8	16	12	14	6
Кіровоградський	24	23	23	24	20	24	25	22
Луганський	25	24	25	25	25	22	22	25
Львівський	2	1	2	5	6	4	2	1
Миколаївський	13	16	15	15	3	9	6	8
Одеський	11	17	14	17	4	6	4	3
Полтавський	7	12	11	7	7	10	9	10
Рівненський	12	5	3	6	9	3	7	4
Сумський	15	15	13	9	11	14	11	15
Тернопільський	9	4	5	4	23	15	19	11
Харківський	1	2	1	1	1	1	1	2
Херсонський	23	25	24	22	21	23	15	19
Хмельницький	4	7	10	12	17	18	20	20
Черкаський	8	14	16	14	13	8	21	21
Чернівецький	17	10	9	11	19	20	17	13
Чернігівський	22	22	22	23	22	21	23	24

Для оцінки нерівномірності соціального розвитку регіонів було використано коефіцієнт варіації для комплексного показника рівня життя населення (ф. 2.12) згідно з методикою, запропонованою І. Новаком [185, с. 141].

$$CV = \sqrt{\frac{n \sum x^2 - (\sum x)^2}{n^2}} \div \bar{x} \times 100, \quad (2.12)$$

де CV – коефіцієнт варіації;

n – кількість варіантів;

x – величина ознаки (варіанти);

$\bar{x}$ – середня величина ознаки (варіанти).

В результаті розрахунків було отримано такі значення коефіцієнта варіації по роках за сукупністю регіонів (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Коефіцієнт варіації комплексного показника рівня життя населення регіонів у 2003–2010 рр.

Роки	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Коефіцієнт варіації	0,26217	0,25495	0,25255	0,23784	0,23291	0,27640	0,26519	0,22864

По всіх роках спостерігається значення показника більше, ніж 20 %. А згідно зі шкалою рівня неоднорідності та диспропорцій в регіональному розвитку, запропонованою І. Новаком (табл. 2.12) [185], можна зробити висновок, що сукупність регіонів має середній або високий рівень неоднорідності та диспропорцій.

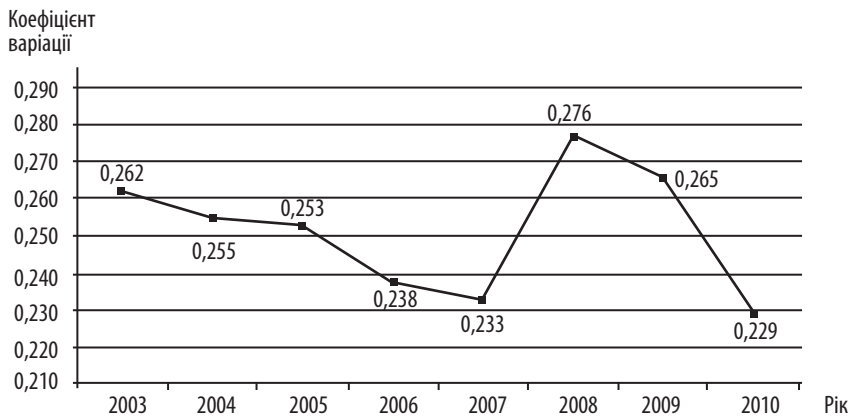
Таблиця 2.12

Шкала оцінки рівня неоднорідності та диспропорцій у регіональному розвитку

Коефіцієнт варіації	Оцінка неоднорідності та диспропорцій
$CV \leq 10\%$	Сукупність регіонів є відносно однорідною, а рівень регіональних диспропорцій низький
$10\% < CV \leq 25\%$	Сукупність регіонів має середній рівень неоднорідності та диспропорцій
$25\% < CV \leq 50\%$	Сукупність регіонів має високий рівень неоднорідності та диспропорцій
$CV > 50\%$	Сукупність регіонів має дуже високий рівень неоднорідності та диспропорцій

Як відображено на рис. 2.12, до 2007 р. спостерігається зменшення значення показника, що дає можливість зробити висновок про зближення в часі розсіювання рівнів життя населення регіонів [99; 125; 234]. Різке зростання в 2008 р. показника варіації свідчить про збільшення різниці між рівнями соціального розвитку регіонів [99; 125; 234]. А в 2009 – 2010 рр. знов спостерігається зменшення різниці між рівнями розвитку регіонів.

В табл. 2.13 наведено значення коефіцієнта варіації компонент рівня життя населення за 2003–2010 рр.

Рис. 2.12. Динаміка зміни коефіцієнта варіації комплексного показника рівня життя населення.

Таблиця 2.13

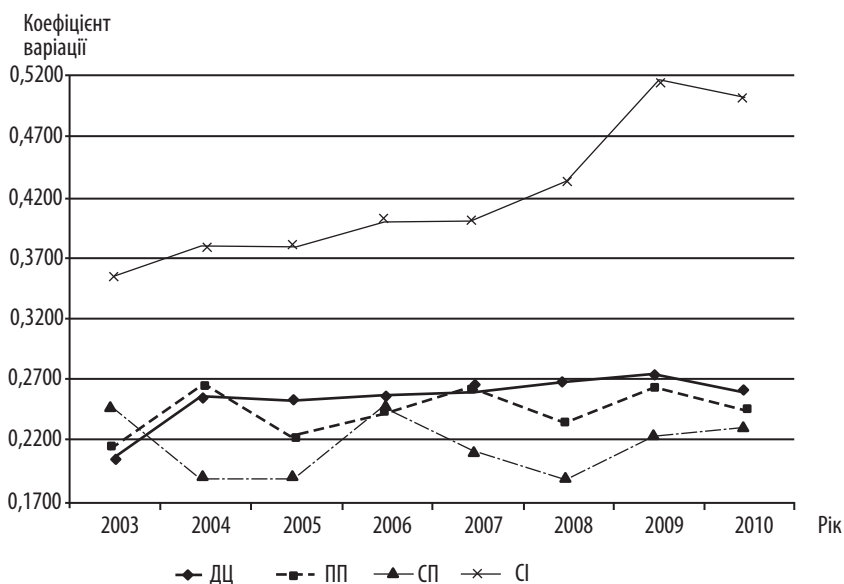
Коефіцієнти варіації компонент рівня життя населення

Компоненти	Коефіцієнт варіації							
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Довгострокові цінності	0,2069	0,2580	0,2522	0,2569	0,2634	0,2699	0,2718	0,2596
Поточні потреби	0,2143	0,2648	0,2231	0,2442	0,2615	0,2336	0,2626	0,2437
Середовище проживання	0,2480	0,1889	0,1900	0,2491	0,2102	0,1881	0,2245	0,2318
Соціальна інфраструктура	0,3553	0,3801	0,3808	0,4019	0,4016	0,4344	0,5153	0,5017

Згідно з даними, наведеними у табл. 2.13, можна зробити висновок, що майже по всіх роках спостерігається значення показника більше, ніж 20 %. А згідно зі шкалою рівня неоднорідності та диспропорцій в регіональному розвитку, запропованою І. Новаком, можна зробити висновок, що сукупність регіонів має середній або високий рівень неоднорідності та диспропорцій.

На рис. 2.13 наведено динаміку коефіцієнтів варіації компонент рівня життя населення.

На основі рис. 2.13 можна зробити висновок, що найбільше регіони різняться за значенням компоненти СІ, оскільки коефіцієнт варіації в даному випадку найбільший, на другому місці йде компонента ДЦ. Таким чином, за цими компонентами спостерігаються найбільші диспропорції в соціальному розвитку регіонів. Все це свідчить про наявність коливань у ньому. В свою чергу,

Примітка: ДЦ – Довгострокові цінності, ПП – Поточні потреби, СП – Середовище проживання, СІ – Соціальна інфраструктура.

Рис. 2.13. Динаміка коефіцієнта варіації компонентів рівня життя населення

практично унеможлиблюється встановлення однозначного висновку про тенденції розвитку регіонів у зазначений період. А відповідно неможливим є формування єдиної соціальної політики в усіх регіонах без урахування специфіки їх розвитку. Тому доцільно класифікувати регіони за компонентами комплексного показника рівня життя населення на певні групи за спільними для цієї групи значеннями компонент.

2.3. Діагностика рівня життя населення регіонів України та ідентифікація проблемних сфер їх соціального розвитку

Для діагностики рівня життя населення в регіонах України, згідно із запропонованим методичним підходом (див. рис. 2.6), на першому етапі розподілу регіонів на групи за компонентами інтегрального показника було обрано агломеративний метод ієрархічної кластеризації.

На другому етапі був проведений вибір міри відстані між регіонами. Оцінку схожості регіонів за комплексом ознак було отримано як евклідову відстань між відповідними точками в просторі головних факторів.

На третьому етапі ієрархічної кластеризації був проведений вибір міри відстані між кластерами, а саме: метод Уорда.

На четвертому етапі безпосередньо для проведення кластерного аналізу був використаний спеціальний статистичний пакет Statgraphics Plus V5.1 [65; 84].

Систему показників, за допомогою якої виконано кластеризацію, сформовано на основі даних щодо розрахунку комплексного показника рівня життя населення. Перелік показників, що увійшли до системи, наступний: X_1 – компонента «Довгострокові цінності» комплексного показника рівня життя населення, X_2 – компонента «Поточні потреби» комплексного показника рівня життя населення, X_3 – компонента «Середовище проживання» комплексного показника рівня життя населення, X_4 – компонента «Соціальна інфраструктура» комплексного показника рівня життя населення.

Згідно з аналізом отриманих розрахунків щодо результатів кластеризації, регіони країни в залежності від значення компонент показника рівня життя населення доцільно розбити на чотири кластери. Критерієм об'єднання (кількості кластерів) є зміна відповідної функції – квадрату евклідової відстані. Процесу групування має відповідати послідовне мінімальне зростання значення критерію. Наявність різкого стрибка можна інтерпретувати як характеристику числа кластерів, які об'єктивно існують у досліджуваній сукупності. Таким чином, коли значення коефіцієнта різко збільшується, процес об'єднання в нові кластери необхідно припинити, оскільки надалі в кластери будуть об'єднуватися об'єкти, які знаходяться на великій відстані один від одного. В даному дослідженні стрибок відбувся після формування чотирьох кластерів, така їх кількість є оптимальною та подальше об'єднання не доцільне. Оптимальною вважається кількість кластерів, яка дорівнює різниці кількості спостережень (25 регіонів) і кількості кроків, після яких критерій збільшується стрибками (21 крок). Отже, оптимальним є формування саме чотирьох кластерів. Також при виборі кількості кластерів було враховано такі неформальні умови [309, с. 218]: усередині групи об'єкти повинні бути тісно пов'язані між собою; об'єкти різних груп мають бути віддалені один від іншого; за інших рівних умов розподіл об'єктів за групами повинен бути рівномірним.

Враховуючи результати кластеризації регіонів за компонентами показника рівня життя населення, в *табл. 2.14* наведені результати розподілу регіонів по кластерах у період з 2003 р. по 2010 р.

На *рис. 2.14* наведено кількісний склад чотирьох кластерів протягом восьми років, побудованих на основі значень компонент рівня життя населення.

Виконавши кластеризацію сукупності регіонів за даною системою показників за період з 2003–2010 рр., можна зробити висновок про структурні зрушення, що спостерігаються в динаміці.

Таблиця 2.14

Структура розподілу сукупності регіонів України за компонентами рівня життя населення

Регіони України	Рік							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	1	1	1	1	2	2	1	1
Вінницький	3	2	2	3	3	3	3	3
Волинський	3	3	3	3	3	1	1	1
Дніпропетровський	2	2	2	2	2	2	2	2
Донецький	2	2	2	2	2	2	2	2
Житомирський	3	3	3	3	3	3	3	3
Закарпатський	4	4	4	3	4	4	4	4
Запорізький	1	1	1	1	3	1	3	1
Івано-Франківський	4	4	4	4	4	4	4	4
Київський	3	3	3	3	3	3	3	3
Кіровоградський	1	1	1	1	3	1	1	3
Луганський	1	1	1	1	1	1	1	1
Львівський	2	2	2	2	2	2	2	2
Миколаївський	3	3	3	3	3	3	3	1
Одеський	2	2	2	2	2	2	2	2
Полтавський	3	3	3	3	3	3	3	1
Рівненський	3	2	2	2	2	2	3	1
Сумський	3	3	3	3	3	3	3	1
Тернопільський	3	3	3	3	1	4	3	1
Харківський	2	2	2	2	2	2	2	2
Херсонський	1	1	1	1	3	1	3	1
Хмельницький	2	2	2	3	3	3	3	3
Черкаський	3	3	3	3	3	3	3	3
Чернівецький	4	4	4	4	4	4	4	4
Чернігівський	3	3	3	3	3	3	3	3

Наведені в табл. 2.14 результати кластерного аналізу демонструють розподіл регіонів за компонентами рівня життя населення протягом 2003–2010 рр. Але існує відносна сталість структури сукупності регіонів за компонентами комплексного показника рівня життя населення протягом зазначеного періоду. Наведена група регіонів складає 52 % від всієї сукупності, яка аналізувалася, тобто 13 із 25 регіонів України протягом зазначеного періоду потрапляли в один і той самий кластер. Решта регіонів (48 %) мають надзвичайно мінливі

характеристики компонентів комплексного показника рівня життя населення, тому вони щороку переходять з одного кластера в інший.

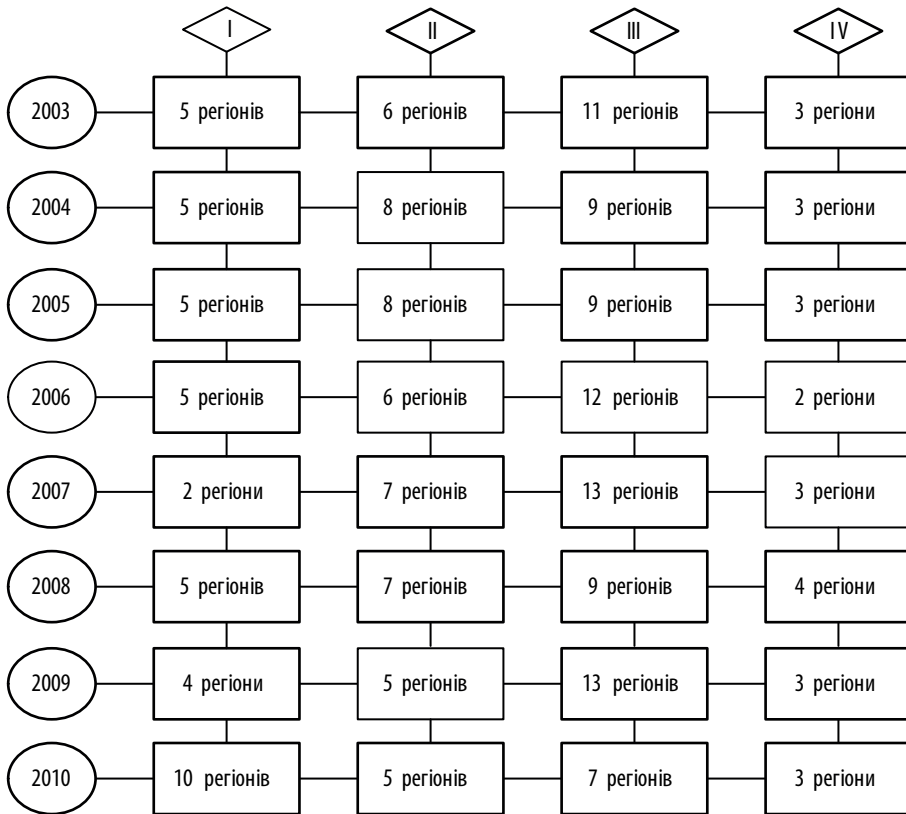
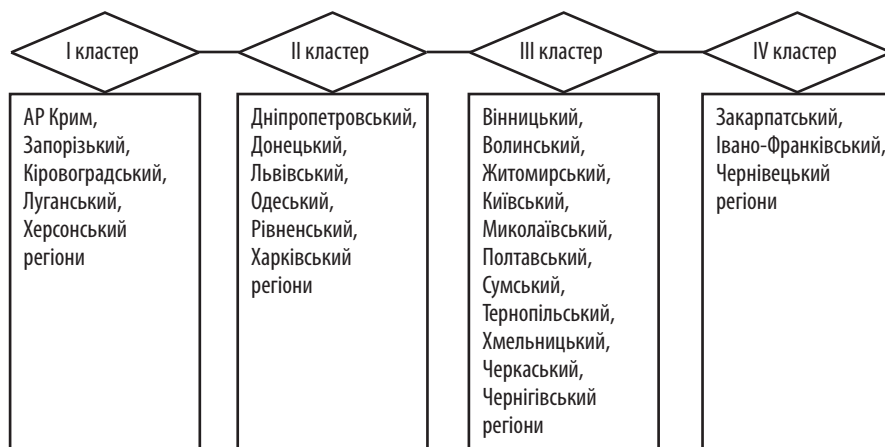

Рис. 2.14. Кількісний склад кластерів

На рис. 2.15 наведено розподіл усіх регіонів у чотири кластери за значенням компонент рівня життя населення за період 2003–2010 рр. Регіони, у яких спостерігалось переміщення з одного кластера в інший за цей період, були віднесені до того кластера, в який вони потрапляли найчастіше.

В табл. 2.15 наведені середні значення компонент комплексного показника рівня життя населення в кожному кластері регіонів України за період 2003–2010 рр.

Згідно з шостим етапом діагностики рівня життя населення (див. рис. 2.6) формується характеристика кожного з кластерів з метою визначення проблемних аспектів соціального розвитку регіонів України.

Рис. 2.15. Склад кластерів за компонентами показника рівня життя населення у період 2003–2010 рр.

Таблиця 2.15

Середні значення компонент комплексного показника рівня життя населення в кожному кластері регіонів України за період 2003–2010 рр.

№ кластера	Компонента «Довгострокові цінності»	Компонента «Поточні потреби»	Компонента «Середовище проживання»	Компонента «Соціальна інфраструктура»
1 Кластер	0,477667	0,39474	0,507839	0,281359
2 Кластер	0,508051	0,548459	0,435309	0,524958
3 Кластер	0,288624	0,535777	0,577739	0,301744
4 Кластер	0,600968	0,553333	0,372966	0,194688

В табл. 2.16 наведено характеристику кластерів за період 2003–2010 рр. Компоненти рівня життя населення у кожному кластері ранжувалися від більшого значення до найнижчого. І таким чином були відібрані проблемні компоненти, характерні для регіонів окремого кластера, які протягом зазначеного періоду мають гірше значення, ніж інші компоненти. Аналогічно проводилося ранжування складових елементів раніше визначених проблемних компонент і було ідентифіковано проблемні елементи.

Дані табл. 2.16 свідчать, що проблемною компонентою для регіонів I кластеру протягом 2003–2010 рр. була «Соціальна інфраструктура». Низьке значення цієї компоненти зумовлено низьким значенням такого складового елемента, як: «Фізична культура та спорт», який характеризується наступними проблемними показниками: «Кількість ДЮСШ», «Питома вага дітей

у ДЮСШ у загальній чисельності населення», «Питома вага дітей у ШВСМ у загальній чисельності населення», «Кількість СДЮШОР», «Питома вага дітей у СДЮШОР у загальній чисельності населення». Ця складова є проблемною для регіонів даного кластеру, відповідно при формуванні державної соціальної політики цей напрям має розглядатися як пріоритетний для регулювання.

Таблиця 2.16

Характеристика регіональних кластерів

Кластер	Ранжування компонент рівня життя населення	Проблемні компоненти	Ранжування складових елементів проблемних компонент	Проблемні складові елементи компонент
I Кластер (5 регіонів)	1.СП (0,5078) 2.ДЦ (0,4777) 3.ПП (0,3947) 4.СІ (0,2814)	СІ	1. Т (0,3350) 2. ОЗ (0,3021) 3. НіО (0,2964) 4. КіМ (0,2857) 5. С (0,2238)	С
II Кластер (6 регіонів)	1.ПП (0,5484) 2.СІ (0,5249) 3.ДЦ (0,5080) 4.СП (0,4353)	СП	1. А (0,6305) 2. ВБ (0,5777) 3. З (0,4727) 4. Л (0,2922) 5. В (0,7892)	В
III Кластер (11 регіонів)	1.СП (0,5777) 2.ПП (0,5357) 3.СІ (0,3017) 4.ДЦ (0,2886)	ДЦ	1. МЦ (0,9637) 2. СЗ (0,5868) 3. Ц (0,4933) 4. ПР (0,4885) 5. МР (0,4523) 6. ДЖ (0,4209) 7. К (0,2104) 8. МБ (0,2099) 9. І (0,1881)	І
IV Кластер (3 регіони)	1.ДЦ (0,6009) 2.ПП (0,5533) 3.СП (0,3729) 4.СІ (0,1946)	СІ	1. НіО (0,4556) 2. Т (0,2632) 3. КіМ (0,2164) 4. С (0,0926) 5. ОЗ (0,0468)	ОЗ

Примітка: ДЦ – Довгострокові цінності, ПП – Поточні потреби, СП – Середовище проживання, СІ – Соціальна інфраструктура; ОЗ – Охорона здоров'я та відпочинок, НіО – Наука і освіта, Т – Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню, КіМ – Культура та мистецтво, С – Фізична культура та спорт; А – Атмосферне повітря, ВБ – Водний басейн, З – Земельні ресурси, Л – Лісовий фонд, В – Токсичні відходи (значення елемента повинно бути найменшим); ДЖ – Довге життя, МЗ – Міцне здоров'я, ПР – Продовження роду, МР – Міцна родина, І – Високий рівень інтелекту, Ц – Духовні цінності, МБ – Матеріальне багатство, СЗ – Соціальний захист, К – Висока культура.

Проблемною компонентою рівня життя населення для регіонів II клас-тера протягом 2003–2010 рр. була компонента «Середовище проживання». Низьке значення даної компоненти зумовлено низьким значенням складової «Токсичні відходи», яка характеризується показником «Утворення відходів I–III класів небезпеки на одну особу».

Детальний аналіз цієї складової протягом 2003–2010 рр. у кожному регіоні зазначеного кластера дозволив визначити, що проблема, пов'язана із утворенням відходів, характерна для Дніпропетровського, Донецького та Харківського регіонів. Для Львівського, Одеського та Рівненського регіонів ця ситуація не є проблемною. Але подальший аналіз складових елементів компоненти «Середовище проживання» показав, що для Львівського та Рівненського регіонів проблемним елементом є «Земельні ресурси», який характеризується показником «Внесення мінеральних добрив», а для Одеського регіону проблемною є складова «Лісовий фонд». Всі часткові показники («Питома вага лісових насаджень», «Посадка і посів лісу», «Лісовідновлення»), які характеризують цю складову, протягом 2003–2010 рр. мали значення нижче за середнє.

Визначені особливості регіонів зазначеного кластера можуть розглядатися при формуванні державної соціальної політики як першочергові напрями регулювання.

III кластер, який є найбільш численним, об'єднує регіони, які характеризуються існуванням проблемної компоненти «Довгострокові цінності». У складі цієї компоненти найбільш проблемною є складова «Високий рівень інтелекту».

Детальний аналіз цієї складової протягом 2003–2010 рр. у кожному регіоні зазначеного кластера дозволив визначити такі тенденції.

У період з 2003 р. по 2010 р. для всіх регіонів зазначеного кластера, окрім Київського, характерним проблемним показником був показник «Питома вага кандидатів та докторів наук загальної чисельності населення»; для всіх регіонів даного кластера, окрім Миколаївського та Сумського, також характерним проблемним показником були показники «Питома вага НР та НТР у ВРП», «Питома вага науковців у загальній чисельності населення» (Київському регіону цей показник не властивий); за виключенням Полтавського та Сумського регіонів для інших регіонів проблемним показником є «Винахідницька активність регіону».

В IV кластері проблемною компонентою є компонента «Соціальна інфраструктура», а проблемним елементом «Охорона здоров'я та відпочинок». Результати аналізу по регіонах протягом зазначеного періоду свідчать, що да-

ний елемент є дійсно проблемним, оскільки показники, які характеризують його («Забезпеченість населення середнім медичним персоналом», «Забезпеченість населення лікарняними ліжками», «Кількість відвідувань за зміну амбулаторно-поліклінічних закладів у розрахунку на 10 тис населення», «Відношення кількості місць у санаторно-курортних і оздоровчих закладах до чисельності населення», «Чисельність оздоровлених у санаторно-курортних й оздоровчих закладах»), по всіх регіонах є нижче середнього рівня. Виключення становить показник «Чисельність оздоровлених дітей у відсотках до загальної чисельності дітей 7–16 років», значення якого тільки у 2003 р. було нижче за середнє. А також показник «Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей», який є проблемним тільки для Закарпатського регіону.

Таким чином, результатом аналізу соціального розвитку регіонів України за восьмирічний період згідно із запропонованим методичним підходом до оцінки та діагностики рівня життя населення є визначення проблемних компонентів рівня життя населення, в їх складі – проблемних елементів та часткових показників, які повинні розглядатися як пріоритетні напрями регулювання при формуванні державної соціальної політики по зменшенню диференціації розвитку регіонів. Слід зазначити, що оцінювати та діагностувати ситуацію в регіонах можна і за кожний окремий рік залежно від поставленої мети дослідження.

Розподіл регіонів на кластери та визначення проблемних аспектів в кожному з них дозволяють виявити загальні напрями, на які слід спрямовувати дії державних органів влади з метою підвищення рівня життя населення. Але оскільки регіони мають свої особливості розвитку, доцільним є визначення для кожного з них специфічних часткових показників у складі елементів і компонентів рівня життя населення, які повинні регулюватися регіональними органами влади.

Як зазначено в сьомому етапі алгоритму діагностики рівня життя населення (див. рис. 2.6), проблемні компоненти, специфічні для кожного регіону, визначаються шляхом їх співставлення із середнім значенням по всій сукупності регіонів та обрання тих, значення яких нижче за середнє, аналогічно визначаються в їх складі елементи та часткові показники.

Реалізація запропонованого алгоритму діагностики рівня життя населення в конкретному регіоні апробована на прикладі Харківського за період 2003–2010 рр.

У табл. 2.17 наведені результати порівнянь значень компонентів комплексного показника рівня життя населення в Харківському регіоні з їх середніми значеннями по всій сукупності регіонів протягом 2003–2010 рр. У табл. 2.17 відмічені ті компоненти, значення яких були нижчі за середнє значення та мали негативну динаміку в розглянутий період.

Таблиця 2.17

Компоненти рівня життя населення Харківського регіону з негативною динамікою та значенням, нижче за середнє

Компонента	Рік	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	«Довгострокові цінності»		X	X	X	X	X	X	X
«Поточні потреби»		X	X	X	X				
«Середовище проживання»						X	X	X	X
«Соціальна інфраструктура»									

Таким чином, з табл. 2.17 можна зробити висновок, що компонента «Довгострокові цінності» була проблемною протягом усього зазначеного періоду. Отже, на наступному етапі діагностики аналізувалася саме ця компонента у розрізі її складових елементів.

У табл. 2.18 наведені результати порівнянь значень складових елементів компоненти «Довгострокові цінності» комплексного показника рівня життя населення в Харківському регіоні із їх середніми значеннями по всій сукупності регіонів протягом 2003–2010 рр. У табл. 2.18 відмічені ті елементи, значення яких були нижчі за середнє значення та мали негативну динаміку в розглянутий період.

Таблиця 2.18

Складові елементи компоненти «Довгострокові цінності» комплексного показника рівня життя населення Харківського регіону з негативною динамікою та значенням нижче за середнє

Елементи	Рік	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	«Довге життя»								
«Міцне здоров'я»				X	X	X	X	X	X
«Продовження роду»		X	X						
«Міцна родина»		X	X	X	X	X	X	X	X
«Високий рівень інтелекту»									
«Духовні цінності»		X	X	X	X	X	X	X	X
«Матеріальне багатство»									
«Соціальний захист»									
«Висока культура»									

Таким чином, з табл. 2.18 можна зробити висновок, що у складі компоненти «Довгострокові цінності» уваги потребують елементи «Міцна родина», «Духовні цінності», які були проблемними протягом усього зазначеного періоду, а також елемент «Міцне здоров'я», який починаючи з 2004 р. має стабільну негативну тенденцію.

Отже, на наступному етапі діагностики аналізувалися часткові показники, які характеризують складові елементи «Міцне здоров'я», «Міцна родина», «Духовні цінності» компоненти «Довгострокові цінності».

У табл. 2.19 наведені результати порівнянь значень часткових показників відібраних складових елементів компоненти «Довгострокові цінності» комплексного показника рівня життя населення Харківському регіоні із їх середніми значеннями по всій сукупності регіонів протягом 2003–2010 рр. Ті показники, значення яких були нижчі за середнє значення по сукупності регіонів та мали негативну динаміку в розглянутий період, були відмічені в таблиці.

Таблиця 2.19

Часткові показники складових елементів компоненти «Довгострокові цінності» комплексного показника рівня життя населення Харківського регіону з негативною динамікою та значенням нижче за середнє

Показники	Рік								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
«Міцне здоров'я»									
Загальна захворюваність населення на 100 тис. осіб			×	×	×	×	×	×	×
Рівень госпіталізації на 100 жителів									
Кількість інвалідів на 1 тис. населення									×
«Міцна родина»									
Загальний коефіцієнт розлучуваності на 1 тис. осіб	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Загальний коефіцієнт шлюбності на 1 тис осіб	×		×	×	×	×	×		
Питома вага дітей, народжених поза шлюбом, %	×		×	×	×	×	×	×	×
«Духовні цінності»									
Захворюваність на СНІД на 100 тис. населення									
Поширеність алкоголізму на 100 тис. населення	×	×	×	×	×	×	×	×	×

Закінчення табл. 2.19

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Поширеність наркоманії на 100 тис. населення								×
Поширеність розладів психіки та поведінки на 100 тис. осіб	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х
Кількість засуджених, тис. осіб	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х

Таким чином, з табл. 2.19 можна зробити висновок, що стабільну негативну тенденцію мають такі показники:

1. «Загальна захворюваність населення на 100 тис. осіб»;
2. «Загальний коефіцієнт розлучуваності на 1 тис. осіб»;
3. «Поширеність алкоголізму на 100 тис. населення»;
4. «Поширеність розладів психіки та поведінки на 100 тис. осіб»;
5. «Кількість засуджених, тис. осіб».

Показники «Загальний коефіцієнт шлюбності на 1 тис осіб» та «Питома вага дітей, народжених поза шлюбом, %» мають також негативну тенденцію, окрім 2004 р. Але для подальшого аналізу складового елемента «Міцна родина» відібрано тільки показник «Загальний коефіцієнт розлучуваності на 1 тис. осіб», оскільки він має абсолютну негативну тенденцію і невід’ємний тісний зв’язок з іншими показниками, що характеризують цю складову.

В табл. 3.34 додатка 3 наведено динаміку зміни рангів регіонів України за значенням проблемних показників. Аналіз наведених даних не дає змогу зробити однозначний висновок про тенденцію розвитку зазначених проблем в регіонах, оскільки динаміці усіх показників притаманний коливальний характер. В деяких регіонах ситуація змінилася на краще, в деяких змін не відбулося, але все ж таки в більшості регіонів протягом 2003–2010 рр. відбулися негативні зміни. На рис. 2.16 наведено динаміку рангів Харківського регіону протягом 2003–2010 рр. за значенням обраних показників.

Ранг Харківського регіону серед інших регіонів за обраними показниками протягом зазначених років можна інтерпретувати таким чином: чим вищий ранг регіону, тим менше значення показника, який, у свою чергу, є дестимулятором загального соціального розвитку. Тобто підвищення рангу Харківського регіону свідчить про позитивну динаміку за значенням показника, про поліпшення проблемної ситуації, яка характеризується відповідним показником, і навпаки – падіння рангу регіону серед інших свідчить про погіршення ситуації, яку характеризує показник.

Рис. 2.16. Динаміка рангів Харківського регіону за обраними показниками

Згідно з рис. 2.16 можна зробити такий висновок відносно тенденцій розвитку Харківського регіону за обраними показниками.

За період 2003–2010 рр. відбулося значне зниження показника загальної захворюваності, а з 2005 р. ситуація стабілізувалася і залишалася на досить низькому рівні – 23 місце серед усіх регіонів.

Кількість засуджених по роках поступово зменшилася, починаючи з 2005 р. Але слід зазначити, що порівняно з іншими регіонами Харківський знаходиться на одному із передостанніх місць.

Відносно показника розладів психіки та поведінки, то до 2007 р. відбувалося підвищення рангу Харківського регіону серед інших регіонів, але вже у 2008 р. ранг регіону почав знижуватися, що свідчить про погіршення ситуації.

За показником поширеності алкоголізму ранг регіону за досліджуваний період покращився.

Розвиток регіону за показником розлучуваності можна умовно поділити на 3 періоди: 2003–2006 рр. – період підвищення рангу регіону, на тлі розвитку інших регіонів відбулося скорочення рівня розлучень; 2007–2008 рр. – період зниження рангу, рівень розлучень підвищився; 2009–2010 рр. – незначне підвищення рангу, спостерігалось скорочення кількості розлучень в регіоні.

З наведеного аналізу можна зробити висновок про необхідність втручання держави у регулювання ситуації в Харківському регіоні у такій послідовності:

- 1) першочергового запровадження корегувальних заходів потребує ситуація із захворюваністю населення;
- 2) наступною є ситуація поширення розладів психіки та поведінки;
- 3) потім потребує корегування ситуація з кількістю розлучень в регіоні, тобто необхідно провести заходи з підтримки інституту сім'ї;
- 4) незважаючи на тимчасові позитивні зрушення, продовжує потребувати уваги з боку держави ситуація зі збільшення кількості засуджених по регіону.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження було розроблено та апробовано методичний підхід до діагностики рівня життя населення в регіонах України, в основу якого покладено кластеризацію регіонів в певні групи за значенням компонент рівня життя населення. В результаті аналізу соціального розвитку регіонів України протягом 2003–2010 рр. згідно із запропонованим підходом було ідентифіковані проблемні компоненти життя населення регіонів, їх елементи та часткові показники, що їх характеризують. Саме вони повинні виступати пріоритетами при формуванні заходів соціальної політики державними та регіональними органами влади, що, в свою чергу, дозволить зменшити розшарування рівня життя населення по регіонах та підвищити соціальне становище населення по країні в цілому.

Розділ 3

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ НЕРІВНОМІРНОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз диференціації соціального розвитку регіонів України

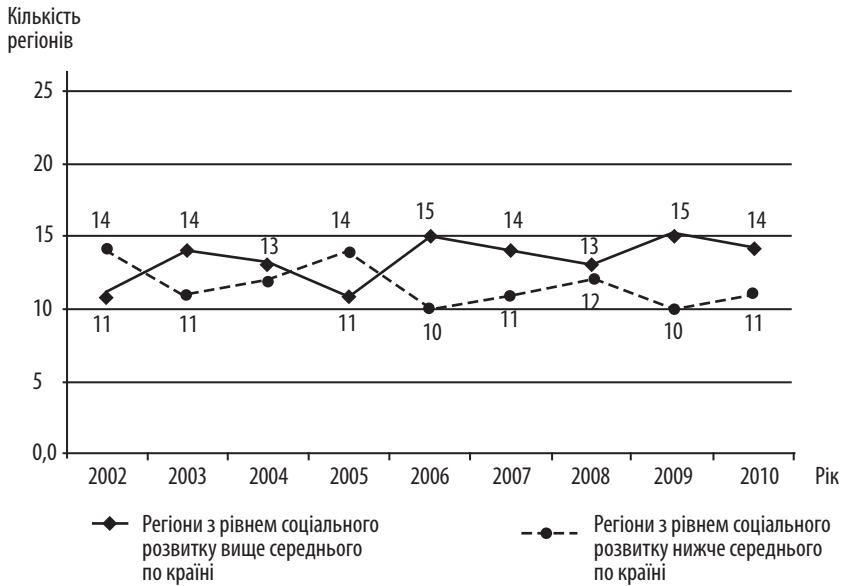
Як відомо, стан цілого залежить від стану та поєднання його частин. Так само становище країни визначається становищем в її регіонах. Тому було проаналізовано тенденції соціального розвитку регіонів України протягом 2002–2010 рр.

Згідно з наведеною на *рис. 3.1* динамікою кількості регіонів за рівнем соціального розвитку, визначеного на основі показника ІЛР в кожній області [363], можна зробити висновок, що в Україні протягом дев'яти років кількість регіонів, які мають рівень соціального розвитку вище середнього по країні, незважаючи на коливання перевищує кількість регіонів, які мають рівень соціального розвитку нижче середнього. Так, в 2010 р. це співвідношення складало 14:11. Але протягом досліджуваного періоду спостерігається стабільне розширення регіонів, оскільки кількість регіонів, які мають рівень соціального розвитку нижче середнього, залишається високою та майже незмінною. При цьому мінімальне значення показника ІЛР по країні було зафіксовано в 2009 р., а по регіонах різниця між його вищим та нижчим значеннями складала півтора рази.

Отже, можна зробити висновок, що однією з характерних особливостей соціального розвитку регіонів України є посилення міжрегіональної диференціації, під якою розуміється неоднаковість, нерівномірність [182]. В роботах О. Геймана [99], М. Долішнього [117], М. Кизима [128], Т. Клебанової [133; 134], О. Раєвневої [234], С. Сторонянської [284; 285] та інших було доведено, що тенденція до диференціації регіонів в країні сформувалася впродовж тривалого часу внаслідок дії природних, економічних, історичних, соціальних та інших чинників та має вкрай негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Аналіз показників соціального розвитку регіонів України за період 2003–2010 рр. [88; 89; 90–95; 108–112; 180; 221; 222; 227; 264; 266; 270–273; 274–

Рис. 3.1. Динаміка кількості регіонів України за рівнем соціального розвитку

277; 363] показав, що протягом досліджуваного періоду спостерігалася тенденція до розшарування регіонів. З метою подальшої оцінки різних аспектів соціального розвитку регіонів показники були об'єднані в групи:

- показники демографічної ситуації;
- показники охорони здоров'я та безпеки;
- показники матеріальної забезпеченості та зайнятості населення;
- показники освіти;
- показники, які характеризують житлові умови населення;
- показники, які характеризують особисте споживання населення.

Для ідентифікації та оцінки регіональної асиметрії вченими найчастіше використовується коефіцієнт варіації [99; 185; 316], значення якого трактується І. Новаком [185] згідно зі шкалою, наведеною на *рис. 3.2*.

Так, за показниками, що характеризують демографічну ситуацію (*рис. 3.3*), можна зробити висновок, що регіони мають середній або високий рівень неоднорідності, оскільки показник варіації перевищує 10%.

Так, результати аналізу наведених показників за період 2003–2010 рр. свідчать, що гострою проблема смертності є для дев'яти регіонів, серед яких: Вінницький, Донецький, Житомирський, Кіровоградський, Київський, Полтав-

ський, Сумський, Чернігівський, Черкаський, а в таких регіонах, як Закарпатський, Запорізький, Івано-Франківський, Луганський, Одеський, Рівненський, Херсонський, Чернівецький також високим є показник дитячої смертності.

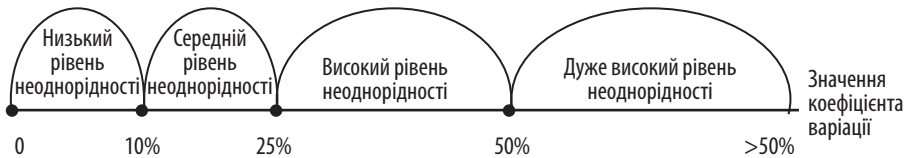

Рис. 3.2. Шкала оцінки рівня неоднорідності та диспропорцій у регіональному

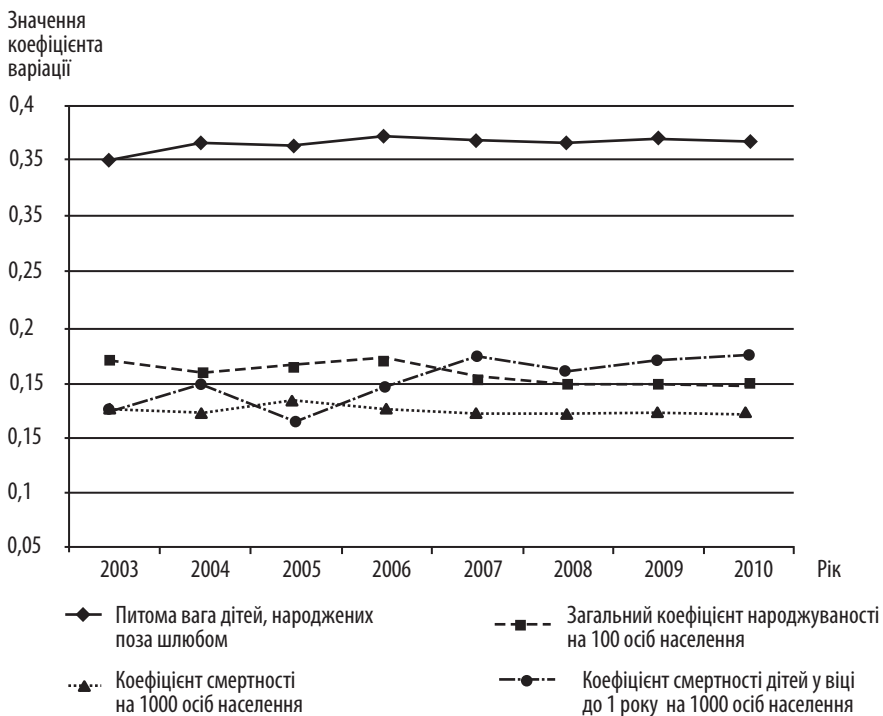
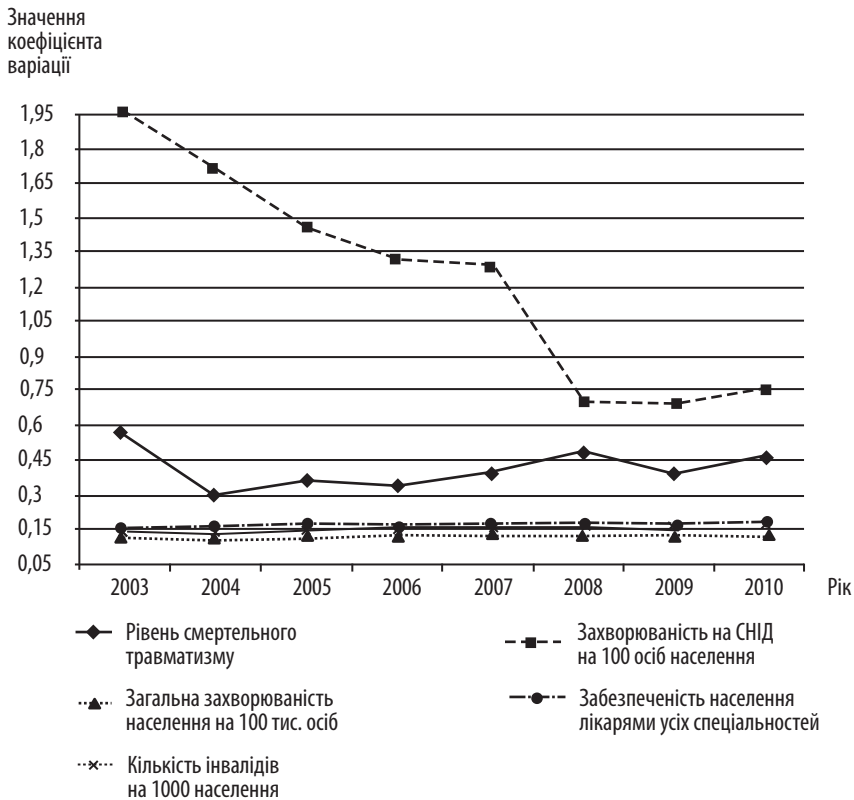

Рис. 3.3. Динаміка коефіцієнта варіації за показниками демографічної ситуації

Найнижча народжуваність фіксувалася в Донецькому, Луганському, Полтавському, Сумському, Харківському, Чернівецькому, Чернігівському регіонах протягом досліджуваного періоду, але спостерігається поступове підвищення її рівня.

Велика кількість позашлюбних дітей характерна для 5 регіонів, серед яких: Кіровоградський, Запорізький, Миколаївський, Херсонський та АР Крим.

За показниками охорони здоров'я та безпеки, наведеними на *рис. 3.4*, можна зробити висновок, що найбільше регіони різняться за показниками захворюваності на СНІД серед населення та рівнем смертельного травматизму. І взагалі проблеми в сфері охорони здоров'я в регіонах України носять всеохоплюючий характер та мають тенденцію погіршення. Динаміка коефіцієнта варіації свідчить, що має місце високий та надвисокий рівень диференціації соціального міжрегіонального розвитку України.

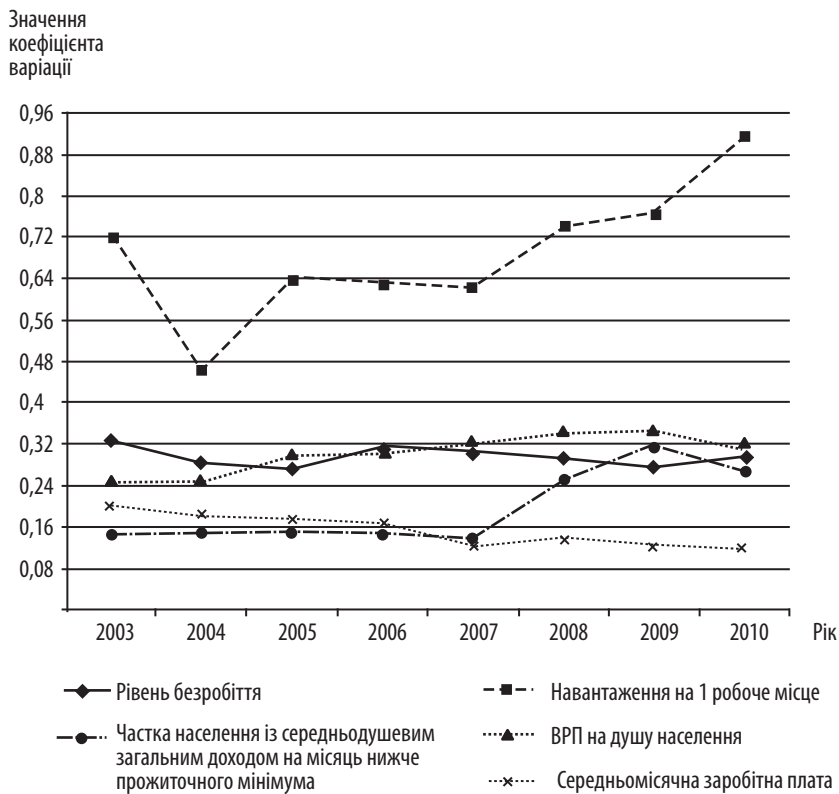

Рис. 3.4. Динаміка коефіцієнта варіації за показниками охорони здоров'я та безпеки

Згідно з наведеними даними, найвища захворюваність протягом 2003–2010 рр. спостерігалася в семи регіонах, серед яких: Вінницький, Волинський, Дніпропетровський, Київський, Харківський, Чернівецький, Чернігівський. Слід окремо визначити Дніпропетровський, Донецький, Миколаївський, Одеський, Черкаський регіони, в яких проблема захворюваності на СНІД є вкрай гострою. Висока кількість інвалідів відмічалася в Житомирському, Чернігівському, Хмельницькому регіонах.

За рівнем смертельного травматизму виділяються три регіонів, а саме: Донецький, Луганський, Тернопільський.

На рис. 3.5 наведено динаміку коефіцієнта варіації за показниками, що характеризують матеріальну забезпеченість та зайнятість населення.

Рис. 3.5. Динаміка коефіцієнта варіації за показниками матеріальної забезпеченості та зайнятості населення

Так, за показником ВРП на душу населення серед регіонів протягом восьми років спостерігався середній ступінь диференціації. Найгірше становище спостерігалось у восьми регіонах: Житомирському, Закарпатському, Кіровоградському, Рівненському, Тернопільському, Херсонському, Хмельницькому, Чернівецькому. За рівнем безробіття регіони України мають високий ступінь неоднорідності, що свідчить про існування проблеми зайнятості населення. Особливо гострою ця проблема є для Житомирського, Тернопільського, Рівненського, Черкаського регіонів.

На тлі існування постійної асиметрії в рівні середньомісячної заробітної плати відбувається подальше розшарування регіонів за часткою населення із середньодушовим доходом на місяць нижче прожиткового мінімуму. Це свідчить про те, що рівень та якість життя населення в окремих регіонах (Волинський, Кіровоградський, Рівненський, Тернопільський відзначаються як регіони з найвищою часткою населення із середньодушовим доходом на місяць нижче прожиткового мінімуму) все більше різняться, а це в свою чергу поглиблює соціальну напругу в суспільстві.

Особливо слід відмітити підвищення рівня диференціації регіонів за показником навантаження на одне робоче місце. Згідно з наведеними даними спостерігається щорічне зростання розриву між регіонами. Так, в Івано-Франківському, Рівненському, Тернопільському, Черкаському регіонах навантаження є найбільшим по країні, а в Донецькому, Дніпропетровському, Харківському – найнижчим. Таким чином, в окремих регіонах спостерігається підвищення концентрації робочої сили, а в інших – скорочення кількості виробництв через відсутність достатньої кількості фахівців.

Відповідно до динаміки коефіцієнта варіації за показниками освіти (рис. 3.6) можна зробити висновок, що регіони протягом 2003–2010 рр. мають середній та високий ступінь неоднорідності в даному аспекті соціального розвитку.

Так, найбільше регіони різняться за кількістю науковців, таким чином, спостерігається формування в Україні певного наукового центру (Харківський, Донецький, Дніпропетровський, Запорізький, Івано-Франківський регіони) в той час, як в інших регіонах знижується і кількість учнів та студентів, і кількість наукових робіт та розробок. Так, зниження кількості учнів та студентів характерно для восьми регіонів, і в той же час для цих регіонів є проблемою незабезпеченість наявної кількості школярів вчителями.

На рис. 3.7 наведено динаміку коефіцієнта варіації за показниками, що характеризують житлові умови населення регіонів України протягом 2003–2010 рр., з якої можна зробити висновок, що за показником забезпеченості населенням житлом та оснащеності житла газом диспропорції між регіонами низькі.

Окремо тільки слід виділити Луганський регіон, який характеризується найнижчим рівнем газифікації, та Волинський і Львівський – в яких населення найменш забезпечено житлом.

За показниками забезпеченості житла опалювальною системою, водопостачанням, водовідведенням та ванними сукупність регіонів має середній рівень неоднорідності, яка починаючи з 2008 р. поступово зменшується. Най-

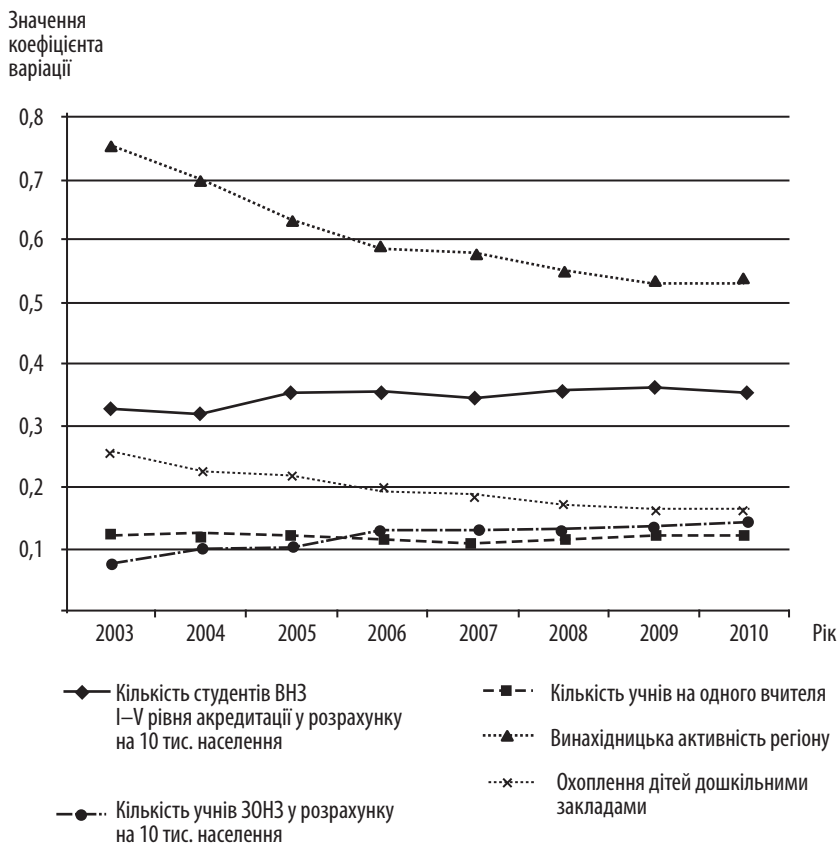
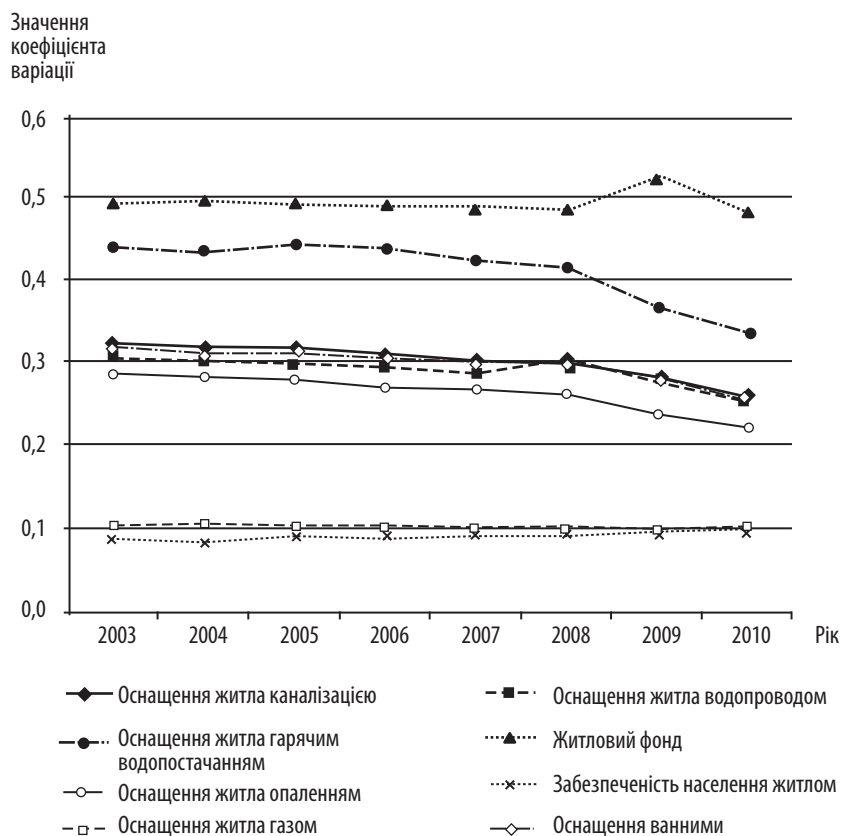

Рис. 3.6. Динаміка коефіцієнта варіації за показниками освіти

нижчими значеннями досліджуваних показників серед всієї сукупності регіонів виокремлюються Вінницький, Тернопільський та Чернівецький.

За показниками забезпечення населення гарячим водопостачанням та обсягу житлового фонду сукупність регіонів має високий рівень неоднорідності. Відмінність регіонів за рівнем гарячого водопостачання до житла населення має тенденцію поступово зменшуватися, що може свідчити на користь якості проведення житлової політики держави в регіонах. За обсягами житлового фонду регіони різняться найбільше. Протягом досліджуваного періоду зберігається стабільна тенденція до розшарування регіонів.

Згідно з даними, наведеними на рис. 3.8, з динаміки коефіцієнта варіації за показниками, які характеризують особисте споживання населення, можна зробити висновок, що за показником роздрібного товарообігу підприємств на душу населення регіони мають середній рівень неоднорідності, яка спостерігається протягом всього досліджуваного періоду.

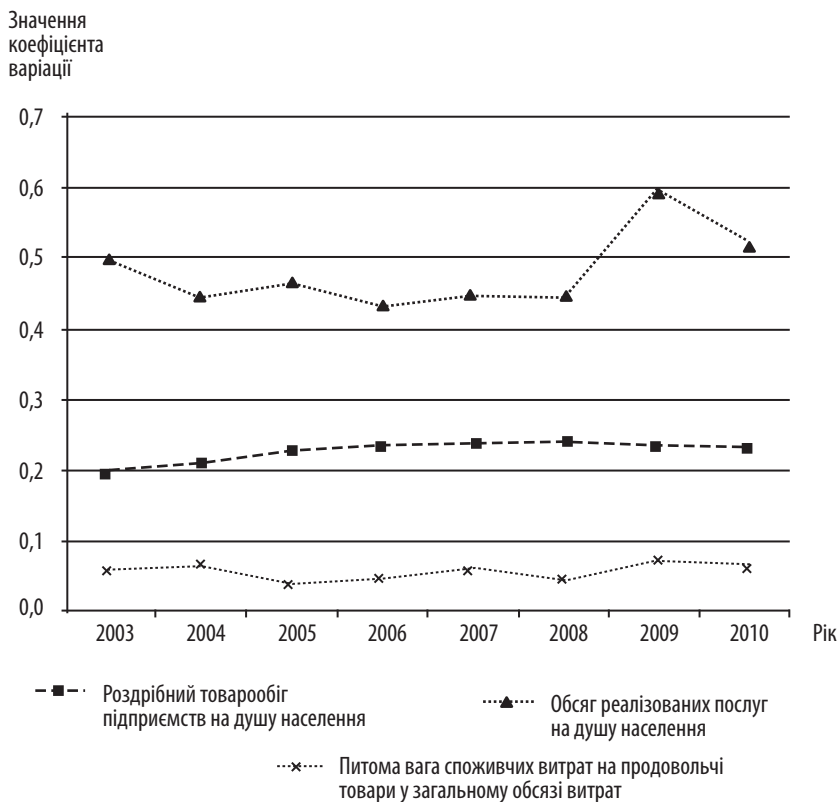

Рис. 3.7. Динаміка коефіцієнта варіації за показниками, що характеризують житлові умови населення

Найбільше послуг було реалізовано в Дніпропетровському та Харківському регіонах, а найменше – в Івано-Франківському, Луганському, Тернопільському.

За обсягом реалізації послуг населенню регіони різняться найбільше та мають високий рівень диференціації, яка починаючи з 2008 р. збільшується. Лідерами з реалізації послуг населенню за період 2003–2010 рр. були Дніпропетровський, Київський, Львівський, Миколаївський, Одеський регіони, а такі регіони, як: Житомирський, Івано-Франківський, Тернопільський, Хмельницький – значно відставали за обсягами послуг.

Аналіз вищенаведених даних свідчить, що диференціація регіонів за демографічною ситуацією мала коливальний характер, неможливо виділити конкретні періоди найбільшого або найменшого її ступеня. Згідно з динамікою варіабельності показників охорони здоров'я та безпеки можна зазначити, що найбільше розшарування регіонів відбувається в останні роки. За матеріаль-

Рис. 3.8. Динаміка коефіцієнта варіації за показниками, що характеризують особисте споживання населення

ним забезпеченням також міжрегіональна диференціації найістотніша в період 2008–2010 рр. В освітянській сфері спостерігається зменшення диспропорцій між регіонами, виключення становлять тільки показники кількості учнів та студентів. За житловими умовами найвищий рівень диференціації був у 2003 р., а найменший – у 2010 р. А за показниками особистого споживання регіони продовжують різнитися починаючи з 2007 р.

В табл. 3.1 наведено узагальнену характеристику соціального розвитку регіонів за обраними показниками у 2010 р.

Аналіз даних таблиці свідчить, що за переважною кількістю показників коефіцієнт варіації коливається від 20 до 60%, спостерігається середній та високий рівень диференціації соціального розвитку регіонів по всіх визначених аспектах, про необхідність впровадження відповідних корегувальних заходів з боку державних і регіональних органів влади.

Таблиця 3.1

Характеристика соціального розвитку регіонів за обраними показниками

Показник		Значення		Коефіцієнт варіації, %	Рівень диференціації сукупності регіонів
		min	max		
1		2	3	4	5
Показники демографічної ситуації	Коефіцієнт смертності на 1000 населення	13	20	12	Середній
	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 р.	7	13	17	Середній
	Загальний коефіцієнт народжу- ваності	9	15	15	Середній
	Питома вага дітей, народжених поза шлюбом	6	31	37	Високий
Показники охо-рони здоров'я та безпеки	Кількість інвалідів	46	80	15	Середній
	Загальна захворюваність населення	138313	215513	11	Середній
	Захворюваність на СНІД	0,4	28	75	Дуже високий
	Рівень смертельного травматизму	0,015	0115	46	Високий
	Забезпеченість населення ліка- рями	36	64	18	Середній
Показники матеріальної за- безпеченості та зайнятості населення	ВРП на душу населення	6426	17711	31	Високий
	Середньомісячна заробітна плата	1412	2116	11	Середній
	Навантаження на 1 робоче місце	5	91	91	Дуже високий
	Рівень безробіття	1	3	29	Високий
	Частка населення із середньо- душовим загальним доходом на місяць нижче прожиткового мінімуму	14	39	26	Високий
Показники освіти	Винахідницька активність регіону	8	55	54	Дуже високий
	Охоплення дітей дошкільними закладами	35	69	16	Середній
	Кількість учнів на одного вчителя	7	11	13	Середній
	Кількість студентів ВНЗ	229	966	35	Високий
	Кількість учнів ЗОНЗ	789	1309	14	Середній
Показники житлових умов населення	Житловий фонд	20237	100933	48	Високий
	Забезпеченість населення житлом	20	31	10	Середній
	Оснащення житла водопроводом	30	78	26	Високий

Закінчення табл. 3.1

	1	2	3	4	5
	Оснащення житла каналізацією	28	75	26	Високий
	Оснащення житла опаленням	36	82	22	Середній
	Оснащення житла газом	62	94	9	Низький
	Оснащення житла гарячим водо-постачанням	14	60	34	Високий
	Оснащення ванними	24	67	26	Високий
Показники, що характеризують особисте споживання	Обсяг реалізованих послуг на душу населення	1201	7167	52	Дуже високий
	Питома вага споживчих витрат на продовольчі товари у загальному обсязі витрат	49	64	7	Низький
	Роздрібний товарообіг підприємств на душу населення	2824	6005	23	Середній

Таким чином, аналіз динаміки показників, що характеризують ступінь однорідності розвитку регіонів країни в різних соціальних аспектах, свідчить про наявність міжрегіональної диференціації соціального розвитку та його недостатній рівень, про неефективність діючої соціальної політики по її зменшенню та про необхідність розробки і впровадження теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо визначення пріоритетних напрямів її формування в регіонах України.

Також слід зазначити, що незважаючи на досить великий інтерес до проблем соціального розвитку з боку науковців у світі, в Україні вона не є проробленою.

Також слід зазначити, що низка теоретичних і практичних аспектів щодо розробки науково обґрунтованого підходу до формування державної соціальної політики, спрямованої на зменшення рівня диференціації розвитку регіонів, та до вибору її пріоритетів залишається досі не висвітленим. Про це свідчать результати аналізу та узагальнення основних завдань, переваг та недоліків основних нормативно-правових документів, спрямованих на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів (табл. 3.2).

Виявленні недоопрацювання у зазначених нормативно-правових документах призвели до того, що в країні фактично не було розпочато згладжування диспропорцій в соціально-економічному розвитку регіонів. Це підтверджується і результатами аналізу стратегій регіонального соціально-економічного розвитку по 22 областях України, наданими О. Гейманом у роботі [99]. Отже, можна зробити висновок, що заходи по зменшенню міжрегіональної диференціації продовжують потребувати уваги та подальшої розробки.

Таблиця 3.2

Особливості законодавчого забезпечення зменшення міжрегіональної соціальної диференціації

Джерело	Основні завдання	Переваги	Недоліки
[18]	Поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів та соціального забезпечення громадян	Поклала початок формуванню якісної регіональної політики;	Не було конкретизованої головної цілі регіональної політики; Не було визначено напрями політики
[17]	Подолання депресивного стану окремих територій	Визначено критерії віднесення територій до депресивних; Сформовано програму подолання такого стану та шляхи стимулювання розвитку регіонів	Визначені показники статусу депресивності не є достатньо обґрунтованими, об'єктивними
[44]	Подолання зростання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів	Розроблено механізм та реалізація програми подолання депресивності окремих територій	Не є проробленими шляхи стимулювання розвитку регіонів
[57]	Визначення згідно з критеріями депресивних територій, а також шляхів подолання зазначеного стану	Надано детальний порядок здійснення проекту регіональної стратегії розвитку регіонів	Існують протиріччя з основними нормативно-правовими актами, в яких сформульовано положення регіональної політики Визначені показники не є достатньо обґрунтованими та репрезентативними
[46]	Оцінка міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів	Запропоновані показники для оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів	Визначені показники не є достатньо обґрунтованими та репрезентативними, їх перелік обмежений

З огляду на виявлені проблеми та протиріччя в теорії та практиці доцільним й актуальним є розробка методичного підходу до формування державної соціальної політики по зменшенню диференціації регіонів України на основі науково обґрунтованих пріоритетів її спрямування.

3.2. Методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів

Проведені розрахунки інтегрального показника та аналіз його динаміки (див. п. 2.3) вказали на існування загальної диференціації соціального розвитку регіонів за рівнем життя населення. Це, в свою чергу, підтверджується роботами вітчизняних та закордонних науковців [71; 99; 105; 125; 185; 208; 234; 282; 284–285; 306]. Як свідчать дослідження сучасних провідних вчених О. Геймана [99], М. Кизима [128], Т. Клебанової [133; 134], І. Сторонянської [284], О. Раєвневої [234] регіональна нерівномірність соціального розвитку зумовлює такі негативні процеси в державі, як: уповільнення економічного зростання країни, яке викликане необхідністю спрямовувати частину ресурсів на вирівнювання регіонального розвитку, а не на його стимулювання; підвищення соціальної напруги; розвиток дезінтеграційних процесів.

В цих умовах одним з головних завдань держави є підтримка територіальної цілісності, попередження соціальних конфліктів на базі формування програм стабільного і збалансованого розвитку регіонів, які б ураховували особливості, потенціал регіону й були спрямовані на забезпечення високого рівня життя населення.

Таким чином, важливим напрямом державної політики розвитку на сучасному етапі є усунення диференціації міжрегіонального економічного та соціального розвитку. А отже, і цільові соціальні програми державного та регіонального рівня як інструмент реалізації соціальної політики повинні враховувати пріоритетність сфер регулювання та ступінь і шляхи подолання міжрегіональних диспропорцій розвитку цих сфер.

Визначення наявності міжрегіональної диференціації соціального розвитку України ставить питання вибору та обґрунтування інструментарію кількісної оцінки існуючих диспропорцій. Як сучасний інструмент оцінки однорідності або диспропорцій розвитку територій використовують теорію конвергенції [71; 99; 105; 125; 155; 185; 208; 234; 281; 282; 285; 284; 286; 306; 316; 327].

Теорія конвергенції розвивається з кінця ХХ ст. в наукових колах Заходу та в останні роки є актуальною для дослідження різноманітних процесів регіоналістики країн постсоціалістичного простору. Вона має в своїй основі глибокі теоретичні підстави і є одним із різновидів неокласичної теорії регіонального розвитку [208, с. 385]. До її теоретичного базису належать моделі збіжно-

сті Р. Солоу, Т. Свана [352], Менкью-Ромер-Уейла [339, с. 407–438], Барро, Сала-і-Мартін [330]. Ці моделі розроблені для оцінки ступеня збіжності між системоутворюючими факторами процесу розвитку різних країн, однак вони також знаходять своє застосування в рамках однієї країни [128, с. 15].

Теорія конвергенції передбачає зближення і поступове вирівнювання рівнів розвитку територій, що призводить до формування єдиного вектору їх зміни, і, як наслідок, до виникнення синергетичного ефекту формування траєкторії розвитку держави.

На основі аналізу робіт О. Геймана [99; 128], О. Іодчина [125], М. Кизима [128; 288], О. Раєвневої [234], І. Сторонянської [281–286], Г. Харламової [306], В. Чужикова [316], Р. Яремчука [327], які присвячені питанням моделювання міжрегіональної конвергенції, в табл. 3.3 наведено узагальнену класифікацію основних типів конвергенції.

Таблиця 3.3

Сутність основних типів конвергенції

Критерій	Тип конвергенції	Сутність
1	2	3
За межею збіжності	σ -конвергенція	Передбачає, що дисперсія індикаторів розвитку має тенденцію до скорочення, тобто відбувається зближення у часі розкиду рівнів розвитку досліджуваних об'єктів
	β -конвергенція	Передбачає, що менш розвинуті території мають більш високі темпи розвитку, ніж розвинуті, в результаті чого в довгостроковій перспективі відбувається зближення рівнів розвитку територій
	Абсолютна (неумовна) β -конвергенція	Передбачає зближення рівнів розвитку країн та регіонів у часі, допускає, що всі регіони або країни прагнуть до єдиної траєкторії пропорційного зростання. З цього випливає допущення про однорідну структуру економіки досліджуваних об'єктів, а відмінності в рівнях розвитку є перманентними і пояснюються виключно початковими рівнями доходів чи обраних показників. Дана модель дозволяє визначити загальні тенденції щодо темпів розвитку регіонів
	Умовна β -конвергенція	Передбачає, що різні регіони чи країни мають різні траєкторії пропорційного зростання, які визначаються специфічними факторами розвитку. Концепція умовної конвергенції накладає додаткові обмеження на дослідження розвитку об'єктів, а саме: передбачається, розгляд таких сценаріїв: <ul style="list-style-type: none"> ▪ дослідження конвергенції за умови існування загального стаціонарного становища об'єктів; ▪ дослідження конвергенції за умови різного стаціонарного становища та прагнення об'єктів до розвитку за власною траєкторією, і, як наслідок, відсутність збіжності рівнів розвитку об'єктів;

Закінчення табл. 3.3

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> дослідження конвергенції об'єктів за рівнем розвитку за умови різного стаціонарного становища. Для відстеження відмінностей стаціонарного становища в модель включаються додаткові регресори, які відображають специфіку розвитку кожного об'єкта
	Мінімально умовна β -конвергенція	Модель конвергенції розглядається в специфікації просторового лагу і дозволяє врахувати просторову автокореляцію залишків шляхом включення в якості пояснювальної змінної ендогенного просторового лагу середніх темпів розвитку показника. Слугує для оцінки гіпотези про вплив розвитку регіонів на розвиток їх сусідів – просторове поширення темпів розвитку
За масштабом	Регіональна конвергенція	Передбачає зближення рівнів розвитку регіонів
	Конвергенція країни	Передбачає зближення рівнів розвитку країн
	Глобальна конвергенція	Передбачає зближення рівнів розвитку країн (регіонів) за всією вибіркою в цілому
	Клубна конвергенція	Передбачає об'єднання об'єктів в однорідні групи, в середині яких швидкість збіжності перевищує відповідний показник для вибірки
За рівнем організації	Детермінована конвергенція	Передбачає поступове зниження ступеня диференціації об'єктів до певного визначеного рівня
	Стохастична конвергенція	Базується на використанні у розрахунках усереднених значень початкових показників
За ступенем скорочення диспропорцій	Сильна конвергенція	Незважаючи на вихідні умови розвитку регіонів, результатом усунення обмежень щодо розповсюдження та впровадження технологічних перетворень буде вирівнювання рівнів прибутку та коефіцієнту продуктивності
	Слабка конвергенція	Різниця між показником продуктивності та рівнем прибутку не може бути пояснена виключно технологічними розбіжностями. Причиною також є цінова диспропорція при розподілі показників ефективності, що пояснюється наявністю субсидій, торговельних обмежень, протекціонізму в промисловому секторі
За характером	Конструктивна конвергенція	Зближення об'єктів за рівнем обраного показника створює умови для стійкого, узгодженого розвитку регіонів та держави
	Деструктивна конвергенція	Зближення об'єктів за рівнем обраного показника формує джерела погіршення регіонального розвитку

Протилежний процес до конвергенції називають дивергенцією [125], він характеризує розходження в темпах розвитку регіонів, яке призводить до їх подальшої нерівномірності. Відповідно до положень циклічності розвитку економіки дивергенцію класифікують на [99, с. 86]: конструктивну – штучно створена нерівномірність в регіонах з метою спрямування країни на інший вектор розвитку, і, як наслідок, до підняття її на вищий щабель; деструктивну – нерів-

номірність загальнодержавного розвитку, яка призводить до розшарування та поляризації держави на «сильні» та «слабкі» регіони.

Дослідження виділених основних напрямів наукової думки українських вчених, визначених в роботі [99], індикаторів та інструментарію оцінки регіональної конвергенції, дозволило зробити висновок, що базою для аналізу σ -конвергенції є апарат статистичних показників (варіації, концентрації, ентропії), оцінка ж β -конвергенції формується із використанням апарату економетрії, який містить регресійні моделі вартісних та темпових показників. Статистичний апарат аналізу σ -конвергенції дозволяє отримати статистичні оцінки даного процесу, а інструментарій аналізу β -конвергенції – динамічну.

Таким чином, для вирішення поставленого в дослідженні завдання – оцінки диференціації соціального розвитку регіонів – доцільно розрахувати показники σ - та β -конвергенції.

Дослідження динаміки міжрегіональної нерівномірності потребує зведення різноманіття регіональних показників до декількох ключових показників, динаміка яких є зручною для інтерпретації. Для перевірки наявності σ -конвергенції регіонів України за 2003–2010 рр. було обрано такі показники диференціації, що зумовлено практикою їх застосування для дослідження регіональних диспропорцій і нерівномірності розвитку територій [99; 125; 128; 281–286; 316]:

- 1) показник розмаху між максимальним та мінімальним значенням показника (коефіцієнт нерівності MMR);
- 2) коефіцієнт варіації CV;
- 3) коефіцієнт Джині Gw;
- 4) індекс Тейла T;
- 5) коефіцієнт асиметрії As.

Розглянемо математичну формалізацію та сутність показників σ -конвергенції.

Коефіцієнт нерівності MMR відображає максимальний розмах асиметрії досліджуваного показника, який характеризує соціальний розвиток регіонів, розраховується як співвідношення максимального і мінімального значення показника розвитку регіонів за формулою (3.1) [64, с. 102]:

$$MMR = \frac{\max(x_i)}{\min(x_i)}, \quad (3.1)$$

де x_i – значення досліджуваного показника в i -тому регіоні;

$i = 1, \dots, n$, n – кількість регіонів.

Інтерпретувати значення коефіцієнта можна таким чином: чим більше значення коефіцієнта нерівності, тим більша нерівність між регіонами за рівнем досліджуваного показника.

Головним недоліком коефіцієнта є те, що його надмірно велике значення може бути викликано наявністю декількох регіонів, які суттєво відрізняються від більшості за значенням обраного показника.

Коефіцієнт варіації CV використовується не тільки для оцінки варіації, але і для характеристики однорідності сукупності, яка вважається однорідною, якщо коефіцієнт не перевищує 33 %, і розраховується за формулою (3.2) [64, с. 93]:

$$CV = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n \left(x_i - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i \right)^2}{n-1}}}{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i}; \quad (3.2)$$

де x_i – значення досліджуваного показника в i -тому регіоні;
 $i = 1, \dots, n$, n – кількість регіонів.

Коефіцієнт Джині G_w – один із найбільш відомих показників концентрації – характеризує не тільки концентрацію якоїсь ознаки (найчастіше дохід домогосподарств), але і відображає загальний ступінь диференціації об'єктів за значенням певної ознаки [105, с. 21–22]. Математичний розрахунок коефіцієнта може бути представлений у такому вигляді [105, с. 22] (3.3):

$$G_w = 1 - 2 \sum_{i=1}^n w_{p_i} \cdot Cumw_{x_i} + \sum_{i=1}^n w_{p_i} \cdot w_{x_i} \quad (3.3)$$

де w_{p_i} – частка населення групи регіонів в загальній чисельності населення країни;

$Cumw_{x_i}$ – кумулятивна частка значення досліджуваного показника i -го регіону у ранжируваному за зростанням переліку;

w_{x_i} – частка значення досліджуваного показника i -го регіону в загальній величині цього показника по групі регіонів;

$i = 1, \dots, n$, n – кількість регіонів.

Оскільки використання показників диференціації, розрахованих по групах, сформованих залежно від рівня обраного показника, значно збагачує можливість аналізу та інтерпретації даних, дозволяє кількісно виміряти ступінь нерівномірності всередині окремих груп, було використано квінтильний підхід.

Тобто вся сукупність регіонів була поділена на п'ять рівних квінтільних груп, і було визначено значення показника в кожній групі. Крок діапазону інтервалу визначався за формулою (3.4) [178, с. 630]:

$$h = \frac{x_{\max} - x_{\min}}{5}, \quad (3.4)$$

де $x_{\min}, x_{\max}$ – мінімальне та максимальне значення обраного показника.

Отримане значення округлювалось за такими принципами [178, с. 63]:

- якщо розраховане значення кроку діапазону має один знак до коми, то отримане значення доцільно округляти до десятих;
- якщо розраховане значення кроку діапазону має два знаки до коми, то отримане значення доцільно округляти до цілого числа;
- якщо розраховане значення кроку діапазону має три знаки до коми, то отримане значення доцільно округляти до найближчого числа кратного десяти.

Коефіцієнт Джині змінюється від 0 для повної рівності до 1 для повної розбіжності. Тобто чим менше значення, тим більш рівномірний регіональний розвиток.

Ще одним показником рівня асиметрії розвитку регіонів є індекс Тейла T , який широко використовується в зарубіжній регіоналістиці. Цей ентропійний індекс нерівності, який базується на застосуванні до вимірювання нерівності поняття ентропії з теорії інформації, Генрі Тейл запропонував у роботі «Економіка і теорія інформації» [354, с. 121–123].

Перевагою зазначеного індексу для оцінювання міжрегіональної асиметрії є його незалежність від коливань досліджуваного показника і абсолютної чисельності населення. Тобто індекс залишається незмінним, якщо показник або чисельність населення кожного регіону збільшується або зменшується в одну й ту ж кількість разів [284, с. 104].

Індекс Тейла визначається за формулою (3.5) [286, с. 20]:

$$T = \sum_{k=1}^n \left(\frac{x_i}{\sum_{i=1}^n x_i} \right) \cdot \left(\ln \frac{x_i/p_i}{\sum_{i=1}^n x_i/p} \right), \quad (3.5)$$

де x_i – значення досліджуваного показника в i -тому регіоні;

p_i – населення в i -тому регіоні;

p – населення країни;

$i, k = 1, \dots, n, n$ – кількість регіонів.

Індекс приймає мінімальне значення, яке дорівнює нулю, у випадку абсолютного міжрегіонального паритету, а із збільшенням ступеня міжрегіональної асиметрії зростає.

Коефіцієнт асиметрії As показує частку і напрямом відхилення різниці між середнім значенням досліджуваного показника і показником, який знаходиться в середині ряду – модою, в середньоквадратичному відхиленні, і розраховується за формулою (3.6) [64, с. 95; 178, с. 228].

Значення даного коефіцієнта можна інтерпретувати таким чином:

- 1) якщо $As > 0$, то асиметрія правостороння і переважають значення показника більше середнього рівня;
- 2) якщо $As < 0$, то асиметрія лівостороння і переважають значення показника менші за середнє значення;
- 3) якщо $As < 0,25$, то асиметрія вважається слабкою;
- 4) якщо $0,25 < As < 0,5$ – середнього ступеню;
- 5) якщо $As > 0,5$ – асиметрія істотна.

$$As = \frac{\sum_{i=1}^n \left(x_i - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i \right)^3}{n \cdot \left(\sum_{i=1}^n \left(x_i - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i \right)^2 / n - 1 \right)^{3/2}}, \quad (3.6)$$

де x_i – значення досліджуваного показника в i -тому регіоні;

$i = 1, \dots, n$, n – кількість регіонів.

У межах цього дослідження були розраховані показники абсолютної неумовної β -конвергенції, оскільки доцільно припустити, що всі регіони прагнуть до однієї мети соціального розвитку – підвищення добробуту населення, тому збіжність регіонів за рівнем соціального розвитку за умови проведення відповідних дій є можливою.

Для виявлення абсолютної (неумовної) β -конвергенції необхідно оцінити параметри рівняння регресії (3.7) [99, с. 78]:

$$\frac{\ln \left(\frac{y_{i,T}}{y_{i,0}} \right)}{T} = \alpha + \beta \ln y_{i,0} + \varepsilon_i, \quad (3.7)$$

де $y_{i,T}$ – значення досліджуваного показника в i -тому регіоні на кінець аналізованого періоду;

$y_{i,0}$ – значення досліджуваного показника в i -тому регіоні на початок аналізованого періоду;

T – тривалість аналізованого періоду;

α, β – параметри моделі;

ε_i – залишки моделі.

Параметри моделі оцінюються методом найменших квадратів по вибірці 25 українських регіонів у програмі Statistica 8.0.

Якщо $\beta < 0$, то це можна розцінювати як свідчення на підтримку гіпотези про абсолютну β -конвергенцію, тобто тенденції розвитку регіонів за обраним показником є однорідними, регіони розвиваються в одному напрямку.

Якщо ж $\beta > 0$, то можна говорити про присутність дивергентних тенденцій, тобто темпи розвитку регіонів відрізняються.

За допомогою параметра β знаходиться темп β -конвергенції або швидкість β -конвергенції v із рівняння (3.8) [286, с. 42; 99, с. 95]:

$$v = -\ln(1 - \beta T) / T, \quad (3.8)$$

де T – тривалість аналізованого періоду;

β – параметр моделі (рівняння (3.7)).

Швидкість β -конвергенції v відображає, на скільки відсотків за період скоротиться або збільшиться міжрегіональна диференціація.

Аналіз розрахованих показників σ -конвергенції та β -конвергенції по регіонах України дозволить зробити висновок про рівномірність розподілу регіонів за значенням обраних показників, що характеризують соціальний розвиток.

Для того, щоб виявити характер тенденцій збіжності або розходження регіонів та охарактеризувати соціальний розвиток конкретного регіону, необхідно проаналізувати конвергентно-дивергентні процеси на тлі динаміки зміни значень проблемних показників:

- якщо спостерігалась регіональна дивергенція на тлі збільшення (для показників-стимуляторів), зменшення (для показників-дестимуляторів) або незмінності рангу проблемного показника обраного регіону, то ситуацію можна охарактеризувати як нормальну. В протилежному випадку ситуація ідентифікується як проблемна і вимагає втручання з боку органів влади;
- якщо спостерігалась регіональна конвергенція на тлі збільшення (для показників-дестимуляторів), зменшення (для показників-стимуляторів) або незмінності рангу проблемного показника обраного регіону, то си-

туацію можна охарактеризувати як проблемну і таку, що вимагає втручання з боку органів влади.

Наступним кроком на основі попереднього аналізу і виявлення проблемних ситуацій є побудова рангів першочерговості втручання в регулювання сфер, які характеризуються досліджуваними показниками.

З метою оцінки ефективності реалізації соціальної політики в регіоні, необхідно проаналізувати комплекс цільових соціальних програм державного та регіонального рівня стосовно регулювання виявлених проблемних сфер у досліджуваній період.

Процес аналізу реалізується в два етапи:

- 1) формування узагальнюючої таблиці діючих програм в конкретному регіоні державного та регіонального рівня протягом 2002–2010 рр., які стосуються раніше виявлених проблемних показників;
- 2) формування узагальнюючої таблиці відповідності діючих цільових соціальних програм до обраних показників по роках.

На основі даного аналізу та висновків відносно конвергентно-дивергентних тенденцій робиться висновок відносно ефективності соціальної політики в регіоні. Можливі ситуації розвитку регіону наведені на *рис. 3.9*.

Таким чином, відповідно до *рис. 3.9*, регіон згідно з вихідними умовами розвивається за одним із восьми сценаріїв, кожен із яких передбачає відповідні дії з боку регіональних та державних органів влади.

На основі вищевикладених теоретичних та практичних аспектів визначення нерівномірності соціального розвитку регіонів та діагностики рівня життя населення було розроблено методичний підхід до формування комплексу цільових соціальних програм по зменшенню диференціації соціального розвитку регіонів, що базується на результатах дослідження конвергентно-дивергентних тенденцій (*рис. 3.10*). Запропонований підхід реалізується на основі результатів оцінки та діагностики рівня життя населення за відібраними частковими показниками.

Результати теоретичного дослідження, спрямованого на визначення сутності та особливостей соціальної політики та механізму її реалізації, дослідження теоретичних та практичних аспектів оцінки показника рівня життя населення як основного індикатора дієвості соціальної політики на регіональному та державному рівнях, аналіз конвергентно-дивергентних умов соціального розвитку регіонів України дозволили розробити методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів (*рис. 3.11*).

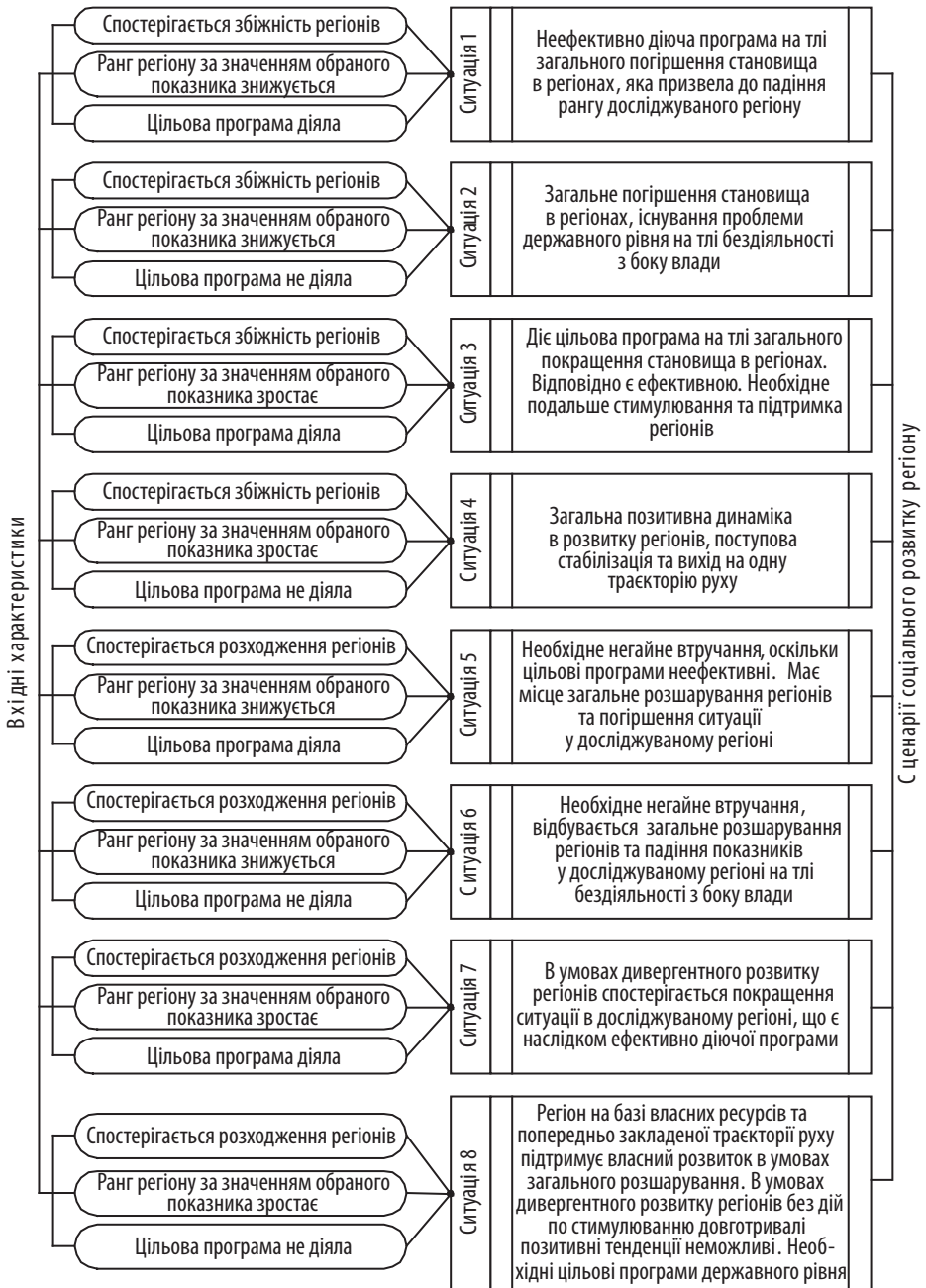
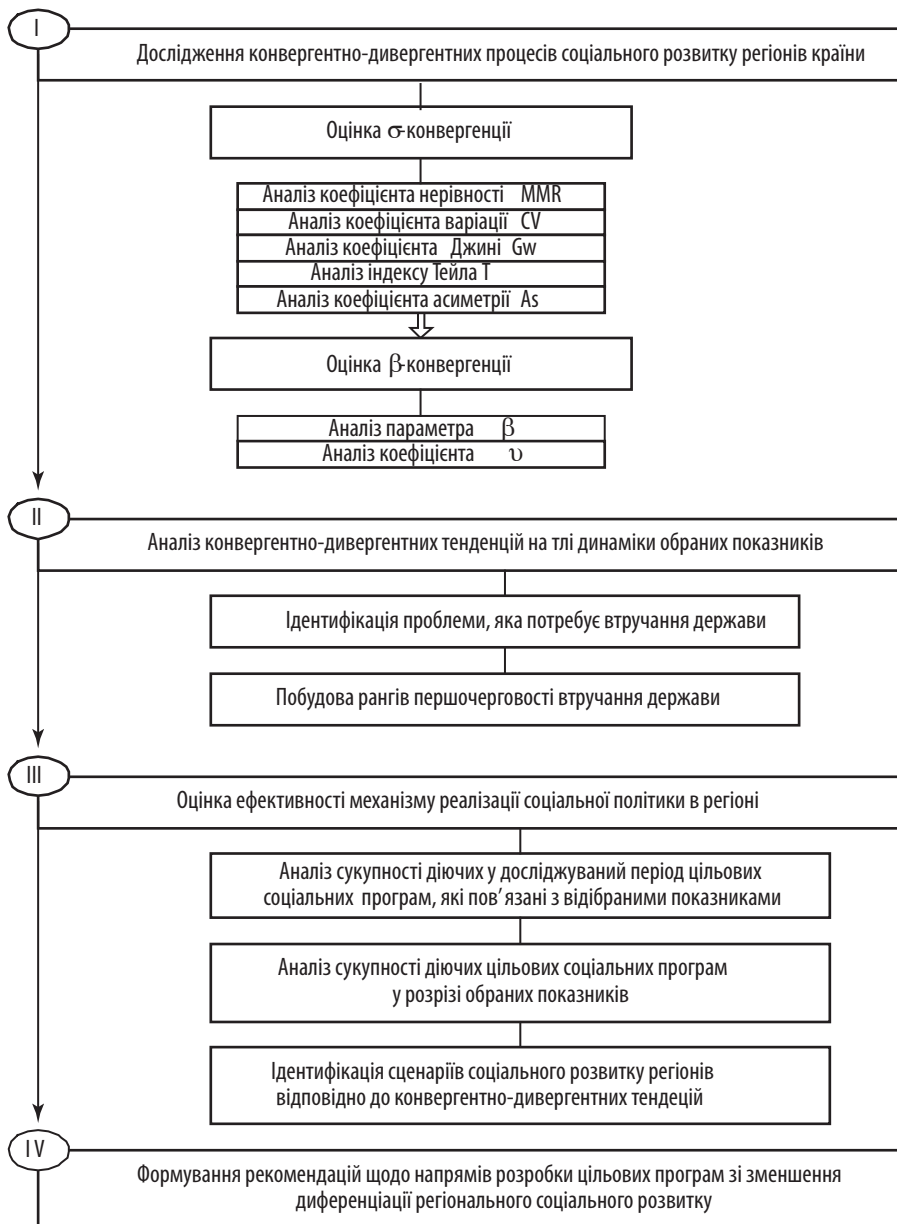
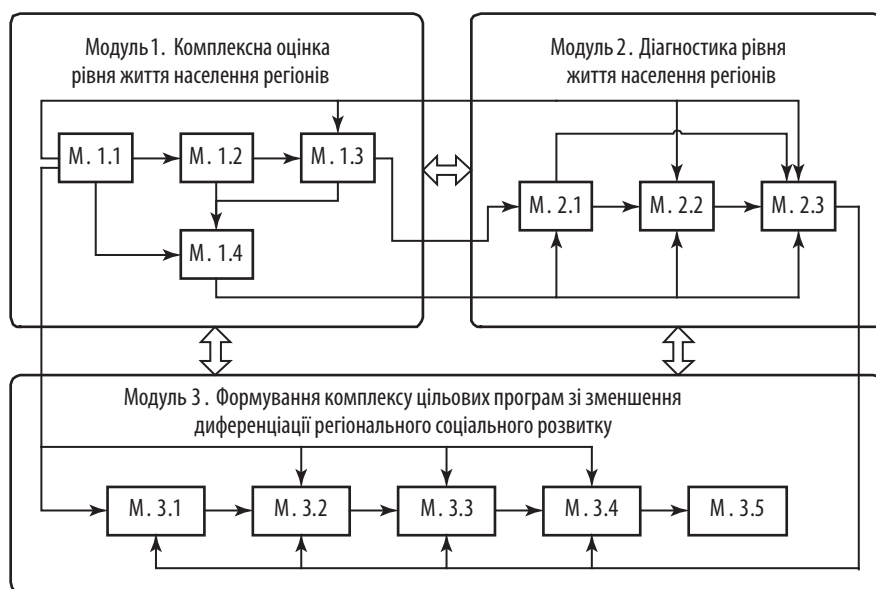

Рис. 3.9. Сценарії соціального розвитку регіону

Рис. 3.10. Методичний підхід до формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку

М. 1.1 – Побудова чотирьохрівневої структури показника рівня життя населення; М. 1.2 – Побудова інтегрального показника рівня життя населення та його складових; М. 1.3 – Оцінка рівня життя населення регіонів у розрізі його компонент; М. 1.4 – Інтегральна оцінка рівня життя населення регіонів України. М. 2.1 – Кластеризація регіонів за компонентами рівня життя населення; М. 2.2 – Характеристика особливостей кластерів та ідентифікація проблемних аспектів; М. 2.3 – Характеристика та визначення специфічних особливостей соціального розвитку кожного з регіонів. М. 3.1 – Аналіз конвергентно-дивергентних тенденцій соціального розвитку регіонів за обраними показниками; М. 3.2 – Аналіз діючих цільових програм, спрямованих на соціальний розвиток регіону; М. 3.3 – Побудова матриці відповідності цільових соціальних програм обраним показникам; М. 3.4 – Ідентифікація сценарію соціального розвитку регіону відповідно до конвергентно-дивергентних тенденцій; М. 3.5 – Виявлення конкретних напрямів розробки цільових соціальних програм

Рис. 3.11. Методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів

Запропонований методичний підхід (рис. 3.11) до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації розвитку регіонів, поєднує три модулі, а саме:

1 – модуль комплексної оцінки рівня життя населення регіонів України.

Метою цього модуля є оцінка рівня життя населення в регіонах України за допомогою інтегрального показника, що має чотирьохрівневу структуру. Оцінка проводиться у динаміці, як за допомогою інтегрального показника

рівня життя населення, так і в розрізі його компонент (алгоритм оцінки рівня життя населення в регіонах наведено на рис. 2.4).

2 – модуль діагностики рівня життя населення регіонів України.

Метою цього модулю є класифікація регіонів за рівнем життя населення. Проводиться детальна характеристика кожного кластера з виявленням проблемних компонент, у їх складі проблемних елементів і часткових показників (алгоритм діагностики рівня життя населення в регіонах наведено на рис. 2.6). Визначаються особливості та проблемні аспекти розвитку регіонів кластерів, які виокремлюють пріоритетні напрямки для формування державних цільових соціальних програм. У свою чергу конкретизовані проблемні показники в кожному регіоні визначають пріоритетні напрями формування регіональних цільових соціальних програм.

3 – модуль формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку.

В межах цього модуля робиться висновок відносно конвергентних чи дивергентних тенденцій розвитку регіонів, а також загальний висновок про їх особливості. На основі аналізу діючих цільових програм, спрямованих на соціальний розвиток конкретного регіону та на регулювання виявлених проблемних аспектів його розвитку зокрема, визначається сценарій розвитку регіону і відповідно ідентифікуються напрямки або сфери втручання регіональних та державних органів управління.

Запропонований підхід орієнтований на підвищення обґрунтованості владних рішень щодо стимулювання та регулювання розвитку регіонів України та дозволить підвищити ефективність запроваджених у майбутньому цільових програм, оскільки вони враховуватимуть особливості розвитку конкретного регіону.

3.3. Напрями удосконалення регіональної соціальної політики шляхом формування комплексу цільових програм

Згідно із модулем М. 3 етапом М. 3.1 запропонованого методичного підходу (див. рис. 3.11) та викладеною методикою (п. 3.2) було проведено дослідження динаміки конвергентно-дивергентних тенденцій соціального розвитку України в період 2003-2010 рр. на основі аналізу відібраних показників, які характеризують найбільш проблемні аспекти соціального розвитку, а саме:

- 1) показник «Загальна захворюваність населення на 100 тис. осіб»;
- 2) показник «Загальний коефіцієнт розлучуваності на 1 тис. осіб»;

- 3) показник «Поширеність алкоголізму на 100 тис. населення»;
- 4) показник «Поширеність розладів психіки та поведінки на 100 тис. осіб»;
- 5) показник «Кількість засуджених, тис. осіб».

Відповідно було розраховано групу показників σ -конвергенції та коефіцієнти, які характеризують β -конвергенцію.

У табл. 3.4 наведено результати розрахунку показників σ -конвергенції регіонів України за показником «Захворюваності населення» у період з 2003 до 2010 року.

Таблиця 3.4

Показники σ -конвергенції регіонів України за показником захворюваності населення

Рік	MMR	CV	Gw	T	As
2003	1,4683	10,79	0,1649	0,1752	0,0000000066
2004	1,5080	10,37	0,1050	0,1711	0,0000000055
2005	1,5582	11,23	0,0966	0,1666	0,0000000113
2006	1,5581	11,22	0,0908	0,1605	0,0000000111
2007	1,5043	11,21	0,0799	0,1669	0,0000000086
2008	1,5041	11,20	0,1364	0,1677	0,0000000088
2009	1,5581	11,21	0,0987	0,1694	0,0000000111
2010	1,5583	11,22	0,0700	0,1574	0,0000000034

На рис. 3.12 наведена динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України загальною захворюваністю населення.

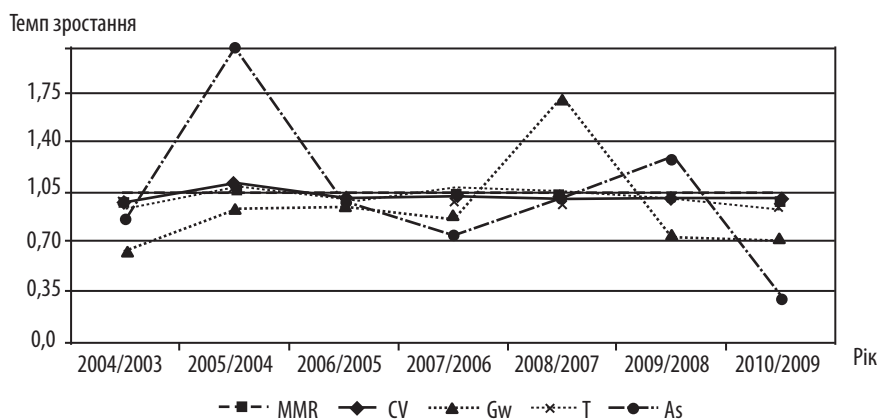

Рис. 3.12. Динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України за показником захворюваності населення

Згідно з отриманими результатами можна зробити такий висновок.

Динаміці усіх показників, які характеризують σ -конвергенцію, притаманний коливальний характер, але не спостерігається значних стрибків у значеннях цих показників по регіонах України.

Показник розмаху між максимальним та мінімальним значенням рівня захворюваності в Україні демонструє незначне коливання у значеннях показника по роках, що може свідчити про існування невеликих відмінностей між регіонами за кількістю хворих.

Динаміка коефіцієнта варіації CV протягом 2003–2010 рр. незначна і також має коливальний характер. Значення коефіцієнта варіації знаходиться в межах 10–13 %, що становить половину граничного значення у 33 % [99, с. 91; 105, с. 21]. Це, в свою чергу, додатково до коефіцієнта нерівності MMR підтверджує майже однорідність регіонів України за показником захворюваності.

Коефіцієнт Джині G_w також коливається по роках, але все ж таки спостерігається тенденція до зменшення диференціації регіонів за кількістю хворих у період 2003–2010 рр. У табл. И.1 додатка И наведені його проміжні розрахунки.

Склад сформованих груп регіонів за значенням показника захворюваності по роках залишається без суттєвих змін. Можна говорити, що існуючі відмінності між регіонами за значенням цього показника не поглиблюються.

Незначна динаміка та зменшення індексу Тейла T свідчить про зменшення міжрегіональної асиметрії за показником захворюваності. Також можна говорити про незначні відмінності між регіонами у сфері охорони здоров'я.

Характер розподілу кількості хворих у регіонах відображає коефіцієнт асиметрії A_s . Аналіз динаміки значень коефіцієнта дозволяє стверджувати, що серед регіонів України має місце дуже слабка правостороння асиметрія (оскільки всі значення коефіцієнта додатні і значно менші за 0,25 [178, с. 57]), якій притаманний коливальний характер. Таким чином, можна говорити, що майже всі регіони знаходяться на одному середньому рівні за значенням досліджуваного показника.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати про існування тенденцій σ -конвергенції. Оскільки значення розрахованих показників змінюється у незначній мірі, показник варіації відображає слабку варіабельність досліджуваних даних, не спостерігається різка асиметрія. Отже, у період 2003–2010 рр. регіонам України за значенням показника захворюваності властива негативна (деструктивна) σ -конвергенція. Тобто регіони України за значенням показника захворюваності зближуються, але незмінність показника свідчить про стабіль-

ну складну ситуацію у сфері охорони здоров'я і неефективність впроваджених дій, спрямованих на підтримку та зміцнення здоров'я населення.

У табл. 3.5 наведено результати розрахунку абсолютної (неумовної) β -конвергенції за показником захворюваності населення в регіонах України.

Таблиця 3.5

Показники β -конвергенції регіонів України за показником захворюваності населення

Коефіцієнт	2004/2003 рр.	2005/2004 рр.	2006/2005 рр.	2007/2006 рр.
β	-0,0359	0,0012	0,0900	-0,0109
ν	-0,0347	0,0012	0,0992	-0,0108
Коефіцієнт	2008/2007 рр.	2009/2008 рр.	2010/2009 рр.	2010/2003 рр.
β	0,0043	-0,0045	0,0107	-0,0794
ν	0,0043	-0,0045	0,0108	-0,0737

Аналіз розрахунків, наведених у табл. 3.5, дозволяє зробити такий висновок:

- динаміка зміни коефіцієнта β має чіткий нелінійний коливальний характер, що свідчить про нестійкі конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку у період 2003–2010 рр. Так, у 2004 р., 2007 р., 2009 р., коефіцієнт $\beta < 0$, тобто спостерігається процес конвергенції, зближення темпів розвитку регіонів. В інші роки спостерігається дивергентний процес;
- розрахунок загального коефіцієнта β -конвергенції у період з 2003 р. по 2010 р. свідчить про конвергентний розвиток регіонів за значенням показника захворюваності. Зі швидкістю у 7 % ($\nu = 0,0737$) у середньому від початкового періоду (2003 р.) відбувалося зближення регіонів за значенням показника захворюваності. Така ж тенденція підтверджується і розрахованими показниками σ -конвергенції.

У табл. 3.6 наведено результати розрахунку показників σ -конвергенції регіонів України за загальним показником розлучуваності у період з 2003 до 2010 року.

Таблиця 3.6

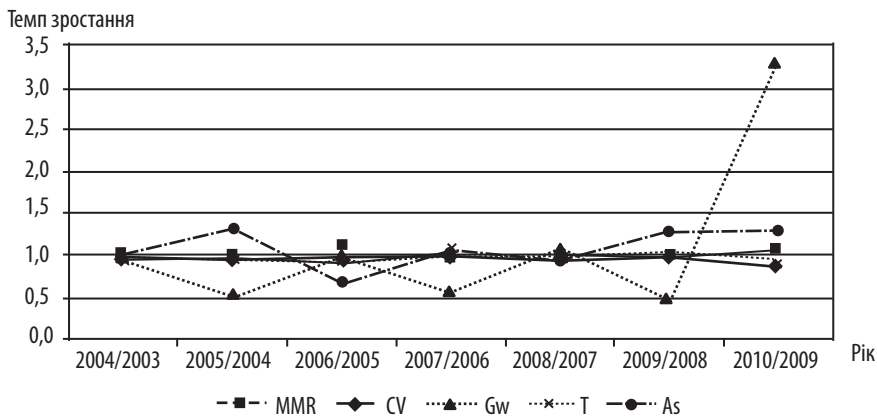
Показники σ -конвергенції регіонів України за загальним показником розлучуваності

Рік	MMR	CV	Gw	T	As
1	2	3	4	5	6
2003	2,0952	15,03	0,1443	0,1671	-3,25
2004	2,0952	15,03	0,1443	0,1660	-3,25
2005	1,7826	14,35	0,0764	0,1585	-4,32

Закінчення табл. 3.6

1	2	3	4	5	6
2006	2,0000	15,10	0,0763	0,1520	-2,98
2007	1,9130	15,73	0,0448	0,1586	-3,12
2008	1,9130	15,56	0,0475	0,1575	-2,97
2009	1,8261	15,55	0,0234	0,1594	-3,76
2010	1,8947	14,20	0,0777	0,1485	-4,89

На рис. 3.13 наведена динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України за загальним показником розлучуваності.

Рис. 3.13. Динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України за загальним показником розлучуваності

Згідно отриманих результатів можна зробити висновок.

Динаміці усіх показників, які характеризують σ -конвергенцію, притаманний коливальний характер, але не спостерігається значних стрибків у значеннях цих показників по регіонах України.

Показник розмаху між максимальним та мінімальним значенням рівня розлучуваності в Україні (коефіцієнт нерівності MMR) демонструє поступове зменшення відмінностей між регіонами за кількістю розлучень. Але оскільки на попередньому етапі дослідження показник розлучуваності був відібраний для подальшого аналізу як один із найгірших по регіонах України, можна стверджувати, що в Україні простежується погіршення стану інституту сім'ї, падіння духовних та моральних цінностей. Ця ситуація також підтверджується зниженням показнику шлюбності в усіх регіонах України, і на противагу цьому – збільшенням кількості позашлюбних дітей.

Динаміка коефіцієнта варіації CV протягом 2003–2010 рр. незначна і також має коливальний характер. Значення коефіцієнта варіації знаходиться в межах 14–16 %, що становить половину граничного значення у 33 % [99, с. 91; 105, с. 21]. Це, в свою чергу, додатково до коефіцієнта нерівності MMR підтверджує однорідність регіонів України за рівнем розлучень.

Результати розрахунку коефіцієнта Джині Gw (табл. 3.6) та його динаміка (рис. 3.13) свідчать про зменшення диференціації регіонів за кількістю розлучень у період 2003–2010 рр., що також підтверджує попередні тези відносно інших показників σ -конвергенції. На користь твердження про послаблення засад інституту сім'ї свідчать проміжні розрахунки коефіцієнта Джині (табл. И.2 додатка И). Щорічно були побудовані 5 інтервалів за значенням загального показника розлучуваності, відповідно регіони України були віднесені до кожного з цих інтервалів. Можна констатувати: щороку інтервали з більш високим значенням показника розлучуваності є чисельнішими за інтервали з низьким показником розлучуваності.

Незначна динаміка та зменшення індексу Тейла T свідчить про зменшення міжрегіональної асиметрії за кількістю розлучень. Також можна говорити про незначні відмінності між регіонами у сфері сім'ї та шлюбу.

Коефіцієнт асиметрії As відображає характер розподілу кількості розлучень у регіонах. Аналіз динаміки значень коефіцієнта дозволяє стверджувати, що серед регіонів України існує істотна лівостороння асиметрія (оскільки всі значення коефіцієнта від'ємні і більші за 0,5 за модулем [178, с. 57]), якій притаманний коливальний характер. Це можна інтерпретувати наступним чином: середнє значення загального показника розлучуваності в країні сильно відрізняється від значення цього показника у більшості регіонів, що свідчить про незадовільну ситуацію у справах сім'ї і ця проблема набуває масштабів не окремого регіону, а загальнодержавного рівня.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати про існування тенденцій σ -конвергенції. Оскільки значення розрахованих показників змінюється у незначній мірі, показник варіації відображає слабку варіабельність досліджуваних даних, не спостерігається різка асиметрія. Отже, у період 2003–2010 рр. регіонам України за значенням загального показника розлучуваності властива негативна (деструктивна) σ -конвергенція, яка має прогресуючий характер. Тобто регіони України за значенням загального показника розлучуваності зближуються, але динаміка самого показника свідчить про негативні соціальні тенденції в більшості регіонах України.

Для дослідження динаміки міжрегіональної диференціації за показником розлучуваності використовувалася концепція абсолютної (неумовної) β -конвергенції.

У табл. 3.7 наведено результати розрахунку абсолютної (неумовної) β -конвергенції за загальним показником розлучуваності в регіонах України.

Таблиця 3.7

Показники β -конвергенції регіонів України за загальним показником розлучуваності

Коефіцієнт	2004/2003 рр.	2005/2004 рр.	2006/2005 рр.	2007/2006 рр.
β	-0,0505	-0,0505	0,0224	0,0058
ν	-0,0481	-0,0481	0,0229	0,0059
Коефіцієнт	2008/2007 рр.	2009/2008 рр.	2010/2009 рр.	2010/2003 рр.
β	-0,0101	-0,0129	-0,0621	-0,0626
ν	-0,0100	-0,0127	-0,0585	-0,0590

Аналіз розрахунків, наведених у табл. 3.7, дозволяє зробити такий висновок:

- динаміка зміни коефіцієнта β має чіткий нелінійний коливальний характер, що свідчить про нестійкі конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку у період 2003–2010 рр. Так, у 2004 р., 2005 р., 2008 р., 2009 р., 2010 р. коефіцієнт $\beta < 0$, тобто спостерігається процес конвергенції, зближення темпів розвитку регіонів. В інші роки спостерігається дивергентний процес;
- розрахунок загального коефіцієнта β -конвергенції у період з 2003 р. по 2010 р. свідчить про конвергентний розвиток регіонів за значенням показника розлучуваності. Зі швидкістю у 6 % ($\nu = 0,0590$) у середньому від початкового періоду (2003 р.) відбувалося зближення регіонів за значенням показника розлучуваності. Така ж тенденція підтверджується і розрахованими показниками σ -конвергенції.

У табл. 3.8 наведено результати розрахунку показників σ -конвергенції регіонів України за показником «Поширеність алкоголізму» у період з 2003 до 2010 року.

Таблиця 3.8

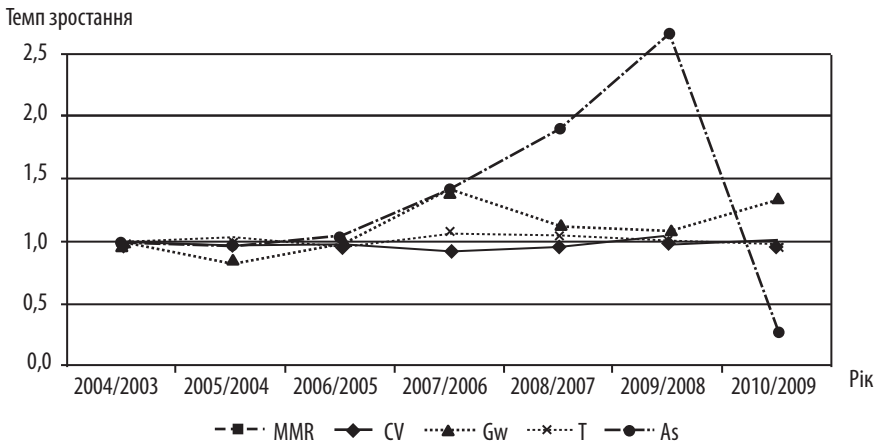
Показники σ -конвергенції регіонів України за показником поширеності алкоголізму

Рік	MMR	CV	Gw	T	As
1	2	3	4	5	6
2003	2,5625	18,84	0,1068	0,1656	-0,000032
2004	2,5625	18,84	0,1068	0,1646	-0,000032
2005	2,4962	18,21	0,0909	0,1647	-0,000031
2006	2,4490	17,27	0,0888	0,1592	-0,000032
2007	2,3177	16,06	0,1257	0,1712	-0,000045

Закінчення табл. 3.8

1	2	3	4	5	6
2008	2,2123	15,24	0,1395	0,1776	-0,000086
2009	2,1456	14,79	0,1517	0,1814	-0,000230
2010	2,0285	14,75	0,2033	0,1792	-0,000063

На рис. 3.14 наведена динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України за поширеністю алкоголізму.

Рис. 3.14. Динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України за показником поширеності алкоголізму

Згідно з отриманими результатами можна зробити висновок: динаміці усіх показників, які характеризують σ -конвергенцію, притаманний коливальний характер, але не спостерігається значних стрибків у значеннях цих показників по регіонах України.

Показник розмаху між максимальним та мінімальним значенням рівня розлучуваності в Україні (коефіцієнт нерівності MMR) демонструє поступове зменшення відмінностей між регіонами за кількістю зареєстрованих випадків алкоголізму.

Можна стверджувати, що ситуація з поширенням алкоголізму в Україні носить всеохоплюючий негативний характер. Оскільки поступово регіони вирівнюються за значенням показника, що обумовлює деструктивні тенденції в суспільстві.

Динаміка коефіцієнта варіації CV протягом 2003–2010 рр. незначна і також має коливальний характер. Значення коефіцієнта варіації знаходиться в межах

14–19 %, що становить половину граничного значення у 33 % [99, с. 91; 105, с. 21]. Це, в свою чергу, додатково до коефіцієнта нерівності MMR підтверджує однорідність регіонів України за рівнем алкоголізму.

Результати розрахунку коефіцієнта Джині G_w (табл. 3.8) та його динаміка (рис. 3.14) свідчать про зменшення диференціації регіонів за поширеністю алкоголізму у період 2003–2006 рр., а у період 2007–2010 рр. спостерігається збільшення значення коефіцієнта. Згідно з проміжними розрахунками коефіцієнта Джині (табл. И.3 додатка И), коли були побудовані 5 груп регіонів за значенням показника поширеності алкоголізму, можна зробити висновок про переформування складу груп у період з 2007 по 2010 р. Групи із найменшим і середнім значенням поширеності алкоголізму були доповнені за рахунок переходу окремих регіонів із груп з високим значенням цього показника, що і призвело до підвищення показника концентрації.

Згідно із динамікою іншого показника концентрації – індексу Тейла T – зближення регіонів за рівнем алкоголізму відбувалося в 2003–2006 рр., а розшарування з 2007 р., хоча коливання значення даного індексу є незначними. Таким чином, показники концентрації вказують на однакові тенденції у суспільстві, що підтверджено попередніми розрахунками.

Коефіцієнт асиметрії A_s відображає характер розподілу кількості випадків алкоголізму в регіонах. Аналіз динаміки значень коефіцієнта дозволяє стверджувати, що серед регіонів України існує слабка лівостороння асиметрія (оскільки всі значення коефіцієнта від'ємні [178, с. 57]) із тенденцією до збільшення (окрім 2010 р. коли рівень асиметрії зменшився). Але саме значення коефіцієнта асиметрії по роках досить наближене до нуля. Це можна інтерпретувати наступним чином: середнє значення показника поширеності алкоголізму в країні суттєво не відрізняється від значення цього показника у більшості регіонів, що свідчить про загальну незадовільну ситуацію в усіх регіонах.

На підставі проведеного аналізу, можна стверджувати про існування тенденцій σ -конвергенції. Оскільки зміни показників σ -конвергенції мають однаково направлені тенденції, присутня слабка варіабельність досліджуваних даних. Отже, у період 2003–2010 рр. регіонам України за рівнем поширеності алкоголізму властива негативна (деструктивна) σ -конвергенція, яка має прогресуючий характер. Тобто регіони України за поширеністю алкоголізму зближуються, але динаміка самого показника свідчить про негативні соціальні тенденції в більшості регіонах України.

Для дослідження динаміки міжрегіональної диференціації за поширеністю алкоголізму була використана концепція абсолютної (неумовної) β -конвергенції.

Аналіз результатів розрахунку абсолютної (неумовної) β -конвергенції за показником поширеності алкоголізму в регіонах України, наведених у *табл. 3.9*, дозволяє зробити такий висновок:

- динаміка зміни коефіцієнта β має чіткий односпрямований характер – $\beta < 0$, який свідчить про конвергентну тенденцію регіонального розвитку у період 2003–2010 рр. за показником поширеності алкоголізму;
- розрахунок загального коефіцієнта β -конвергенції у період з 2003 р. по 2010 р. свідчить про конвергентний розвиток регіонів за поширеністю алкоголізму. Зі швидкістю у 20 % ($v = 0,2048$) від початкового періоду (2003 р.) відбувалося зближення регіонів за рівнем поширеності алкоголізму. Така ж тенденція підтверджується і розрахованими показниками σ -конвергенції.

Таблиця 3.9

Показники β -конвергенції регіонів України за показником поширеності алкоголізму

Коефіцієнт	2004/2003 рр.	2005/2004 рр.	2006/2005 рр.	2007/2006 рр.
β	-0,0181	-0,0181	-0,0290	-0,0481
v	-0,0178	-0,0178	-0,0282	-0,0459
Коефіцієнт	2008/2007 рр.	2009/2008 рр.	2010/2009 рр.	2010/2003 рр.
β	-0,0460	-0,0277	-0,0397	-0,2531
v	-0,0440	-0,0270	-0,0382	-0,2048

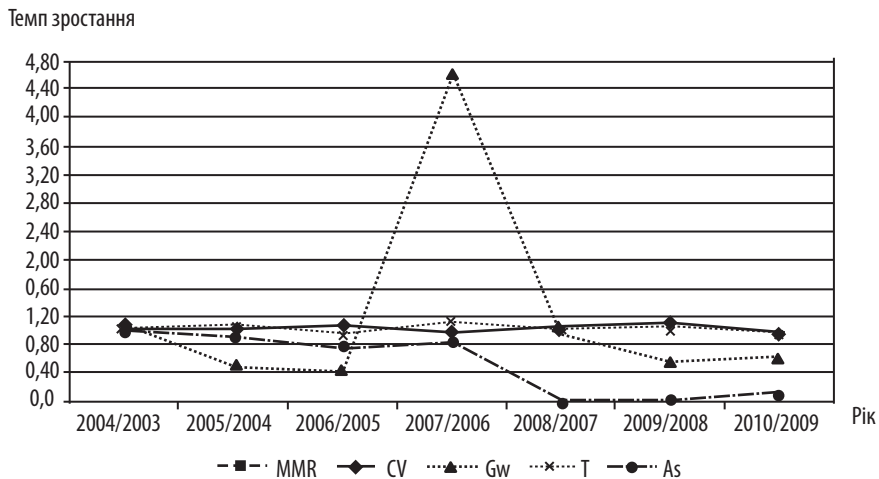
У *табл. 3.10* наведено результати розрахунку показників σ -конвергенції регіонів України за показником «Поширеність розладів психіки та поведінки» у період з 2003 до 2010 року.

Таблиця 3.10

Показники σ -конвергенції регіонів України за показником поширеності розладів психіки та поведінки

Рік	MMR	CV	Gw	T	As
2003	1,3545	8,71	0,1043	0,1616	-0,000130
2004	1,3545	8,71	0,1116	0,1602	-0,000130
2005	1,4397	8,99	0,0569	0,1626	-0,000118
2006	1,4621	9,36	0,0246	0,1559	-0,000094
2007	1,4346	9,23	0,1125	0,1684	-0,000081
2008	1,4584	9,96	0,1112	0,1662	0,002806
2009	1,4920	10,65	0,0632	0,1661	0,000057
2010	1,4731	10,34	0,0403	0,1549	0,000005

На рис. 3.15 наведена динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України за поширеністю розладів психіки та поведінки.

Рис. 3.15. Динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України за показником поширеності розладів психіки та поведінки

Згідно з отриманими результатами можна зробити висновок.

Динаміці усіх показників, які характеризують σ -конвергенцію, притаманний коливальний характер, в деяких спостерігаються стрибки у значеннях по регіонах України.

Показнику розмаху між максимальним та мінімальним значенням рівня поширеності розладів психіки та поведінки в Україні (коефіцієнт нерівності MMR) притаманні коливальні тенденції, але все ж таки спостерігається збільшення відмінностей між регіонами за кількістю випадків розладів психіки та поведінки.

Динаміка коефіцієнта варіації CV протягом 2003–2010 рр. незначна і також має коливальний характер. Значення коефіцієнта варіації знаходиться в межах 8–11 %, що становить половину граничного значення у 33 % [99, с. 91; 105, с. 21]. Це, в свою чергу, додатково до коефіцієнта нерівності MMR підтверджує, хоч і незначну, але неоднорідність регіонів України за поширеністю розладів психіки та поведінки.

Показники концентрації (коефіцієнт Джині Gw та індекс Тейла T) мають також коливальні тенденції. Максимальне значення цих показників спостерігалось в 2007 р., що свідчить про присутність нерівномірності розвитку регіонів в цей період. Різка зміна коефіцієнта Джині у 2009–2010 рр. свідчить про фор-

мування груп регіонів за певними значеннями досліджуваного показника, що підтверджується проміжними розрахунками (табл. И.4 додатка И). Коливання індексу Тейла незначні.

Коефіцієнт асиметрії A_s відображає характер розподілу кількості випадків розладів психіки та поведінки у регіонах. Аналіз динаміки значень коефіцієнта дозволяє стверджувати, що серед регіонів України існувала слабка лівостороння асиметрія в період до 2007 р. (оскільки значення коефіцієнта від'ємні і менші за 0,25 [178, с. 57]), а в період з 2008 р. – слабка правостороння асиметрія. Це можна інтерпретувати наступним чином: середнє значення показника розладів психіки та поведінки в країні відрізняється від значення цього показника у більшості регіонів, але у незначній мірі.

На підставі проведеного аналізу, можна стверджувати про існування конвергентно-дивергентних тенденцій. Оскільки значення розрахованих показників коливаються, показник варіації відображає збільшення варіабельності досліджуваних даних. Отже, у період 2003–2010 рр. регіонам України за значенням показника розладів психіки та поведінки властива нерівномірність розподілу. Перманентність ситуації з поширення розладів психіки та поведінки свідчить про недостатню ефективність дій з боку регіональної та державної влади стосовно боротьби з таким негативним соціально небезпечним явищем.

Аналіз результатів розрахунку абсолютної (неумовної) β -конвергенції за показником поширення розладів психіки та поведінки, наведених у табл. 3.11, дозволяє зробити такий висновок:

- динаміка зміни коефіцієнта β має чіткий нелінійний коливальний характер, що свідчить про нестійкі конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку у період 2003–2010 рр.

Таблиця 3.11

Показники β -конвергенції регіонів України за показником поширеності розладів психіки та поведінки

Коефіцієнт	2004/2003 рр.	2005/2004 рр.	2006/2005 рр.	2007/2006 рр.
β	0,0093	0,0093	0,0155	-0,3440
v	0,0094	0,0094	0,0157	-0,2618
Коефіцієнт	2008/2007 рр.	2009/2008 рр.	2010/2009 рр.	2010/2003 рр.
β	-0,2723	-0,0222	-0,0258	-0,0135
v	-0,2174	-0,0217	-0,0252	-0,0133

Так, у 2004–2006 рр. коефіцієнт $\beta > 0$, тобто спостерігається процес дивергенції – віддалення темпів розвитку регіонів. В інші роки спостерігається

конвергентний процес ($\beta < 0$). Особливо високе значення коефіцієнт β мав у 2007 р., що свідчить про різку нерівномірність поширеності кількості випадків розладів психіки та поведінки в цей період;

- розрахунок загального коефіцієнта β -конвергенції у період з 2003 р. по 2010 р. свідчить про конвергентний розвиток регіонів за значенням показника поширення розладів психіки та поведінки. Зі швидкістю у 1 % ($\nu = 0,0133$) у середньому від початкового періоду (2003 р.) відбувалося зближення регіонів за значенням досліджуваного показника. Отже, тенденції конвергентно-дивергентного характеру підтверджується на тлі розрахованих показників σ -конвергенції.

У табл. 3.12 наведено результати розрахунку показників σ -конвергенції регіонів України за «Кількістю засуджених» у період з 2003 до 2010 року.

Таблиця 3.12

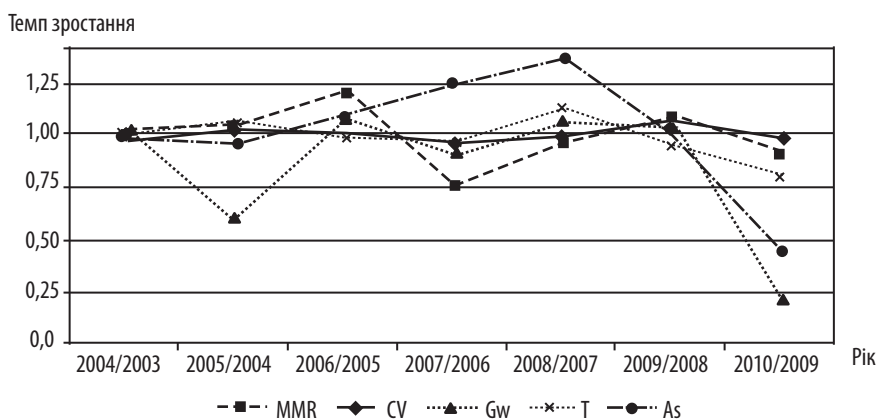
Показники σ -конвергенції регіонів України за кількістю засуджених

Рік	MMR	CV	Gw	T	As
2003	9,8062	64,99	0,2552	0,1082	0,0275
2004	9,8062	64,99	0,2615	0,1075	0,0275
2005	10,1974	66,10	0,1564	0,1115	0,0264
2006	12,4189	68,80	0,1681	0,1104	0,0284
2007	9,4762	66,47	0,1548	0,1069	0,0352
2008	9,2778	65,64	0,1626	0,1196	0,0478
2009	9,8824	66,56	0,1652	0,1147	0,0498
2010	9,0870	65,41	0,1355	0,0919	0,0217

На рис. 3.16 наведена динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України кількістю засуджених по всіх видах злочинів.

Динаміці усіх показників, які характеризують σ -конвергенцію, притаманний коливальний характер, що свідчить про нелінійність розвитку соціальних процесів у суспільстві.

Коефіцієнт нерівності MMR демонструє поступове збільшення відмінностей між регіонами за кількістю засуджених до 2006 р., а починаючи з 2007 р. ситуація набула порівняно сталого характеру. Можна констатувати, що відмінності між регіонами, які сформувалися до 2006 р., зберігалися і надалі без істотних зрушень.

Рис. 3.16. Динаміка темпів зростання показників σ -конвергенції регіонів України за кількістю засуджених

Згідно з отриманими результатами можна зробити висновок.

Динаміка коефіцієнта варіації CV протягом 2003–2010 рр. незначна і також має коливальний характер. Значення коефіцієнта варіації знаходиться на рівні 64–69 %, що вдвічі перевищує граничне значення у 33 % [99, с. 91; 105, с. 21]. Це, в свою чергу, додатково до коефіцієнта нерівності MMR підтверджує суттєву неоднорідність регіонів України за рівнем злочинності.

Динаміка коефіцієнта Джині Gw (рис. 3.16) демонструє наявність коливань кількості засуджених по регіонах протягом розглянутого періоду. Це є ще одним підтвердженням існування нелінійності характеру розвитку регіонів і наявності конвергентно-дивергентних тенденцій. Проміжні розрахунки коефіцієнта Джині (табл. И.5 додатка И) дозволяють простежити формування окремих груп по роках серед регіонів за кількістю засуджених. Найчисельнішою групою є група із низьким значенням показника засудженості. Склад груп по роках змінюється неістотно, що свідчить про збереження наявного розширення серед регіонів. Можна констатувати, що в регіонах, які щороку потрапляють у групу з високим показником злочинності, дії держави, спрямовані на вирішення даної проблеми, були неефективними.

Незначна динаміка та коливання індексу Тейла T додатково до коефіцієнта Джині свідчить про збереження міжрегіональної асиметрії за кількістю засуджених.

Аналіз динаміки значень коефіцієнта асиметрії As дозволяє стверджувати, що серед регіонів України існує слабка правостороння асиметрія (оскільки всі значення коефіцієнта додатні і менші за 0,25 [178, с. 57]), якій притаманний

коливальний характер. Таким чином, можна зробити висновок, що в окремих регіонах значення показника засудженості перевищує середній рівень в країні. Це, в свою чергу, вимагає активізації дій регіональної влади з вирішення існуючих проблем в цих регіонах.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати про існування конвергентно-дивергентних тенденцій у розвитку регіонів. Це підтверджується розрахованими показниками. Сформована неоднорідність розподілу регіонів за кількістю засуджених по роках змінювалась неістотно. Наявність у суспільстві стабільної деструктивної ситуації несе загрозу руйнування моральних та етичних цінностей, що в майбутньому призведе до занепаду української нації.

Аналіз результатів розрахунку абсолютної (неумовної) β -конвергенції за загальним показником засудженості в регіонах України, наведений у табл. 3.13, дозволяє зробити такий висновок:

- динаміка зміни коефіцієнта β має чіткий нелінійний коливальний характер, що свідчить про нестійкі конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку у період 2003–2010 рр. Так, до 2007 р. спостерігався процес дивергенції ($\beta > 0$) – формування розшарування регіонів за кількістю засуджених, а з 2007 р. спостерігається конвергентний процес – вирівнювання регіонів за значенням показника;
- розрахунок загального коефіцієнта β -конвергенції у період з 2003 р. по 2010 р. свідчить про конвергентний розвиток регіонів за значенням показника засудженості. Зі швидкістю у 3 % ($\nu = 0,0306$) у середньому від початкового періоду (2002 р.) відбувалося зближення регіонів за кількістю засуджених.

Таблиця 3.13

Показники β -конвергенції регіонів України за показником засудженості

Коефіцієнт	2004/2003 рр.	2005/2004 рр.	2006/2005 рр.	2007/2006 рр.
β	0,0081	0,0081	0,0104	-0,0355
ν	0,0082	0,0082	0,0105	-0,0343
Коефіцієнт	2008/2007 рр.	2009/2008 рр.	2010/2009 рр.	2010/2003 рр.
β	-0,0469	-0,0317	-0,0274	-0,0316
ν	-0,0448	-0,0307	-0,0267	-0,0306

Таким чином, проведене дослідження дозволило сформулювати такі загальні висновки:

1. Регіони України мають різний рівень та неоднакові темпи розвитку обраними напрямками: за показником захворюваності спостерігаються

тенденції до деструктивної σ -конвергенції, швидкість зближення 7 %; за показником розлучуваності спостерігається прогресуюча деструктивна σ -конвергенція та β -конвергенція зі швидкістю 6 % від початкового періоду; за показником поширеності алкоголізму спостерігаються тенденції до σ -конвергенції, швидкість зближення 20 %; за показником поширеності розладів психіки та поведінки спостерігається конвергентно-дивергентна тенденція із посиленням дивергентної, починаючи з 2009 р., спостерігалась β -конвергенція зі швидкістю 1 % від початкового періоду; за кількістю засуджених спостерігається конвергентно-дивергентна тенденція – спочатку формування розшарування регіонів за значенням даного показника, а надалі збереження цієї нерівномірності;

2. Конвергентно-дивергентні процеси регіонів України викликані нерівномірністю їх розвитку та носять деструктивний характер;
3. Загалом можна зробити висновок, що в процесі розвитку регіони мають тенденцію змінювати своє соціальне становище на гірше, а це, в свою чергу, призводить до підвищення їх однорідності, але провокує зниження загального розвитку країни;
4. Деструктивні конвергентно-дивергентні процеси в регіонах впливають на загальний розвиток держави, на благополуччя суспільства, та вимагають впровадження відповідних корегуючих заходів з боку регіональних та державних органів влади.

Відповідно до етапу М. 3.2 модуля М. 3 проаналізовано діючі цільові програми в Україні та Харківському регіоні, спрямовані на соціальний розвиток регіону, державного та регіонального рівня (табл. К.1 додатка К).

Загалом протягом розглянутого періоду було прийнято 95 законодавчих актів державного та регіонального значення [358; 361; 379]. З них 21 цільова соціальна програма державного рівня і 74 регіонального. В *табл. 3.14* наведено розподіл загальної сукупності цільових соціальних програм відповідно до компонент рівня життя населення, які забезпечуються у результаті реалізації цих програм.

З наведених у *табл. 3.14* даних можна зробити висновок, що найбільш законодавчо забезпеченими компонентами рівня життя населення були компоненти «Довгострокові цінності» (загальна кількість програм 35, з них 23 регіонального рівня, і 12 – державного) та «Соціальна інфраструктура» (загальна кількість програм 30, з них 24 регіонального рівня і 6 державного). Найменш забезпеченою виявилася компонента «Середовище проживання» (загальна кількість програм 7, з них 5 регіональні і 2 державні).

Таблиця 3.14

**Розподіл цільових соціальних програм по компонентах рівня життя населення,
що діяли у Харківському регіоні**

Компоненти рівня життя населення, які забезпечуються програмою	Кількість програм регіонального рівня	Кількість програм державного рівня	Загальна кількість прийнятих програм
Довгострокові цінності	23	12	35
Поточні потреби	18	1	19
Середовище проживання	5	2	7
Соціальна інфраструктура	24	6	30
Програми, що забезпечують загальний соціальний розвиток	4	–	4
Кількість прийнятих програм	74	21	95

За рівнем законодавчого забезпечення компоненти рівня життя населення можна розташувати таким чином: «Довгострокові цінності» – «Соціальна інфраструктура» – «Поточні потреби» – «Середовище проживання». Якщо порівняти ці результати із результатами розподілу регіонів на кластери (табл. 2.15, рис. 2.15 п. 2.3), коли компоненти показника рівня життя населення за рівнем розвитку для Харківського регіону були розташовані у такому порядку зменшення «Поточні потреби» – «Соціальна інфраструктура» – «Довгострокові цінності» – «Середовище проживання», то можна констатувати недостатній рівень законодавчої підтримки компонент «Поточні потреби» – «Середовище проживання». Недостатня законодавча увага до забезпечення останньої компоненти додатково погіршує її проблемне становище. На противагу цьому, компонента «Довгострокові цінності», незважаючи на найбільшу підтримку з боку законодавства, не досягає провідної позиції серед компонент. А з урахуванням результатів аналізу динаміки рангу Харківського регіону по компонентах рівня життя населення протягом 2003–2010 рр. (див. табл. 2.17 п. 2.3), можна стверджувати про стабільне погіршення компоненти «Довгострокові цінності».

Вищенаведені результати свідчать про неефективність впроваджених цільових соціальних програм або про їх неефективну реалізацію з боку виконавців, оскільки на тлі дії законодавчого забезпечення відбувається падіння розвитку Харківського регіону за рівнем компоненти «Довгострокові цінності».

Відповідно до етапу М. 3.3 модуля М.3 проведено аналіз цільових соціальних програм у розрізі визначених проблемних показників компоненти «Довгострокові цінності». В табл. 3.15 наведено розподіл цільових соціальних програм, які були спрямовані на забезпечення обраних показників компонент рівня

Таблиця 3.15
Перелік цільових соціальних програм, що діяли в Харківському регіоні протягом останнього десятиріччя, у розрізі показників компонентів рівня життя населення

Назва цільової соціальної програми	Термін дії програми								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010
1	2	3	4	5	6	7	8	9	9
Показник «Загальна захворюваність населення»									
Державний рівень									
Загальнодержавна комплексна програма «Цукровий діабет» на 1999–2007 роки	X	X	X	X	X	X	X		
Загальнодержавна програма профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні на 1999–2010 роки	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Державна програма розвитку трансплантації на 2002–2005 роки	X	X	X	X					
Загальнодержавна програма і централізовані заходи з імунопрофілактики населення	X	X	X	X	X				
Загальнодержавна програма «Централізовані заходи з лікування онкологічних хворих на 2002–2006 роки»	X	X	X	X	X				
Загальнодержавна програма профілактики та лікування стоматологічних захворювань на 2002–2007 роки	X	X	X	X	X	X	X		
Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року»					X	X	X	X	X
Державна цільова програма «Цукровий діабет» на 2009–2013 роки									X
Регіональний рівень									
Регіональна програма боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2002–2005 роки	X	X	X	X	X	X	X		
Програма розвитку донорства крові та її компонентів в Харківській області на 2002–2007 роки	X	X	X	X	X	X	X		
Обласна програма соціального захисту громадян, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи на 2005–2010 роки				X	X	X	X	X	X
Програма попередження і раннього виявлення природжених та спадкових хвороб на 2005–2010 роки				X	X	X	X	X	X

Продовження табл. 3.15

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Регіональна програма «Здорова мати – здорова дитина» на 2006–2010 роки					X	X	X	X
Показник «Загальний коефіцієнт розлучуваності»								
Державний рівень								
Загальнодержавна програма «Додаткові заходи щодо забезпечення виконання	X	X	X	X				
Національної програми «Діти України» на період до 2005 року»								
Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004–2008 роки			X	X	X	X	X	X
Регіональний рівень								
Обласна Програма подолання дитячої безпритульності і бездомності на 2006 – 2010 роки					X	X	X	X
Комплексна цільова програма «Молодь Харківщини» на 2006–2008 рр.					X	X	X	X
Обласна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на 2008-2010 рр.							X	X
Обласна програма підтримки сім'ї на період до 2010 р.							X	X
Показник «Поширеність алкоголізму серед населення»								
-	-	-	-	-	-	-	-	-
Державний рівень								
Регіональний рівень								
Показник «Поширеність розладів психіки та поведінки»								
-	-	-	-	-	-	-	-	-
Державний рівень								
Регіональний рівень								
-	-	-	-	-	-	-	-	-
Показник «Кількість засуджених»								
-	-	-	-	-	-	-	-	-

Закінчення табл. 3.15

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Державний рівень								
Загальнодержавна комплексна програма основних організаційних та проектних заходів щодо профілактики та попередження злочинності, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів	X	X	X	X	X	X	X	X
Регіональний рівень								
Обласна програма протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та поширенню наркоманії на 2003–2010 роки		X	X	X	X	X	X	X
Обласна програма соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, на 2005–2006 рр.				X	X			

життя населення в Харківському регіоні. Аналіз даних свідчить, що абсолютно не забезпеченими і поза увагою органів влади залишилися проблеми поширеності алкоголізму серед населення та розладів психіки та поведінки. Найбільшу комплексну державну та регіональну підтримку мала сфера охорони здоров'я.

Стосовно ситуації із розлученнями в регіоні, то регулювання її з боку державних та регіональних органів влади носить скоріш непрямий характер, оскільки прийняті цільові соціальні програми спрямовані на підтримку молоді та дітей загалом, а не на стимулювання створення сім'ї та укріплення шлюбних відносин. З огляду на кількість прийнятих програм у сфері протидії поширенню злочинності, можна казати про їх недостатність.

Відповідно до етапу М. 3.4 модуля М.3 з урахуванням отриманих попередніх результатів охарактеризовано ситуацію в регіоні, яка склалася по кожному із показників, і визначено сценарії подальших дій згідно з рис. 3.9.

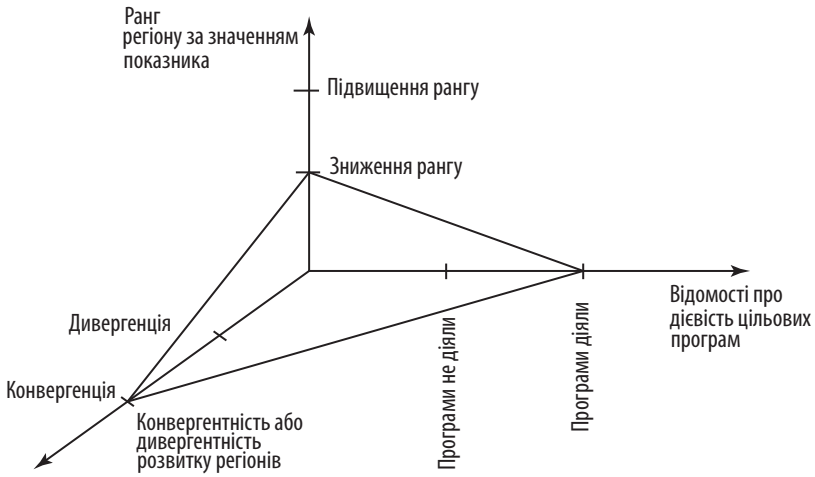
Згідно з результатами аналізу діючих цільових соціальних програм в Харківському регіоні, конвергентно-дивергентних тенденцій соціального розвитку регіонів України та динаміки та напрямку зміни рангу Харківського регіону серед інших за показником захворюваності серед населення (рис. 3.17), ситуацію в регіоні протягом 2002–2010 рр. можна охарактеризувати таким чином:

- 1) цільові соціальні програми, спрямовані на регулювання сфери охорони здоров'я, протягом зазначеного періоду діяли;
- 2) загалом спостерігалася конвергенція регіонів України за значенням даного показника;
- 3) ранг Харківського регіону за значенням показника знижувався, відповідно кількість хворих по роках збільшувалася.

На рис. 3.18 поєднано результати дослідження діючих цільових соціальних програм в Харківському регіоні, конвергентно-дивергентних тенденцій соціального розвитку регіонів України та динаміки та напрямку зміни рангу Харківського регіону серед інших за показником розлучуваності серед населення.

Ситуацію в регіоні протягом 2002–2010 рр. можна охарактеризувати таким чином:

- 1) цільові соціальні програми, спрямовані на підтримку інституту сім'ї, протягом зазначеного періоду діяли;
- 2) загалом спостерігалася конвергенція регіонів України за значенням даного показника;
- 3) ранг Харківського регіону за значенням показника знижувався, відповідно кількість розлучень по роках збільшувалася.

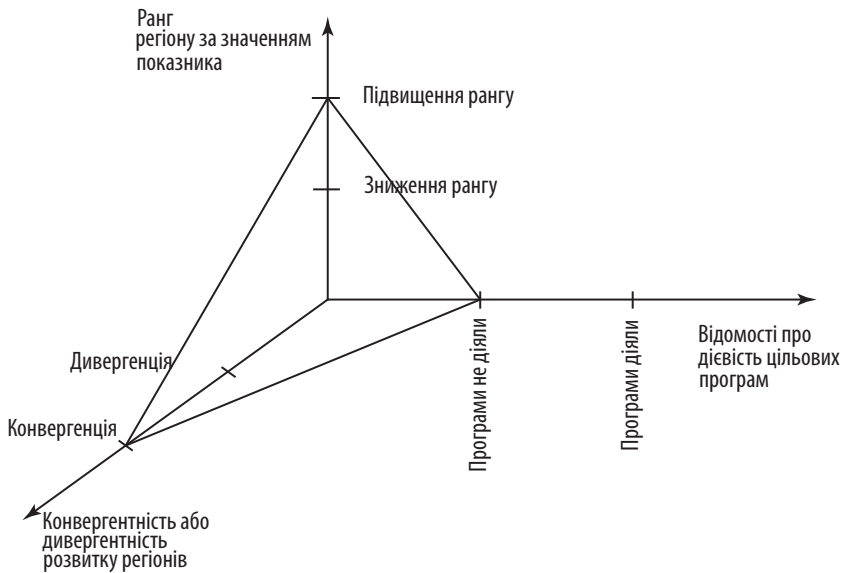

Рис. 3.17. Оцінка ситуації із захворюваності населення Харківського регіону в тривимірному просторі ознак

Рис. 3.18. Оцінка ситуації із кількістю розлучень у Харківському регіоні у тривимірному просторі ознак

На рис. 3.19 поєднано результати дослідження по Харківському регіону за показником поширеності алкоголізму серед населення.

Рис. 3.19. Оцінка ситуації з поширення алкоголізму серед населення Харківського регіону в тривимірному просторі ознак

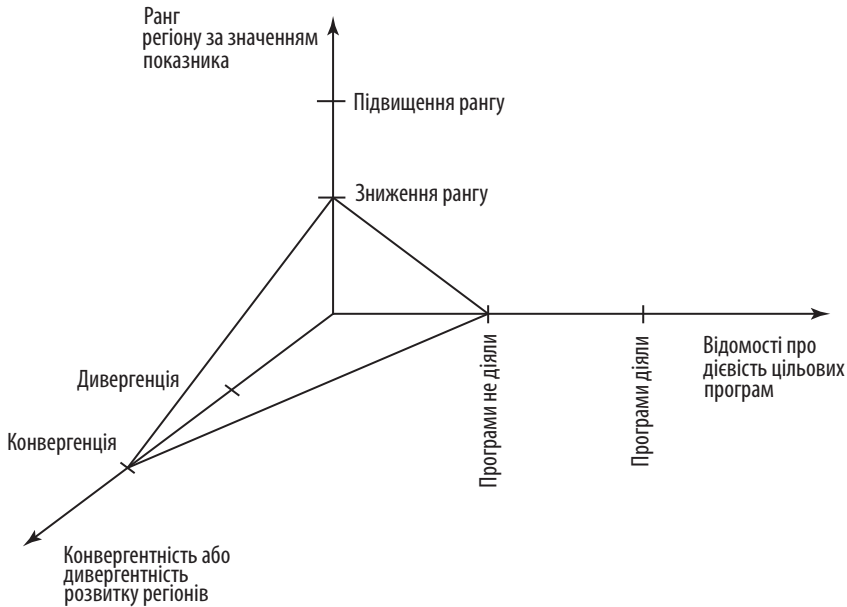
Згідно з рис. 3.19, ситуацію із поширеності алкоголізму серед населення в Харківському регіоні, яка склалася протягом 2002–2010 рр., можна охарактеризувати таким чином:

- 1) цільові соціальні програми, спрямовані на протидію даному явищу, протягом зазначеного періоду не діяли;
- 2) загалом спостерігалася конвергенція регіонів України за значенням даного показника;
- 3) ранг Харківського регіону за значенням показника підвищувався, відповідно кількість випадків алкоголізму серед населення зменшувалася.

На рис. 3.20 поєднано результати дослідження діючих цільових соціальних програм в Харківському регіоні, конвергентно-дивергентних тенденцій соціального розвитку регіонів України та динаміки та напряму зміни рангу Харківського регіону серед інших за показником поширеності розладів психіки та поведінки серед населення.

Згідно з рис. 3.20, ситуацію із поширеності розладів психіки та поведінки серед населення в Харківському регіоні, яка склалася протягом 2002–2010 рр., можна охарактеризувати таким чином:

- 1) цільові соціальні програми, спрямовані на протидію даному явищу, протягом зазначеного періоду не діяли;
- 2) загалом спостерігалася конвергенція регіонів України за значенням даного показника;
- 3) ранг Харківського регіону за значенням показника знижувався, відповідно кількість випадків явища серед населення зростала.

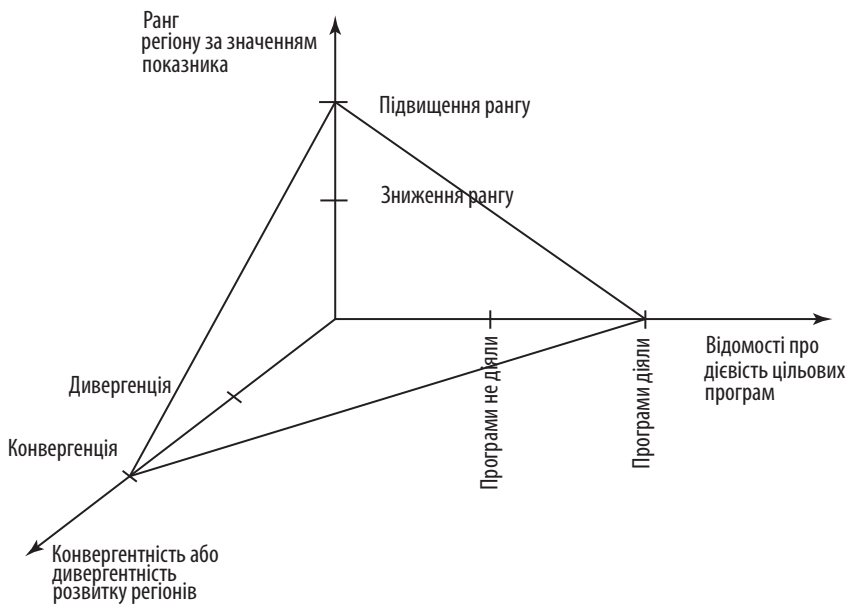

Рис. 3.20. Оцінка ситуації поширення розладів психіки та поведінки серед населення Харківського регіону в тривимірному просторі ознак

На рис. 3.21 поєднано результати дослідження діючих цільових соціальних програм в Харківському регіоні, конвергентно-дивергентних тенденцій соціального розвитку регіонів України та динаміки та напряму зміни рангу Харківського регіону серед інших за показником засудженості.

Згідно з рис. 3.21, ситуацію із кількістю засуджених в Харківському регіоні, яка склалася протягом 2002–2010 рр., можна охарактеризувати таким чином:

- 1) цільові соціальні програми, спрямовані на попередження негативного соціального явища, протягом зазначеного періоду діяли;
- 2) загалом спостерігалася конвергенція регіонів України за значенням даного показника;
- 3) ранг Харківського регіону за значенням показника підвищувався, відповідно кількість випадків злочинів по роках зменшувалася.

Рис. 3.21. Оцінка ситуації із кількістю засуджених серед населення Харківського регіону в тривимірному просторі ознак

В табл. 3.16 поєднано результати аналізу групи зазначених показників та охарактеризовано відповідні ситуації в регіоні (відповідно до сценарію соціального розвитку регіонів, наведеного на рис. 3.9).

Таблиця 3.16

Характеристика ситуації в Харківському регіоні, що склалися за значенням досліджуваних показників

Показник	№ ситуації згідно зі сценарієм розвитку регіону	Сутність дій
1	2	3
«Загальна захворюваність населення»	1	Неефективно діюча програма на тлі загального погіршення становища в регіонах, яка призвела до падіння рангу досліджуваного регіону
«Загальний коефіцієнт розлучуваності»	1	Неефективно діюча програма на тлі загального погіршення становища в регіонах, яка призвела до падіння рангу досліджуваного регіону
«Поширеність алкоголізму серед населення»	4	Загальна позитивна динаміка в розвитку регіонів, поступова стабілізація та вихід на одну траєкторію руху. Однак для збереження таких тенденцій необхідне впровадження програм підтримки та стимулювання

Закінчення табл. 3.16

1	2	3
«Поширеність розладів психіки та поведінки серед населення»	2	Необхідне негайне втручання, відбувається падіння показників у досліджуваному регіоні на тлі урядової бездіяльності та загального погіршення проблеми в регіонах
«Кількість засуджених»	3	Діє цільова програма на тлі загального покращення становища в регіонах. Відповідно є ефективною. Необхідне подальше стимулювання та підтримка регіонів

На підставі результатів, наведених у табл. 3.16, можна сформулювати такі висновки відносно регулювання ситуації в Харківському регіоні у напрямку визначених показників.

У першу чергу, негайно необхідна розробка комплексу цільових соціальних програм, які будуть спрямовані на подолання проблеми поширеності розладів психіки та поведінки серед населення. Оскільки ця проблема набуває поширеності в регіоні і за досліджуваний період не була розглянута в цільових програмах ні регіонального, ні державного рівня.

По-друге, потребують коригування цільові соціальні програми, спрямовані на подолання захворюваності серед населення та скорочення кількості розлучень, оскільки, незважаючи на впроваджені та діючі цільові соціальні програми, ситуація із захворюваністю населення та послабленням родинних зв'язків продовжує поширюватися. А той факт, що ця ситуація характерна для всіх регіонів України, свідчить про неефективну дію або реалізацію цих програм. Відповідно необхідно відкоригувати зміст та спрямованість існуючих програм, розробити нові, які будуть спрямовані на раніше неохоплені аспекти, а також проводити детальний моніторинг процесу реалізації цільових соціальних програм в регіонах.

По-третьє, необхідно контролювати ситуацію поширення алкоголізму серед населення. Незважаючи на покращення рангу Харківського регіону за рівнем явища, відсутність законодавчого забезпечення перетворить позитивний результат на перманентний та призведе з часом до неконтрольованого поширення алкоголізму.

По-четверте, необхідна розробка цільових соціальних програм, які б були спрямовані на стимулювання та підтримку позитивних тенденцій в регіоні, зокрема, це стосується проблеми подолання злочинності серед населення. Програми протягом досліджуваного періоду діяли, ситуація змінювалася на краще, але без жорсткого контролю цієї ситуації та впровадження відповідних заходів підтримки, подолання даного явища неможливе.

Таким чином, пріоритети державного втручання в регулювання соціальних питань в Харківському регіоні шляхом впровадження цільових соціальних програм можна розташувати таким чином:

- 1) сфера охорони здоров'я, а саме питання захворюваності на розлади психіки та поведінки;
- 2) сфера охорони здоров'я, а саме питання загальної захворюваності населення, а також питання щодо підтримки сім'ї та молоді;
- 3) сфера охорони здоров'я, а саме питання захворюваності на алкоголізм;
- 4) питання щодо подолання злочинності та підтримки і соціальної адаптації колишніх в'язнів.

ВИСНОВКИ

Недостатня обґрунтованість і непослідовність кроків у процесі ринкової трансформації економіки України, відсутність чіткого бачення української моделі соціально-орієнтованої економіки обумовили значні соціальні диспропорції та деформації у суспільстві. Регіональний соціальний розвиток країни протягом останніх років характеризується значним рівнем диференціації. Через нерозробленість чіткої концепції соціальної політики соціальні процеси набули малокерованого характеру. Тому особливо гостро стоїть питання формування цілісної, скоординованої та ефективної соціальної політики, яка була б спрямована на вирішення першочергових соціальних проблем і сприяла б зменшенню міжрегіональної диференціації.

Проведене дослідження, результати якого висвітлені в монографії, та яке спрямоване на розроблення теоретичних та методичних рекомендацій щодо формування та реалізації соціальної політики в регіонах України з урахуванням нерівномірності їх розвитку та основних соціальних проблем, дозволило зробити такі висновки:

1. Співставлення України з іншими країнами світу за показниками рівня та якості життя населення, що використовуються в світовій практиці, продемонструвало наявність суттєвих проблем у цій сфері, а також подальше погіршення ситуації. На основі динаміки розрахованої варіабельності соціальних індикаторів було виявлено, що соціальному розвитку регіонів України характерний середній та високий ступінь диференціації. Доведено, що у цих умовах необхідне удосконалення механізму формування такої соціальної політики, яка би враховувала проблеми та особливості розвитку регіонів, а також міжрегіональні диспропорції соціального розвитку.

2. Враховуючи розбіжність поглядів вчених та практиків на роль та місце соціальної політики, було проведено аналіз її сутності та на основі контент-аналізу обґрунтовано, що поняття «соціальна політика» доцільно трактувати як систему регулятивних заходів і дій державних та суспільних суб'єктів, спрямованих на розвиток людини, забезпечення її інтересів і добробуту, підвищення рівня життя.

3. Соціальну політику розглянуто з точки зору системного підходу, що дозволило структурувати основні її складові елементи; проаналізувати механізми її формування та реалізації, визначити основні проблеми, що потребують вирішення, а також удосконалити класифікацію її функцій шляхом обґрунтування

нової класифікаційної ознаки, а саме: «відповідно до ієрархії потреб людини», яка дозволяє сконцентрувати увагу при формуванні заходів держави на людині. Проаналізовано розвиток засад законодавчого регулювання соціальної політики по зменшенню диференціації соціального розвитку регіонів за роки незалежності України та визначено їх недоліки.

4. Доведено, що узагальнюючим показником ефективності політики держави в соціальній сфері є показник рівня життя населення, та обґрунтовано, що ефективним інструментом вирішення проблем соціального розвитку регіонів та реалізації державної політики є цільове програмування, яке передбачає розробку цільових соціальних програм регіонального та державного рівня. З урахуванням цього розроблено методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів країни, що складається з трьох основних модулів: оцінки рівня життя населення регіонів країни, діагностики рівня життя населення регіонів країни та формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку.

5. Запропоновано методичне забезпечення оцінки рівня життя населення в регіонах України, в основу якого покладено чотирьохрівневу структуру розрахунку інтегрального показника рівня життя населення, який складається з чотирьох компонент: «Довгострокові цінності», «Поточні потреби», «Середовище проживання», «Соціальна інфраструктура», а також з елементів і часткових показників, які характеризують ці компоненти, що дало змогу комплексно визначити рівень соціального розвитку регіонів України за останні вісім років. Визначені ранги регіонів України та їх динаміка за значенням показника рівня життя населення та його складовими компонентами і елементами дозволили зробити висновок про наявність великих розбіжностей у їх значеннях як по окремо взятому регіону по роках, так і по регіонах між собою, та наявність суттєвих коливань у соціальному розвитку регіонів. Найбільші диспропорції в розвитку регіонів України отримані за значенням компоненти «Соціальна інфраструктура», на другому місці – компоненти «Довгострокові цінності». Визначено, що вся сукупність регіонів України має середній або високий рівень неоднорідності та диспропорцій у соціальному розвитку, що підтверджено розрахунками коефіцієнта варіації.

6. Розроблений методичний підхід до діагностики рівня життя населення, який базується на кластеризації регіонів за компонентами рівня життя населення та ідентифікації проблемних для регіону компонент, елементів і показників, дозволив визначити особливості соціального розвитку регіонів кожного з чотирьох отриманих кластерів, ідентифіковано проблемні компоненти, елемен-

ти та часткові показники, що, в свою чергу, дозволило зробити обґрунтований вибір пріоритетних напрямів формування державних і регіональних цільових соціальних програм.

Для Харківського регіону було визначено, що першочергового запровадження корегувальних заходів потребує ситуація із захворюваністю населення; наступною – ситуація поширення розладів психіки та поведінки; потім потребує корегування ситуація із кількістю розлучень в регіоні, тобто необхідно провести заходи з підтримки інституту сім'ї; незважаючи на тимчасові позитивні зрушення, продовжує потребувати уваги з боку держави ситуація зі збільшення кількості засуджених по регіону.

7. Запропонований механізм формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації соціального розвитку регіонів дозволив оцінити міжрегіональну диференціацію в Україні на базі показників σ - і β -конвергенції. Виявлено, що регіони України мають різний рівень і неоднакові темпи розвитку за обраними проблемними показниками; конвергентно-дивергентні процеси в них викликані нерівномірністю їх розвитку та носять деструктивний характер; в процесі розвитку регіони мають тенденцію змінювати своє соціальне становище на гірше, а це, в свою чергу, призводить до підвищення їх однорідності, але провокує зниження загального рівня розвитку країни.

Проведена оцінка ефективності реалізації наявного комплексу діючих цільових програм на прикладі Харківського регіону дала можливість запропонувати рекомендації щодо напрямів удосконалення соціальної політики в регіоні шляхом їх корекції з урахуванням конвергентно-дивергентних тенденцій розвитку регіону

ЛІТЕРАТУРА

---

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до публ.: <http://zakon.rada.gov.ua/>

2. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

3. Закон України «Про благодійництво і благодійні організації» від 16.09.1997 р. № 531/97-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо соціального захисту населення, яке проживає в зонах спостереження» від 05.10.2006 р. № 232-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=232-16&c=1>

5. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=621-2003-%EF>

6. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1621-15>.

7. Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» від 20.05.2010 р. № 2278-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2278-17>

8. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>

9. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

10. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

11. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. № 2623-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2623-15>

12. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 р. № 2818-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2818-17>

13. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 12640-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

14. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 р. № 966-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

15. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 р. № 2862-17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2862-17>

16. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

17. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. № 2850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15>

18. Указ Президента України «Про концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341/2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=341%2F2001&c=1>

19. Указ Президента України «Про основні напрями діяльності органів державної виконавчої влади України щодо реалізації підсумкових документів Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні в інтересах соціального розвитку» від 26.03.1996 р. № 217/96. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

20. Указ Президента «Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки» від 18.10.1997 р. № 1166-97. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

21. Указ Президента «Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року» від 24.05.2000 р. № 717/2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

22. Указ Президента України «Про Стратегію подолання бідності» від 15.08.2001 р. № 637/2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

23. Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей» від 05.05.2008 р. № 411/2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

24. Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» від 26.02.2010 р. № 274. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=274%2F2010>.

25. Указ Президента України «Про Положення Про Міністерство соціальної політики України» від 14.07.2011 р. № 389/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=389%2F2011>

26. Послання Президента України «Україна: поступ у XXI ст. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр.» від 23.02.2000 р. № 276а/2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

27. Послання Президента України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки» від 30.04.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

28. Стратегія Президента України «Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» від 28.04.2004 р. № 493/2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

29. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0004100-10>

30. Постанова ВРУ «Про доповідь Президента України «Про основні засади економічної та соціальної політики» від 19.10.1994 р. № 216/94-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

31. Постанова ВРУ «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

32. Постанова ВРУ «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

33. Постанова ВРУ «Про деякі питання вдосконалення системи надання державних соціальних послуг населенню на місцевому рівні» від 17.11.2005 р. № 3117-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

34. Постанова ВРУ «Про Основні напрями бюджетної політики на 2012 рік» від 13.05.2011 р. № 3358-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3358-17>

35. Постанова КМУ «Про заходи щодо реалізації у 1998–2000 рр. Основних напрямів соціальної політики» від 02.04.1998 р. № 422. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

36. Постанова КМУ «Про додаткові заходи щодо реалізації окремих положень Основних напрямів соціальної політики» від 29.04.1999 р. № 727. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

37. Постанова КМУ «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів» від 20.05.2009 р. № 476. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

38. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 р. № 106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=106-2007-%EF>

39. Постанова КМУ «Про розроблення прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» від 26.04.2003 р. № 621 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=621-2003-%EF/>

40. Постанова КМУ «Про затвердження заходів, спрямованих на реалізацію у 2001 році Основних напрямів соціальної політики на період до 2004 року» від 31.08.2000 р. № 1370. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

41. Постанова КМУ «Про Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2002-2006 роки» від 25.10.2002 р. № 1586. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

42. Постанова КМУ «Про Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2006 рік» від 15.09.2005 р. № 927. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

43. Постанова КМУ «Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року» від 24.06.2006 р. № 879. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

44. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21.07.2006 р. № 1001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

45. Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року» від 31.08.2011 р. № 1057. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-2011-%EF>

46. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в АРК і обласного значення для визнання територій депресивними» від 24.06.2006 р. № 860. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=860-2006-%EF>

47. Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів, спрямованих на реалізацію у 2002 році Основних напрямів соціальної політики на період до 2004 року» від 21.08.2001 р. № 380-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

48. Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів, спрямованих на реалізацію у 2003 році Основних напрямів соціальної політики на період до 2004 року» від 09.09.2002 р. № 518-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

49. Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів з оперативного розв'язання проблем, що стримують соціально-економічний розвиток регіонів» від 03.08.2005 р. № 308-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

50. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» від 04.10.2006 р. № 504-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

51. Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів щодо забезпечення економічного і соціального розвитку України у 2002 році» від 15.03.2002 р. № 138-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

52. Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів щодо реалізації в 2003 році другого етапу Стратегії подолання бідності» від 29.01.2003 р. № 41-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

53. Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів на 2010 рік щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 29.09.2010 р. № 891-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

54. Розпорядження КМУ «Питання організації підготовки проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 р.» від

21.03.2011 р. № 219-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=219-2011-%F0>

55. Програма КМУ «Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків» від 16.01.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

56. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження методичних рекомендацій щодо порядку розробки регіональних програм моніторингу і звітності про їх виконання» від 04. 12. 2006 року № 367. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

57. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» від 29.07. 2002 року № 224. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

58. Угода Мінпраці Україна, Російська Федерація «Угода між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці та соціального розвитку Російської Федерації про співробітництво в соціально-трудовій сфері» від 07.03.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

59. Угода Мінпраці України «Угода між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці, соціальних справ і сім'ї Словацької Республіки про співробітництво у сфері праці, зайнятості та соціальної політики» від 11.06.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

60. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва. – К.: Держпідприємство Мінекономіки, 2004. – 24 с.

61. Наказ Державного Комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва «Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва» від 04.06.2008 № 67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyiv-obl.gov.ua/Docs/Metodichni.pdf>.

62. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України. – К.: Державний комітет статистики України, Рада по вивченню продуктивних сил НАН України, 2001. – 32 с.

63. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: оптимальна модель / [за заг. ред. О. І. Соскіна]. – К.: Видавництво «Інститут трансформації суспільства», 2007. – 288 с.

64. Айвазян С. А. Методы эконометрики / С. А. Айвазян. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 512 с.
65. Алексахина С. В. Прикладной статистический анализ данных. Теория. Компьютерная обработка. Области применения / С. В. Алексахина, А. В. Балдина, А. Б. Николаева, В. Ю. Струганова. – М.: ПРИОР, 2002. – 688 с.
66. Амоша О. Забезпечення розвитку соціально-трудомих відносин в Україні / О. Амоша // Журнал європейської економіки. – 2002. – № 2 (Том 1). – С. 175–184.
67. Амоша О. І. Програмно-цільовий метод бюджетного процесу / О. І. Амоша, М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко. – К.: НДФІ, 2004. – 368 с.
68. Амоша О. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України / О. Амоша, О. Новікова // Журнал європейської економіки. – 2005. – № 2 (Том 4). – С. 173–184.
69. Антоненко О. І. Розвиток системи соціального захисту населення регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / О. І. Антоненко. – Одеса, 2006. – 22 с.
70. Аровіна М. П. Структурування державної соціальної політики в регіоні як основа її ефективності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізм державного управління» / М. П. Аровіна. – Донецьк, 2005. – 21 с.
71. Артеменко В. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В. Артеменко // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 90–97.
72. Афанасьєв А. О. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / А. О. Афанасьєв, Є. Ю. Кузькін. – Харків: ХНЕУ, 2005. – 94 с.
73. Баланда А. Л. Проблеми формування та розвитку неформального сектору ринку праці в Україні / А. Л. Баланда, Е. М. Лібанова // Україна: аспекти праці. – 1998. – № 1-2. – С. 37.
74. Баркер Р. Словарь социальной работы / Р. Баркер. – М.: Союз, 1994. – 359 с.
75. Барсуков А. В. Регіональна соціальна політика: інформаційне забезпечення її формування та реалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / А. В. Барсуков. – Львів, 2006. – 24 с.
76. Беяева Л. А. Уровень и качество жизни. Проблемы измерения и интерпретации / Л. А. Беяева // Социологические исследования, 2009. – № 1. – С. 33–42.

77. Білоусова Т. П. Основи наукових досліджень: навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / Т. П. Білоусова, Ю. О. Маркітантов. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, 2004. – 119 с.

78. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підруч. [для бакалаврів, магістрантів і аспірантів екон. спец. вищ. навч. закл. освіти] / М. Т. Білуха. – К.: АБУ, 2002. – 479 с.

79. Біттер О. А. Розвиток сільського господарства і рівень життя сільського населення Карпатського регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. А. Біттер. – Львів, 2008. – 37 с.

80. Бова А. Корупція в контексті політичного і соціально-економічного розвитку (деякі глобальні та регіональні тенденції) / А. Бова // Економічний часопис – XXI. – 2003. – № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: <http://soskin.info/>

81. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс] / [гл. ред. Ю. М. Шмидт]. – М.: «Советская энциклопедия», 1969-1978. – Режим доступа к публ.: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/bse/>

82. Бондаренко Ю. М. Державне управління соціальним захистом населення в умовах європейської інтеграції України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.02. «Механізм державного управління» / Ю. М. Бондаренко. – Запоріжжя, 2008. – 23 с.

83. Борейко В. І. Державне регулювання соціально-економічного розвитку України (теорія, методологія, механізми): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В. І. Борейко. – Львів, 2010. – 41 с.

84. Буянова Л. Н. Статистическая обработка данных в среде Statgraphics Plus for Windows / Л. Н. Буянова, Т. И. Полянская, В. М. Полянский. – Спб.: СПГУВК, 2001. – 134 с.

85. Бюджетне фінансування соціальних стандартів та послуг: навч. посіб. / [Н. М. Деєва, В. М. Семенюк, В. В. Чернигіна та ін.]; за ред. Н. М. Деєва. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – 99 с.

86. Валіков В. П. Організаційно-економічний механізм забезпечення соціальної стабільності в регіоні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / В. П. Валіков. – Дніпропетровськ, 2004. – 20 с.

87. Василенко П. М. Соціальна термінологія: словник-довідник / П. М. Василенко, В. С. Васильченко, В. М. Галицький, П. В. Швець. – К.: Знання України, 2007. – 367 с.

88. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2002 р.: статистичний бюлетень / ДКСУ/ відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2002 р. – 43 с.

89. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2003 р.: статистичний бюлетень / ДКСУ / відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2003 р. – 43 с.

90. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2004 р.: статистичний бюлетень / ДКСУ / відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2004 р. – 43 с.

91. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2005 р.: статистичний бюлетень / ДКСУ / відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2005 р. – 43 с.

92. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2006 р.: статистичний бюлетень / ДКСУ / відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2006 р. – 43 с.

93. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2007 р.: статистичний бюлетень / ДКСУ / відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2007 р. – 43 с.

94. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2008 р.: статистичний бюлетень / ДКСУ / відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2008 р. – 43 с.

95. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2009 р.: статистичний бюлетень / ДКСУ / відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2009 р. – 43 с.

96. Внукова Н. М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики: монографія / Н. М. Внукова, А. В. Смоляк. – Харків: ВД «ИНЖЕК», 2006. – 184 с.

97. Внукова Н. М. Овердрафт: теоретичні основи визначення / Н. М. Внукова, О. В. Мовчан. – Х.: ХДЕУ, 2003. – 19 с.

98. Ганслі Т. М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Т. М. Ганслі. – К.: Основи, 1996. – 238 с.

99. Гейман О. А. Нелинейность экономики и неравномерность развития регионов: [монография] / О. А. Гейман. – Х.: ФЛП Либуркина Л. М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. – 428 с.

100. Гнибіденко І. Ф. Вплив соціально-економічної політики на соціальну безпеку та рівень життя населення України / І. Ф. Гнибіденко // Демографія та соціальна економіка. – 2006. – № 2. – С. 124–135.

101. Гончарова С. Ю. Соціальна політика: навч. посіб. / С. Ю. Гончарова, І. П. Отенко. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2003. – 200 с.
102. Гончарук Л. Я. Ефективність соціальної політики в умовах ринкових перетворень: проблеми соціалізації економічного розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Л. Я. Гончарук. – Львів, 2001. – 16 с.
103. Горбатов В. М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса / В. М. Горбатов. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2006. – 591 с.
104. Горбатов В. М. Уровень и качество жизни населения Автономной Республики Крым: монография / В. М. Горбатов, Н. А. Кизим, В. С. Пономаренко. – Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 240 с.
105. Гриценко С. В. Статистическая оценка уровня социально-экономического развития муниципальных образований (на примере муниципальных районов Воронежской области): автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / С. В. Гриценко. – Воронеж, 2009. – 24 с.
106. Гурьев В. И. Основы социальной статистики: методы, система показателей, анализ / В. И. Гурьев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 176 с.
107. Давидюк О. О. Адресна соціальна допомога як складова соціальної політики: теоретичні та методичні підходи / О. О. Давидюк, Л. І. Ільчук. – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/>
108. Демографічний щорічник «Населення України» 2002 р. / ДКСУ/ відп. за вип. Н. П. Павленко. – К., 2002 р. – 334 с.
109. Демографічний щорічник «Населення України» 2003 р. / ДКСУ/ відп. за вип. Н. П. Павленко. – К., 2003 р. – 334 с.
110. Демографічний щорічник «Населення України» 2004 р. / ДКСУ/ відп. за вип. Н. П. Павленко. – К., 2004 р. – 364 с.
111. Демографічний щорічник «Населення України» 2005 р. / ДКСУ/ відп. за вип. Н. П. Павленко. – К., 2005 р. – 408 с.
112. Демографічний щорічник «Населення України» 2006 р. / ДКСУ/ відп. за вип. Н. П. Павленко. – К., 2006 р. – 412 с.
113. Демографічні дослідження: міжвід. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Стешенко. – К.: НАН України, Ін-т економіки, 2003. – 301 с.
114. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері / [за ред. В. М. Гейця]. – К.: Наукова думка, 2008. – 381 с.

115. Дікон Б. Глобальна соціальна політика / Б. Дікон, П. Стабс, М. Халс; пер. з англ. А. Олійник. – К.: Основи, 1999. – 346 с.

116. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория: [монография] / Л. И. Дмитриченко. – Донецк: УкрНТЭК, 2001. – 329 с.

117. Долішній М. І. Регіональна політика: методологія, методи, практика / М. І. Долішній, П. Ю. Беленький, В. Я. Бідак. – Львів, 2001. – 714 с.

118. Доронін О. Д. Соціальна політика як засіб системного забезпечення демократичних реформ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / О. Д. Доронін. – Одеса, 2004. – 18 с.

119. Дороніна М. С. Технологія соціально-економічних наукових досліджень (схеми та приклади): [навч. посіб.] / М. С. Дороніна. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 120 с.

120. Дубсон Б. И. Буржуазная доктрина «качества жизни» / Б. И. Дубсон. – М.: Знание, 1979. – 64 с.

121. Есина Е. И. Эффективность программно-целевого метода финансирования при обеспечении экологической безопасности / Е. И. Есина. – Режим доступу: <http://finis.rsue.ru/2008-1/2008-1.pdf>.

122. Жеребин В. М. Уровень жизни населения / В. М. Жеребин, А. Н. Романов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 592 с.

123. Злупко С. М. Економічна думка України (від давнини до сучасності) / С. М. Злупко. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 496 с.

124. Иванов Ю. И. К вопросу об исчислении и анализе показателей человеческого развития в регионах России / Ю. И. Иванов, А. А. Саградов // Вопросы статистики. – 2001. – № 2. – С. 23–26.

125. Иодчин А. А. Эконометрическое моделирование межрегиональной конвергенции в России: автореф. дис. на присвоение науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.13 «Математические и инструментальные методы экономики» / А. А. Иодчин. – Москва, 2007 – 27 с.

126. Ільчук А. І. Концепція соціальної держави в Україні (проект) / А. І. Ільчук, А. В. Сивак, А. В. Супрунеко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/>

127. Капицын В. М. Социальная политика и право: сущность и взаимозависимости / В. М. Капицын // Российский журнал социальной работы. – 1998. – № 8. – С. 22.

128. Кизим М. О. Аналіз теоретичних передумов нерівномірності розвитку регіональних утворень у рамках концепції конвергенції [Електронний ресурс] / М. О. Кизим, О. А. Гейман. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Modre/2008_2/2.pdf

129. Кизим М. О. Рівень і якість життя населення України: [монографія] / М. О. Кизим, В. С. Пономаренко, Ф. В. Узунов. – Х.: ІНЖЕК, 2003. – 225 с.

130. Кисельников А. А. Моделирование структуры и процесса реализации комплексных региональных программ / А. А. Кисельников. – Новосибирск: Наука, 1984. – 176 с.

131. Кичко І. І. Місце особистих соціальних потреб у структурі категорії «соціальна сфера» / І. І. Кичко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 1 (80). – С. 146–150.

132. Кичко І. І. Ретроспективний аналіз бюджетної політики у контексті бюджетного регулювання особистих потреб населення / І. І. Кичко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vcndtu/Ekon/2009_35/9.htm.

133. Клебанова Т. С. Оценка и анализ неравномерности развития регионов Украины / Т. С. Клебанова, Л. С. Гурьянова, Т. Н. Трунова, А. Ю. Смирнова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8 (98). – С. 162–167.

134. Клебанова Т. С. Усиление неравномерности развития регионов как угроза экономической безопасности / Т. С. Клебанова, Л. С. Гурьянова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 32–37.

135. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. – К.: Професіонал, 2004. – 206 с.

136. Колесніченко В. Ф. Теоретико-методологічні аспекти формування структури соціальної політики з точки зору системного підходу / В. Ф. Колесніченко, О. І. Омельченко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Т. VI. – С. 1469–1480.

137. Колот А. М. Оплата праці на підприємстві: організація та удосконалення / А. М. Колот. – К.: 1997. – 192 с.

138. Конвенція ООН «Конвенція про права дитини» від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

139. Конвенція Ради Європи «Європейська конвенція про громадянство» від 06.11.1997 ETS № 166 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

140. Конвенція Ради Європи «Європейська конвенція про здійснення прав дітей» від 25.01.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

141. Конвенція Ради Європи «Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину» від 04.04.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

142. Конвенція СНД «Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини» від 26.05.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

143. Контент-мониторинг информационных потоков [Электронный ресурс] / А. Г. Федорчук // Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития. – 2005. – Вып. 3. – Режим доступа к журн.: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2005/05fagmip.html>.

144. Коцур А. С. Формування і реалізація регіональної соціальної політики збереження і розвитку трудового потенціалу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / А. С. Коцур. – К., 2010. – 20 с.

145. Кочкаров Р. А. Целевые программы: инструментальная поддержка / Р. А. Кочкаров. – М.: Экономика, 2007. – 223 с.

146. Кравченко І. С. Трудозберігаюча функція зайнятості / І. С. Кравченко. – К.: 1998. – 357 с.

147. Кремлев Н. Д. Проблемы оценки уровня жизни населения / Н. Д. Кремлев // Вопросы статистики. – 2000. – № 8. – С. 18–23.

148. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / О. В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 189 с.

149. Кузнецов А. О. Інноваційні технології в державному регулюванні соціально-економічного розвитку регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізм державного управління» / А. О. Кузнецов. – Харків, 2006. – 20 с.

150. Кузнецова Е. В. Индекс развития человеческого потенциала и другие показатели социально-экономического развития России и отдельных зарубежных стран / Е. В. Кузнецова, Е. Д. Дмитриева // Вопросы статистики. – 2000. – № 3. – С. 14–18.

151. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: [курс лекцій] / О. В. Кустовська. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 124 с.

152. Кутузов М. Р. Соціальна справедливість і соціальне партнерство в умовах трансформації соціально-економічної системи [Електронний ресурс] / М.

Р. Кутузов, Ю. Р. Мішин. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/ekonomika/2009_27/R1/Kutuzov.pdf

153. Куценко В. І. Соціальна держава (проблеми теорії, методології, практики) / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко, Я. В. Остафійчук. – К., 2003. – 228 с.

154. Лавренюк С. Є. Організаційно-економічні фактори регулювання розвитком соціальної інфраструктури села (на матеріалах Закарпатської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.20.03 «Економіка та управління національним господарством» / Є. С. Лавренюк. – Ужгород, 2005. – 20 с.

155. Лавровский Б. А. Региональная асимметрия в Российской Федерации: измерение и регулирование [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ieie.nsc.ru:8101/~tacis/lavr-rec.htm>

156. Лисенко С. М. Індекс людського розвитку: політ економічний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / С. М. Лисенко. – Донецьк, 2001. – 19 с.

157. Лібанова Е. М. Демографічна криза в Україні та її вплив на стабільність пенсійної системи / Е. М. Лібанова, В. В. Яценко // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 6 – С. 15–18.

158. Лібанова Е. М. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: [монографія] / Е. М. Лібанова. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.

159. Лібанова Е. М. Перспективи трансформації соціальної сфери України / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1-2. – С. 45–51.

160. Лісовий А. В. Механізм фінансування соціальної складової економічної безпеки / А. В. Лісовий, Т. В. Поснова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 32–37.

161. Лысов О. Е. Методы прикладных исследований в менеджменте: [учеб. пособ.] / О. Е. Лысов. – СПб.: ГУАП, 2006. – 164 с.

162. Ляхович Г. І. Фінансування соціальної сфери в умовах децентралізації управління / Г. І. Ляхович, У. І. Ляхович // Фінанси України. – 2006. – № 6. – С. 100–106.

163. Ляхович Г. І. Економіко-фінансові механізми здійснення соціальної політики в перехідних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізм державного управління» / Г. І. Ляхович. – Київ, 2004. – 21 с.

164. Ляшенко О. А. Розвиток соціальної інфраструктури та підвищення якості життя на сільських територіях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. А. Ляшенко. – Дніпропетровськ, 2010. – 23 с.

165. Майер В. Ф. Планирование социального развития и повышения уровня жизни народа / В. Ф. Майер. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 271 с.

166. Макарова О. В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки / О. В. Макарова. – К.: Ліра-К, 2004. – 326 с.

167. Макарова О. В. Державні соціальні програми: теорія, методика розробки та оцінки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.09.01. «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / О. В. Макарова. – К., 2004. – 34 с.

168. Маклаков С. В. Моделирование бизнес-процессов с AllFusion Process Modeler (Bpwin 4.1): [практ. рук.] / С. В. Маклаков. – М.: Диалог-Мифи, 2003. – 236 с.

169. Макогон Ю. В. Основи наукових досліджень в економіці: навч. посіб. / Ю. В. Макогон, В. В. Пилипенко. – Донецьк: Альфа-прес, 2004. – 143 с.

170. Малярець Л. М. Структурний аспект в аналізі діяльності промислових підприємств в регіоні / Л. М. Малярець, І. П. Отенко, Ю. Ф. Ярошенко // Регіональні перспективи. – 2000. – № 2-3 (9-10). – С. 288–291.

171. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В. О. Мандибура. – К.: Парлам. Вид-во, 1998. – 255 с.

172. Мандибура В. Соціальна політика держави та її структурні складові / В. Мандибура // Україна: аспекти праці. – 2000. – № 7. – С. 21–23.

173. Мандибура В. О. Рівень життя населення та механізми його регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук.: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / В. О. Мандибура. – К., 1999. – 36 с.

174. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1992. – 702 с.

175. Мигаль В. Д. Теорія і методика наукової творчості: [навч. посіб.] / В. Д. Мигаль. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 424 с.

176. Миркин Б. Г. Группировки в социально-экономических исследованиях: Методы построения и анализа / Б. Г. Миркин. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 223 с.

177. Мішенін Є. В. Принципи макроекономічної оцінки соціального капіталу / Є. В. Мішенін, Н. В. Олійник // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 23–30.
178. Мхитарян В. С. Статистика / В. С. Мхитарян, Б. И. Башкатов, Т. А. Дуброва. – М., 2005. – 670 с.
179. Надточій Б. Модель соціального бюджету як інструмент соціальної політики / Б. Надточій // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – № 1–2. – С. 15–22.
180. Населення України 2008 р.: Демографічний щорічник / відп. за вип. Л. М. Стельмах. – К.: ДКСУ; Упр. статистики населення, 2008 р. – 412 с.
181. Нельсон Б. Дж. Социальная политика и управление: общие проблемы // Политическая наука. Новые направления: статьи / Б. Дж. Нельсон. – М, 1999. – С. 528–529.
182. Непокупна Т. А. Економічні принципи розбудови соціальної сфери України у перехідний період: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» [Електронний ресурс] / Т. А. Непокупна. – Дніпропетровськ, 2005. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/28846.html>
183. Нескорородева І. І. Удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності позичальника банку з використанням метода нечітких множин / І. І. Нескорородева, А. А. Чувакова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – № 28. – С. 38–47.
184. Новак І. М. Деякі концептуальні підходи до розбудови соціальної держави в Україні / І. М. Новак // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1–2. – С. 67–73.
185. Новак І. М. Соціальний розвиток регіонів України: оцінка та напрями зменшення диспропорцій: [монографія] / І. М. Новак. – Донецьк; Київ, 2008. – 196 с.
186. Новиков В. А. Практическая рыночная экономика. Толкование 4000 терминов: словарь / В. А. Новиков. – М.: Флинта, 1999. – 371 с.
187. Новіков В. М. Завдання соціальної політики на сучасному етапі ринкових перетворень / В. М. Новіков // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. – № 2–3 (3,4). – С. 3–13.
188. Новікова О. Концепція соціальної політики України: проблеми і шляхи розв'язання / О. Новікова // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – № 1–2. – С. 3–14.

189. Ноздріна Л. В. Якість життя населення в перехідній економіці України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Л. В. Ноздріна. – Львів, 2001. – 24 с.

190. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Шведова И. Ю. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.

191. Омельченко О. І. Діагностика рівня життя населення та формування соціальної політики в регіонах України / О. І. Омельченко, В. Є. Хаустова // Социально-экономическое развитие Украины и ее регионов: проблемы науки и практики: Монография / Под. ред. Кизима А. Н., Пономаренко В. С., Раевновой Е. В.. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2011. – с. 184–205.

192. Омельченко О. І. Інноваційні технології регулювання соціального розвитку регіонів України / О. І. Омельченко // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 лист. 2010 р.: тези допов. – Х.: ФОП Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 174–178.

193. Омельченко О. І. Методологічний підхід до оцінки рівня життя населення регіонів України методом таксономічного аналізу / О. І. Омельченко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. в 9 т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Т. II. – С. 342–357.

194. Омельченко О. І. Методологічні засади оцінки рівня життя населення в регіонах України / О. І. Омельченко // Проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 81–90.

195. Омельченко О. І. Механізм регулювання розвитку регіонів України / О. І. Омельченко // Економіка, менеджмент, маркетинг і логістика: теорія, практика, перспективи: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. студентів і молодих науковців, 15-16 квітня 2011 р. – Ялта, РВНЗ КГУ, 2011. – С. 65–68.

196. Омельченко О. І. Механізм формування комплексу цільових програм стимулювання розвитку регіонів України / О. І. Омельченко // Реорганізація інституційної архітектури в посткризовий період розвитку економіки: матеріали Х-ї Всеукраїнської ювілейної наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, 14–16 квітня 2011 р. – Чернівці: ЧНУ, 2011. – С. 33–34.

197. Омельченко О. І. Моделювання процесів розробки та реалізації цільових програм соціального розвитку регіонів / О. І. Омельченко // Моделювання регіональної економіки: зб. наук. пр. – Івано-Франківськ: Плай, 2011. – № 1. – С. 10–19.

198. Омельченко О. І. Оцінка диференціації регіонів України за рівнем соціального розвитку / О. І. Омельченко // Проблеми та перспективи формування

гуманітарної політики в Україні: матеріали круглого столу, 25 лют. 2011 р. – Сімферополь: ЦРОНІ, 2010. – С. 53–57.

199. Омельченко О. І. Оцінка міжрегіональної диференціації в Україні та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики / О. І. Омельченко // Dny vědy – 2011: materiály VII mezinárodní vědecko – praktická konference, 27 března – 05 dubna 2011 roku. – Praha, Publishing House «Education and Science» s.r.o. – S. 28–32.

200. Омельченко О. І. Соціальна політика держави в умовах ринкових трансформацій / О. І. Омельченко // Управління розвитком. – 2010. – № 3 (79). – С. 8–9.

201. Омельченко О. І. Роль соціальної політики в підвищенні конкурентоспособності країни / О. І. Омельченко // Научный информационный журнал «Бизнес Информ». – 2009. – № 10. – С. 68–73.

202. Омельченко О. І. Аналіз сутності поняття «соціальна політика» / О. І. Омельченко // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 21–23 травня 2009 р. – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М.; ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 125–128.

203. Омельченко О. І. Роль соціальної політики у розвитку економіки на регіональному рівні / О. І. Омельченко // Управління розвитком: міжвузівська науково-практична конференція «Регіональна політика: напрями її реалізації в Україні», 20 травня 2009 р. Секція 1 «Проблеми регіонів України на сучасному етапі»: збірник наук. статей. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. – № 12. – С. 47–48.

204. Омельченко О. І. Соціальна політика як фактор конкурентоспроможності країни / О. І. Омельченко // Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики: міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 лист. 2009 р.: тези допов. – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М., ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 88–90.

205. Омельченко О. І. Україна на шляху до соціальної держави / О. І. Омельченко // Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, 29–31 червня 2009 р. – Сімферополь: ЦРОНІ, 2009. – С. 21–23.

206. Онікієнко В. В. Продуктивна зайнятість: зміст, актуальні проблеми і шляхи досягнення / В. В. Онікієнко, Н. І. Коваленко. – К.: 1999. – 49 с.

207. Основи економічної теорії / [А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін.]; за ред. А. А. Чухна. – К.: Вища шк., 2001. – 606 с.

208. Основи сталого розвитку Харківської області до 2020 р.: монографія / [М. М. Добкін, С. І. Чернов, Г. А. Кернес, Ю. А. Сапронов, В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, О. В. Авершин]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 512 с.

209. О'Шонесси Д. Принципы организации управления фирмой [Електронний ресурс] / Д. О'Шонесси. – Режим доступу до публ.: http://polbu.ru/shonessi_management/.

210. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / І. С. П'ятницька-Позднякова. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 115 с.

211. Павлова В. В. Економічний механізм відшкодування витрат на розвиток соціальної інфраструктури з місцевих бюджетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» [Електронний ресурс] / В. В. Павлова. – К., 2004. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/28240.html>

212. Паламарчук В. Зміни рівня життя населення України: порівняльний аналіз із Росією / В. Паламарчук // Україна: аспекти праці. – 1998. – № 4. – С. 34–39.

213. Пащенко В. Как проанализировать документ (методы анализа документов) / В. Пащенко // Муниципальное право, 2003. – № 4. – С. 33–37.

214. Петрова І. А. Актуальні проблеми праці і зайнятості населення (соціально-економічний аспект) / І. А. Петрова // Соціальний захист. – 2000. – № 6. – С. 38–42.

215. Пилипів В. В. Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіонів України / [В. В. Пилипів]; під ред. Б. М. Данилишина. – К.: РВПС України, 2007. – 225 с.

216. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень: підручник / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – К.: Знання, 2007. – 270 с.

217. Півторак О. В. Передумови формування української соціальної політики у 90-х роках ХХ століття / О. В. Півторак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/index.php?m=10&s=7&t=34>

218. Пілюшенко В. Л. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Пілюшенко, І. В. Шкрабак, Е. І. Словенко. – К.: Лібра, 2004. – 343 с.

219. Плахова О. М. Якість життя населення України в умовах трансформації (соціологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук: спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» [Електронний ресурс] / О. М. Плахова. – Харків, 2005. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/143713.html>

220. Плахотник Н. Механізм соціальної підтримки в Україні / Н. Плахотник, О. Чайковська, Н. Галушко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/plahotnik-n-chaykovska-o-galushko-nk-mehanizm-sotsialnoyi-pidtrimki-v-ukrayini/>

221. Показники здоров'я населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Україні за 2006-2007 рр. – К.: МОЗ України, Центр медичної статистики, 2008. – 280 с.

222. Показники здоров'я населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Україні за 2005-2006 рр. – К.: МОЗ України, Центр медичної статистики, 2007 р. – 307 с.

223. Політична ситуація в Україні: кризові тенденції та шляхи їх подолання: (2007 р. – вересень 2008 р.): [зб. аналіт. мат-ів / наук. ред. В. М. Яблонський]. – К.: НІСД, 2009. – 108 с.

224. Пономаренко В. С. Аналіз даних у дослідженнях соціально-економічних систем: монографія / В. С. Пономаренко, Л. М. Малярець. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 432 с.

225. Прангишвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности / И. В. Прангишвили. – М.: СИНТЕГ, 2000. – 528 с.

226. Прангишвили И. В. Энтропийные и другие системные закономерности: Вопросы управления сложными системами / И. В. Прангишвили. – М.: Наука, 2003. – 428 с.

227. Праця України 2007: стат. зб. / відп. за вип. Н. В. Григорович. – К.: ДКСУ, 2008 р. – 406 с.

228. Прибиткова І. М. Основи демографії: посіб. [для студентів гуманіт. і сусп.вузів] / І. М. Прибиткова. – К.: АртЕк, 1995. – 128 с.

229. Прилипко С. М. Предмет права соціального забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юр. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / С. М. Прилипко. – Харків, 2007. – 43 с.

230. Продуктивні сили і регіональна економіка: зб. наук. пр. у 2 ч. – К.: РВПС України НАНУ, 2008. – Ч. 1. – 308 с.

231. Прокопишак К. В. Розвиток соціальної сфери села в умовах становлення ринкових відносин (на прикладі Карпатського регіону): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / К. В. Прокопишак. – Львів, 2004. – 40 с.

232. Проніна І. І. Рівень життя населення України: методи аналізу та напрями підвищення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.

08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / І. І. Проніна. – Київ, 2002. – 21 с.

233. Путьягина Г. Н. Характеристика анализа документов, как метода маркетингового исследования в сфере физической культуры и спорта / Г. Н. Путьягина, Н. В. Пугачева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/PPMB/texts/2007-11/07pgnprcs.pdf.

234. Раевнева Е. В. Статистический анализ неравномерности развития регионов Украины / Е. В. Раевнева, О. А. Гейман, А. Ю. Бобкова // Бизнес Информ. – 2009. – № 4(2). – С. 125-129.

235. Разработка, реализация и оценка региональных целевых программ (на основе Канадского опыта) / [А. И. Жуковский, С. В. Васильев, Д. С. Штрейс]; под общей ред. С. Ю. Фабричного. – Оттава-Москва-Великий Новгород, 2006. – 175 с.

236. Райзберг Б. А. Программно-целевое планирование и управление: учебник / Б. А. Райзберг, А. Г. Лобко. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 428 с.

237. Региони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: [монографія / за ред. З. С. Варналія]. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.

238. Рівень життя населення України: [наук. ред. Л. М. Черненко.]. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. – 428 с.

239. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві: методический матеріал / В. В. Різун, Т. В. Сотникова. – К.: Київ. ун-т, 2005. – 102 с.

240. Рубанов В. Політичний аналіз і аналіз політики: загальне й особливе / В. Рубанов // Політичний менеджмент. – 2009. – № 6 (39). – С. 19–25.

241. Рудика В. І. Оцінка і прогнозування впливу зовнішнього середовища на виробництво продукції підприємствами коксохімічної промисловості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В. І. Рудика. – Харків, 2007. – 19 с.

242. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Саати. – М.: Радио и связь, 1993. – 278 с.

243. Садеков А. А. Инвестиционная привлекательность предприятия (методология и методика оценки) / А. А. Садеков, Н. Л. Лисова. – Донецк: ДонДУЭТ, 2001. – 270 с.

244. Садова У. Я. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку / У. Я. Садова. – Львів: ІРД, 2005. – 407 с.

245. Садова У. Я. Формування соціальної політики та механізм її реалізації в регіоні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / У. Я. Садова. – Львів, 2007. – 40 с.

246. Саєнко Ю. Феномен і особливості бідності в Україні / Ю. Саєнко // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 7. – С. 11–12.

247. Светуньков С. Г. Методы маркетинговых исследований / С. Г. Светуньков. – СПб.: Изд-во «ДНК», 2003. – 352 с.

248. Семигіна Т. В. Моделі соціальної політики економічно розвинутих країн: історія і сучасний розвиток: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Т. В. Семигіна. – К., 2007. – 18 [1] с.

249. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 1. – С. 31–37.

250. Сіденко С. В. Розвиток систем соціального захисту в умовах глобалізації економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / С. В. Сіденко. – Київ, 1999. – 28 с.

251. Сіленко А. О. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання: Світ. досвід і перспективи України / А. О. Сіленко, В. А. Коляденко. – Одеса: ТЕС, 2002. – 357 с.

252. Скомарохова О. І. Соціальна політика та соціальний захист економічно активного населення України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / О. І. Скомарохова. – Київ, 1998. – 21 с.

253. Скулиш Ю. І. Соціальна сфера: проблеми та перспективи бюджетного забезпечення в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Ю. І. Скулиш. – Київ, 2009. – 22 с.

254. Скуратівський В. А. М. Основи соціальної політики: навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. – К.: МАУП, 2002. – 200 с.

255. Смирнов С. Н. Социальная политика: учеб. пособ. / С. Н. Смирнов, Т. Ю. Сидорина. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2004. – 432 с.

256. Собченко В. В. Трансформація системи державного управління соціальним захистом населення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр: спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / В. В. Собченко. – Харків, 2005. – 22 с.

257. Советский энциклопедический словарь / [ред. А. М. Прохоров]. – М.: «Советская Энциклопедия», 1981. – 1600 с.
258. Соскін О. Обрання Президента посилить децентралізацію в ЄС / О. Соскін // Офіційний портал Олега Соскіна. – Режим доступу: <http://soskin.info/news/2808.html>
259. Социальная политика: учеб. для вузов экон. и неэкон. спец. / [Ю. П. Алексеев, Л. И. Берестова, В. Н. Бобков и др.]; под ред. Н. А. Волгина. – М.: Экзамен, 2003. – 734 с.
260. Социальная политика: энциклопедия / [редкол.: Н. А. Волгин, Т. С. Сулимова]. – М.: Альфа-Пресс, 2006. – 411 с.
261. Соціальна політика держави та роль профспілок: останнє 15-річчя / [Г. В. Осовий, О. О. Бондарчук, М. Л. Головка та ін.]. – К.: АПСВ, 2008. – 96 с.
262. Соціальна політика та економічна безпека: збірник научних трудов / [Головінов О. М., Горожанкіна М. Є., Дмитриченко Л. А. та ін.]; під заг. ред. Є. І. Крихтіна. – Донецьк: Каштан, 2004. – 335 с.
263. Соціальна робота в Україні: перші кроки / [під ред. В. Полтавця]. – К.: Видавничий дім «КМ Akademia», 2000. – 236 с.
264. Соціальний захист населення України: стат. зб. ДКСУ / відп. за вип. І. В. Калачова. – К., 2008. – 126 с.
265. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / [С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко та ін.]; під заг. ред. Б. М. Данилишина. – [2-ге вид. доповн. і переробл.]. – Черкаси: Брама – Україна, 2006. – 620 с.
266. Соціальні індикатори рівня життя населення: стат. зб. / відп. за вип. І. В. Калачова. – К., 2008. – 241 с.
267. Соціальні індикатори рівня життя населення: стат. зб. / відп. за вип. І. В. Калачова. – К., 2000. – 231 с.
268. Соціальні трансформації: міжнародний і вітчизняний досвід: монографія / [В. М. Новіков, Н. П. Сітнікова, Л. А. Мусіна, В. В. Семенов]; під заг. ред. В. М. Новікова. – К.: Інститут економіки, 2003. – 253 с.
269. Спільник І. До питання системності економічного аналізу / І. Спільник // Економічний аналіз. – 2008. – Випуск 2 (18). – С. 15-22.
270. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / відп. за вип. І. В. Калачова. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2007 р. – 351 с.
271. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / відп. за вип. І. В. Калачова. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2008 р. – 351 с.

272. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / відп. за вип. І. В. Калачова. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2006 р. – 351 с.

273. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / відп. за вип. І. В. Калачова. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2005 р. – 351 с.

274. Статистичний збірник «Регіони України» 2007 р. / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДКСУ, 2007. – Ч. 1. – 347 с.

275. Статистичний збірник «Регіони України» 2007 р. / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДКСУ, 2007 р. – Ч. 2. – 823 с.

276. Статистичний збірник «Регіони України» 2009 р. / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДКСУ, 2009. – Ч. 1. – 369 с.

277. Статистичний збірник «Регіони України» 2009 р. / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДКСУ, 2009 р. – Ч. 2. – 758 с.

278. Статистичний щорічник України за 2007 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Вид-во «Консультант», 2008. – 572 с.

279. Степанова Е. И. Обоснование метода использования нормативных документов в социологических исследованиях: материалы круглого стола «Анализ как способ существования данных» и III Всероссийского социологического конгресса «Социология и общество: пути взаимодействия», 21–24 октября 2008 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.isras.ru/abstract_bank/1210226822.pdf.

280. Стешенко В. Україна на шляху до десятої річниці Міжнародної конференції з проблем народонаселення і розвитку / В. Стешенко. – К.: Держ. ком. статистики України, 2003. – 40 с.

281. Сторонянська І. З. Модернізація державної регіональної політики у світлі формування конвергентної моделі розвитку регіонів [Електронний ресурс] / І. З. Сторонянська, Н. І. Данко-Ютіш. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2010_7_5/6.pdf

282. Сторонянська І. Міжрегіональна інтеграція в Україні: монографія / І. Сторонянська, С. Шульц. – Львів: Арал, 2007. – 292 с.

283. Сторонянська І. З. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку: [монографія] / І. З. Сторонянська. – Львів: ІРД НАНУ, 2009. – 388 с.

284. Сторонянська І. З. Оцінка асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів України та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики / І. З. Сторонянська // Регіональна економіка. – № 4. – 2006. – С. 101–111.

285. Сторонянська І. З. Процеси конвергенції / дивергенції соціально-економічного розвитку регіонів України: підходи до оцінки / І. З. Сторонянська // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С. 73–83.

286. Сторонянська І. З. Регіони України: пошук моделі конвергентного розвитку: [монографія] / І. З. Сторонянська. – Львів: Арал, 2008. – 142 с.

287. Стратегическое планирование / [под ред. Э. А. Уткина]. – М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем», ЭКМОС, 1998. – 440 с.

288. Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2011 року / [О. С. Кривцов, В. С. Пономаренко, М. О. Кизим та ін.]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 204 с.

289. Сурмін Ю. Майстерня вченого: [підруч. для науковця] / Ю. Сурмін. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.

290. Татаревська М. С. Рівень життя сільського населення: оцінювання та напрями поліпшення (на матеріалах Кіровоградської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / М. С. Татаревська. – Одеса, 2006. – 22 с.

291. Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування: [зб. наук.-експертних матеріалів / наук. ред. М. М. Розумний]. – К.: НІСД, 2007. – 94 с.

292. Тертичка В. Аналіз державної політики і політологія / В. Тертичка // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6 (9). – С. 3–22.

293. Токарський Т. Б. Поняття «соціальна політика» як об'єкт наукових досліджень / Т. Б. Токарський // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2006. – № 7. – с. 26–31.

294. Тридід С. О. Оцінка рівня та способу життя населення регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / С. О. Тридід. – Харків, 2006. – 20 с.

295. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика / Л. Ф. Удотова. – К.: КНЕУ, 2002. – 376 с.

296. Узунов В. В. Оцінка і діагностика соціальної напруги в державних цільових програмах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В. В. Узунов. – Х., 2008. – 20 с.

297. Узунов Ф. В. Оцінка рівня і якості життя населення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Ф. В. Узунов. – Харків, 2004. – 20 с.

298. Україна в 2005–2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: [монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана]. – К.: НІСД, 2009. – 655 с.

299. Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства / [О. М. Пишуліна, Я. А. Жаліло, С. І. Лавриненко, Д. С. Покришка та ін.]; під ред. В. Є. Воротіна. – К.: НІСД, 2009. – 108 с.

300. Україна: Цілі розвитку тисячоліття. 2000+5: національна моніторингова доповідь / [Н. П. Сітнікова, Р. М. Дорошкевич, В. О. Піщейко, Н. О. Опаріна та ін.]. – К.: В-во «Дія». – 2005. – 47 с.

301. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ: [сборн. / пер. с англ. А. М. Хотинского, С. Б. Королева, под ред. И. С. Енюкова]. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 216 с.

302. Федін Н. В. Поняття справедливості в системі соціально-філософських категорій [Електронний ресурс] / Н. В. Федін – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ms/2011_2_2/136.pdf

303. Филиппова Н. П. Социальная политика государства в управлении субъектом Российской Федерации (на примере г. Москвы): автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности)» / Н. П. Филиппова. – Москва, 2008. – 31 с.

304. Формування здорового способу життя [Електрон. ресурс] / [О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова, Р. Левін, І. Солоненко, О. Яременко]. – Режим доступу: <http://m.health.gov.ua/health.nsf/441242b97e1ad79cc125678d003fbb e2/8b72d09dbc248a1fc22569fa003dfb8d?OpenDocument>.

305. Халда Н. О. Соціальний розвиток регіонів України та напрями підвищення його ефективності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. О. Халда. – Київ, 2009. – 21 с.

306. Хао Хайбінь. Економічні основи соціальної політики в умовах ринкової трансформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Хао Хайбінь. – Харків, 200. – 16 с.

307. Харламова Г. О. Ефекти конвергенції / дивергенції в інвестиційному кліматі регіонів України / Г. О. Харламова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №6 (96). – С. 183–190.

308. Хаустова В. Є. Інтегральна оцінка рівня життя населення регіонів України методом ентропії / В. Є. Хаустова, О. І. Омельченко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 2(116). – С. 137–146.

309. Хаустова В. Є. Оцінка вартості бізнесу суб'єктів господарювання (на прикладі металургійної галузі України): монографія / В. Є. Хаустова, І. Г. Курочкіна. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 268 с.

310. Хаустова В. Є. Формування комплексу цільових програм зі стимулювання соціального розвитку регіонів України / В. Є. Хаустова, О. І. Омельченко, В. С. Загорський // Інновації: проблеми теорії та практики: Монографія / Під ред. Кизима О. М., Пономаренка В. С., Ястремської О. М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 142–165.

311. Хаустова В. Е., Омельченко О. И. Анализ структурных составляющих и уточнение сущности понятия «социальная политика» / О. И. Омельченко, В. Е. Хаустова // Научно-информационный журнал «Бизнес Информ». – 2009. – № 4 (1). – С. 95-98.

312. Холостова Е. И. Социальная политика: учеб. пособ. / Е. И. Холостова. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 204 с. – (Серия «Высшее образование»).

313. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / Г. С. Цехмістрова. – К.: Слово, 2003. – 235 с.

314. Черенько Л. М. Нерівність у доходах: сучасний стан, можливі наслідки та шляхи подолання негативних тенденцій / Л. М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1-2. – С. 110–115.

315. Черняк В. К. Концептуальні засади ефективної соціальної політики в Україні / В. К. Черняк // Економіка і управління. – 1999. – № 1. – С. 7–17.

316. Чужиков В. Проблеми регіональної конвергенції та дивергенції в Європі / В. Чужиков // Соціально-економічні дослідження в перехідний період: зб. наук. пр. Інституту регіональних досліджень НАН України. – Львів-Луцьк: ІРД, 2001. – Вип. XXIX. – Т. 1. – С. 188–193.

317. Шевчук П. І. Соціальна політика: [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / П. І. Шевчук. – Львів: Світ, 2005. – 399 с.

318. Шевяков А. Ю. Социальная политика и реформирование распределительных отношений / А. Ю. Шевяков // Вестник Российской академии наук, 2007. – Т. 77, № 3. – С. 195–210.

319. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. [для вищ. навч. закл.] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 295 с.

320. Шишкин С. В. Экономика социальной сферы / С. В. Шишкин. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 367 с.

321. Шпильова Ю. Б. Основні напрями розвитку і розміщення соціальної інфраструктури в умовах транзитивної економіки: дис. канд. екон. наук:

08.10.01 [Електрон. ресурс] / Ю. Б. Шпильова. – К., 2006. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/137268.html>

322.Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід: [монографія] / Б. М. Юськів. – Рівне: «Перспектива», 2006. – 203 с.

323.Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика /А. Г. Ягодка. – К.: КНЕУ, 2000. – 212 с.

324.Яковенко Р. В. Відтворення людського потенціалу у мовах трансформаційної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Р. В. Яковенко. – Київ, 2011. – 21 с.

325.Янукович В. В. Формування та реалізація державної соціальної політики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізм державного управління» / В. В. Янукович. – Донецьк, 2009. – 20 с.

326.Яременко О. О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації: [монографія, статті, виступи, інтерв'ю] / О. О. Яременко. – К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2006. – 480 с.

327.Яремчук Р. Є. Розвиток конвергенційно-дивергенційних процесів в умовах трансформації структури Львівської області / Р. Є. Яремчук // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»: зб. наук. праць. Луцького нац. тех. ун-ту. – Луцьк, 2008. – Вип. 5 (17). – Ч. 4– 405 с.

328.Яромич С. А. Сучасні проблеми соціальної політики України / С. А. Яромич, В. Ц. Якубчук // Вестник ХГТУ. – 1999. – № 2(6). – С. 45–48.

329.Яценко М. А. Самоврядувальний механізм здійснення регіональної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук: спец. 22.00.03 «Політичні інститути та процеси» / М. А. Яценко. – Харків, 2005. – 21 с.

330.Barro R. Convergence / R. Barro, X. Sala-i-Martin // Journal Political Economy. – 1992. – №100. – P. 223–251.

331.Becker Gary S. Human Capital and the Personal Distribution of Income: An Analytical Approach. – <http://home.uchicago.edu/~gbecker/index.html>

332.Becker Gary S., Philipson Tomas J., Soares Rodrigo R. The quantity and quality of life and the evolution of world inequality // NBER Working Paper, 2003, No. 9765. – <http://home.uchicago.edu/~gbecker/Becker-Philipson-Soares.pdf>

333. Gallagher C., Marken M., Kim M., Phillipson T., Dodge T. The Use of Content Analysis in Researching Adolescent Issues. – Indiana University,

2000. – 17 p. – www.secretstage.com/other/web/messages/school/y520/monograph.pdf.

334. Herzberg F. *The Motivation to Work* / F. Herzberg. – New York: John Wiley and Sons, 1959. – 157 p.

335. Human Development Report 2000-2011 [Електронний ресурс] / Human Development Report. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/report/>

336. Kohlbacher F. *The Use of Qualitative Content Analysis in Case Study Research* // Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal]. – 2005. – December, 7 (1), Art. 21. – <http://qualitative-research.net/fqs-texte/1-06/06-1-21-e.htm>.

337. Leontief W. *Input-Output Analysis as an Alternative to Conventional Econometric Models* / W. Leontief // Abstract of the Marschak Colloquium held at UCLA, February 20-21, 1992 in *Mathematical Social Sciences*, 1993. – p. 306.

338. Leontief W. *The Economic Structure of the Health Care Industry* / W. Leontief // *Journal of Seizon and Life Sciences*. – 1990. – Vol. 1. – No. 1. – p. 61–71.

339. Mankiw G. *Contribution to the Empirics of Economic Growth* / G. Mankiw, D. Romer, D. Weil // *Quarterly Journal of Economics*. – 1992. – Vol. 107. – P. 407.

340. Mayring P. *Qualitative Content Analysis* // Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal], 2000, June, 1 (2). – <http://qualitative-research.net/fqs/fqs-e/2-00inhalt-e.htm>.

341. McClelland D. C. *Motives, personality, and society: selected papers* / D. C. McClelland. – New York, Praeger, 1984. – 490 p.

342. Myrdal G. *Growth and social justice* / G. Myrdal // *World Development*. – 1973. – vol. 1(3-4). – p. 119–120.

343. Myrdal G. *The need for a sociology and psychology of social science and scientists* / G. Myrdal // *World Development*. – 1973. – vol. 1(5). – p. 41–46.

344. *Quality of Life Index 2010* [Електронний ресурс] / International Living. – Режим доступу: <http://internationalliving.com/2010/02/learn-scores-quality/>

345. Saaty T. L. *How to make a decision: The analytic hierarchy process* / T. L. Saaty // *European Journal of Operational Research*. – 1990. – Vol. 48. – No. 1. – p. 9–26.

346. Samuelson P. A. *Scale Economies and Non-Labor Returns at the Optimum Population* / P. A. Samuelson // *Eastern Economic Journal*, Eastern Economic Association. – 1974. – Vol. 1(2). – p. 125–127.

347. Samuelson P. A. Some theoretical and empirical thoughts on developmental analysis / P. A. Samuelson // *Japan and the World Economy*. – 1999. – Vol. 11(2). – p. 289–292.

348. Schultz Theodore W. Human Resources (Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities) / T. W. Schultz // *New York: National Bureau of Economic Research*. – 1972. – http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/

349. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital / T. W. Schultz // *American Economic Review*. – 1961. – No. 5. – p. 1–17.

350. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research / T. W. Schultz // *New York: Free Press*. – 1971. – http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/

351. Schultz Theodore W. The Increasing Economic Value of Human Time / T. W. Schultz // *American Journal of Agricultural Economics*. – 1972. – No. 5. – p. 54.

352. Solow R. Contribution to Theory Economic Growth / R. Solow // *Quarterly Journal Economics*. – 1956. – №70. – P. 65–94.

353. The Happy Planet Index [Електронний ресурс] / The New Economics Foundation. Режим доступу: http://www.neweconomics.org/sites/www.neweconomics.org/files/The_Happy_Planet_Index_1.pdf

354. Theil H. Economics and information theory/ H. Theil. – Amsterdam: North-Holland, 1967. – 488 p.

355. Vroom V. Work and motivation / V. Vroom. – New York: Jossey-Bass, 1994. – 397 p.

356. Большой энциклопедический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/244598>

357. Державний комітет України у справах ветеранів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dkusv.gov.ua/>

358. Електронна бібліотека з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://filosof.historic.ru/enc/item/f00/s09/a000920.shtml>

359. Інформаційно-аналітичний портал «Харківська обласна рада» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oblrada.kharkov.ua/ukr/>

360. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

361. Офіційний сайт «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

362. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>.

363. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

364. Офіційний сайт Державної податкової адміністрації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/>

365. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/>

366. Офіційний сайт Інституту трансформації суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ist.osp-ua.info/index.php>

367. Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>

368. Офіційний сайт Міністерства з питань житлово-комунального господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjkg.gov.ua/>

369. Офіційний сайт Міністерства культури і туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/>

370. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>

371. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moz.gov.ua/>

372. Офіційний сайт Міністерства праці та соціальної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/>.

373. Офіційний сайт Міністерства транспорту та зв'язку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mintrans.gov.ua>

374. Офіційний сайт ОБСЄ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/>

375. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/gu/>

376. Офіційний сайт порталу «Ідеальна країна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.democracy.com.ua/>

377. Офіційний сайт ПРООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/>

378. Офіційний сайт Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.int/portal/web/coe-portal>

379. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua/uk/>.

380. Портал «Аграрний сектор України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro.ua.net/tops/aboutus.php>

381. Современная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/39034>

382. Социальная политика. Стратегии национального развития Организации объединенных наций, Департамент экономических и социальных вопросов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esa.un.org/techcoop/russian/policyNotes.asp>

383. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/>.

384. Через 30 лет пенсионеров в России будет столько же, сколько и работающих [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.com/finance/26apr2004/pochinok.html>

385. Энциклопедический словарь экономики и права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/12354

ДОДАТКИ _____●

Додаток А

Результати дослідження сутності та особливостей соціальної політики

Таблиця А.1

Точки зору авторів щодо визначення сутності поняття «соціальна політика»

Автор	Визначення
1	2
Р. Баркер [74, с. 38]	своєрідна рівновага, що досягається у процесі боротьби конкуруючих зацікавлених груп
	принципи діяльності держави, які визначають спосіб її втручання і регулювання відносин між індивідами, групами, общинами, соціальними установами
	діяльність та принцип суспільства, які формують спосіб, за допомогою якого воно втручається і регулює відносини між індивідами, групами, громадами, соціальними інституціями
А. Барсуков [75, с. 7]	системи заходів і дій, спрямованих на реалізацію об'єктивно зумовлених цілей та завдань державних органів, що реалізуються на основі програм соціального розвитку і здійснюються за допомогою засобів та механізмів перерозподілу доходів, ресурсів та послуг на принципах соціальної справедливості та суспільної солідарності
Ю. Бондаренко [82]	система заходів, принципів рішень, дій держави та інших суспільних суб'єктів, що сформувалася в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку і спрямована на забезпечення позитивних змін у соціальному просторі
Л. Борткевич [293, с. 29]	ставлення держави до соціальних протиріч, що проявляється у законодавчій і управлінській сферах
А. Вагнер [293, с. 29]	державна політика, яка застосовує конституційні методи щодо забезпечення справедливого розподілу
П. Василенко та ін. [87, с. 31]	одна із сфер політичної діяльності держави, метою якої є розвиток утворюючих класів суспільства, соціальних груп, прошарків, етнічних спільностей, а також розвиток людини
М. Вебер [293, с. 29]	складова економічної політики
М. Волгін [259, с. 9, 21]	у практичному сенсі – сукупність (система) конкретних заходів, спрямованих на життєзабезпечення населення
	з наукових позицій – не тільки система заходів, а також система взаємовідносин і взаємодій між соціальними групами, соціальними прошарками суспільства, в центрі яких – людина, її соціальний захист і соціальний розвиток, життєзабезпечення і соціальна безпека населення загалом
	взаємовідношення соціальних груп з приводу збереження та зміни соціального становища населення загалом та його складових класів, прошарків, соціальних, соціально-демографічних, соціально-професійних груп, соціальних спільнот
М. Волгін, Т. Сулімова [260, с. 32]	сфера практичного здійснення головних функцій держави зі створення умов, що забезпечують кожному члену суспільства можливість реалізувати його потреби
Т. Ганслі [98, с. 48]	заходи уряду, спрямовані на підвищення добробуту населення

1	2
Д. Гілл [293, с. 27]	всі заходи уряду, спрямовані на покращання умов життя, при цьому забезпечення соціального добробуту він розглядає як першочергове завдання держави, тоді як інші функції, на його думку, є другорядними
С. Гончарова [101, с. 3]	система управлінських, регулятивних, організаційних рішень і дій, а також цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що сформувалася в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку та знаходить втілення в соціальних програмах і соціальній практиці з метою задоволення соціальних потреб та інтересів людини в суспільстві
Л. Гончарук [102, с. 4]	процес посилення соціальної орієнтації економічного розвитку, як процес усупільнення і як процес розширення суспільного сектора національної мікроекономічної системи.
І. Дедюхова [293, с. 30]	особливий аспект внутрішньої політики, метою і змістом якого є регулювання комплексу соціальних процесів і відносин
Л. Дмитриченко [116, с. 53-71]	один з елементів механізму певної моделі державного регулювання економіки, конкретна форма, інструмент державної економічної політики
В. Зомбарт [293, с. 29]	окремі заходи економічної політики
В. Капіцин [127, с. 22]	спрямовуючий вплив держави, який ґрунтується на системі правил (норм), що сприяє залученню різноманітних суб'єктів до політичних процесів.
Є. Крихтін [262, с. 5, 39–41]	<p>суспільні дії щодо вирішення загальносуспільних проблем; мета соціальної політики - сприяння досягненню цілей суспільства</p> <p>сукупність науково сформульованих ідей, положень та концептуальних підходів (як довготермінового, стратегічного так і короткотермінового, тактичного характеру), що поєднуються із системою конкретних дій державних та громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), за допомогою яких реалізуються природні права людини, що забезпечують її життєдіяльність та розвиток як соціальної істоти при беззастережному дотриманні її громадянських прав та свобод, а також з системою заходів, важелів, стимулів і механізмів, за допомогою яких практично регулюються соціальні процеси</p> <p>інструмент пом'якшення негативних наслідків індивідуальної та соціальної нерівності</p> <p>різновид суспільної діяльності, що спрямована, насамперед, на вирішення питань захисту соціально вразливих та потенційно небезпечних верств населення</p>
І. Лавриненко [293, с. 30]	діяльність із управління соціальною сферою суспільства, покликана забезпечити життя і його відтворення через формування передумов стабільного розвитку суспільства
В. Мандибуря [173, с. 22, 24]	<p>сукупність науково сформульованих ідей, положень та концептуальних підходів (як довготермінового, стратегічного так і короткотермінового, тактичного характеру), що поєднуються із системою конкретних дій, заходів, важелів, стимулів і механізмів, за допомогою яких практично регулюються соціальні процеси</p> <p>система державних рішень, спрямованих на досягнення добробуту населення</p>
Р. Мішра [293, с. 28]	структурна модель і заходи, спрямовані насамперед на задоволення соціальних потреб
Б. Нельсон [181, с. 528]	визначається інтересом до цілісної моделі, яка об'єднує політичну систему і процеси, котрі відбуваються в її межах, вірою у важливість

Продовження табл. А.1

1	2
	наслідків дій уряду, прагненням до отримання відповідних знань, а також переконаністю у важливості демократії
В. Новіков [186, с. 31–32]	розвинута система перерозподілу ресурсів між різними верствами суспільства та підтримання некомерційної соціально-культурної сфери, система державних заходів для забезпечення добробуту та розвитку населення, підвищення рівня та якості його життя
Б. Пітерс [293, с. 29]	сума дій державних органів влади, які впливають на життя громадян
С. Прилипко [229, с. 22]	сукупність правових, організаційних, економічних заходів, організаційно-правових форм діяльності відповідних суб'єктів соціально-політичного життя, спрямованих на формування і задоволення соціальних потреб, що відображають життєво важливі інтереси людини і суспільства, і реалізацію конституційних соціальних прав людини.
А. Райкевич [293, с. 28]	діяльність держави та інших суб'єктів щодо формування умов життя населення і міжособистісних відносин
У. Садова [244, с. 92]	особлива багатокомпонентна (організаційна, регулятивна, контрольна) сфера діяльності, яка пов'язана з владою і націлена на впровадження різноманітних соціальних процесів
Т. Семигіна [248, с. 3]	важливий напрям внутрішньої політики будь-якої держави, спрямований на збереження соціальної стабільності
	соціальний інститут, завданням якого є відтворення соціальної структури з метою самозбереження; відкрита система, компонентами якої є формальні інститути, що відповідають за розроблення та реалізацію політичних заходів, політичні партії і зацікавлені групи
О. Сергієнко [249, с. 36]	діяльність державних та громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію природних прав людини, що забезпечують її життєдіяльність та розвиток як соціальної істоти при беззастережному дотриманні її громадянських прав та свобод
А. Сіленко [251, с. 42]	механізм реалізації соціальної функції
С. Смирнов [255, с. 32]	сукупність рішень, які приймаються органами державного управління, працедавцями, профспілками та іншими суспільно-політичними структурами (суб'єктами соціальної політики) та враховують суспільну думку й спрямовані на формування соціальної стратегії держави з метою розвитку суспільства, створення суспільно прийнятних соціальних умов для реалізації можливостей і потреб членів суспільства (об'єктів соціальної політики), підвищення рівня та якості їх життя, а також заходи з практичного здійснення цих рішень
Т. Токарський [293, с. 27-31]	державне забезпечення певних базових соціальних послуг (медичні та соціальні послуги, пенсійне та житлове забезпечення, освіта, працевлаштування тощо), спрямованих на підвищення соціального добробуту, тобто добробуту всіх членів суспільства
	багатовимірна система програм, засобів і заходів (управлінських, регулятивних і саморегулятивних), спрямованих на соціальну сферу; один із напрямів її діяльності стосовно регулювання соціально-економічних умов життя суспільства. її суть полягає в підтримці відносин як між соціальними групами, так і всередині них
Ш. Фур'є [293, с. 27]	різновид економічної політики, що виявляється у впливі держави (за допомогою економіко-правових, управлінських та інших заходів) на соціально-економічну систему з метою досягнення певної ідеальної ситуації

1	2
Є. І. Холостова [312, с. 21]	сукупність ідеологічних уявлень суспільства і держави про цілі соціального розвитку та діяльність по досягненню соціальних показників, що відповідають цим цілям
П. Шевчук [317, с. 13]	діяльність держави з узгодження інтересів різних соціальних груп у сфері виробництва, розподілу та споживання, а також узгодження інтересів цих груп з інтересами окремої пересічної людини та колективними цілями всього суспільства
А. Ягодка [323, с. 27]	сукупність різноманітних заходів, форм діяльності суб'єктів соціально-політичного життя, спрямованих на формування та реалізацію соціальних потреб, що відображують життєво необхідні інтереси людини і суспільства для їхнього нормального матеріального та соціального становища
О. Яременко [326, с. 16-17]	діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту його членів, усунення негативних наслідків ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності
	система правових, організаційних, регулятивно-контрольних державних заходів, спрямованих на узгодження соціальних та економічних цілей
	соціально-економічні заходи держави, підприємств і місцевих органів влади, спрямовані на захист населення від безробіття, інфляції, знецінення заощаджень
	державне регулювання соціальних процесів, тобто вплив органів державної влади за допомогою різноманітних засобів (форм, методів, інструментів) на розвиток соціальних відносин, умови життя та праці населення
С. Яромич, В. Якубчук [328, с. 45]	система цілеспрямованої діяльності суб'єктів соціально-політичного життя, сукупність принципів, норм, правил, рішень, дій, спрямованих на забезпечення ефективного, оптимального функціонування та розвитку процесів соціального буття, насамперед формування та реалізацію соціальних потреб людини та суспільства, забезпечення їх соціальної безпеки
М. Яценко [329, с. 6]	механізм регулювання державними і недержавними інституціями соціальних відносин між індивідами та соціальними групами з метою забезпечення умов і способів життєдіяльності, які б відповідали вимогам і нормативам цивілізованого суспільства

Додаток Б

Сутність та класифікація наукових методів

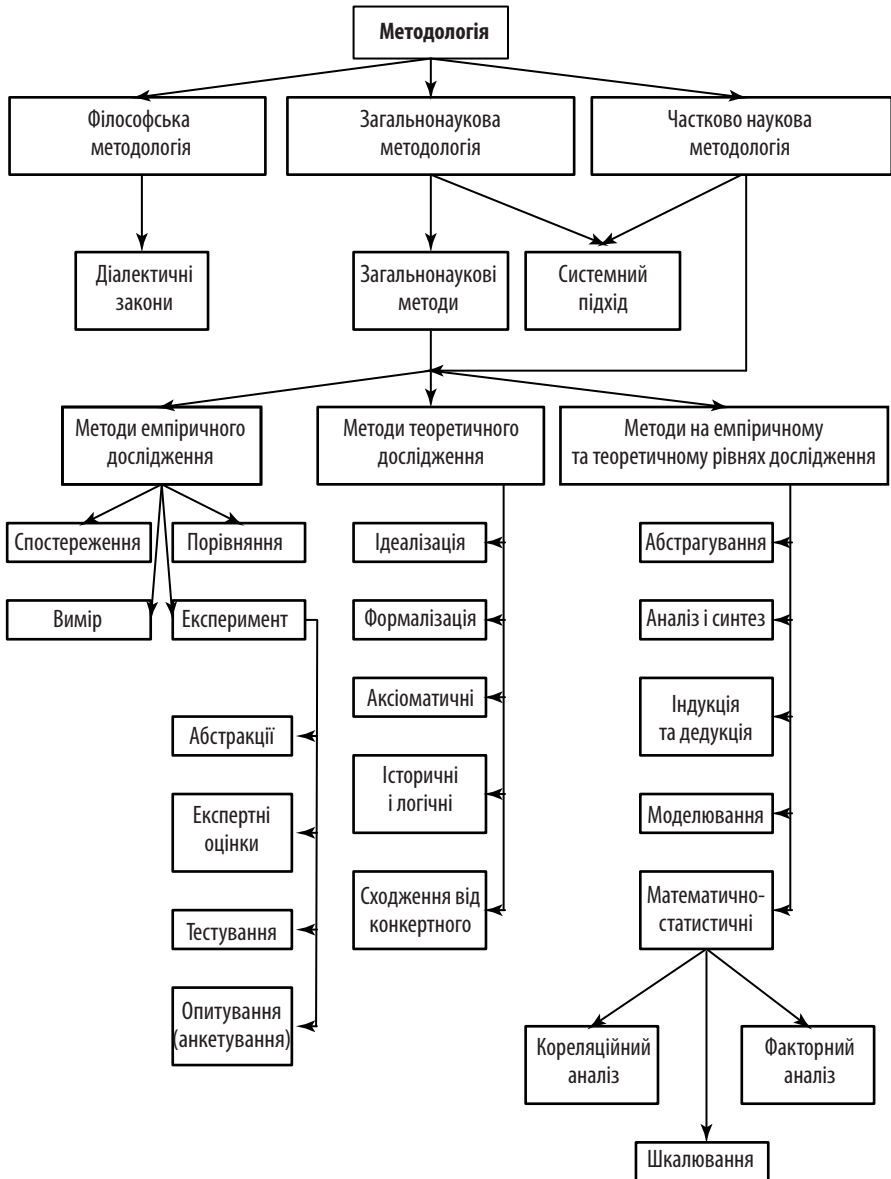

Рис. Б.1. Структура методології наукових досліджень за В. Мигалем та Г. Цехмістровою [175, с. 97; 313, с. 88]

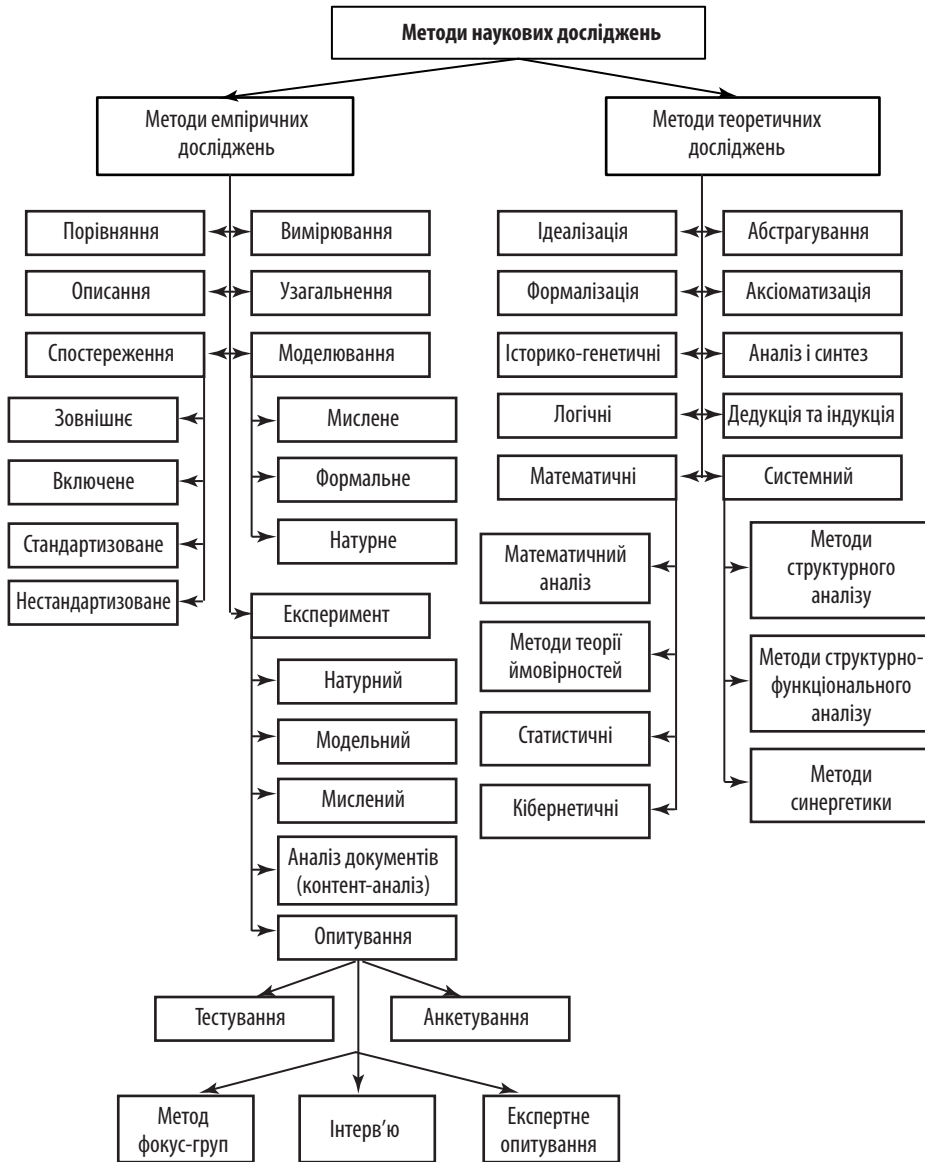

Рис. Б.2. Структура методології наукових досліджень за Ю. Сурміним [289, с. 124]

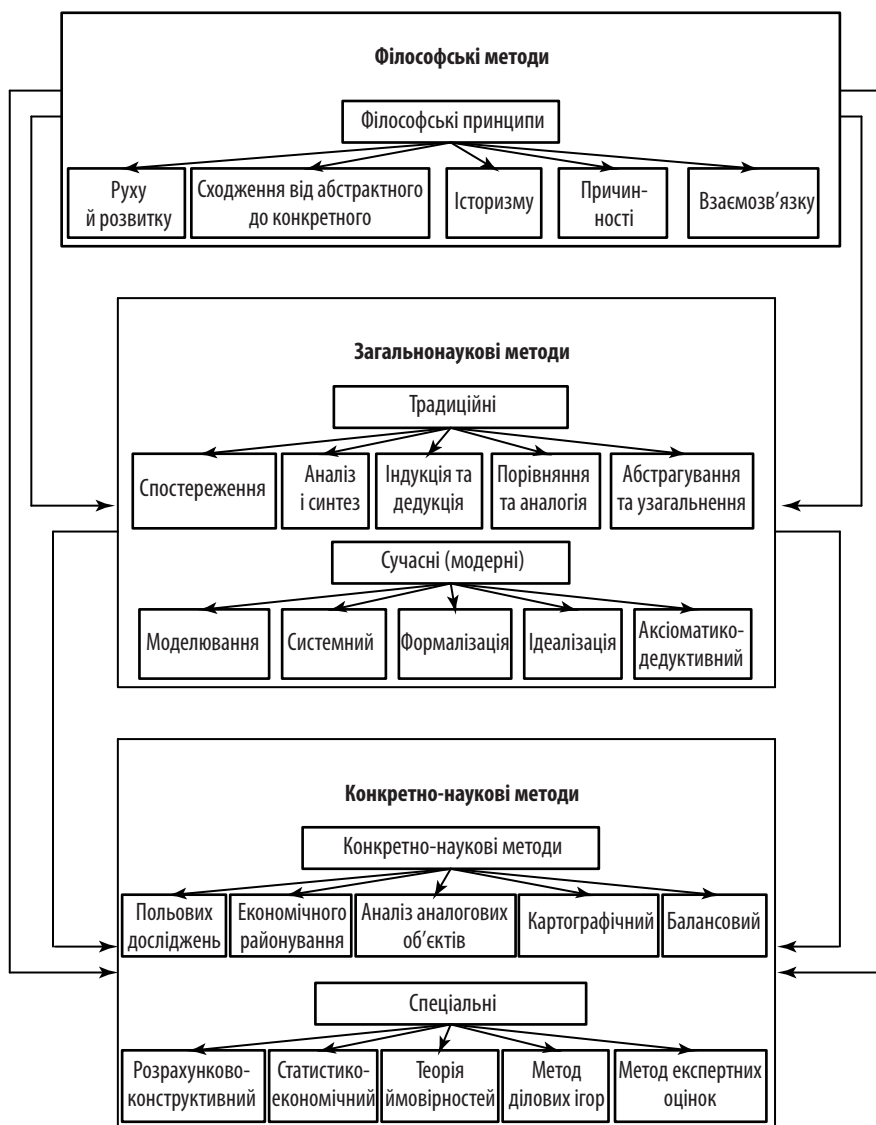

Рис. Б.3. Класифікація методів дослідження за ідеєю О. Шаблія [319, с. 75]

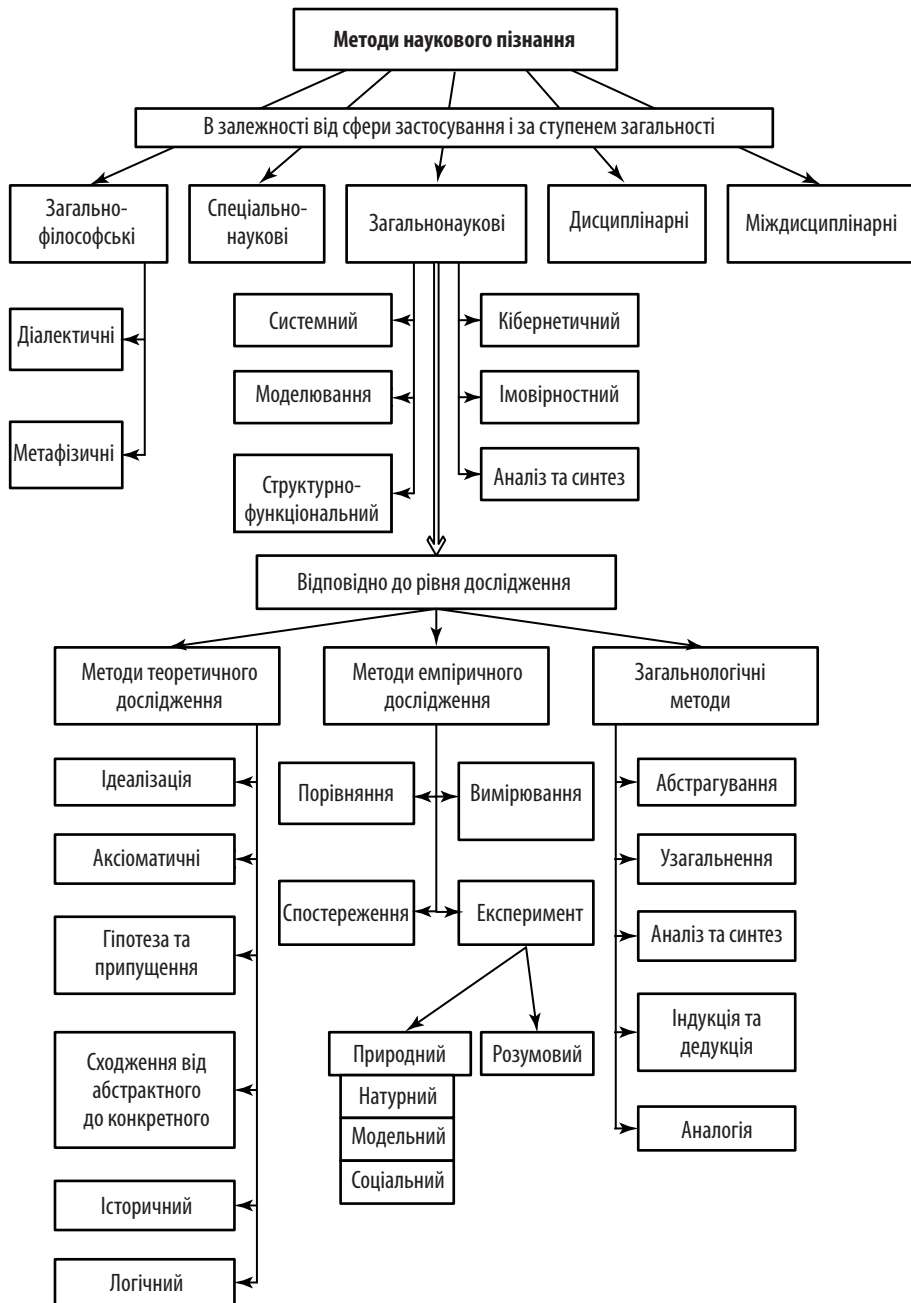

Рис. Б.4. Класифікація методів наукового пізнання О. Кустовською [151, с. 70-77]

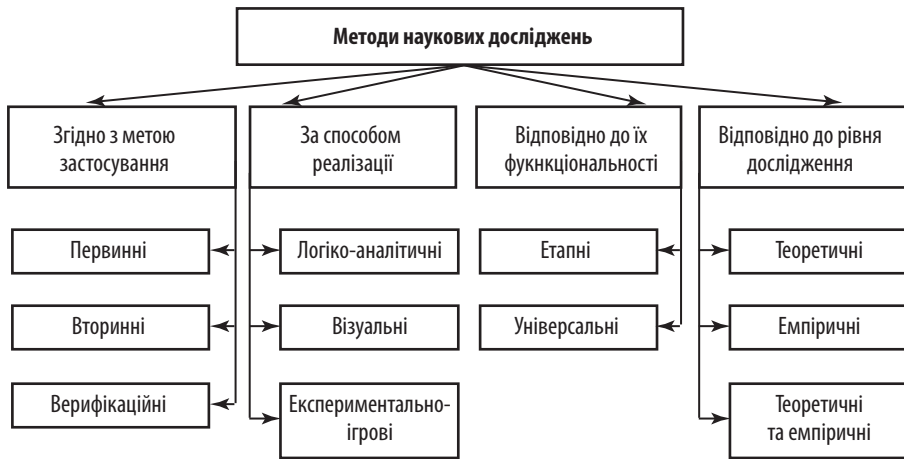

Рис. Б.5. Класифікація методів наукових досліджень за В. Шейко [319, с. 110]

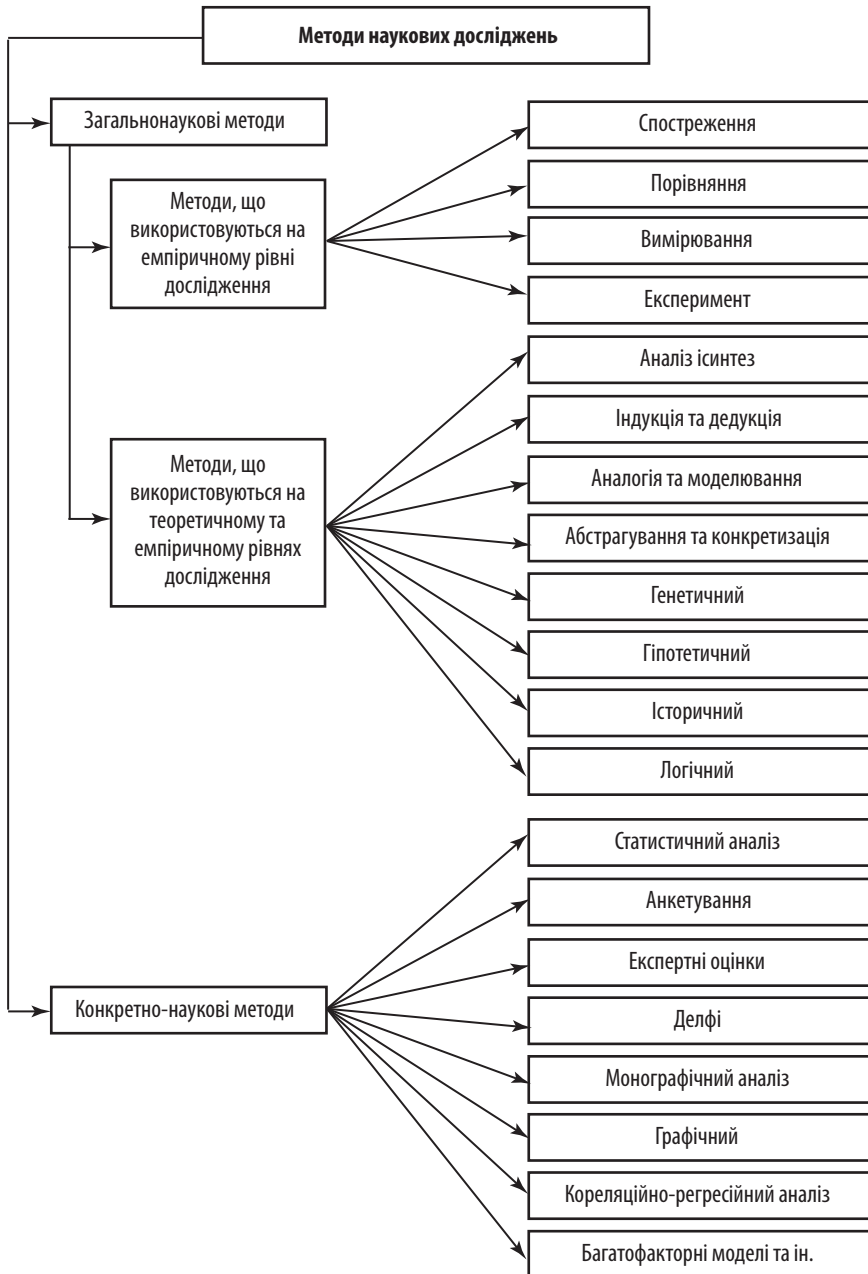

Рис. Б.6. Класифікація методів наукових досліджень за М. Дороніною [119, с. 11]

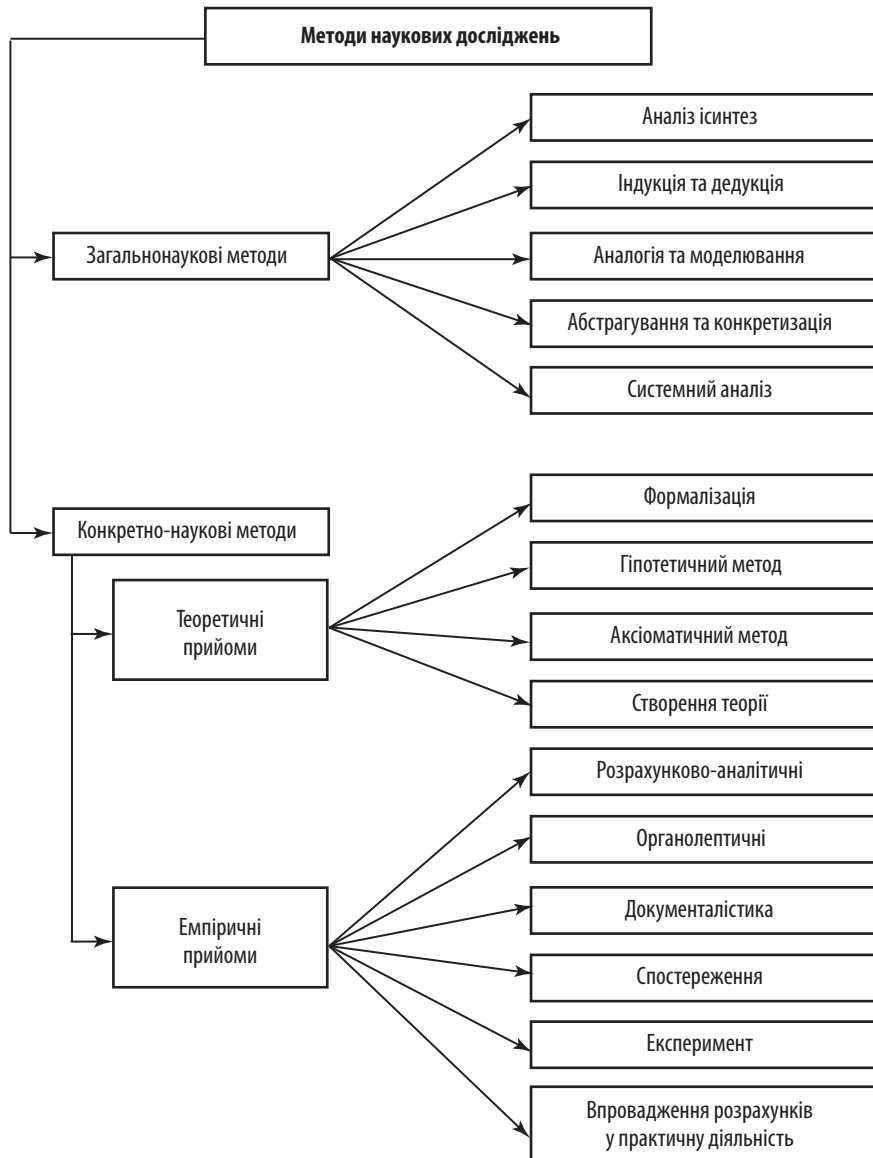

Рис. Б.7. Класифікація методів наукових досліджень за В. Мигалем та М. Білухою [175, с. 90; 78, с. 60]

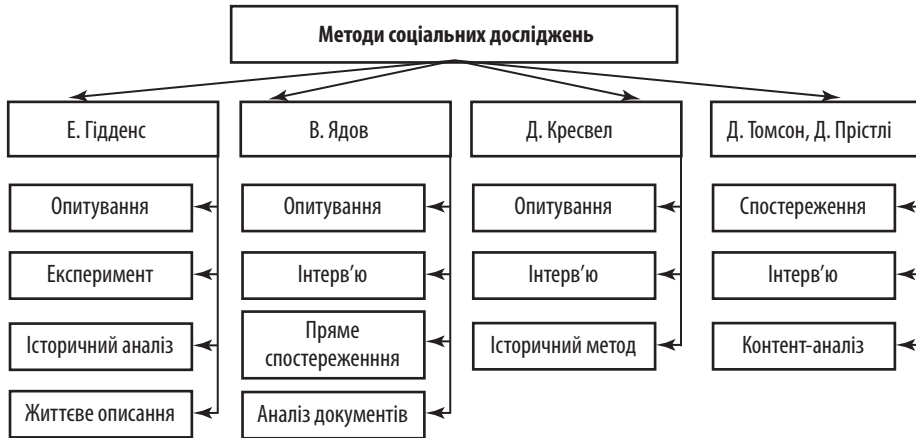

Рис. Б.8. Класифікація методів соціальних досліджень, зазначена в [279]

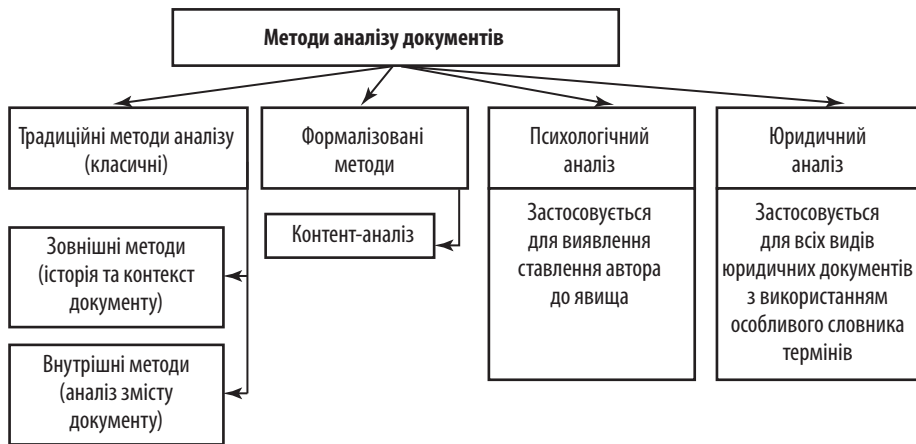

Рис. Б.9. Класифікація методів аналізу документів за Г. Путятіною та Н. Пугачовою [233]

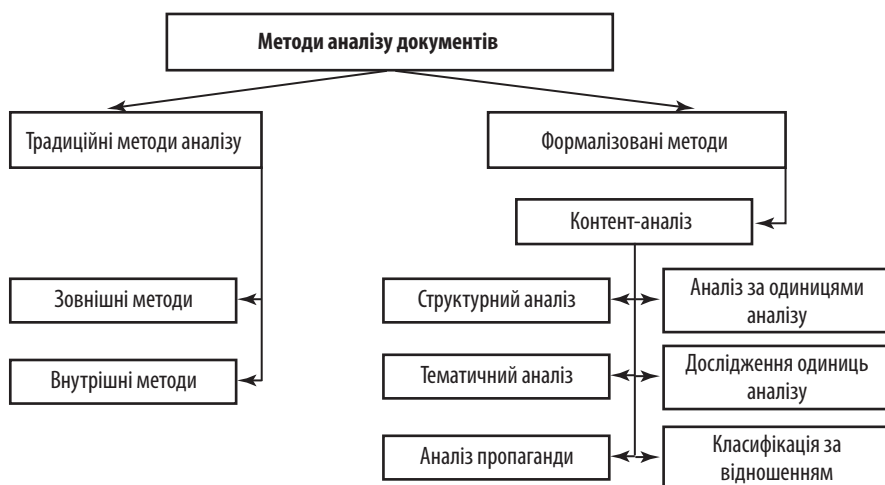

Рис. Б.10. Класифікація методів аналізу документів за С. Светуцьким [247, с. 87–98]

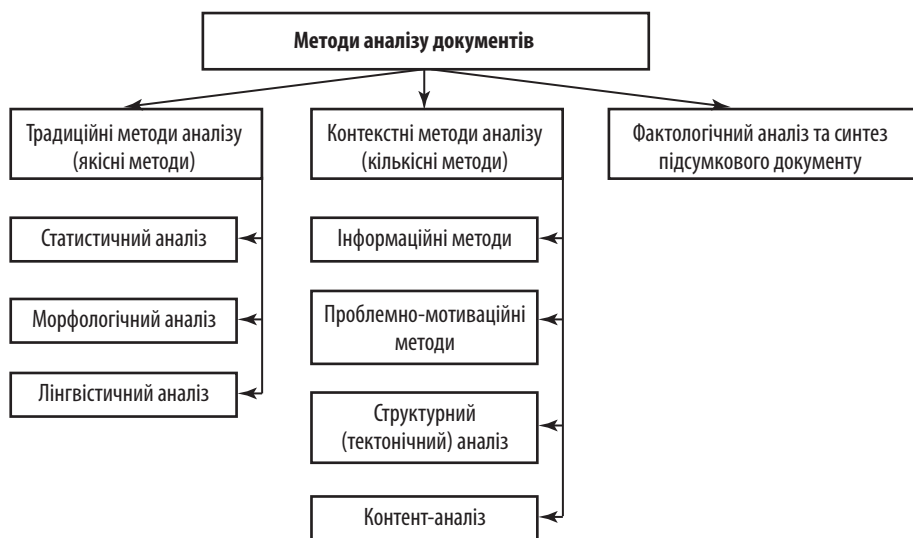

Рис. Б.11. Класифікація методів аналізу документів за В. Пащенко [213, с. 33–37]

Сутність, переваги та недоліки застосування методів дослідження сутності понять

№ з/п	Метод	Сутність	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5
1	Статистичний метод	Розчленування досліджуваного процесу або явища на складові частини, кількісне обчислення цих складових частин, встановлення взаємозв'язку між ними та іншими явищами, виявлення реальних закономірностей розвитку явищ та процесів	Дає достатньо інформації для здійснення подальшого прогнозування можливого розвитку досліджуваного явища	Поглиблений аналіз вимагає використання математичних методів із залученням професіоналів в цій галузі
2	Морфологічний аналіз	Декомпозиція цілого на складові частини, шляхом виокремлення елементів за принципами функціональної значущості та ролі	Глибоке дослідження сутності поняття, використовує системний підхід	Суб'єктивність у виборі значущих параметрів, шкали оцінювання, багатоваріантність висновків, довготривалий метод
3	Лінгвістичний аналіз	Виявлення системи мовних засобів, за допомогою яких передається ідейно-тематичний та естетичний зміст документу, також виявлення залежності відбору мовних засобів від прогнозованого автором ефекту мовного впливу	Розкриття прихованого підтексту документу, виявлення провідної думки автора	Сферою застосування є здебільшого аналіз художніх творів, необхідність додаткового дослідження стилів та жанрів мовлення
4	Інформаційний метод	Пізнання об'єктів, процесів або явищ шляхом виявлення та аналізу найбільш характерних інформаційних аспектів, які визначають функціонування та розвиток досліджуваних об'єктів	Дослідження кількісних та якісних характеристик документів	Складність отримання набору показників для аналізу, необхідність використання матричних та графічних моделей
5	Структурний аналіз	Дослідження статистичних характеристик документу шляхом виокремлення складових частин та елементів та визначення зв'язку між ними	Всебічний аналіз та оцінка документу	Наявність набору особливостей аналізу, які визначають специфічні етапи його вирішення та скорочують галузь застосування
6	Контент-аналіз	Систематична числова обробка, оцінка та інтерпретація форми та змісту інформаційного джерела	Об'єктивність, систематичність, квантифікаційна обробка тексту, широкий діапазон методів і процедур, може бути формалізований та комп'ютеризований	Відсутність однозначного трактування, суб'єктивність у виборі одиниць аналізу

Додаток В

Результати методу аналізу ієрархій

Таблиця В.1

Критерії, яким повинен задовольняти метод

№ з/п	Критерій	Сутність	Оцінка пріоритетності при парному порівнянні
1	Економічність	Критерій враховує час, необхідний для здійснення дослідження, та витрати «людського» ресурсу	Пріоритет надається методу з найменшими витратами
2	Рівень об'єктивності	Критерій враховує рівень об'єктивності результатів дослідження, від ступеня якого залежить правильність кінцевих висновків	Пріоритет надається методу з більш об'єктивним результатом
3	Простота використання	Критерій характеризує зрозумілість методу для різних рівнів користувачів	Пріоритет надається простішому методу
4	Можливість математичної обробки	Критерій враховує можливість застосування в методі процедур математичної обробки інформації	Пріоритет надається методу з найбільшою можливістю використання математичного апарату

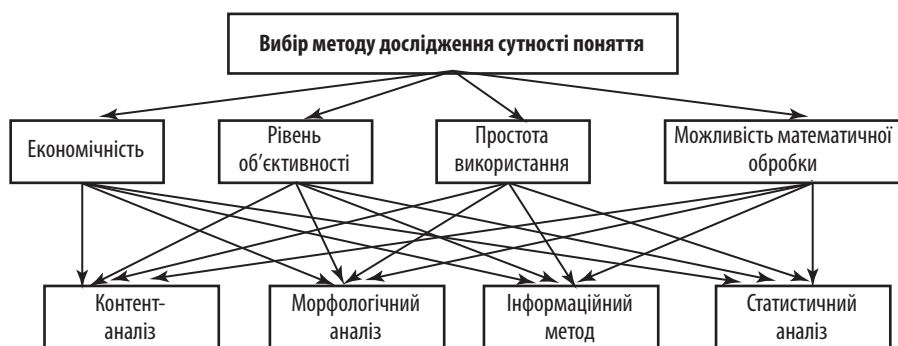

Рис. В.1. Схема ієрархічної моделі вибору методу дослідження сутності поняття

Таблиця В.2

Матриця попарних порівнянь обраних критеріїв

Критерій	Економічність	Рівень об'єктивності	Простота використання	Можливість математичної обробки	Ki	Wi
Економічність	1	0,250	3	0,250	0,66	0,14
Рівень об'єктивності	4	1	3	1	1,86	0,39
Простота використання	0,333	0,333	1	0,500	0,48	0,10
Можливість математичної обробки	4	1	2	1	1,68	0,36

Таблиця В.3

Шкала бальних оцінок експертів при парному порівнянні

Бальна оцінка експертів	При ранжуванні критеріїв	При ранжуванні методів за кожним критерієм
1	«Рівна» відповідність двох критеріїв	«Рівна» відповідність двох методів критерію, за яким здійснюється порівняння
3	«Помірна» перевага одного критерію над іншим	«Помірна» перевага одного методу над іншим за критерієм порівняння
5	«Істотна» перевага одного критерію над іншим	«Істотна» перевага одного методу над іншим за критерієм порівняння
7	«Значуща» перевага одного критерію над іншим	«Значуща» перевага одного методу над іншим за критерієм порівняння
9	«Дуже сильна» перевага одного критерію над іншим	«Дуже сильна» перевага одного методу над іншим за критерієм порівняння
2, 4, 6, 8	Проміжні рішення між двома сусідніми судженнями експертів (застосовуються у компромісному випадку)	
Зворотні величини: 1/2 або 0,500; 1/3 або 0,333; 1/4 або 0,250; 1/5 або 0,200; 1/6 або 0,167; 1/7 або 0,143; 1/8 або 0,125; 1/9 або 0,111	Якщо при порівнянні першого критерію (методу) з другим отримано одне з вищевказаних чисел, тоді при порівнянні другого критерію (методу) з першим визначається зворотна величина	

Головний власний вектор (K_i) [345, с. 27]:

$$K_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n a_{ij}}, \quad (\text{B.1})$$

де a_{ij} – елементи i -го стовпця.

Компонента вектора пріоритетів (W_i) [345, с. 28]:

$$W_i = \frac{K_i}{\sum_{i=1}^n K_i}, \quad (\text{B.2})$$

де K_i – головний власний вектор.

Таблиця В.4

Матриця оцінки пріоритетного методу за критерієм економічності

Економічність	Контент-аналіз	Морфологічний аналіз	Інформаційний метод	Статистичний аналіз	K_i	W_i
Контент-аналіз	1	5	3	4	2,78	0,56
Морфологічний аналіз	0,200	1	1	0,333	0,51	0,10
Інформаційний метод	0,333	1	1	2	0,90	0,18
Статистичний аналіз	0,250	3	0,500	1	0,78	0,16

Таблиця В.5

Матриця оцінки пріоритетного методу за рівнем об'єктивності

Рівень об'єктивності	Контент-аналіз	Морфологічний аналіз	Інформаційний метод	Статистичний аналіз	K_i	W_i
Контент-аналіз	1	2	4	5	2,51	0,49
Морфологічний аналіз	0,5	1	3	4	1,57	0,31
Інформаційний метод	0,250	0,333	1	2	0,64	0,12
Статистичний аналіз	0,200	0,250	0,5	1	0,40	0,08

Таблиця В.6

Матриця оцінки пріоритетного методу за простотою використання

Простота використання	Контент-аналіз	Морфологічний аналіз	Інформаційний метод	Статистичний аналіз	K_i	W_i
Контент-аналіз	1	0,5	0,333	2	0,75	0,17
Морфологічний аналіз	2	1	0,5	3	1,31	0,29
Інформаційний метод	3	2	1	2	1,86	0,42
Статистичний аналіз	0,5	0,333	0,5	1	0,54	0,12

Таблиця В.7

Матриця оцінки пріоритетного методу за можливістю математичної обробки

Можливість математичної обробки	Контент-аналіз	Морфологічний аналіз	Інформаційний метод	Статистичний аналіз	K_i	W_i
Контент-аналіз	1	4	5	0,167	1,35	0,20
Морфологічний аналіз	0,250	1	2	0,111	0,49	0,07
Інформаційний метод	0,200	0,500	1	0,111	0,32	0,05
Статистичний аналіз	6	9	9	1	4,69	0,68

Таблиця В.8

Вибір методу дослідження сутності поняття на основі відповідності його всім критеріям

Метод \ Критерій	Економічність	Рівень об'єктивності	Простота використання	Можливість математичної обробки	W_i	Ранг
Вектор пріоритету	0,14	0,39	0,10	0,36		
Контент-аналіз	0,56	0,49	0,17	0,20	0,36	1
Морфологічний аналіз	0,10	0,31	0,29	0,04	0,18	3
Інформаційний метод	0,18	0,12	0,42	0,05	0,13	4
Статистичний аналіз	0,16	0,08	0,12	0,68	0,31	2

Додаток Г

Аналіз сутності соціальної політики

Таблиця Г.1

Перелік значущих складових у визначеннях вчених

Автор	Ключові слова	Кількість вагомих слів
1	2	3
Р. Баркер [74, с. 38]	Рівновага; досягатися; процес; боротьба; групи; конкуруючий	6
	Принципи; діяльність; держава; визначатися; спосіб; втручання; регулювання; відносини; індивід; групи; спільнота; соціальна установа	12
	Діяльність; принципи; суспільство; формувати; спосіб; втручатися; регулювати; відносини; індивід; групи; громади; соціальні інститути	12
А. Барсуков [75, с. 7]	Система; заходи; дії; спрямований; реалізація; цілі; зумовлений; завдання; державний; органи; реалізація, програми; соціальний; розвиток; механізми; перерозподіл; доходи; ресурси; послуги; принципи; справедливість; суспільний, солідарність	23
Ю. Бондаренко [82]	Система; заходи; принципи; рішення; дії; держава; суспільні об'єкти; сформуватися; суспільство; історичний етап; розвиток; спрямовуватися; забезпечення; зміни; соціальний простір	15
Л. Борткевич [293, с. 29]	Ставлення; держава; соціальні протиріччя; проявлятися; законодавчий; управлінський; сфера	7
А. Вагнер [293, с. 29]	Державна політика; застосовуватися; конституційні методи; забезпечення; справедливий; розподіл	6
П. Василенко та ін. [87, с. 31]	Сфера; політичний; діяльність; держава; розвиток; мета; класи; суспільство; соціальний; групи; прошарки; етнічні спільності; людина	13
М. Вебер [293, с. 29]	Складова; економічний; політика	3
М. Волгін [259, с. 9, 21]	Сукупність; система; конкретні дії; заходи; спрямований; життєзабезпечення; населення;	7
	Система; заходи; взаємовідносини; соціальний; групи; прошарки; суспільство; людина; соціальний захист; соціальний; розвиток; життєзабезпечення; соціальна безпека; населення	14
	Соціальний групи; взаємовідносини; збереження; зміни; соціальне становище; населення; класи; прошарки; соціальний; групи; спільноти	11
М. Волгін, Т. Сулімова [260, с. 32]	Сфера; практичний; здійснення; функції; держава; створення; умови; забезпечення; суспільство; можливість; реалізація; потреби	12
Т. Ганслі [98, с. 48]	Заходи; уряд; спрямований; підвищення; добробут; населення	6
Д. Гілл [293, с. 27]	Заходи; уряд; спрямований; покращення; умови; життя; забезпечення; соціальний; добробут; держава; функція	11

1	2	3
С. Гончарова [101, с. 3]	Система; рішення; дії; діяльність; цілеспрямований; суб'єкти; сформуватися; суспільство; етап; розвиток; втілення; соціальні програми; соціальний; практика; мета; задоволення; потреби; інтереси; людина	20
Л. Гончарук [102, с. 4]	Процес; посилення; соціальна орієнтація; економічний розвиток; розширення; суспільний; сектор; національний; мікроекономічна система	10
І. Дедюхова [293, с. 30]	Аспект; внутрішній; політика; мета; зміст; регулювання; комплекс; соціальні процеси; соціальні відносини	9
Л. Дмитриченко [116, с. 53–71]	Елемент; механізм; модель; державний; регулювання; економіка; форма; інструмент; економічний; політика	10
В. Зомбарт [293, с. 29]	Окремий; заходи; економічна політика	3
В. Капіцин [127, с. 22]	Вплив; держава; ґрунтуватися; система; правила; норми; сприяти; залучення; суб'єкти; політичні процеси	10
	Суспільний; дії; вирішення; проблеми; суспільство; цілі; сприяння; досягнення	8
	Інструмент; негативні; наслідки; соціальний	4
Є. Крихтін [262, с. 5, 39–41]	Нерівність; різновид; суспільний; діяльність; спрямований; вирішення; захист; соціально вразливий; верстви населення; небезпечний	9
	Сукупність; науково сформульований; ідея; положення; концептуальний підхід; поєднуватися; система; конкретні дії; державний; громадський; інститут; суспільний; групи; суб'єкти; реалізація; права; людина; забезпечення; життєдіяльність; розвиток; соціальний; дотримання; права; свободи; заходи; важелі; стимули; механізм; процес	29
І. Лавриненко [293, с. 30]	Діяльність; управління; соціальний; сфера; суспільство; забезпечення; життя; відтворення; формування; передумови; стабільний; розвиток	12
В. Мандибура [173, с. 22, 24]	Сукупність; науково сформульований; ідея; положення; концептуальний підхід; поєднуватися; система; конкретні дії; заходи; важелі; стимули; механізми; регулюватися; соціальні процеси	14
	Система; державні рішення; спрямований; досягнення; добробут; населення	6
Р. Мішра [293, с. 28]	Модель; заходи; спрямований; задоволення; соціальні потреби	5
Б. Нельсон [181, с. 528–529]	Модель; система; політичний; процес; відбуватися; межі; наслідки; дії; уряд; прагнення; знання; демократія	12
В. Новіков [186, с. 31–32]	Система; перерозподіл; ресурси; верстви; суспільство; підтримання; некомерційний; соціально-культурний; сфера; державний заходи; забезпечення; добробут; розвиток; населення; підвищення; рівень; якість; життя	18
Б. Пітерс [293, с. 29]	Дії; державний; орган; влада; впливати; життя; громадяни	7
С. Прилипка [229, с. 22]	Сукупність; заходи; форми; діяльність; суб'єкти; життя; соціально-політичний; спрямований; формування; задоволення; соціальний; потреби; інтереси; людина; суспільство; реалізація; конституційний; соціальна права; людина	19

Закінчення табл. Г.1

1	2	3
А. Райкевич [293, с. 28]	Діяльність; держава; суб'єкти; формування; умови; життя; населення; між-особистісні відносини	8
У. Садова [244, с. 92]	Багатокомпонентний; сфера; діяльність; влада; націлений; пов'язаний; впорядкування; різноманіття; соціальний; процес	10
Т. Семигіна [248, с. 3]	Напрямок; внутрішня політика; держава; спрямований; збереження; соціальний; стабільність; інститут; відтворення; структура; мета; система; компоненти; розроблення; реалізація; політичний; заходи; політичні партії; групи	19
О. Сергієнко [249, с. 36]	Діяльність; державний; громадський; інститут; суспільний; групи; суб'єкти; спрямований; реалізація; права; людина; забезпечувати; життєдіяльність; розвиток; соціальний; дотримання; права; свободи	18
А. Сіленко [251, с. 42]	Механізм; реалізація; соціальна функція	3
С. Смирнов [255, с. 32]	Сукупність; рішень; органи; державний; управління; працевлаштування; профспілки; суспільно-політичний; структури; суб'єкти; суспільний; думка; спрямований; формування; соціальний; стратегія; держава; мета; розвиток; суспільство; створення; умови; можливості; потреби; об'єкти; підвищення; рівень; якість; життя; заходи	30
Т. Токарський [293, с. 27, 31]	Державне забезпечення; соціальні послуги; спрямований; підвищення; соціальний добробут	5
	Система; багатомірний; програми; засоби; заходи; спрямований; соціальна сфера	8
Ш. Фур'є [293, с. 27]	Різновид; економічна політика; виявлятися; вплив; держава; заходи; соціально-економічна система; досягнення; мета; ідеальна ситуація	10
Є. Холостова [312, с. 21]	Сукупність; уявлення; суспільство; держава; цілі; доцільний; розвиток; діяльність; досягнення; соціальний показник; відповідати	11
П. Шевчук [317, с. 13]	Діяльність; держава; узгодження; інтереси; соціальний; групи; сфера; виробництво; розподіл; споживання; узгодження; інтереси; людина; колективні; цілі; суспільство	16
А. Ягодка [323, с. 27]	Сукупність; заходи; форми; діяльність; суб'єкти; соціально-політичний; життя; спрямований; формування; реалізація; соціальний; потреби; відобразити; інтереси; людина; суспільство; матеріальне; становище	18
О. Яременко [326, с. 16–17]	Діяльність; створення; регулювання; соціально-економічний; умови; життя; суспільство; підвищення; добробут; усунення; негативний; наслідок; ринкові процеси; забезпечення; соціальний; справедливий; стабільність; система; заходи; узгодження; економічний цілі; держава; соціальні процеси; вплив; органи; влада; розвиток; соціальні відносини; праця	29
С. Яромич, В. Якубчук [328, с. 45]	Система; цілеспрямований; діяльність; суб'єкти; соціально-політичний; життя; забезпечення; ефективний; оптимальний; функціонування; розвиток; процес; соціальне буття; формування; реалізація; соціальний; потреби; людина; суспільство; соціальна безпека	20
М. Яценко [329, с. 6]	Механізм; регулювання; державний; недержавний; інституції; соціальні відносини; індивід; соціальний; групи; забезпечення; умови; способи; життєдіяльність; нормативи; вимоги; суспільство	16

Навантаження та частота згадування складових елементів

Складовий елемент	Питома вага	Частота згадування	Складовий елемент	Питома вага	Частота згадування
1	2	3	4	5	6
Аспект	0,1111	1	Ґрунтуватися	0,1	1
Багатовимірний	0,125	1	Групи	0,0833	1
Багатокомпонентний	0,1	1	Демократія	1,1428	14
Боротьба	0,1667	1	Держава	0,1667	1
Важелі	0,1059	2	Державна політика	0,2	1
Верстви	0,1667	2	Державне забезпечення	0,5279	8
Взаємовідносини	0,1623	2	Державний	0,1667	1
Визначатися	0,0833	1	Державні рішення	0,6614	6
Вимоги	0,0625	1	Дії	1,4146	15
Вирішення	0,2361	2	Діяльність	0,5144	4
Виробництво	0,0625	1	Добробут	0,6493	5
Відбуватися	0,0833	1	Досягнення	0,0901	2
Відносини	0,1666	2	Дотримання	0,0435	1
Відобразити	0,0556	1	Доходи	0,0333	1
Відповідати	0,0909	1	Думка	0,1	1
Відтворення	0,1359	2	Економіка	0,93	3
Влада	0,2774	3	Економічна політика	0,2345	3
Внутрішня політика	0,1637	2	Економічний	0,2	1
Вплив (впливати)	0,3774	5	Етап	0,0769	1
Впорядкування	0,1	1	Етнічні спільності	0,2	1
Втілення	0,2	1	Ефективний	0,1526	3
Втручання	0,1666	2	Життєдіяльність	0,2143	2
Громади	0,0833	1	Життєзабезпечення	0,8737	10
Громадський	0,0901	2	Життя	0,9336	11
Громадяни	0,1429	1	Забезпечувати (забезпечення)	0,9363	11
Завдання	0,0435	1	Небезпечний	0,1111	1
Задоволення	0,4526	3	Негативний	0,0345	1
Законодавчий	0,1429	1	Негативні наслідки	0,25	1
Залучення	0,1	1	Недержавний	0,0625	1
Засоби	0,125	1	Некомерційний	0,0556	1
Застосовувати	0,1667	1	Нерівність	0,25	1

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6
Захист	0,1111	1	Нормативи	0,0625	1
Заходи	1,6716	17	Норми	0,1	1
Збереження	0,1435	2	Об'єкти	0,0333	1
Здійснення	0,0833	1	Окремий	0,33	1
Зміни	0,1576	2	Оптимальний	0,2	1
Зміст	0,1111	1	Органи	0,2542	4
Знання	0,0833	1	Передумови	0,0833	1
Зумовлений	0,0435	1	Перерозподіл	0,0991	2
Ідеальна ситуація	0,1	1	Підвищення	0,4901	4
Ідея	0,1059	2	Підтримання	0,0556	1
Індивід	0,2291	3	Пов'язаний	0,1	1
Інститут (інституції)	0,2052	5	Поєднуватися	0,1059	2
Інструмент	0,35	2	Покращення	0,0909	1
Інтереси	0,4332	5	Політика	0,2111	2
Історичний етап	0,0667	1	Політичний	0,2128	3
Класи	0,1678	2	Політичні партії	0,0526	1
Колективні	0,0625	1	Політичні процеси	0,1	1
Комплекс	0,1111	1	Положення	0,1059	2
Конкретні дії	0,2488	3	Посилення	0,1	1
Конкуруючий	0,1667	1	Послуги	0,0435	1
конституційний	0,0526	1	Потреби	0,6248	6
Конституційні методи	0,1667	1	Права	0,1802	4
Концептуальний підхід	0,1059	2	Правила	0,1	1
Людина	0,8617	10	Прагнення	0,0833	1
Матеріальне	0,0556	1	Практика	0,2	1
Межі	0,0833	1	Практичний	0,0833	1
Мета	0,5739	6	Працедавці	0,0333	1
Механізми	0,6419	6	Праця	0,0345	1
Міжособистісні відносини	0,125	1	Принципи	0,2768	4
Мікроекономічна система	0,1	1	Проблеми	0,125	1
Модель	0,3833	3	Програми	0,1685	2
Можливість	0,1166	2	Профспілки	0,0333	1
Напрямок	0,0526	1	Процес	0,6845	6
Населення	0,8192	7	Прошарки	0,2392	3
Наслідки	0,1178	2	Проявлятися	0,2429	2

1	2	3	4	5	6
Науково сформульований	0,1059	2	Реалізація	0,9512	10
Націлений	0,1	1	Регулювання	0,5461	7
Національний	0,1	1	Ресурси	0,0991	2
Ринкові процеси	0,0345	1	Справедливий	0,2447	3
Рівень	0,0889	2	Сприятти	0,225	2
Рівновага	0,1667	1	Спрямований	1,5632	16
Різновид	0,2111	2	Стабільність	0,1704	3
Різноманіття	0,1	1	Ставлення	0,1429	1
Рішення	0,3	3	Становище	0,0556	1
Розвиток	1,1462	14	Створення	0,1511	3
Розподіл	0,2292	2	Стимули	0,1059	2
Розроблення	0,0526	1	Стратегія	0,0333	1
Розширення	0,1	1	Структура	0,0859	2
Свободи	0,0901	2	Суб'єкти	0,8566	9
Сектор	0,1	1	Сукупність	0,4812	7
Система	1,4481	15	Суспільний	0,503	7
Складова (компонент, елемент)	0,5526	2	Суспільні об'єкти	0,0667	1
Солідарність	0,0435	1	Суспільно-політичний	0,0333	1
Соціальна безпека	0,2714	2	Суспільство	1,4374	17
Соціальна орієнтація	0,1	1	Сфера	0,6045	7
Соціальна права	0,0526	1	Сформуватися	0,2667	2
Соціальна сфера	0,125	1	Узгодження	0,1595	3
Соціальна установа	0,0833	1	Умови	0,4295	6
Соціальна функція	0,33	1	Управління	0,1166	2
Соціальне буття	0,2	1	Управлінський	0,1429	1
Соціальне становище	0,0909	1	Уряд	0,3409	3
Соціальний	1,8129	21	Усунення	0,0345	1
Соціальний добробут	0,2	1	Уявлення	0,0909	1
Соціальний захист	0,0714	1	Форми	0,2082	3
Соціальний показник	0,0909	1	Формування	0,6331	7
Соціальний простір	0,0667	1	Функціонування	0,2	1
Соціальні відносини	0,2081	3	Функція	0,1742	2
Соціальні групи	0,0909	1	Цілеспрямований	0,4	2
Соціальні інститути	0,0833	1	Цілі	0,3219	4

Закінчення табл. Г.2

1	2	3	4	5	6
Соціальні послуги	0,2	1	Якість	0,0889	2
Соціальні потреби	0,2	1			
Соціальні програми	0,2	1			
Соціальні протиріччя	0,1429	1			
Соціальні процеси	0,217	3			
Соціально вразливий	0,1111	1			
Соціально-економічна система	0,1	1			
Соціально-економічний	0,0345	1			
Соціально-культурний	0,0556	1			
Соціально-політичний	0,3082	3			
Спільнота	0,1742	2			
Споживання	0,0625	1			
Спосіб	0,2291	3			

Додаток Д Результати дослідження з питання визначення структури соціальної політики

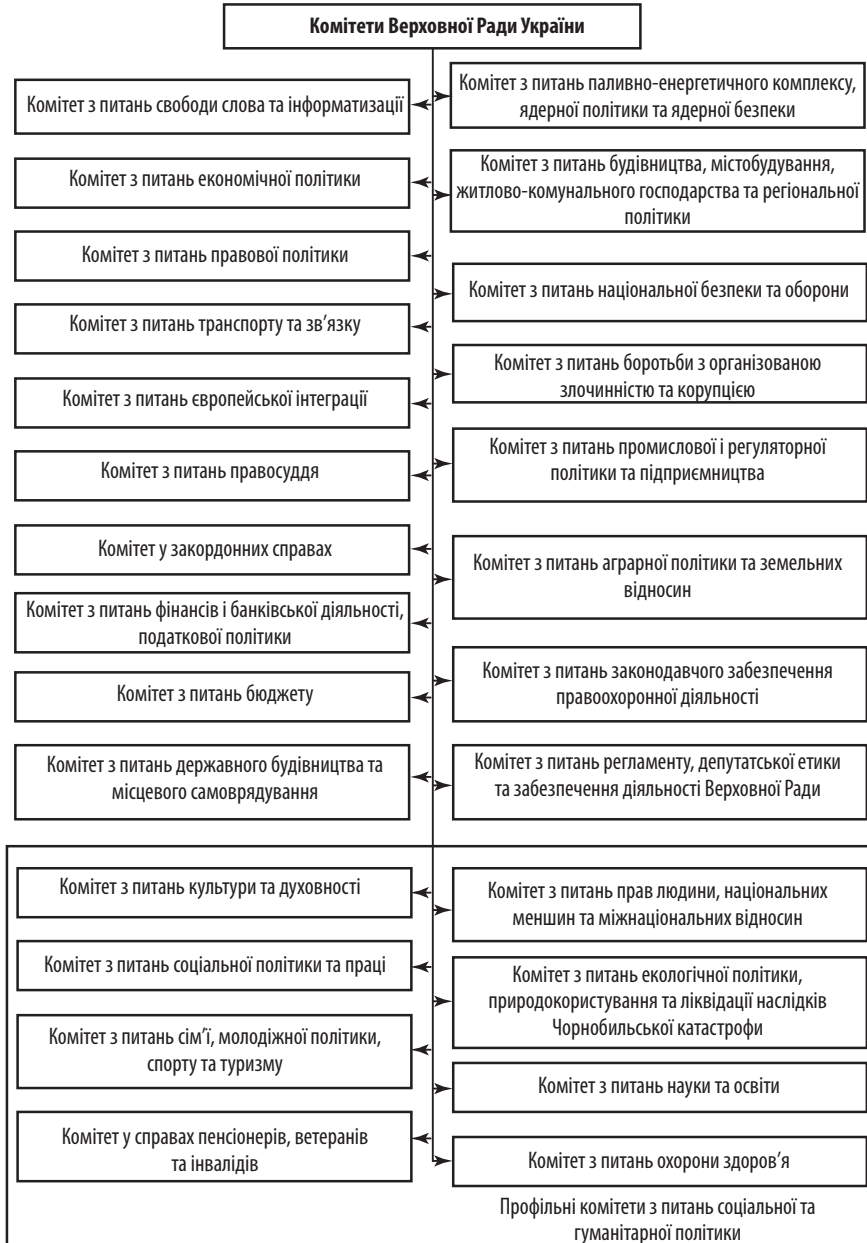
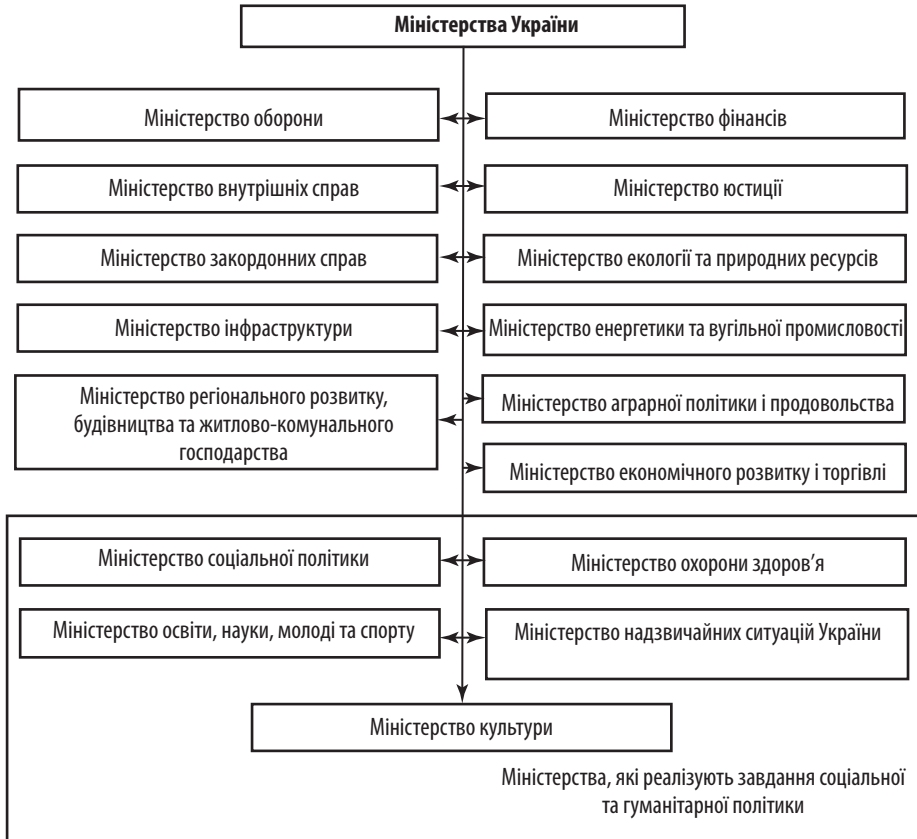

Рис. Д.1. Склад комітетів Верховної Ради України

Рис. Д.2. Склад міністерств України

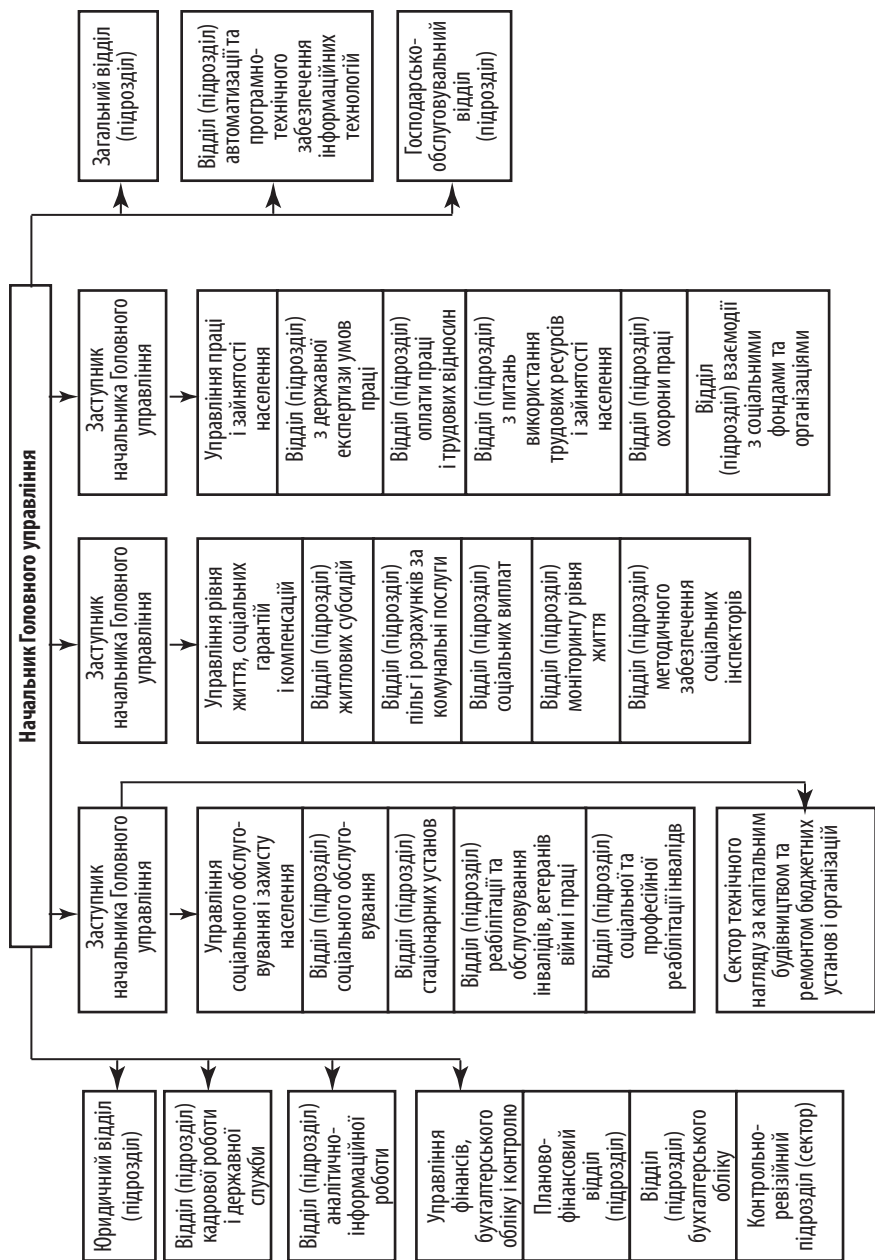

Рис. Д.3. Структура Головного управління праці та соціального захисту населення обласної державної адміністрації

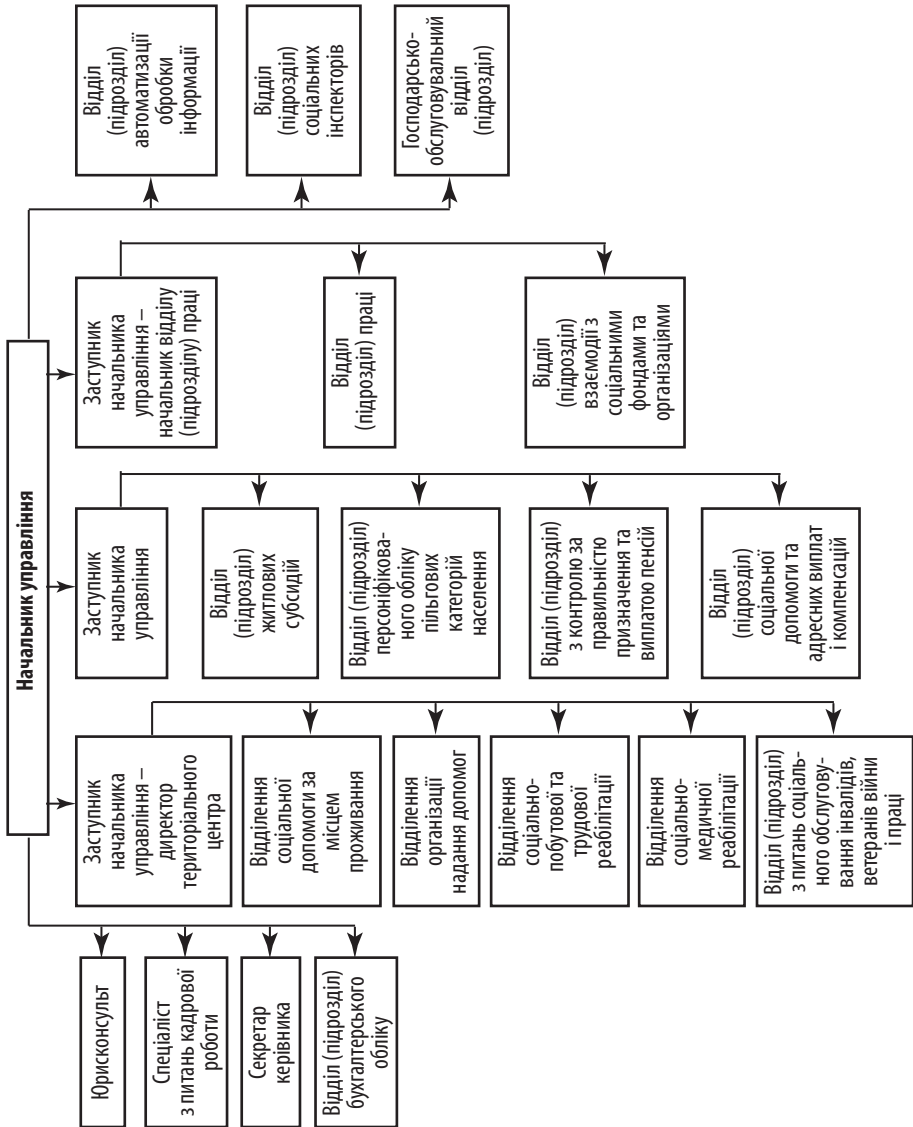

Рис. Д.4. Структура управління праці та соціального захисту населення районної державної адміністрації

Рис. Д.5. Завдання місцевих органів влади з реалізації соціальної політики

Функції управління (департаменту, відділу) праці та соціального захисту населення	
організовує роботу соціальних інспекторів	роз'яснює громадянам зміст нормативно-правових актів держави та інформує населення з питань соціального захисту, через засоби масової інформації
координує роботу служб охорони праці підприємств і здійснює методичне керівництво цими службами	організовує і проводить консультації, здійснює розгляд звернень громадян, підприємств, установ, організацій з питань, що віднесені до їх компетенції, вживає заходів щодо усунення чинників, які викликають скарги
забезпечує у разі потреби влаштування до будинків-інтернатів (пансіонатів) громадян похилого віку та інвалідів, надає допомогу в організації роботи будинків-інтернатів (пансіонатів), розташованих на їх території	сприяє громадським, релігійним організаціям, благодійним фондам, окремим громадянам у наданні соціальної допомоги ветеранам, інвалідам і громадянам похилого віку
створює мережу і організовує роботу територіальних центрів соціального обслуговування пенсіонерів та інвалідів, контролює якість і своєчасність надання ними соціальних послуг	надає консультативно-правову допомогу, а також сприяє громадянам в одержанні документів, необхідних для призначення соціальних допомог
здійснює у встановленому порядку компенсаційні виплати інвалідам війни на бензин, технічне обслуговування автомобіля і транспортні послуги, а також надає грошові компенсації вартості санаторно-курортного лікування	організовує матеріально-побутове обслуговування інвалідів, ветеранів війни і праці, їх санаторно-курортне лікування, надання протезно-ортопедичної допомоги, забезпечує інвалідів транспортними засобами у встановленому порядку
забезпечує цільове використання бюджетних асигнувань, передбачених на соціальний захист населення	вносить пропозиції щодо встановлення піклування над повнолітніми недієздатними особами, які за станом здоров'я потребують догляду
здійснює державний контроль за дотриманням законодавства про соціальний захист населення, за охороною праці і своєчасною, не нижче визначеного державою мінімального розміру, оплатою праці	забезпечує соціальний захист працівників, зайнятих на робочих місцях з шкідливими умовами праці на підприємствах усіх форм власності, а також якість атестації робочих місць
розробляє відповідні пропозиції та прогнози, забезпечує впровадження територіальної програми зайнятості та здійснює заходи, спрямовані на реалізацію довгострокової державної політики розвитку трудового потенціалу	бере участь у розслідуванні нещасних випадків відповідно до законодавства, веде облік, здійснює аналіз нещасних випадків, професійних захворювань, аварій і заподіяної ними шкоди
вивчає стан використання трудових ресурсів, аналізує розвиток процесів, які відбуваються на регіональному ринку праці	організовує роботу з надання пільг ветеранам війни і праці, інвалідам, забезпечує надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого і рідкого пічного побутового палива
аналізує ситуацію в соціально-трудовій сфері, стан роботи щодо укладання колективних договорів на підприємствах, установах, організаціях	аналізує виконання комплексних програм соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, надання встановлених законодавством пільг соціально незахищеним громадянам і виносить на розгляд місцевої адміністрації пропозиції щодо їх соціального захисту
забезпечує реалізацію заходів, спрямованих на посилення мотивації до праці, удосконалення її організації, оплати та нормування	забезпечує надання адресної цільової грошової допомоги малозабезпеченим громадянам, а також допомоги сім'ям з дітьми
сприяє організації переговорного процесу між сторонами соціального партнерства, надає їм організаційно-методичну допомогу, забезпечує в межах своїх повноважень дотримання законодавства з питань колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин, вирішення колективних трудових спорів; здійснює реєстрацію, облік, зберігання колективних договорів і доповнень до них	забезпечує діяльність відповідних рад з питань безпечної життєдіяльності населення, комісій у справах альтернативної служби та комісій з розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасників війни відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
бере участь у розробці та забезпеченні реалізації співпраці між структурами місцевої державної адміністрації, органів місцевого самоврядування, громадських організацій з питань охорони праці, впровадженні регіональної системи запобігання травматизму; сприяє впровадженню безпечних виробничих процесів і устаткування	

Рис. Д.6. Функції управління (департаменту, відділу) праці та соціального захисту населення

Додаток Е

Результати дослідження з питання визначення поняття «соціальна програма»

Таблиця Е.1

Точки зору авторів щодо визначення понять «програма», «соціальна програма», «цільова програма»

Автор	Визначення
1	2
М. Азаров [67, с. 39]	програма – встановлення певної етапності, порядку та механізмів управління процесом послідовного досягнення мети розв'язання проблеми
С. Бандур, Т. Заяць, В. Куценко [265, с. 154]	програма – узгоджений за ресурсами, виконавцями і термінами здійснення комплекс науково-дослідних, виробничих, соціально-економічних, організаційно-господарських та інших заходів, які забезпечують ефективне вирішення завдань у сфері економічного, соціального, екологічного та культурного розвитку країни
	програма – цільовий та результативний регулюючий інструмент, який розробляється у вигляді специфічної, проблемно орієнтованої системи необхідних дій
Велика радянська енциклопедія [81]	програма – план діяльності; викладення основних положень і цілей діяльності політичних партій, організацій; структурована послідовність дій, яка реалізує алгоритм розв'язання певної задачі
М. Волгін [259, с. 170]	соціальна програма – зміст та план діяльності із викладенням основних цілей та завдань вирішення соціальної проблеми, характеру заходів, строків виконання та визначенням учасників процесів та їх функцій
Енциклопедичний словник економіки та права [385]	програма – сукупність пов'язаних заходів, план дій, спрямованих на досягнення визначеної мети, розв'язання проблеми
	цільова комплексна програма – система пов'язаних за змістом, строками, ресурсами заходи виробничого, технічного, наукового, соціального, організаційного характеру, спрямовані на досягнення єдиної мети, розв'язання спільної проблеми
О. Жуковський, В. Василів, Д. Штрейс [235, с. 106]	цільова програма визначається як адресний, різного ступеня директивності документ, який містить систему узгоджених за строками, ресурсами та виконавцями соціально-економічних, виробничих, фінансових, науково-дослідних, організаційно-господарських та інших заходів, що забезпечують досягнення поставленої мети найбільш ефективними шляхами та у визначений строк. При цьому єдина мета програми являє собою сукупність завдань, вирішення яких здійснюється за допомогою системи заходів під керівництвом виконавців при визначеному ресурсному забезпеченні
Закон України «Про державні цільові програми» [6]	державна цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використання коштів державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням
А. Кисельнікові [130, с. 9]	комплексна регіональна програма – узгоджений за ресурсами, виконавцями та строками завершення комплекс заходів (соціально-економічних, виробничих, організаційних, науково-технічних), що планується, виконання яких повинно забезпечити своєчасну реалізацію встановлених цілей і пов'язано з істотними змінами існуючих пропорцій, структури та темпів розвитку визначеного регіону

Закінчення табл. Е.1

1	2
Р. Кочкаров [145, с. 38]	цільова програма – основний інструмент програмно-цільового підходу
В. Курлаков [293]	програма – сукупність взаємопов'язаних заходів, план дій, спрямованих на досягнення певної мети, вирішення проблеми
О. Макарова [166, с. 34–36]	соціальна програма – програма перерозподілу або програма бюджетних витрат на соціальну сферу
	соціальна програма – перерозподіл доходів на користь тих, хто є надто бідним (державна допомога), або на користь інвалідів, безробітних, пенсіонерів за віком, хворих (соціальне страхування)
	соціальна програма – система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на розв'язання тих чи інших соціальних проблем і досягнення певного соціального ефекту для тих груп населення, на які спрямована дія програми
	соціальна програма – система взаємопов'язаних дій або заходів, спрямованих на досягнення певних результатів у соціальній сфері, забезпечена матеріальними та організаційними ресурсами
Є. Новиков [186, с. 39]	пропонує три основні критерії визначення програми: рівень насущності задоволення потреби, комплексність проблеми, що характеризується кількістю галузей (регіонів), які беруть участь в її вирішенні, повнота циклу розв'язання проблем, що включає наукові дослідження, дослідно-конструкторські розробки тощо
О. Прохоров [356] В. Ярцев [381]	програма - (грец. programta – об'ява, розпорядження, наказ) зміст і план діяльності, робіт; викладення основних положень і цілей діяльності політичних партій, організацій, окремого діяча; стисле викладення змісту навчальної дисципліни; перелік номерів та виконавців театральних вистав; упорядкована послідовність дій, яка реалізує алгоритм вирішення певного завдання
Б. Райзберг [236, с. 29]	цільова програма – сукупність намічених до планомірного проведення, погоджених за змістом, скоординованих у просторі та часі, забезпечених ресурсами заходів, спрямованих на вирішення насущної проблеми, що не може бути забезпечено без концентрації зусиль і ресурсів для досягнення встановленої мети
Е. Уткін [287, с. 156]	програма – наукове передбачення стану будь-якого локального об'єкта управління у певний термін (через 5, 10, 25 та більше років), що базується на чіткому визначенні мети та системи заходів, які забезпечують досягнення цієї мети, узгоджених між собою за ресурсами, термінами виконання, виконавцями

Додаток Ж

Результати дослідження робіт вчених з питання класифікації програм

Таблиця Ж.1

Класифікація програм, подана у Законі України «Про державні цільові програми» [6]

Кри-терій	Вид програми
За маш-табами охо-плення	Загальнодержавні програми, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади: економічного характеру; науково-технічного характеру; соціального характеру; програми національно-культурного розвитку; програми охорони довкілля
	Інші програми, метою яких є розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, а також проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки
За спря-мова-ністю	Економічні, що спрямовані на розв'язання комплексних галузевих та міжгалузевих проблем
	Наукові, які забезпечують виконання фундаментальних досліджень у різних галузях науки
	Науково-технічні, що направлені на розв'язання найважливіших науково-технічних проблем
	Соціальні, які передбачають вирішення проблем соціальної сфери
	Національно-культурні, спрямовані на розв'язання проблем національно-культурного розвитку
	Екологічні, що забезпечують здійснення загальнодержавних природоохоронних заходів, запобігають екологічним катастрофам
	Оборонні, розробляються з метою посилення обороноздатності держави
Правоохоронні, покликані забезпечити правоохоронну діяльність	

Таблиця Ж.2

Класифікація програм за Р. Кочкаровим [145, с. 8–18]

Кри-терій	Вид програми
1	2
Масш-табність	Міждержавні
	Державні
	Федеральні: президентські програми; федеральні науково-технічні програми громадського спрямування; відомчі цільові програми
	Регіональні
	Місцеві: міські; муніципальні

Продовження табл. Ж.2

1	2
Мета	Соціально-економічні
	Соціальні
	Науково-технічні (інноваційні)
	Інвестиційні
	Екологічні
	Програми безпеки: військова безпека; економічні та фінансова безпека; попередження та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій
Термін	Короткострокові (до 3-х років)
	Середньострокові (3-5 років)
	Довгострокові (більше 5 років)
Засіб та об'єкт дії	Виробничі
	Ресурсні
	Галузеві
	Територіальні (регіональні)
	Організаційно-управлінські
	Зовнішньоекономічні

Таблиця Ж.3

**Класифікація програм О. Жуковського, В. Василюва, Д. Штрейса
[235, с. 107–109]**

Критерій	Вид програми
1	2
За рівнем значущості або за державним статусом	Федеральні
	Міждержавні
За функціональною орієнтацією	Соціальні та соціально-економічні
	Екологічні
	Інноваційні
	Фундаментальні
За територіальними масштабами	Муніципальні
	Регіональні
	Федеральні
	Міжнародні
За строком реалізації	Короткострокові (до 2-х років)
	Середньострокові (3-5 років)
	Довгострокові (більше 5 років)

Закінчення табл. Ж.3

1	2
За характером	Соціально-економічні
	Науково-технічні
	Інноваційні
	Екологічні
	Територіальні
	Підсумкові
	Зовнішньоекономічні
	Оборонні
За характером поставленої мети	Кон'юнктурного характеру
	Структурного характеру

Таблиця Ж.4

Класифікація програм А. Кисельнікова [130, с. 8–9]

Критерій	Вид програми
За організаційно-економічним характером	Багатоцентричні
	Поліцентричні
	Програми маятникового типу
	Програми зонального типу
	Програми повного освоєння
За значимістю	Програми глобального значення
	Регіонального рівня
	Локального рівня
За характером мети	Комплексні регіональні програми
	Функціональні (соціального розвитку, науково-технічного прогресу)

Таблиця Ж.5

Класифікація програм Б. Райзберга [236, с. 36–46]

Критерій	Вид програми
1	2
Роль цільових програм	Цілеорієнтируючі
	Цілереалізуючі
Види цілей	Соціальні
	Науково-технологічні
	Інвестиційні програми та крупні інвестиційні проекти
	Екологічні програми

Закінчення табл. Ж.5

1	2
	Програми безпеки: оборонна безпека; економічна та фінансова безпека; запобігання та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій
Способи дії	Виробничі
	Ресурсні
	Галузеві
	Територіальні
	Маркетингові
	Організаційно-управлінські
	Зовнішньоекономічні
Тривалість дії	Довгострокові (тривалість більше 5 років)
	Середньострокові (від 3 до 5 років)
	Короткострокові (до 3 років)
Рівень приналежності	Державного рівня
	Регіональні програми
	Галузевого рівня
	Розвиток крупних міст, територіально-адміністративних утворень
	Розвиток окремих організацій
Масштабність, за обсягом вкладень	Найкрупномасштабніші програми
	Крупно масштабні
	Середньомасштабні програми
	Низькомасштабні програми
	Мало масштабні програми

Таблиця Ж.6

**Класифікація цільових програм колективу авторів під керівництвом М. Азарова
[67, с. 38–39]**

Принципи програмно-цільового управління	Вид цільової програми			
	програма - прогноз	програма-напрямок	програма-проблема	програма-проект
1	2	3	4	5
Орієнтованість на кінцеву мету	Так	Так	Так	Так
Комплексність циклу підготовки	Частково	Так	Так	Так
Логічна узгодженість усіх компонентів	Немає	Частково	Так	Так
Сполучення централізованого та децентралізованого управління	Немає	Частково	Так	Так

Закінчення табл. Ж.6

1	2	3	4	5
Сукупність розв'язуваних проблем	Немає	Частково	Так	Так
Комплексний характер впливів	Немає	Немає	Так	Так
Адаптивність, регулярне коректування процесів розв'язання проблем	Немає	Немає	Так	Так
Взаємна відповідальність	Немає	Немає	Так	Так

Таблиця Ж.7

Класифікація соціальних програм О. Макарової [166, с. 40–41]

Критерій	Вид програми
За спрямованістю	Спрямовані на попередження негативних соціальних наслідків будь-яких процесів або явищ
	Спрямовані на подолання негативних соціальних явищ або процесів
	Спрямовані на розвиток будь-якої соціальної сфери або соціальної групи
За рівнем комплексності програми	Програми, спрямовані на вирішенні конкретних проблем
	Комплексні програми, які охоплюють комплексні цілі, мають певну ієрархію, передбачають комплексні заходи та консолідацію з іншими програмами
За масштабом дії	Глобальні
	Регіональні
	Національні
	Територіальні
За терміном дії	Короткострокові (1-2 роки)
	Середньострокові (3-5 років)
	Довгострокові (більше 8 років)
	Постійно діючі
-	Державні цільові програми

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Побутове обслуговування		X						X	X			X					X					X						5
Культура та мистецтво	X	X		X	X	X	X	X	X		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X		24
Наука														X					X	X		X						3
Торгівля та громадське харчування		X				X	X	X				X		X								X				X		9
Охорона навколишнього середовища						X	X	X														X						4
Соціально-трудові стосунки			X								X										X							3
Дозвілля							X				X														X			3
Соціальний захист та забезпечення		X		X			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	19
Сфера трудових відносин			X		X		X	X		X		X	X	X				X	X		X		X					12
Демографічна ситуація														X							X							2
Санітарно-курортне діло	X	X		X																				X	X			4
Інститути виховання					X													X							X	X		3
Туризм				X		X																			X	X		2
Рекреація	X																											1
Готельна справа	X																											1
Доходи населення							X	X					X															3

Закінчення табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Відпочинок						X	X	X																			X	4
Розповсюдження ін-формації							X	X				X																3
Комунікації																	X											1
Телекомунікації												X																2
Національна оборона												X																1
Соціальні норми																										X	1	
Соціальні служби																										X	1	
Соціальні умови праці та життя																										X	1	
Соціальні відхилення																										X	1	
Етніонаціональні питання																							X				1	
Соціальне страхування																								X			1	
Пенсійне забезпечення																								X			1	

Таблиця 3.2

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2003 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

Регіон	Дове життя		Міцне здоров'я		Продовження роду		Міцна родина		Високий рівень інтелекту		Духовні цінності		Матеріальне багатство		Соціальний захист		Висока культура		Комплексний показник		
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
АР Крим	0,554171406	8	1,36842105	11	0,314225892	15	0,031592692	24	0,209229298	10	0,52365479	9	0,239088295	13	0,896663816	5	0,788260371	1	0,4857951	15	
Вінницький	0,502164319	11	0,368421299	24	0,527097575	12	0,446945386	9	0,128397876	17	0,619730361	4	0,185049838	15	0,666146826	16	0,265208304	8	0,3544409	24	
Волинський	0,674468364	7	0,604768006	22	0,843036086	5	0,882816937	4	0,037513045	21	0,619105934	5	0,166322943	17	0,416060887	19	0,080497815	23	0,4595782	18	
Дніпропетровський	0,383603891	14	1,109261415	18	0,196892032	22	0,121865657	21	0,999458908	1	0,256525822	20	0,958539587	1	0,851445998	6	0,096509573	19	0,5201237	11	
Донецький	0,280986552	23	1,285969764	13	0,268996276	20	0,201806048	16	0,853691999	2	0,397836031	16	0,945872093	2	0,976251648	1	0,166967637	14	0,5713786	6	
Житомирський	0,343387445	18	1,069087185	20	0,606319843	11	0,375591459	12	0,184569897	12	0,612675163	6	0,075145354	22	0,138604069	23	0,074674288	25	0,3656363	23	
Закарпатський	0,895998512	2	1,641959359	3	0,890862285	4	0,610192183	8	2,35363E-05	25	0,494697683	12	0,059092883	23	0,380089796	21	0,084663156	22	0,5801836	4	
Запорізький	0,421391733	12	1,679198796	2	0,281420165	19	0,125987177	20	0,734339231	3	0,455164867	15	0,601297967	4	0,830422681	8	0,201314767	13	0,576754	5	
Івано-Франківський	0,904316093	1	1,105191778	19	0,99997656	1	0,81558453	5	0,275454503	8	0,551910767	8	0,249238152	12	0,523754771	18	0,145859042	15	0,6137965	1	
Київський	0,384295966	13	0,902182376	21	0,305271733	16	0,408864239	11	0,034740817	22	0,462896814	14	0,355219893	9	0,762659017	13	0,075361221	24	0,3893375	21	
Кіровоградський	0,218409469	24	1,448647831	9	0,302795502	17	0,08299731	22	0,197550255	11	0,341494577	17	0,177741205	16	0,751415923	15	0,084828192	21	0,3999461	19	
Луганський	0,314093375	21	1,604239591	5	1,52284E-05	25	0,200612538	17	0,41244978	5	0,284434106	19	0,318475671	10	0,942170812	2	0,136486343	17	0,4660174	17	
Львівський	0,878834777	3	1,250632161	14	0,79618441	7	0,991339039	2	0,225152577	9	0,602072211	7	0,390550998	7	0,200170125	22	0,239200238	9	0,6068152	2	
Миколаївський	0,33125711	19	1,819577708	1	0,31619752	14	0,064630874	23	0,180726072	13	0,861835793	1	0,372118108	8	0,817580714	9	0,219058643	11	0,5354144	9	

Закінчення табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Одеський	0,356738426	17	1,247680297	15	0,423566826	13	0,186170055	18	0,152957806	16	0,235295321	22	0,58888464	5	0,934760779	4	0,287244179	7	0,4755525	16
Полтавський	0,306983752	22	1,300888443	12	0,207385058	21	0,340446795	13	0,292729819	7	0,520348014	10	0,660845609	3	0,796729564	10	0,308499589	5	0,4955611	14
Рівненський	0,756285406	6	1,387576564	10	0,955068696	3	0,915465756	3	0,017320718	23	0,732718097	2	0,163071245	18	0,003549908	25	0,139202285	16	0,5631565	7
Сумський	0,315477524	20	1,235636923	16	0,68607708	9	0,334570691	14	0,313138122	6	0,464410434	13	0,271625244	11	0,849994904	7	0,092233385	20	0,5060293	12
Тернопіль- ський	0,787655699	5	1,502792146	7	0,981838175	2	0,996934606	1	0,177382662	14	0,512293048	11	0,016474964	24	0,054272571	24	0,233490357	10	0,5953167	3
Харківський	0,506153263	10	1,609584765	4	0,138088762	23	0,159657793	19	0,547265094	4	0,2009422	23	0,502100234	6	0,936173959	3	0,318625987	4	0,33216	10
Херсонський	0,370605291	16	1,541747523	6	0,28661759	18	0,003283044	25	0,001490046	24	0,187918149	24	0,135149439	20	0,785463126	12	0,288469614	6	0,3950016	20
Хмельницький	0,537699747	9	1,136440448	17	0,798658942	6	0,613317759	7	0,093719009	19	0,14673897	25	0,123449955	21	0,757132688	14	0,202348705	12	0,5011356	13
Черкаський	0,377186343	15	0,491166915	23	0,72138	8	0,329762323	15	0,175983647	15	0,288799554	18	0,150704495	19	0,791149556	11	0,380451056	3	0,3706849	22
Чернівецький	0,877274438	4	1,450383399	8	0,616242791	10	0,614791806	6	0,044765576	20	0,682819981	3	0,004941716	25	0,408995711	20	0,406709035	2	0,5433901	8
Чернігівський	0,097068036	25	0,197381768	25	0,029498675	24	0,435871551	10	0,098111305	18	0,253644049	21	0,210375336	14	0,580547966	17	0,108956624	18	0,1763163	25

Таблиця 3.3

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2004 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

Регіон	Довге життя		Міцне здоров'я		Продовження роду		Міцна родина		Високий рівень інтелекту		Духовні цінності		Матеріальне багатство		Соціальний захист		Висока культура		Комплексний показник		
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
АР Крим	0,531483124	9	1,363636361	12	0,365893248	14	0,00149363	25	0,201487981	12	0,514114684	10	0,270960272	11	0,513620333	13	0,893874388	1	0,43314	15	
Вінницький	0,475253238	11	0,393939605	24	0,444338533	12	0,451003373	9	0,238348365	10	0,678405945	3	0,150970484	15	0,718574418	1	0,31768193	9	0,3414156	21	
Волинський	0,640234982	7	0,667111273	22	0,763859324	6	0,855215172	4	0,042951302	22	0,581813447	6	0,11795978	20	0,313231544	21	0,071607764	25	0,4286399	16	
Дніпропетровський	0,366900233	15	1,182335438	17	0,198877275	19	0,108321849	20	0,999200973	1	0,222932299	21	0,948074554	1	0,580584164	11	0,10092935	21	0,4893565	9	
Донецький	0,297025259	21	1,321637399	13	0,24003043	18	0,130256418	17	0,806611895	4	0,384140289	17	0,929679075	2	0,685822529	5	0,146761508	17	0,5125899	7	
Житомирський	0,284123753	22	1,124886944	18	0,490094433	11	0,355555195	11	0,193861041	13	0,611179361	5	0,071958805	23	0,611760316	8	0,093835044	22	0,3955353	18	
Закарпатський	0,905690935	1	1,64287632	4	0,897139146	3	0,605949724	8	3,25916E-05	25	0,466547707	13	0,074407429	22	0,469486498	16	0,089437195	23	0,5916974	4	
Запорізький	0,432151348	12	1,68064326	2	0,105222618	22	0,048531861	22	0,820453848	3	0,483752912	11	0,507289844	5	0,585524853	10	0,196631629	14	0,5115765	8	
Івано-Франківський	0,850431119	3	1,023508613	20	0,999972262	1	0,776312747	5	0,602323267	5	0,573664175	7	0,244239744	12	0,38641058	19	0,168710345	16	0,625024	3	
Київський	0,33744343	17	0,889341416	21	0,08695516	23	0,38407549	10	0,037206574	23	0,425059751	16	0,28836426	8	0,613436994	7	0,133832082	18	0,2956963	23	
Кіровоградський	0,256208236	24	1,522845213	8	0,135069769	21	0,010770782	24	0,202743954	11	0,449985684	15	0,147368433	16	0,677511181	6	0,085724908	24	0,35293	20	
Луганський	0,297596476	20	1,676881332	3	0,002016506	24	0,142812646	16	0,449958355	6	0,222387604	22	0,286933608	9	0,592327753	9	0,194841186	15	0,4095809	17	
Львівський	0,855626194	2	1,237993468	16	0,721743061	8	0,946311221	2	0,253364102	9	0,564799725	8	0,460857811	7	0,443398453	17	0,259807723	11	0,6324249	1	
Миколаївський	0,322828273	18	1,770556528	1	0,375336647	13	0,056641619	21	0,157676314	14	0,868315084	1	0,285393215	10	0,219340259	22	0,312615863	10	0,4547355	13	
Одеський	0,361133941	16	1,303904789	15	0,325901832	15	0,122509264	18	0,093408419	20	0,263593576	19	0,539091233	3	0,510977121	14	0,355681022	5	0,3850269	19	

Закінчення табл. 3.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Полтавський	0,276988538	23	1,311478358	14	0,242756382	17	0,272322249	13	0,417327251	7	0,541059307	9	0,532596253	4	0,500564381	15	0,330268957	8	0,4478472	14
Рівненський	0,729747824	6	1,377259072	10	0,978519449	2	0,873254555	3	0,060695539	21	0,729390417	2	0,126341058	18	0,136085308	24	0,121415228	19	0,5903513	5
Сумський	0,305475271	19	1,387326635	9	0,729384916	7	0,271060515	14	0,154331611	15	0,457852165	14	0,182148363	14	0,696379541	3	0,114564868	20	0,4671095	11
Тернопільський	0,751670559	5	1,545057041	6	0,885094283	4	0,995577083	1	0,266399788	8	0,473905311	12	0,027240509	24	0,144741905	23	0,228296836	13	0,6287482	2
Харківський	0,507792613	10	1,371301865	11	0,149577201	20	0,121798815	19	0,849073664	2	0,183049283	23	0,495471815	6	0,691555874	4	0,400511904	4	0,4866357	10
Херсонський	0,42118998	13	1,571660842	5	0,266825168	16	0,015964067	23	0,151000679	16	0,079317934	25	0,11993459	21	0,125400991	25	0,341919961	7	0,3247751	22
Хмельницький	0,536850563	8	1,100656235	19	0,768568085	5	0,61099264	7	0,032552739	24	0,119321258	24	0,119814005	19	0,71478167	2	0,23135468	12	0,4618403	12
Черкаський	0,413655912	14	0,548503565	23	0,667238643	9	0,260956967	15	0,142174054	17	0,261487729	20	0,146319573	17	0,343472154	20	0,401329183	3	0,2929851	24
Чернівецький	0,845880726	4	1,525505393	7	0,570419322	10	0,661962422	6	0,103683079	19	0,625171598	4	0,008708397	25	0,426898022	18	0,408789743	2	0,5582587	6
Чернігівський	0,094309065	25	0,31333427	25	2,34522E-05	25	0,344748047	12	0,125875143	18	0,277534134	18	0,187304738	13	0,576568666	12	0,352783721	6	0,157808	25

Таблиця 3.4

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2005 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

Регіон	Дове життя		Міцне здоров'я		Продовження роду		Міцна родина		Високий рівень інтелекту		Духовні цінності		Матеріальне багатство		Соціальний захист		Висока культура		Комплексний показник		
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
АР Крим	0,559730102	9	1,466666666	10	0,345886607	14	0,002673124	25	0,244752217	12	0,563622359	8	0,247755535	11	0,51540459	15	0,903474708	1	0,4604693	12	
Вінницький	0,510893799	10	0,433333495	24	0,439512692	13	0,450850714	9	0,335620871	8	0,701880507	3	0,153245604	19	0,690968569	4	0,245261046	10	0,344348	22	
Волинський	0,675202233	7	0,615916113	22	0,760388362	6	0,855787062	4	0,028805047	24	0,597615814	6	0,155996744	17	0,377353889	22	0,046391162	25	0,4266592	17	
Дніпропетровський	0,343960547	17	1,135147815	15	0,193231317	20	0,107556762	20	0,998920608	1	0,277747161	21	0,873477145	2	0,517499557	14	0,068361777	24	0,4676067	10	
Донецький	0,283002523	22	1,257116296	11	0,226829822	18	0,130282534	17	0,864404653	4	0,376713034	17	0,940994582	1	0,562179384	9	0,121112325	18	0,4927222	9	
Житомирський	0,21059867	24	1,068097213	17	0,537716422	11	0,354879028	11	0,236439426	13	0,602589778	5	0,1113063	22	0,765712588	2	0,079170362	20	0,397139	18	
Закарпатський	0,867742182	4	1,647131859	4	0,881507139	3	0,606715163	8	4,81649E-05	25	0,462606054	14	0,083103781	23	0,434673791	18	0,075777844	22	0,592758	5	
Запорізький	0,48088233	13	1,733343823	2	0,127680531	22	0,048241251	22	0,873068143	3	0,473659329	13	0,590942631	4	0,552707053	11	0,163430959	13	0,5456686	7	
Івано-Франківський	0,932429085	1	0,940459325	18	0,999964287	1	0,778351558	5	0,584773046	5	0,549872628	9	0,230994882	12	0,155131861	24	0,185100405	12	0,5991889	3	
Київський	0,307843107	19	0,913587984	20	0,211575345	19	0,3837086	10	0,030631613	23	0,398588614	16	0,371336979	8	0,633655426	6	0,136191109	17	0,3191692	23	
Кіровоградський	0,250276015	23	1,513778781	8	0,105455054	23	0,009694181	24	0,214082699	15	0,409183751	15	0,186676563	15	0,863497137	1	0,077451572	21	0,3634399	20	
Луганський	0,283171496	21	1,764662197	1	1,3863E-05	25	0,143131104	16	0,485766972	6	0,202125939	23	0,338834769	10	0,502112037	16	0,152938939	15	0,4327241	16	
Львівський	0,909368453	3	1,128223738	16	0,757860517	7	0,947522526	2	0,272041214	9	0,570631809	7	0,402753471	7	0,391117691	20	0,211764689	11	0,6166775	2	

Закінчення табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Миколаївський	0,361850294	16	1,671245862	3	0,28075873	16	0,05650736	21	0,165597817	17	0,871220683	1	0,360809978	9	0,544946262	12	0,16258457	14	0,4604915	11
Одеський	0,406360578	14	1,178676053	14	0,286847987	15	0,123214843	18	0,193550449	16	0,307087898	19	0,504419421	6	0,556159562	10	0,281393909	8	0,3765264	19
Полтавський	0,321406835	18	1,199481535	12	0,243937093	17	0,270993484	13	0,386625968	7	0,546351594	10	0,668563932	3	0,519855096	13	0,301530516	7	0,4423464	14
Рівненський	0,762442847	6	1,183453702	13	0,994289481	2	0,874599532	3	0,081503631	21	0,722088764	2	0,154781627	18	0,222224705	23	0,072965549	23	0,5779324	6
Сумський	0,283509443	20	1,506091967	9	0,760758521	5	0,270670563	14	0,254641484	11	0,475804644	12	0,179036934	16	0,654166128	5	0,095234881	19	0,494828	8
Тернопільський	0,835522594	5	1,518311776	7	0,850642046	4	0,996890885	1	0,25726419	10	0,504674106	11	0,015691116	24	0,123962188	25	0,150032114	16	0,6347358	1
Харківський	0,50522915	11	0,922629142	19	0,504220699	12	0,121487166	19	0,883393647	2	0,246236952	22	0,520916131	5	0,588970793	8	0,309077341	6	0,4592902	13
Херсонський	0,487157275	12	1,549144095	6	0,169780824	21	0,015152139	23	0,142266973	19	0,058815604	25	0,132571959	21	0,380658325	21	0,253333073	9	0,3458308	21
Хмельницький	0,563627953	8	0,908052445	21	0,744660701	8	0,611619186	7	0,063893894	22	0,149042716	24	0,136658688	20	0,738681373	3	0,318077852	5	0,4360537	15
Черкаський	0,37253001	15	0,475977704	23	0,645628508	9	0,260170836	15	0,127952731	20	0,321392593	18	0,190154118	14	0,487863084	17	0,323630611	3	0,2812719	24
Чернівецький	0,922594235	2	1,57376386	5	0,608414099	10	0,664143295	6	0,230176631	14	0,604419822	4	0,010297378	25	0,405438388	19	0,339315241	2	0,5981793	4
Чернігівський	0,059516018	25	0,304235055	25	0,04127198	24	0,344146131	12	0,156668514	18	0,289372104	20	0,203831551	13	0,630314727	7	0,321622963	4	0,1572383	25

Таблиця 3.5

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2006 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

Регіон	Довге життя		Міцне здоров'я		Продовження роду		Міцна родина		Високий рівень інтелекту		Духовні цінності		Матеріальне багатство		Соціальний захист		Висока культура		Комплексний показник		
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
АР Крим	0,584910044	9	1,444444444	10	0,301405949	15	0,067830365	22	0,304552805	11	0,554929663	9	0,250875377	11	0,664063778	12	0,956365151	1	0,4908912	13	
Вінницький	0,445021714	13	0,370370529	24	0,375443907	13	0,478749173	9	0,37327769	9	0,718670122	2	0,133585558	19	0,624447396	15	0,260160691	7	0,3187173	23	
Волинський	0,643260711	7	0,608508703	22	0,768728966	7	0,904208526	4	0,065617494	24	0,616705375	4	0,143705534	16	0,530032189	18	0,044310406	25	0,4400964	16	
Дніпропетровський	0,338236808	18	1,161073739	14	0,251885375	19	0,176868206	20	0,960110865	3	0,306969757	19	0,954530303	1	0,765089895	4	0,08927913	21	0,5149457	10	
Донецький	0,319916795	20	1,260819999	11	0,187500359	22	0,197133417	18	0,963159239	2	0,330225502	18	0,920576157	2	0,803516844	1	0,106378293	17	0,5277883	9	
Житомирський	0,24991789	24	0,923652767	19	0,549967207	12	0,365220275	11	0,220197719	19	0,583269512	5	0,089903847	22	0,60880162	17	0,070347733	23	0,3696537	20	
Закарпатський	0,839877382	5	1,647131858	4	0,900950077	3	0,70265364	7	0,000105674	25	0,440653649	15	0,060406213	23	0,623868299	16	0,0754442871	22	0,6213978	3	
Запорізький	0,551624152	10	1,785195676	2	0,289395528	16	0,08350893	21	0,809191423	4	0,485965773	11	0,561163393	4	0,723883856	8	0,164880516	14	0,5989173	5	
Івано-Франківський	0,941649332	1	0,929348212	17	0,999918673	1	0,830549413	5	0,554719885	5	0,498578519	10	0,220206674	12	0,350931029	22	0,154157481	15	0,5970993	6	
Київський	0,301596782	21	0,913587982	20	0,19175412	21	0,422531695	10	0,138109072	21	0,364731987	16	0,35295362	8	0,777705036	2	0,101136864	18	0,3460205	22	
Кіровоградський	0,273287352	23	1,491556557	9	0,025350992	24	0,0015634	25	0,277375352	15	0,441377031	14	0,141950696	17	0,752846721	5	0,09435457	20	0,3635262	21	
Луганський	0,321612109	19	1,790588123	1	3,79465E-05	25	0,269967281	15	0,546335155	6	0,153511375	23	0,343165333	9	0,724184527	7	0,118353349	16	0,4892308	14	
Львівський	0,931659915	2	1,068964478	16	0,806003508	5	0,932803704	2	0,333333324	10	0,573106927	6	0,399232618	7	0,527647366	19	0,223081096	9	0,6228716	2	

Закінчення табл. 3.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Миколаївський	0,436545143	14	1,652727343	3	0,306276678	14	0,067292337	23	0,303773219	12	0,848448681	1	0,283805742	10	0,673763326	11	0,174752059	13	0,498741	12
Одеський	0,416529816	15	1,108305681	15	0,268579281	17	0,226762007	17	0,222116885	18	0,348370929	17	0,453137865	6	0,727236993	6	0,279123626	5	0,3986525	18
Полтавський	0,35168984	17	1,236518571	12	0,231016231	20	0,323057431	13	0,542888086	7	0,556984761	8	0,617683071	3	0,636161159	13	0,337626328	3	0,4872053	15
Рівненський	0,776586746	6	1,179749997	13	0,998869461	2	0,912338823	3	0,127763025	22	0,695150233	3	0,139648774	18	0,242139422	23	0,100393738	19	0,5848391	7
Сумський	0,291680352	22	1,546832708	7	0,770466112	6	0,310853495	14	0,41744333	8	0,457031686	13	0,162706122	15	0,624482997	14	0,059875697	24	0,5341744	8
Тернопільський	0,84171867	4	1,510904367	8	0,886366476	4	0,996977281	1	0,287469328	14	0,467243945	12	0,021512629	24	0,151420577	25	0,206270466	11	0,6388824	1
Харківський	0,591654806	8	0,926332843	18	0,567845226	11	0,185476452	19	1	1	0,232905742	22	0,488612618	5	0,770606963	3	0,260371918	6	0,5053298	11
Херсонський	0,48321108	12	1,612107057	5	0,26022627	18	0,014201735	24	0,238781412	16	0,05047274	25	0,106886792	21	0,52678188	20	0,198149729	12	0,3955623	19
Хмельницький	0,530022991	11	0,756200592	21	0,72745914	8	0,625050969	8	0,122674459	23	0,137762087	24	0,114863071	20	0,680985598	9	0,215267226	10	0,4030115	17
Черкаський	0,390025181	16	0,475977702	23	0,624582777	10	0,237541682	16	0,225344414	17	0,299147491	21	0,206047576	13	0,169600352	24	0,336978005	4	0,2657128	24
Чернівецький	0,891665754	3	1,570060155	6	0,664084332	9	0,723986753	6	0,289223179	13	0,565974033	7	0,006819615	25	0,458761556	21	0,256343976	8	0,6141113	4
Чернігівський	0,033358879	25	0,304235052	25	0,028220137	23	0,344147892	12	0,181638698	20	0,303341274	20	0,164356871	14	0,67996451	10	0,338241898	2	0,1612459	25

Таблиця 3.6

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2007 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

Регіон	Довге життя		Міцне здоров'я		Продовження роду		Міцна родина		Високий рівень інтелекту		Духовні цінності		Матеріальне багатство		Соціальний захист		Висока культура		Комплексний показник		
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
АР Крим	0,583151983	9	1,359999999	10	0,382099973	14	0,067913967	22	0,280843316	11	0,527666879	9	0,241082879	11	0,728293815	10	0,862351029	1	0,4827741	15	
Вінницький	0,503413127	11	0,320000164	24	0,432037473	13	0,478918674	9	0,41593827	9	0,529565664	8	0,147049407	18	0,565755714	19	0,262588104	7	0,3092693	23	
Волинський	0,653474411	7	0,510481337	22	0,795173046	6	0,90409489	4	0,039301962	24	0,795088269	1	0,145133089	19	0,584413157	18	0,024199148	25	0,4218878	18	
Дніпропетровський	0,327786532	20	1,143809984	14	0,313244212	18	0,177509876	20	0,840077936	4	0,560754573	7	0,962408821	1	0,871025107	2	0,145831634	18	0,5506744	10	
Донецький	0,308688528	21	1,174214025	13	0,292605804	19	0,196675886	18	0,998642418	1	0,320720597	18	0,941240683	2	0,922560581	1	0,121169925	19	0,5606565	9	
Житомирський	0,250770423	24	0,972267668	17	0,492262615	12	0,365151395	11	0,166762617	16	0,320308383	19	0,0883149	22	0,650858965	15	0,083356974	22	0,3536997	21	
Закарпатський	0,860962279	4	1,61331172	6	0,908729622	3	0,702054471	7	7,50094E-05	25	0,648463523	4	0,071662062	23	0,699923567	12	0,08003114	24	0,6278083	1	
Запорізький	0,512338036	10	1,771947638	3	0,263434294	20	0,083455911	21	0,855886164	3	0,398461877	13	0,641041256	4	0,796962119	6	0,149184718	17	0,6231243	2	
Івано-Франківський	0,943197509	1	0,887820418	19	0,999902739	1	0,830156232	5	0,751409692	5	0,617495663	5	0,207615975	13	0,386171691	22	0,151148525	16	0,6095198	4	
Київський	0,277186202	23	0,860163538	20	0,113679685	22	0,422276231	10	0,039505551	23	0,278391189	22	0,431379131	6	0,855791218	3	0,164275392	13	0,3286347	22	
Кіровоградський	0,305341688	22	1,544982399	8	8,44402E-05	25	0,001030189	25	0,119726565	19	0,302525741	20	0,165237216	17	0,728347279	9	0,081770197	23	0,3642786	20	
Луганський	0,358797338	19	1,78854428	2	0,04651	24	0,269391102	15	0,468936844	8	0,360227962	16	0,387136323	8	0,849363702	5	0,118332934	20	0,5382147	12	
Львівський	0,919012957	3	1,023711354	16	0,769308444	7	0,932086033	2	0,33395649	10	0,364675232	15	0,294514986	10	0,594765935	16	0,272369419	5	0,5789624	7	

Закінчення табл. 3.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Миколаївський	0,475125068	14	1,833171502	1	0,31679934	17	0,06255161	23	0,212767211	15	0,763740017	2	0,33696928	9	0,694265643	13	0,1618014	15	0,5402848	11
Одеський	0,404802641	16	1,087382264	15	0,242680056	21	0,227242255	17	0,49652349	7	0,480679415	11	0,421494397	7	0,76166073	7	0,256391122	8	0,4393152	16
Полтавський	0,399357147	17	1,204747634	12	0,354627187	15	0,322634694	13	0,543400732	6	0,405513836	12	0,70432114	3	0,708483432	11	0,305801508	4	0,5146539	14
Рівненський	0,775512782	6	1,303205964	11	0,953438155	2	0,912565972	3	0,104002877	21	0,752999697	3	0,166967283	16	0,273601211	23	0,112289233	21	0,5927223	6
Сумський	0,366739207	18	1,642093196	5	0,867390357	5	0,310089115	14	0,25744525	12	0,592846606	6	0,18256682	14	0,590394831	17	0,216330177	12	0,5701727	8
Тернопільський	0,822898845	5	1,537367356	9	0,869135785	4	0,996555382	1	0,219764117	14	0,515684698	10	0,016920814	24	0,129465186	24	0,24399919	9	0,6220325	3
Харківський	0,604613788	8	0,921549896	18	0,616175242	11	0,184918807	19	0,978423266	2	0,289149149	21	0,510919594	5	0,85382229	4	0,268013869	6	0,5301261	13
Херсонський	0,489760618	13	1,693671055	4	0,332289748	16	0,013833439	24	0,117840575	20	0,128193746	24	0,09766254	21	0,562685147	20	0,162037305	14	0,4239526	17
Хмельницький	0,497210966	12	0,7144474883	21	0,714181639	8	0,625379295	8	0,058845637	22	0,041917872	25	0,12131565	20	0,684543105	14	0,222291222	11	0,3677131	19
Черкаський	0,422426085	15	0,434235713	23	0,679845174	9	0,237261045	16	0,121756125	18	0,266871646	23	0,219678402	12	0,082615335	25	0,382708688	2	0,2427332	24
Чернівецький	0,940966282	2	1,589775231	7	0,645316251	10	0,723894264	6	0,251260335	13	0,395891336	14	0,001768664	25	0,450750614	21	0,234651936	10	0,5965895	5
Чернігівський	0,021953324	25	0,294060496	25	0,086200602	23	0,343378197	12	0,147230408	17	0,334699943	17	0,175165509	15	0,743706432	8	0,333243834	3	0,1748682	25

Таблиця 3.7

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2008 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

Регіон	Дове життя		Міцне здоров'я		Продовження роду		Міцна родина		Високий рівень інтелекту		Духовні цінності		Матеріальне багатство		Соціальний захист		Висока культура		Комплексний показник			
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21		
АР Крим	0,591275706	9	1,433333333	10	0,401332918	14	0,067489019	22	0,237895697	13	0,576266989	8	0,240626121	11	0,55756479	16	0,926437712	1	0,4745663	13		
Вінницький	0,522192933	11	0,400000199	25	0,428960644	13	0,477423916	9	0,350919661	9	0,772927648	1	0,118693856	19	0,752148538	1	0,262786108	7	0,3253735	22		
Волинський	0,664219831	7	0,610481361	22	0,777576766	6	0,901950961	4	3,45262E-05	25	0,667797665	4	0,136316051	16	0,569685552	15	0,027690642	25	0,4265139	16		
Дніпропетровський	0,384791784	17	1,157143343	15	0,301928649	17	0,177436073	20	0,659386869	4	0,488320465	13	0,999849798	1	0,644412751	8	0,220498007	11	0,4906576	12		
Донецький	0,275566695	23	1,240880706	13	0,242164674	19	0,19562491	18	0,998796994	1	0,248005202	21	0,884754101	2	0,72374766	2	0,166609021	16	0,4980894	11		
Житомирський	0,235042181	24	1,105601009	17	0,497056439	12	0,36498412	11	0,16709862	18	0,619303916	6	0,074783275	21	0,604278375	10	0,086236353	23	0,3770439	19		
Закарпатський	0,793898276	6	1,653311733	5	0,91213883	3	0,700181537	7	4,85888E-05	24	0,49183139	11	0,057462245	22	0,596957211	12	0,099807181	21	0,613082	4		
Запорізький	0,518331581	12	1,798614307	3	0,359259837	16	0,082774797	21	0,783827686	3	0,551090985	10	0,624681288	4	0,620461389	9	0,170774234	15	0,598812	6		
Івано-Франківський	0,975685292	1	1,007820438	18	0,999850103	1	0,827887807	5	0,621938733	5	0,426268582	15	0,159173464	15	0,310113823	24	0,176047665	14	0,5987136	7		
Київський	0,336162367	21	0,893496897	20	0,099542024	22	0,423980659	10	0,091208981	22	0,407726821	18	0,437427515	6	0,654429583	6	0,135990403	18	0,3122079	23		
Кіровоградський	0,311847659	22	1,57831574	8	0,015708418	24	0,002190123	25	0,269213175	11	0,450227312	14	0,122303183	18	0,716061928	4	0,090576293	22	0,3608389	20		
Луганський	0,368581978	19	1,801877617	2	5,36601E-05	25	0,268609657	15	0,378759427	7	0,139439667	23	0,38671439	8	0,644829044	7	0,105955819	20	0,4568997	15		
Львівський	0,906984717	3	1,137044698	16	0,818514288	5	0,929433606	2	0,379116351	6	0,599741872	7	0,297819864	9	0,497856763	18	0,312891828	4	0,6232153	3		

Закінчення табл. 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Миколаївський	0,45775909	16	1,859838169	1	0,289851626	18	0,063269086	23	0,219763558	16	0,76488772	2	0,282795596	10	0,467788295	20	0,179861362	13	0,5062364	10
Одеський	0,49015552	13	1,160715614	14	0,184714473	20	0,227296647	17	0,241523454	12	0,48976783	12	0,412722113	7	0,573673974	14	0,224219174	10	0,3826481	18
Полтавський	0,37244333	18	1,291414317	12	0,146643253	21	0,322313156	13	0,360134227	8	0,654060602	5	0,637064972	3	0,582448974	13	0,265663772	6	0,4572265	14
Рівненський	0,805864531	5	1,403205974	11	0,977867742	2	0,909961204	3	0,12438622	20	0,726081261	3	0,132006938	17	0,465860558	21	0,108291658	19	0,6401812	1
Сумський	0,564338428	20	1,6420932	6	0,753403188	7	0,309691968	14	0,29925505	10	0,417015275	17	0,169622721	13	0,598351461	11	0,055086859	24	0,5278615	8
Тернопільський	0,870321555	4	1,517367371	9	0,893086431	4	0,993157854	1	0,226496064	15	0,424741927	16	0,014756371	24	0,056460816	25	0,226996207	9	0,6288042	2
Харківський	0,62755667	8	0,968216587	19	0,696771618	8	0,184883457	19	0,988863389	2	0,283974249	20	0,535947633	5	0,716893075	3	0,279584391	5	0,5129195	9
Херсонський	0,482050617	14	1,693671061	4	0,380887395	15	0,014129216	24	0,163486985	19	0,064936853	25	0,053762048	23	0,439793791	22	0,144972991	17	0,3928098	17
Хмельницький	0,562717447	10	0,674474895	21	0,67184599	9	0,623651183	8	0,085380687	23	0,122656203	24	0,114633134	20	0,508571795	17	0,217265395	12	0,3425996	21
Черкаський	0,465458614	15	0,520902406	23	0,645337149	10	0,237098233	16	0,185767586	17	0,193209488	22	0,183877462	12	0,363684025	23	0,348075747	3	0,2667621	24
Чернівецький	0,967580389	2	1,596441911	7	0,598571566	11	0,720924435	6	0,23032904	14	0,563584605	9	0,000195171	25	0,481759366	19	0,253194417	8	0,6024274	5
Чернігівський	0,068700575	25	0,460727186	24	0,018672675	23	0,342572881	12	0,113328233	21	0,317053136	19	0,163813669	14	0,691736829	5	0,3812184	2	0,1609684	25

Таблиця 3.8

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2009 р. за компонентою «Довгострокові цінності»

Регіон	Довге життя		Міцне здоров'я		Продовження роду		Міцна родина		Високий рівень інтелекту		Духовні цінності		Матеріальне багатство		Соціальний захист		Висока культура		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
АР Крим	0,584057364	9	1,454545453	9	0,429305302	12	0,12000282	21	0,287131268	11	0,606269616	8	0,244744295	11	0,87107991	5	0,907909733	1	0,5209188	9
Вінницький	0,529960472	11	0,393939602	25	0,319191882	16	0,475489406	9	0,412706912	6	0,803954994	1	0,121150985	18	0,570327005	22	0,290653443	6	0,3231937	23
Волинський	0,632922151	7	0,652279779	21	0,76033796	7	0,894553123	4	8,71511E-05	25	0,705038222	5	0,13577958	16	0,810147932	9	0,035742013	25	0,4653373	13
Дніпропетровський	0,344965535	18	1,14423876	14	0,292776312	17	0,148561846	19	0,568291435	5	0,576663532	11	0,999698404	1	0,90792407	2	0,144412	16	0,4902917	11
Донецький	0,244323935	23	1,193479953	13	0,230101696	19	0,144840192	20	0,81566404	2	0,250818056	21	0,877349149	2	0,914090953	1	0,127718835	18	0,4649407	14
Житомирський	0,228035672	24	0,974157832	18	0,398361454	13	0,380619412	11	0,10661922	19	0,66113698	6	0,074597188	21	0,835607947	8	0,094157732	24	0,3593955	19
Закарпатський	0,795804774	5	1,586525816	6	0,9447489	3	0,546036156	8	0,002050954	24	0,559261594	12	0,055079841	22	0,714501626	18	0,11802035	19	0,605246	5
Запорізький	0,510760184	12	1,751525646	1	0,395663244	14	0,059868108	22	0,713753312	3	0,576846209	10	0,610682614	4	0,723211811	16	0,193467094	13	0,5858216	7
Івано-Франківський	0,975567607	1	0,949550263	19	0,999701293	1	0,846255421	5	0,623805277	4	0,454333284	17	0,162079616	14	0,377277904	24	0,176562954	14	0,6041939	6
Київський	0,328677272	20	0,88328499	20	0,072384571	22	0,461755911	10	0,060566913	22	0,506064323	14	0,433998145	6	0,884830324	4	0,172918828	15	0,342217	20
Кіровоградський	0,271668354	22	1,501657581	8	0,019540256	23	0,02231157	23	0,174432739	16	0,496536089	15	0,116107406	19	0,725171782	15	0,0978987	23	0,3400027	21
Луганський	0,320533141	21	1,743450082	2	0,014778696	24	0,182115148	18	0,356579522	9	0,201349133	22	0,377146185	8	0,779857989	11	0,105293374	21	0,4374563	16
Львівський	0,874926007	3	1,055496482	15	0,771885104	4	0,953205703	2	0,376501137	7	0,644737122	7	0,320014135	9	0,718802173	17	0,393055105	4	0,6373906	2

Закінчення табл. 3.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Миколаївський	0,434550977	16	1,656094355	3	0,290482677	18	0,017603935	24	0,212564198	13	0,796634793	2	0,273075887	10	0,769804817	14	0,209655203	12	0,4766381	12
Одеський	0,491559895	13	1,054433653	16	0,163310803	20	0,182325715	17	0,196007053	14	0,536840049	13	0,416410177	7	0,848653208	7	0,215369532	11	0,3735634	18
Полтавський	0,356021692	17	1,260087618	11	0,082010278	21	0,255693952	13	0,369983999	8	0,738876147	3	0,619925701	3	0,777908306	12	0,289140294	7	0,4524696	15
Рівненський	0,774284407	6	1,247090086	12	0,963977864	2	0,928332275	3	0,085266947	20	0,713851409	4	0,130664744	17	0,772269954	13	0,109814429	20	0,6344693	3
Сумський	0,331589298	19	1,593970765	5	0,767239307	6	0,214651572	14	0,289371357	10	0,427836683	18	0,165731611	13	0,702415136	19	0,104526033	22	0,5131748	10
Тернопільський	0,853405639	4	1,43346331	10	0,767336832	5	0,996742313	1	0,234409661	12	0,486074366	16	0,016673437	24	0,638852254	21	0,219215682	10	0,6393567	1
Харківський	0,603257652	8	0,980204935	17	0,697703467	8	0,190567536	16	1	1	0,305582007	20	0,538200353	5	0,851898735	6	0,321130637	5	0,5299765	8
Херсонський	0,458983371	15	1,649144111	4	0,32137037	15	0,002564538	25	0,188144665	15	0,077776427	25	0,052287174	23	0,900917916	3	0,141831652	17	0,4001778	17
Хмельницький	0,538104603	10	0,608052463	22	0,66678092	10	0,562644373	7	0,023237958	23	0,183260529	23	0,11422903	20	0,405173444	23	0,255136827	9	0,3247516	22
Черкаський	0,464807423	14	0,506280775	23	0,671369601	9	0,211848346	15	0,159087087	17	0,175390141	24	0,182030332	12	0,058707453	25	0,426029623	3	0,2520377	24
Чернівецький	0,959279344	2	1,516188122	7	0,649862607	11	0,755924076	6	0,155247268	18	0,593861324	9	0,003919131	25	0,672937123	20	0,263705423	8	0,6140741	4
Чернігівський	0,068065075	25	0,486053268	24	0,000488561	25	0,323669054	12	0,071874938	21	0,358434505	19	0,159729769	15	0,807832636	10	0,440721874	2	0,182089	25

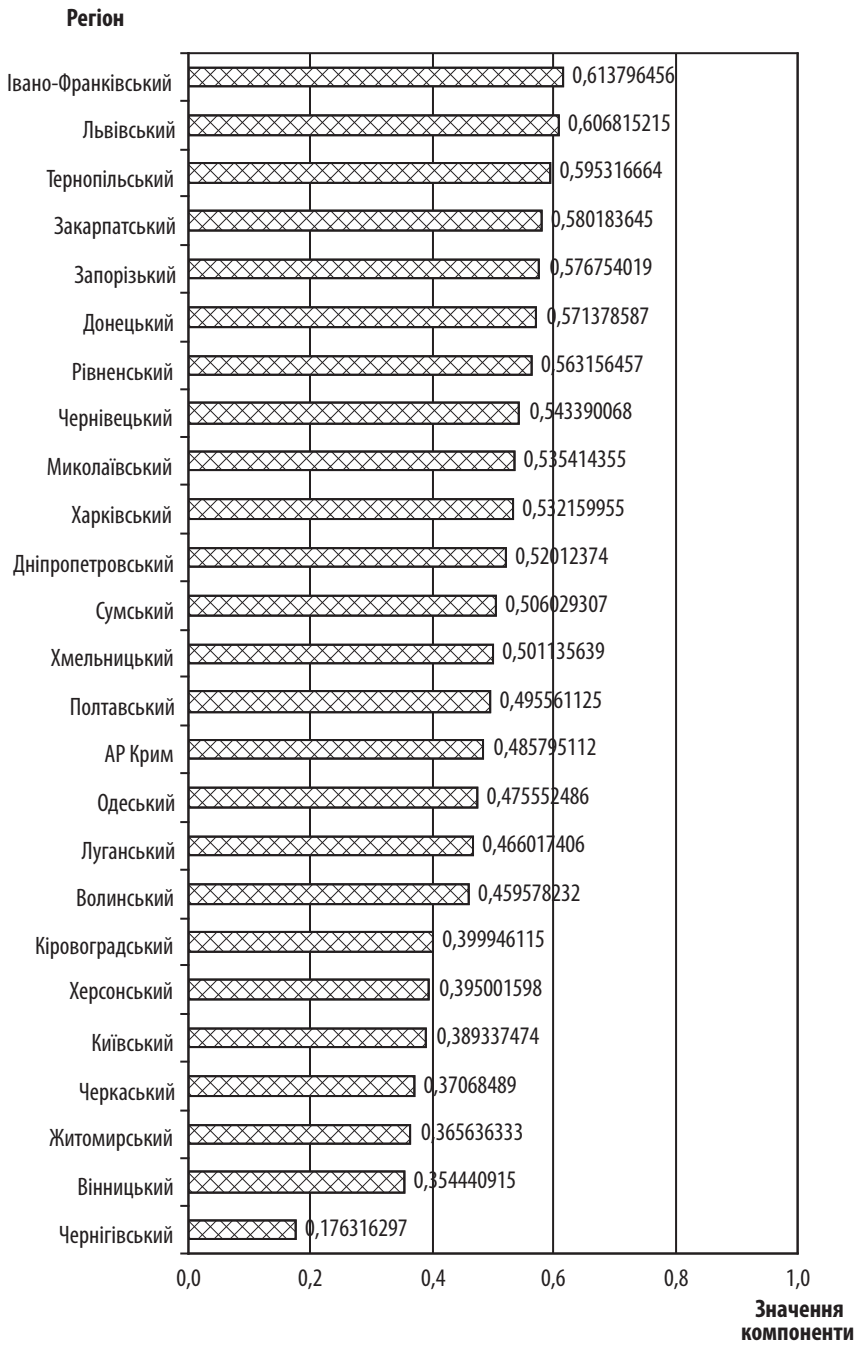
Таблиця 3.9

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2010 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

Регіон	Дове життя		Міцне здоров'я		Продовження роду		Міцна родина		Високий рівень інтелекту		Духовні цінності		Матеріальне багатство		Соціальний захист		Висока культура		Комплексний показник			
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21		
АР Крим	0,623324118	8	1,499999998	7	0,429569637	12	0,169809463	21	0,391635799	7	0,638275634	9	0,139201052	10	0,961304128	3	0,91613749	1	0,587413	6		
Вінницький	0,568641215	10	0,411764919	25	0,319143885	16	0,478906919	10	0,384678771	8	0,828817304	1	0,064342825	16	0,50788601	22	0,252988245	7	0,3368829	22		
Волинський	0,632385017	7	0,584543597	22	0,760141485	7	0,826388941	4	0,031942345	23	0,757244827	4	0,045669547	19	0,894433694	9	0,030284212	25	0,4733005	13		
Дніпропетровський	0,294572557	21	1,146912561	14	0,292625808	17	0,18060902	19	0,594947091	5	0,642771983	8	0,560319181	2	0,986402549	1	0,131715568	17	0,4766149	12		
Донецький	0,253659702	22	1,204175143	12	0,230131943	19	0,18024319	20	0,716557246	2	0,247159225	21	0,421870478	3	0,899994519	8	0,10980956	20	0,4303978	16		
Житомирський	0,23729456	23	0,966136443	18	0,398853336	13	0,392278965	11	0,169101325	18	0,599602613	13	0,041692572	21	0,875971433	12	0,066987109	23	0,3903426	20		
Закарпатський	0,763306154	5	1,500073055	6	0,944275176	3	0,545682686	8	0,015061668	24	0,60377329	12	0,009163089	24	0,82619127	15	0,123144865	18	0,6246078	5		
Запорізький	0,517829023	12	1,786285005	2	0,395797001	14	0,068454783	22	0,705725722	3	0,619606288	11	0,215127912	6	0,757059047	19	0,177534212	12	0,5819441	7		
Івано-Франківський	0,904736909	1	0,844380926	20	0,999644917	1	0,818620026	5	0,596016858	4	0,488626682	16	0,067110735	15	0,120213933	24	0,160762525	13	0,5443286	9		
Київський	0,340740222	17	0,864568416	19	0,072150767	22	0,484357205	9	0,058126021	21	0,451492461	17	0,916426265	1	0,954391823	4	0,1554915	14	0,3922914	19		
Кіровоградський	0,204564276	24	1,478484677	9	0,019494421	23	0,028566748	24	0,310818416	10	0,510650904	14	0,047256094	18	0,700749892	21	0,134331252	16	0,3672369	21		
Луганський	0,32437508	19	1,805838675	1	0,014897205	24	0,212211322	18	0,264440162	12	0,208412039	23	0,163265886	8	0,885678782	10	0,122627349	19	0,4573117	14		
Львівський	0,888371767	2	1,043910031	17	0,771808127	4	0,95766285	2	0,413293452	6	0,676270784	6	0,181986926	7	0,791933874	16	0,340400623	4	0,6481201	2		

Закінчення табл. 3.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Миколаївський	0,343667983	16	1,66144195	3	0,290549581	18	0,049720588	23	0,212874484	16	0,812311372	2	0,120190955	11	0,847646382	14	0,189914548	11	0,4985012	11
Одеський	0,479843929	13	1,125734903	15	0,163159875	20	0,24566242	15	0,275325404	11	0,675059657	7	0,144424106	9	0,9496383	5	0,14232043	15	0,4224778	18
Полтавський	0,329629889	18	1,268109011	11	0,082132493	21	0,255715581	13	0,373976863	9	0,79152472	3	0,242112043	5	0,919078016	6	0,265456754	6	0,454334	15
Рівненський	0,689663015	6	1,197179216	13	0,963732126	2	0,906018934	3	0,076110136	20	0,719668453	5	0,044319232	20	0,757849801	18	0,100827395	21	0,6253556	4
Сумський	0,313264747	20	1,659033154	4	0,767224412	5	0,255364487	14	0,248372805	13	0,424938913	18	0,074097851	14	0,732395422	20	0,081971938	22	0,542677	10
Тернопільський	0,852713721	4	1,379096111	10	0,767173082	6	0,996999684	1	0,230352933	14	0,495370045	15	0,019430264	23	0,883873081	11	0,196880683	10	0,6679375	1
Харківський	0,613092114	9	1,046158593	16	0,697695616	8	0,232633502	17	1	1	0,323069659	20	0,24730518	4	0,912546753	7	0,33338096	5	0,5483728	8
Херсонський	0,368215697	15	1,649144113	5	0,321569159	15	0,002053814	25	0,18419719	17	0,08559474	25	0,035180882	22	0,965955255	2	0,046512646	24	0,4251129	17
Хмельницький	0,531266403	11	0,608052465	21	0,666512476	10	0,566300915	7	0,052790579	22	0,230429536	22	0,060454983	17	0,350679661	23	0,244642764	8	0,33221	23
Черкаський	0,403273028	14	0,524997357	24	0,671198199	9	0,243608605	16	0,078795456	19	0,156645286	24	0,078557241	12	0,012352816	25	0,41076331	3	0,2339446	24
Чернівецький	0,888371767	3	1,489450156	8	0,649946313	11	0,747275765	6	0,224642488	15	0,6341264	10	0,003445026	25	0,75803425	17	0,228938984	9	0,6401404	3
Чернігівський	0	25	0,539529207	23	0,000475232	25	0,311531835	12	0,000492525	25	0,347229654	19	0,075618198	13	0,851842583	13	0,540868864	2	0,2061036	25

Рис. 3.1. Діаграма розподілу регіонів України в 2003 р. за компонентою «Довгострокові цінності»

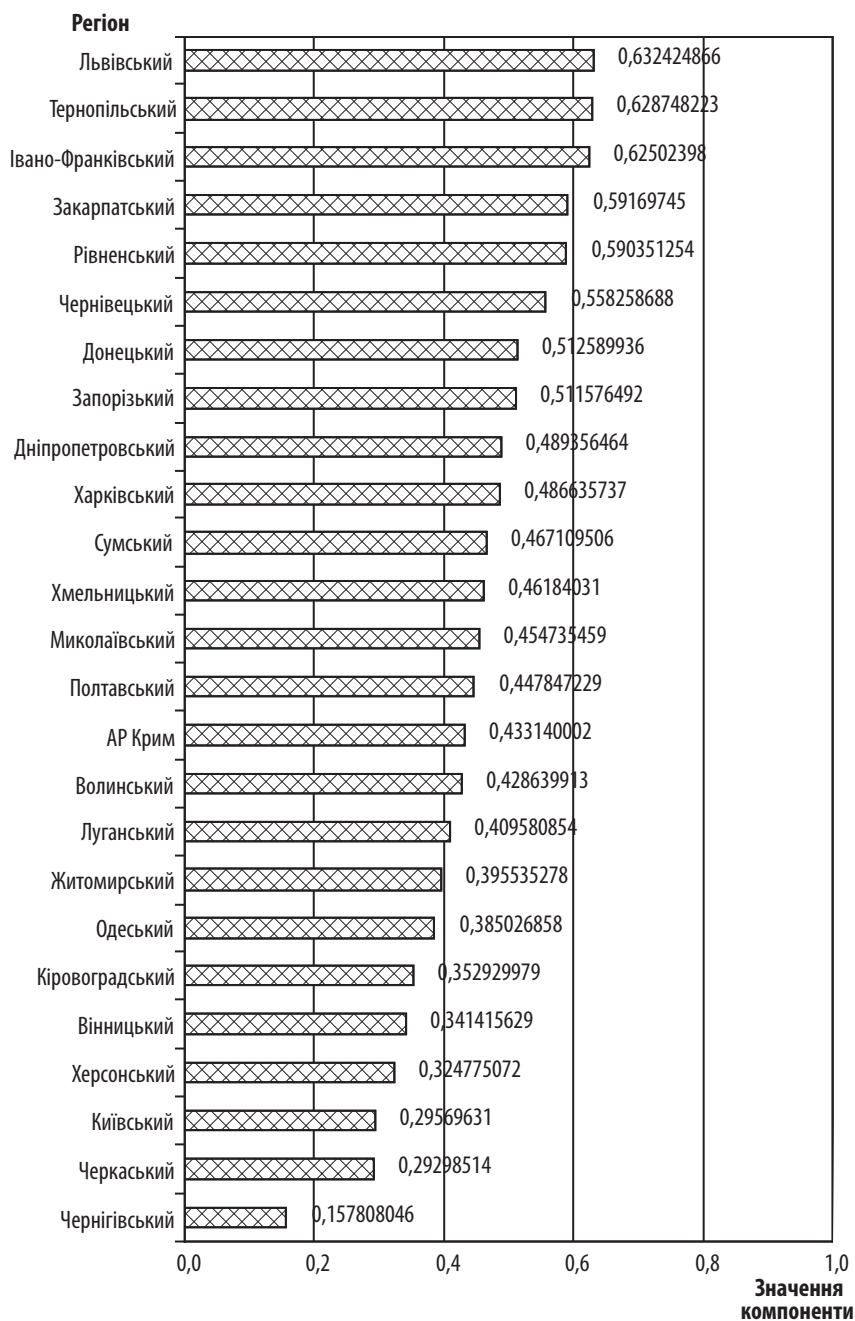

Рис. 3.2. Діаграма розподілу регіонів України в 2004 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

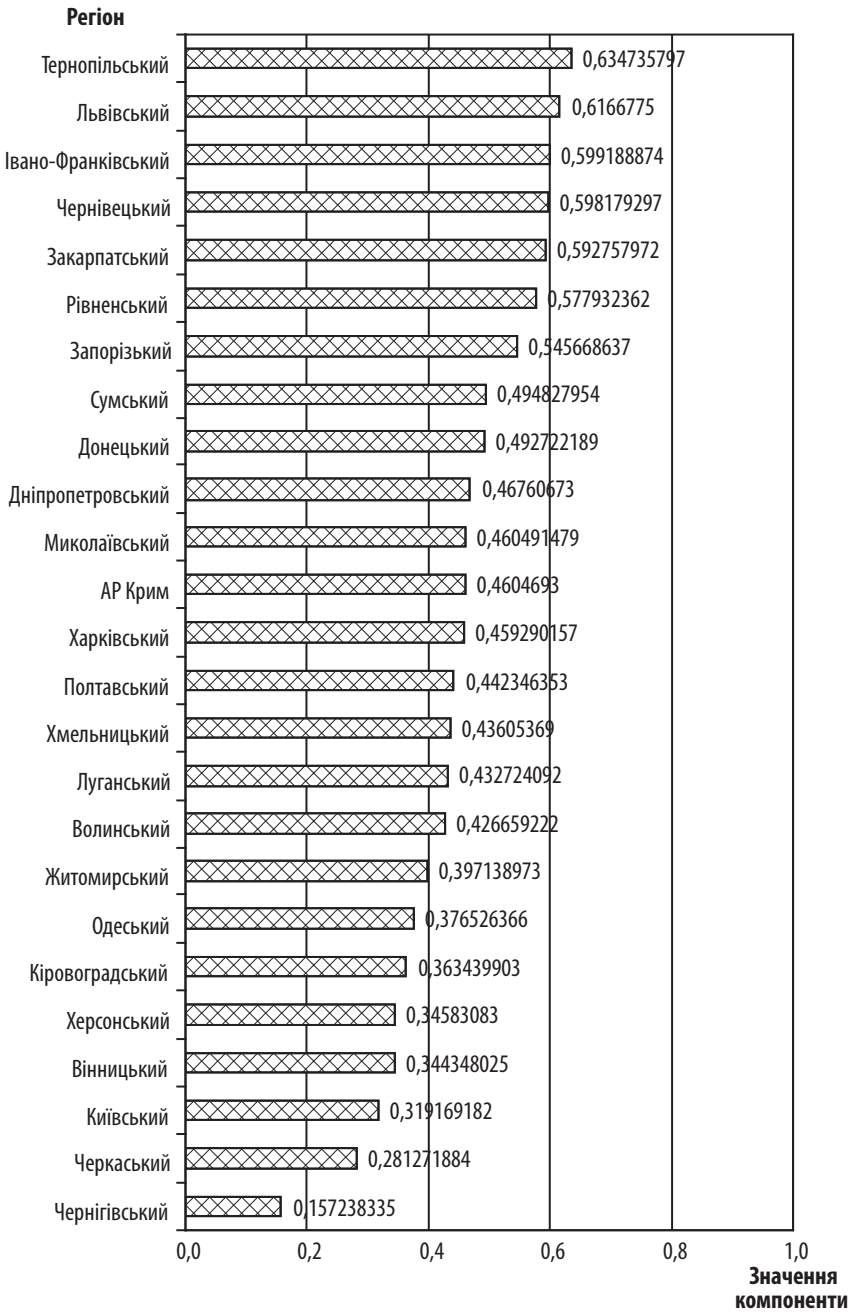

Рис. 3.3. Діаграма розподілу регіонів України в 2005 р. за компонентою «Довгострокові цінності»

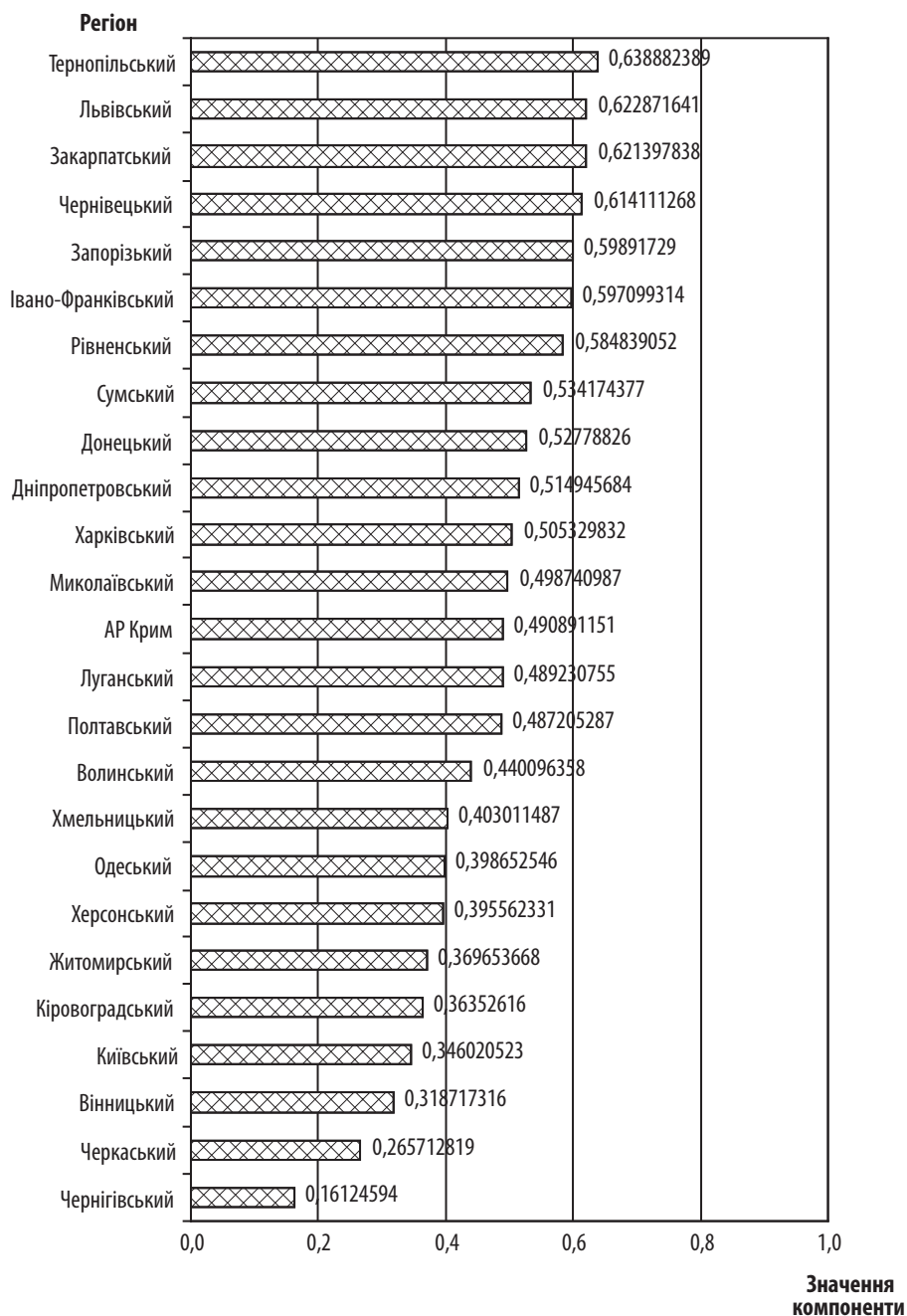

Рис. 3.4. Діаграма розподілу регіонів України в 2006 р. за компонентом «Довгострокові цінності»

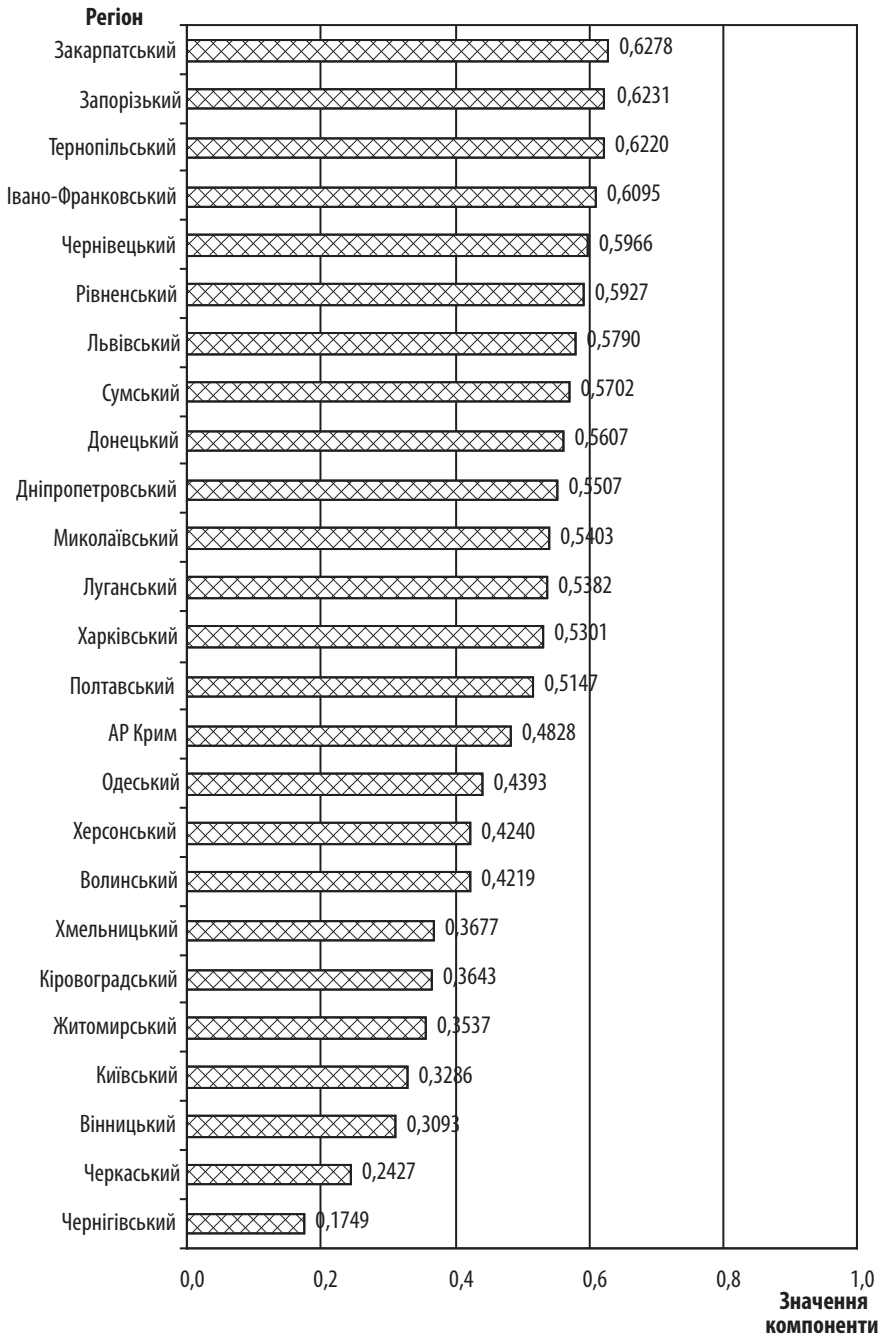
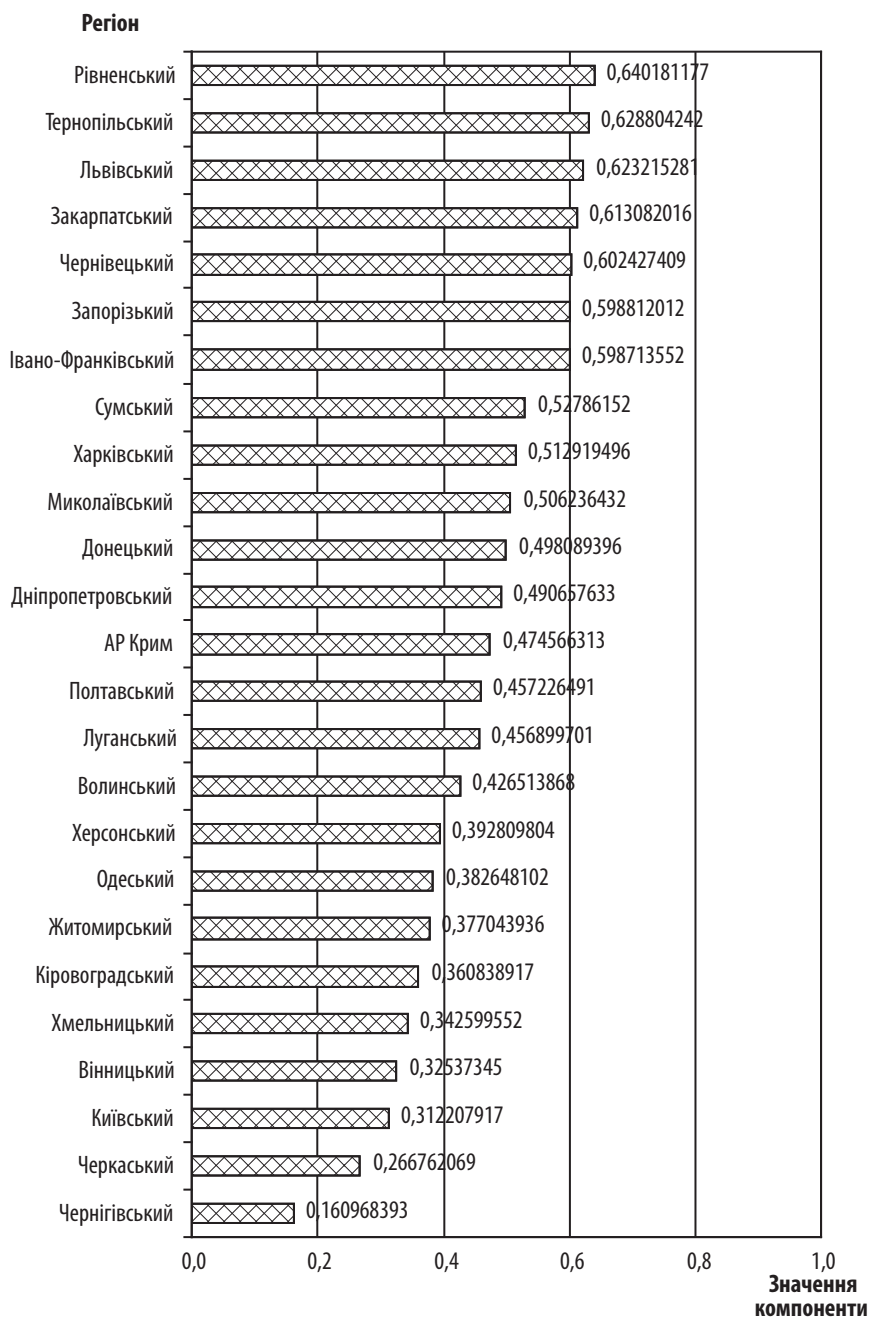

Рис. 3.5. Діаграма розподілу регіонів України в 2007 р. за компонентою «Довгострокові цінності»

Рис. 3.6. Діаграма розподілу регіонів України в 2008 р. за компонентою «Довгострокові цінності»

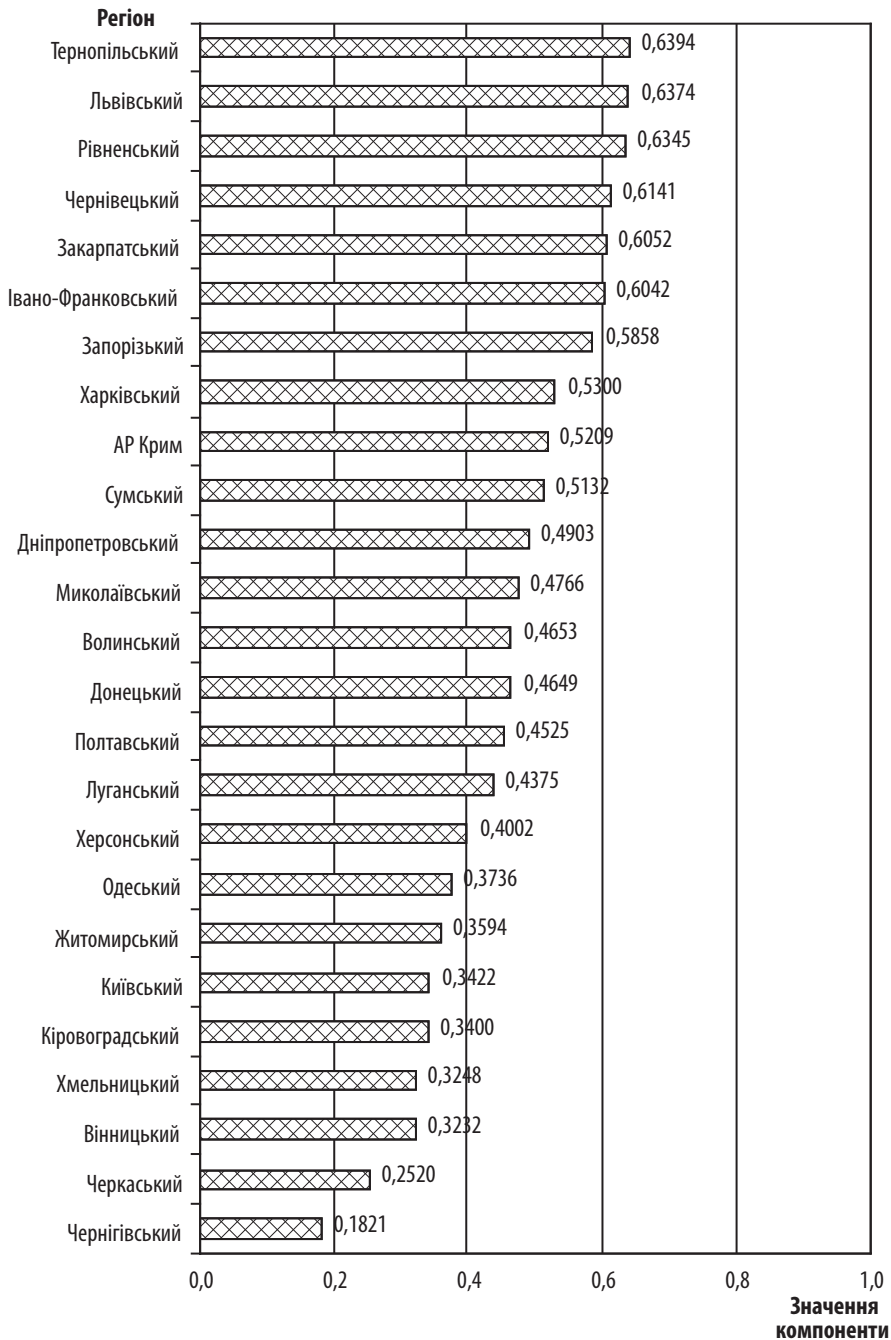

Рис. 3.7. Діаграма розподілу регіонів України в 2009 р. за компонентою «Довгострокові цінності»

Таблиця 3.10

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2003 р. за компонентом «Поточні потреби»

Регіон	Фізіологічні потреби в товарах та послугах		Потреба у житті		Потреба в особистій безпеці		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,226871795	23	0,232244804	10	0,32804198	21	0,269807245	25
Вінницький	0,758821392	2	0,303233997	8	0,735477623	10	0,598997145	2
Волинський	0,20345872	24	0,017238492	24	0,826967751	7	0,415123676	15
Дніпропетровський	0,644189886	4	0,7396091	2	0,000308301	25	0,389703953	17
Донецький	0,549446921	9	0,999999494	1	0,488841472	19	0,671448035	1
Житомирський	0,347554742	21	0,163217812	13	0,68663389	11	0,434736753	14
Закарпатський	0,383582474	19	0,080676685	19	0,955585864	3	0,535502429	6
Запорізький	0,605581616	5	0,25817577	9	0,159672837	24	0,291914277	24
Івано-Франківський	0,559710781	8	0,125585781	15	0,923649048	4	0,577323917	3
Київський	0,374242247	20	0,351352281	7	0,757910372	9	0,535116533	7
Кіровоградський	0,328771947	22	0,077156312	20	0,604250692	13	0,365122134	23
Луганський	0,548453276	10	0,450856163	4	0,215798772	22	0,367479477	22
Львівський	0,450026727	14	0,390850586	5	0,767314611	8	0,570108886	4
Миколаївський	0,981879615	1	0,090460925	18	0,444356439	20	0,450907692	12
Одеський	0,440704132	15	0,368376996	6	0,543064386	16	0,460642407	11
Полтавський	0,59751816	6	0,219791576	11	0,546953586	15	0,449708711	13
Рівненський	0,026273778	25	0,052565116	23	0,890595679	5	0,413782508	16

Закінчення табл. З.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумський	0,491462727	12	0,102223379	17	0,531693516	17	0,379138511	20
Тернопільський	0,405110747	17	0,058903667	22	0,999960762	1	0,553062824	5
Харківський	0,579309188	7	0,514996269	3	0,200967246	23	0,389362943	19
Херсонський	0,536684124	11	0,070755581	21	0,505726051	18	0,367701439	21
Хмельницький	0,433079697	16	0,161852425	14	0,8625065	6	0,532556981	8
Черкаський	0,730520603	3	0,185554218	12	0,671668777	12	0,524938784	10
Чернівецький	0,466033881	13	2,00461E-07	25	0,965464725	2	0,53239465	9
Чернігівський	0,388729839	18	0,115965298	16	0,598567661	14	0,389472343	18

Таблиця 3.11

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2004 р. за компонентом «Поточні потреби»

Регіон	Фізіологічні потреби в товарах та послугах		Потреба у житті		Потреба в особистій безпеці		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,224243608	23	0,228503296	10	0,32934354	20	0,272018167	22
Вінницький	0,7499395	2	0,297296694	8	0,728176846	9	0,5993238	2
Волинський	0,204695102	24	0,01719993	24	0,736241465	8	0,397087061	18
Дніпропетровський	0,640440923	4	0,732187185	2	0,116346821	23	0,417859351	12
Донецький	0,541750066	11	0,999999513	1	0,375053383	19	0,604737013	1
Житомирський	0,34466548	21	0,159705385	13	0,590013693	13	0,401855399	15
Закарпатський	0,375039457	20	0,081082224	19	0,999988823	1	0,580829661	5
Запорізький	0,614374231	5	0,256758401	9	4,75031E-05	25	0,207266007	25
Івано-Франківський	0,559674776	8	0,126535659	15	0,914755213	3	0,594177221	4
Київський	0,378495396	19	0,353808852	7	0,695040402	10	0,520521416	9
Кіровоградський	0,335851897	22	0,068796978	20	0,578083526	14	0,365710146	20
Луганський	0,545325492	9	0,438575461	4	0,03376283	24	0,265486485	23
Львівський	0,448950237	14	0,383292777	6	0,805933653	5	0,598346034	3
Миколаївський	0,97923355	1	0,083539632	18	0,398434644	18	0,42359027	11
Одеський	0,433911392	15	0,400492053	5	0,411100626	17	0,410720201	13
Полтавський	0,590262781	6	0,214988668	11	0,439488513	16	0,400132909	16
Рівненський	0,030092817	25	0,047912259	23	0,7998574	6	0,399404674	17

Закінчення табл. З.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумський	0,493856664	12	0,101966603	17	0,52972981	15	0,387152953	19
Тернопільський	0,417473795	17	0,057740012	22	0,987488452	2	0,576711494	6
Харківський	0,574129504	7	0,515971617	3	0,125797064	22	0,340228296	21
Херсонський	0,542003667	10	0,062655153	21	0,264211293	21	0,257668796	24
Хмельницький	0,433895754	16	0,157248477	14	0,74165145	7	0,49332208	10
Черкаський	0,725158682	3	0,178133253	12	0,665457632	11	0,526447308	7
Чернівецький	0,46110639	13	2,24521E-07	25	0,898470838	4	0,525296047	8
Чернігівський	0,384920779	18	0,113022594	16	0,606471855	12	0,403864596	14

Таблиця 3.12

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2005 р. за компонентом «Поточні потреби»

Регіон	Фізіологічні потреби в товарах та послугах		Потреба у житті		Потреба в особистій безпеці		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,244821142	23	0,232100834	10	0,33970552	22	0,285427773	23
Вінницький	0,786089732	2	0,296295665	8	0,716837156	11	0,603894489	3
Волинський	0,185735124	24	0,019754081	24	0,782374052	8	0,406659964	20
Дніпропетровський	0,655758107	4	0,733333758	2	0,144040719	23	0,450171992	15
Донецький	0,586741345	7	0,999999448	1	0,38142087	20	0,6267594	1
Житомирський	0,380879778	19	0,160494041	13	0,712549973	12	0,464689754	13
Закарпатський	0,405515194	17	0,083951779	18	0,9999892	1	0,577462628	5
Запорізький	0,586538083	8	0,258026331	9	0,072377735	24	0,251121612	25
Івано-Франківський	0,534474765	10	0,129629665	15	0,980507652	3	0,613024934	2
Київський	0,371523728	20	0,361728859	7	0,745887399	9	0,541331467	9
Кіровоградський	0,300511584	22	0,067902241	20	0,658597297	14	0,392085865	21
Луганський	0,577687351	9	0,439506664	4	1,68003E-05	25	0,273381531	24
Львівський	0,441327975	16	0,390123852	6	0,820209289	6	0,600486467	4
Миколаївський	0,976952311	1	0,081483014	19	0,464291195	18	0,465135362	12
Одеський	0,463470391	15	0,395062384	5	0,544411005	16	0,481287361	11
Полтавський	0,619098802	5	0,217284912	11	0,47058066	17	0,427622779	18
Рівненський	6,1682E-06	25	0,049383424	23	0,900267283	5	0,426612462	19

Закінчення табл. З.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумський	0,518662476	11	0,102470185	17	0,638612421	15	0,444669729	16
Тернопільський	0,339426436	21	0,058025169	22	0,993050005	2	0,550715919	8
Харківський	0,603213663	6	0,525927048	3	0,344568605	21	0,463940109	14
Херсонський	0,504692804	12	0,06296456	21	0,436890698	19	0,336837048	22
Хмельницький	0,464410888	14	0,158025007	14	0,79614514	7	0,521519385	10
Черкаський	0,7520358	3	0,179012916	12	0,731435198	10	0,565564981	6
Чернівецький	0,503844884	13	2,29071E-07	25	0,952888726	4	0,552316415	7
Чернігівський	0,401001633	18	0,117284427	16	0,685373183	13	0,443310169	17

Таблиця 3.13

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2006 р. за компонентом «Поточні потреби»

Регіон	Фізіологічні потреби в товарах та послугах		Потреба у житлі		Потреба в особистій безпеці		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,249223955	23	0,235522541	10	0,322012296	21	0,276658479	24
Вінницький	0,750910583	2	0,295665112	8	0,780896345	7	0,62182279	1
Волинський	0,173471142	24	0,021864159	24	0,690128847	13	0,366699666	21
Дніпропетровський	0,626286396	4	0,734227889	2	0,17479895	23	0,445993269	15
Донецький	0,582858197	6	0,999999456	1	0,263530218	22	0,561400505	7
Житомирський	0,366986031	19	0,163076699	13	0,763901704	8	0,488097023	11
Закарпатський	0,396553047	18	0,086067977	18	0,982844117	2	0,573684157	4
Запорізький	0,575703651	7	0,258201852	9	3,12614E-05	25	0,203651713	25
Івано-Франківський	0,52160185	11	0,131846984	15	0,972895201	3	0,610753875	2
Київський	0,347950282	21	0,371178737	7	0,750490323	9	0,54268305	9
Кіровоградський	0,318486897	22	0,065256333	20	0,618144023	14	0,378168195	19
Луганський	0,549063404	9	0,462219481	4	0,059968725	24	0,289859473	23
Львівський	0,448028264	15	0,394019275	5	0,789740875	6	0,590285853	3
Миколаївський	0,999985896	1	0,082455379	19	0,356941058	19	0,409997507	18
Одеський	0,450265325	14	0,388674411	6	0,540481149	16	0,471633897	12
Полтавський	0,613106629	5	0,212396244	11	0,369884464	18	0,371838473	20
Рівненський	0,015652654	25	0,049987726	23	0,848781558	5	0,41563307	17

Закінчення табл. З.І.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумський	0,498782957	12	0,101583596	17	0,596519643	15	0,41890309	16
Тернопільський	0,355056594	20	0,058599144	22	0,999957255	1	0,564052275	6
Харківський	0,57344763	8	0,523478946	3	0,389670011	17	0,469751091	13
Херсонський	0,547422754	10	0,062077085	21	0,349584302	20	0,300845289	22
Хмельницький	0,447737131	16	0,158412139	14	0,744172885	11	0,49506064	10
Черкаський	0,743317018	3	0,182082009	12	0,748154587	10	0,569202821	5
Чернівецький	0,488762635	13	2,25941E-07	25	0,95165064	4	0,55230038	8
Чернігівський	0,409238703	17	0,121590244	16	0,703459586	12	0,455909013	14

Таблиця 3.14

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2007 р. за компонентом «Поточні потреби»

Регіон	Фізіологічні потреби в товарах та послугах		Потреба у житті		Потреба в особистій безпеці		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,635957819	11	0,240501154	10	0,856879575	8	0,5801486	8
Вінницький	0,857044018	3	0,294957452	8	0,555086881	22	0,5431814	13
Волинський	0,035504435	25	0,022181166	24	0,693857849	20	0,2746071	24
Дніпропетровський	0,732774426	6	0,728833263	2	0,609495409	21	0,6806874	2
Донецький	0,672552985	9	0,99999943	1	0,239842851	23	0,6147642	5
Житомирський	0,500066992	16	0,163364705	13	0,941054181	3	0,5483599	12
Закарпатський	0,590199921	12	0,088064871	18	0,78654179	12	0,4871784	18
Запорізький	0,749992692	5	0,255977218	9	0,804573252	11	0,5968192	7
Івано-Франківський	0,761321967	4	0,13541017	15	0,852136995	9	0,5765125	9
Київський	0,491212879	17	0,379775664	7	0,710850278	18	0,5317688	14
Кіровоградський	0,523789672	15	0,063616983	20	0,866614295	7	0,4913632	16
Луганський	0,336427428	23	0,440876256	4	0,18164847	24	0,3046894	23
Львівський	0,421504305	21	0,40076611	5	0,998518658	1	0,6314211	4
Миколаївський	0,999992814	1	0,078846273	19	0,938415342	6	0,6564722	3
Одеський	0,452475833	19	0,388771831	6	0,939457759	4	0,6129063	6
Полтавський	0,588655365	13	0,213053747	11	0,840229247	10	0,551038	11
Рівненський	0,43437046	20	0,05146107	23	0,785839521	13	0,4310061	21

Закінчення табл. З.14

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумський	0,637464277	10	0,100084118	17	0,743064186	15	0,4875744	17
Тернопільський	0,310316426	24	0,060258528	21	0,006317823	25	0,0970888	25
Харківський	0,692012099	8	0,520440256	3	0,980098353	2	0,7408199	1
Херсонський	0,392924617	22	0,058537206	22	0,93904156	5	0,481454	19
Хмельницький	0,552353794	14	0,157788788	14	0,710853066	17	0,4715469	20
Черкаський	0,89526243	2	0,181976515	12	0,694782925	19	0,5687268	10
Чернівецький	0,481446076	18	2,34851E-07	25	0,720008624	16	0,4006065	22
Чернігівський	0,722318843	7	0,123403687	16	0,768375604	14	0,5290169	15

Таблиця 3.15

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2008 р. за компонентом «Поточні потреби»

Регіон	Фізіологічні потреби в товарах та послугах			Потреба у житлі			Потреба в особистій безпеці			Комплексний показник		
	Показник	Ранг	3	Показник	Ранг	5	Показник	Ранг	7	Показник	Ранг	9
1	2			4			6			8		
АР Крим	0,444165968	21	0,246688986	10	0,402823626	21	0,370017608	23				
Вінницький	0,634316412	9	0,292999046	8	0,228725763	24	0,37088284	22				
Волинський	0,000931021	25	0,021884234	24	0,64330905	14	0,262912134	25				
Дніпропетровський	0,777350612	5	0,726373554	2	0,408504565	20	0,629368086	4				
Донецький	0,920510454	2	0,999998952	1	0,375357407	22	0,749429093	1				
Житомирський	0,558890358	16	0,161972853	13	0,826733177	7	0,542713013	10				
Закарпатський	0,499603147	19	0,091885769	18	0,992560913	2	0,567998886	8				
Запорізький	0,798069577	4	0,256380962	9	0,000152614	25	0,314588673	24				
Івано-Франківський	0,600213352	12	0,137542621	15	0,999960843	1	0,615128164	7				
Київський	0,735638325	6	0,391647518	7	0,739694621	12	0,636156676	3				
Кіровоградський	0,215132974	24	0,060705134	20	0,751163276	11	0,380158786	20				
Луганський	0,629334959	11	0,438393467	4	0,283687755	23	0,440316458	17				
Львівський	0,543053389	18	0,401748299	5	0,827551371	6	0,619349992	6				
Миколаївський	0,654618928	7	0,076123007	19	0,517358633	18	0,418247145	19				
Одеський	0,543154142	17	0,39859597	6	0,609112739	15	0,531527751	12				
Полтавський	0,644876762	8	0,21105613	11	0,493441726	19	0,451451504	16				
Рівненський	0,580005149	15	0,051172785	23	0,909608602	4	0,544325353	9				

Закінчення табл. З.15

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумський	0,633601752	10	0,097647029	17	0,682520215	13	0,485109741	15
Тернопільський	0,295127157	23	0,059913476	21	0,9702567	3	0,489835003	14
Харківський	0,815836637	3	0,52644613	3	0,538923192	17	0,624790773	5
Херсонський	0,488533063	20	0,059667239	22	0,547210408	16	0,377024576	21
Хмельницький	0,588122087	14	0,158140314	14	0,80032818	9	0,539296071	11
Черкаський	0,928926382	1	0,176067491	12	0,823595281	8	0,652124861	2
Чернівецький	0,326809591	22	2,04163E-07	25	0,871246062	5	0,439363789	18
Чернігівський	0,592491341	13	0,118837308	16	0,781816811	10	0,51994009	13

Таблиця 3.16

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2009 р. за компонентом «Поточні потреби»

Регіон	Фізіологічні потреби в товарах та послугах		Потреба у житлі		Потреба в особистій безпеці		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,62970712	15	0,325234612	9	0,078541068	23	0,3331804	23
Вінницький	0,721583298	10	0,367448249	8	0,803078246	6	0,6577492	4
Волинський	0,022203569	25	0,123544184	23	0,479727682	21	0,2208349	25
Дніпропетровський	0,965698312	1	0,754697882	2	0,546013636	16	0,7537109	2
Донецький	0,857805745	4	0,999999446	1	0,001910549	24	0,5761017	8
Житомирський	0,702759417	11	0,248162452	12	0,522861355	17	0,5084188	15
Закарпатський	0,763745696	8	0,189683959	16	0,999845961	1	0,6974854	3
Запорізький	0,681449776	12	1,87172E-06	25	0,891998101	2	0,5727907	10
Івано-Франківський	0,750091546	9	0,232375702	14	0,64320076	11	0,5668567	12
Київський	0,927727638	2	0,466547857	7	0,479917508	20	0,6322188	5
Кіровоградський	0,222056755	23	0,155438784	21	0,522195265	18	0,3154827	24
Луганський	0,785815563	7	0,496491404	4	0,001322847	25	0,4063787	20
Львівський	0,606376838	16	0,468088702	6	0,684731697	9	0,6010118	6
Миколаївський	0,80646277	5	0,169274925	18	0,724702921	8	0,5997797	7
Одеський	0,38123019	21	0,470660982	5	0,810253866	5	0,5726118	11
Полтавський	0,590937762	17	0,291642709	10	0,512816952	19	0,4783913	18
Рівненський	0,320705995	22	0,148875655	22	0,752853458	7	0,4370368	19

Закінчення табл. З.16

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумський	0,645135837	13	0,189018755	17	0,624208153	12	0,5107908	14
Тернопільський	0,194237068	24	0,156835692	20	0,617439372	13	0,3431749	22
Харківський	0,877814557	3	0,578739803	3	0,87794176	3	0,8014106	1
Херсонський	0,52841298	19	0,157789631	19	0,359571446	22	0,358974	21
Хмельницький	0,642686998	14	0,245934178	13	0,565317636	15	0,5034774	16
Черкаський	0,804063642	6	0,258916252	11	0,590891142	14	0,572857	9
Чернівецький	0,505500728	20	0,103954364	24	0,86296043	4	0,5306239	13
Чернігівський	0,529459129	18	0,209937768	15	0,667112261	10	0,493465	17

Таблиця 3.17

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2010 р. за компонентом «Поточні потреби»

Регіон	Фізіологічні потреби в товарах та послугах		Потреба у житті		Потреба в особистій безпеці		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,543416639	15	0,23625874	10	0,206399924	21	0,306605707	22
Вінницький	0,507867029	16	0,293607541	8	0,737495658	7	0,533168106	7
Волинський	0,088369755	24	0,020918874	24	0,630325576	13	0,273243689	24
Дніпропетровський	0,81282217	2	0,729367198	2	0,152976247	23	0,524890375	9
Донецький	0,784790033	4	0,999999482	1	0,189194215	22	0,617880264	3
Житомирський	0,549980761	13	0,160132007	13	0,710360486	8	0,492140708	13
Закарпатський	0,403918776	21	0,096424521	17	0,943280392	2	0,523116253	10
Запорізький	0,754362423	6	0,254797054	9	6,53758E-05	25	0,29200183	23
Івано-Франківський	0,630174906	11	0,145410095	15	0,999960278	1	0,631444704	2
Київський	0,9404768	1	0,409648908	6	0,588004467	15	0,64108501	1
Кіровоградський	0,472755882	18	0,055046798	22	0,703346774	10	0,431967307	17
Луганський	0,695597218	10	0,436205288	4	0,109282482	24	0,377135559	21
Львівський	0,48019094	17	0,410726967	5	0,852327315	4	0,609556369	4
Миколаївський	0,806297265	3	0,071479546	19	0,407617883	19	0,417343953	19
Одеський	0,449945944	20	0,407765474	7	0,684759495	11	0,530223981	8
Полтавський	0,605734208	12	0,208263817	11	0,475332937	17	0,427662711	18
Рівненський	0,40014085	22	0,049532129	23	0,785794708	5	0,441983061	16

Закінчення табл. З.17

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумський	0,471581682	19	0,093066201	18	0,559275281	16	0,384345625	20
Тернопільський	0,242202946	23	0,058591112	21	0,920490004	3	0,452096216	15
Харківський	0,727668823	7	0,533087994	3	0,458937508	18	0,562206602	5
Херсонський	0,066966786	25	0,065667542	20	0,407030869	20	0,18890203	25
Хмельницький	0,5484147	14	0,157975815	14	0,704094546	9	0,488386233	14
Черкаський	0,711463303	8	0,172053591	12	0,682761851	12	0,534008288	6
Чернівецький	0,702958512	9	5,16924E-07	25	0,746112014	6	0,502462645	11
Чернігівський	0,778384263	5	0,117280052	16	0,594242751	14	0,500446248	12

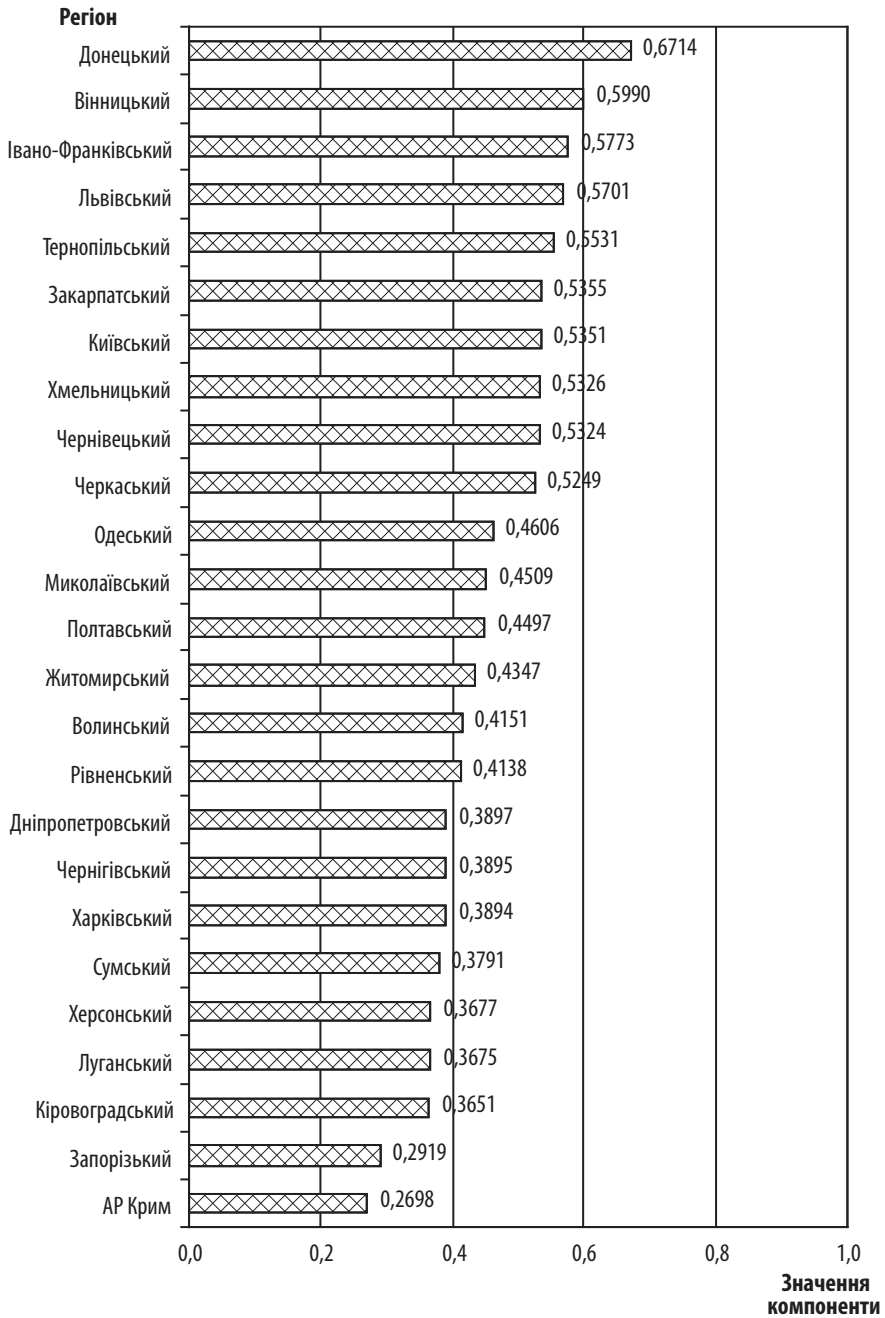

Рис. 3.8. Діаграма розподілу регіонів України в 2003 р. за компонентом «Поточні потреби»

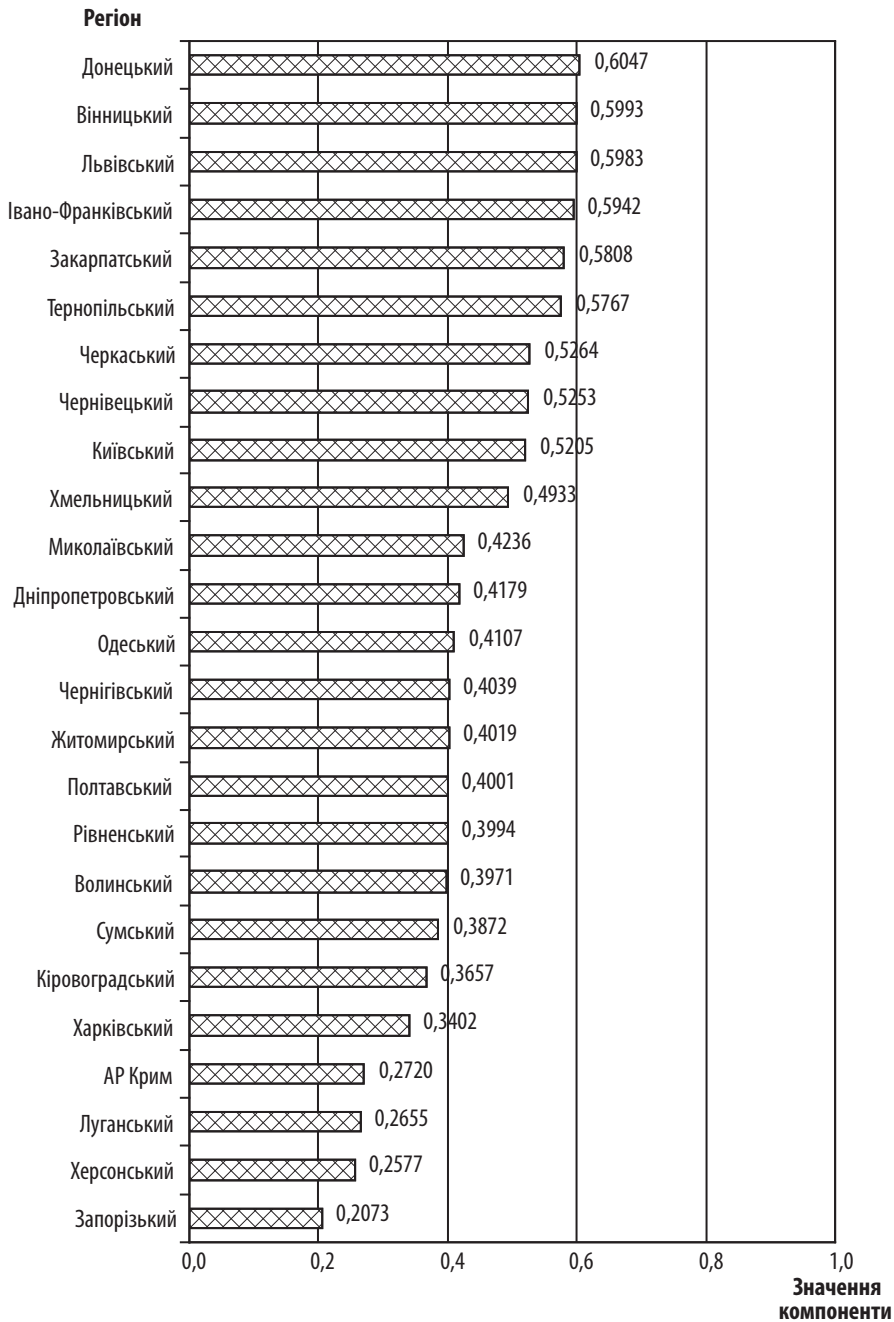

Рис. 3.9. Діаграма розподілу регіонів України в 2004 р. за компонентою «Поточні потреби»

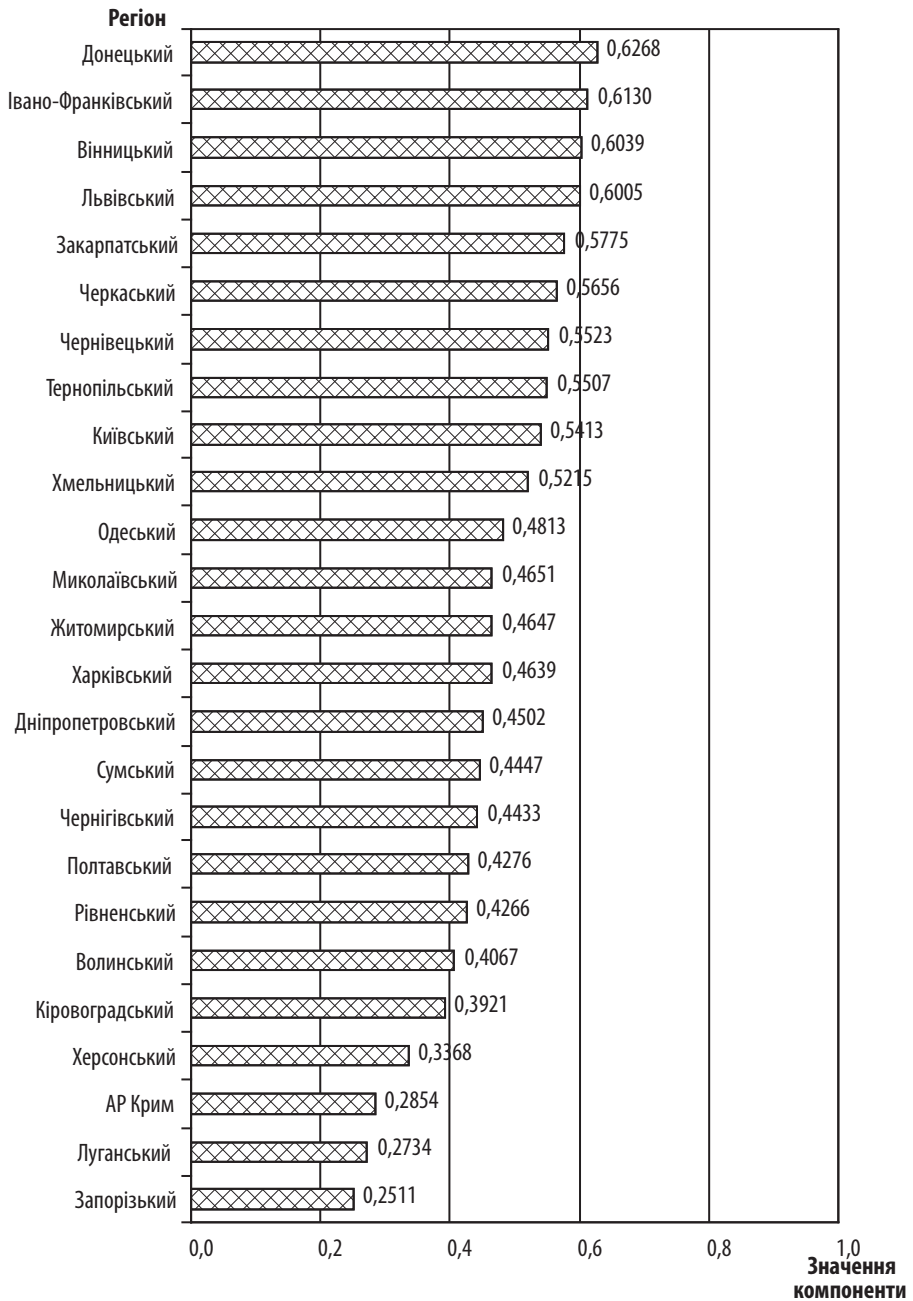

Рис. 3.10. Діаграма розподілу регіонів України в 2005 р. за компонентою «Поточні потреби»

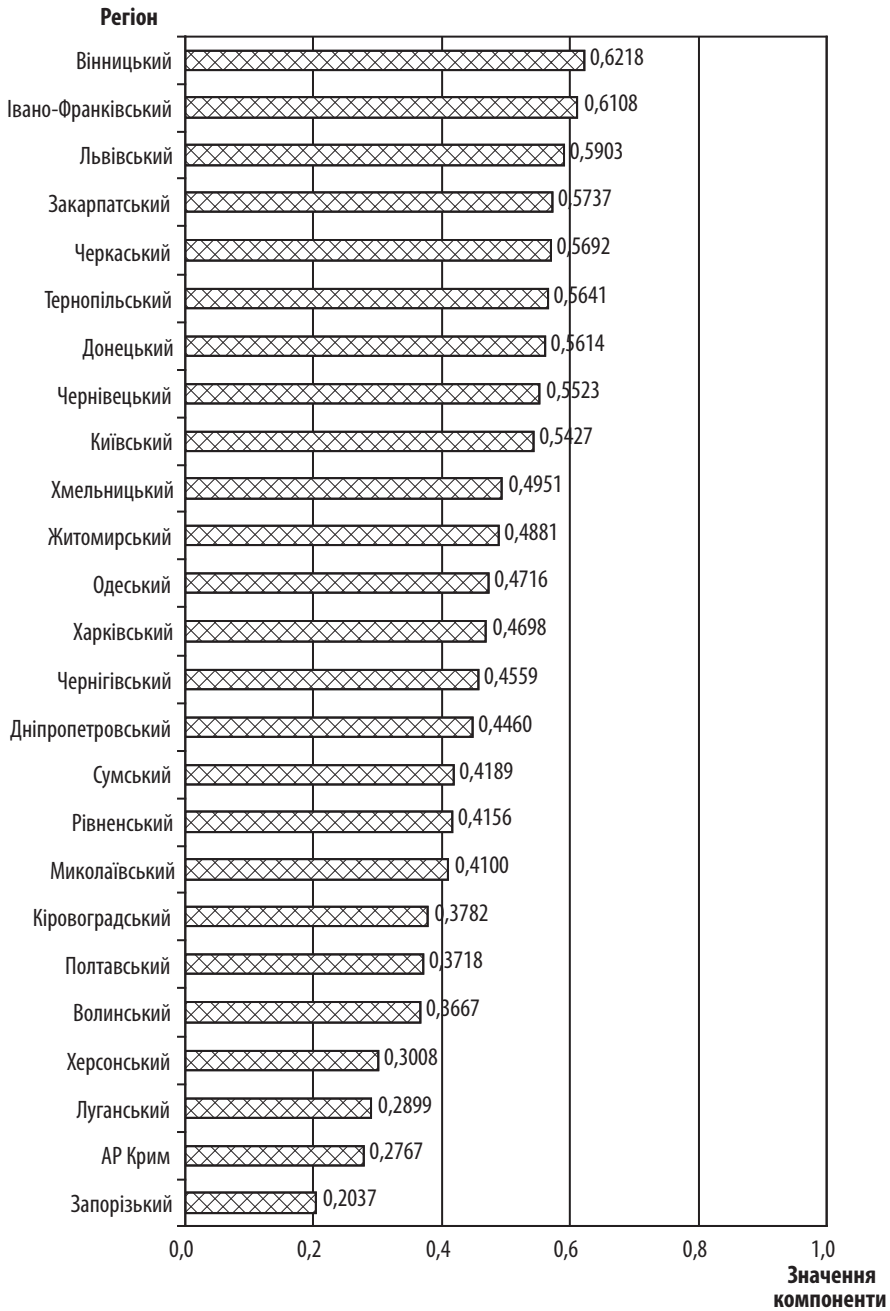

Рис. 3.11. Діаграма розподілу регіонів України в 2006 р. за компонентою «Поточні потреби»

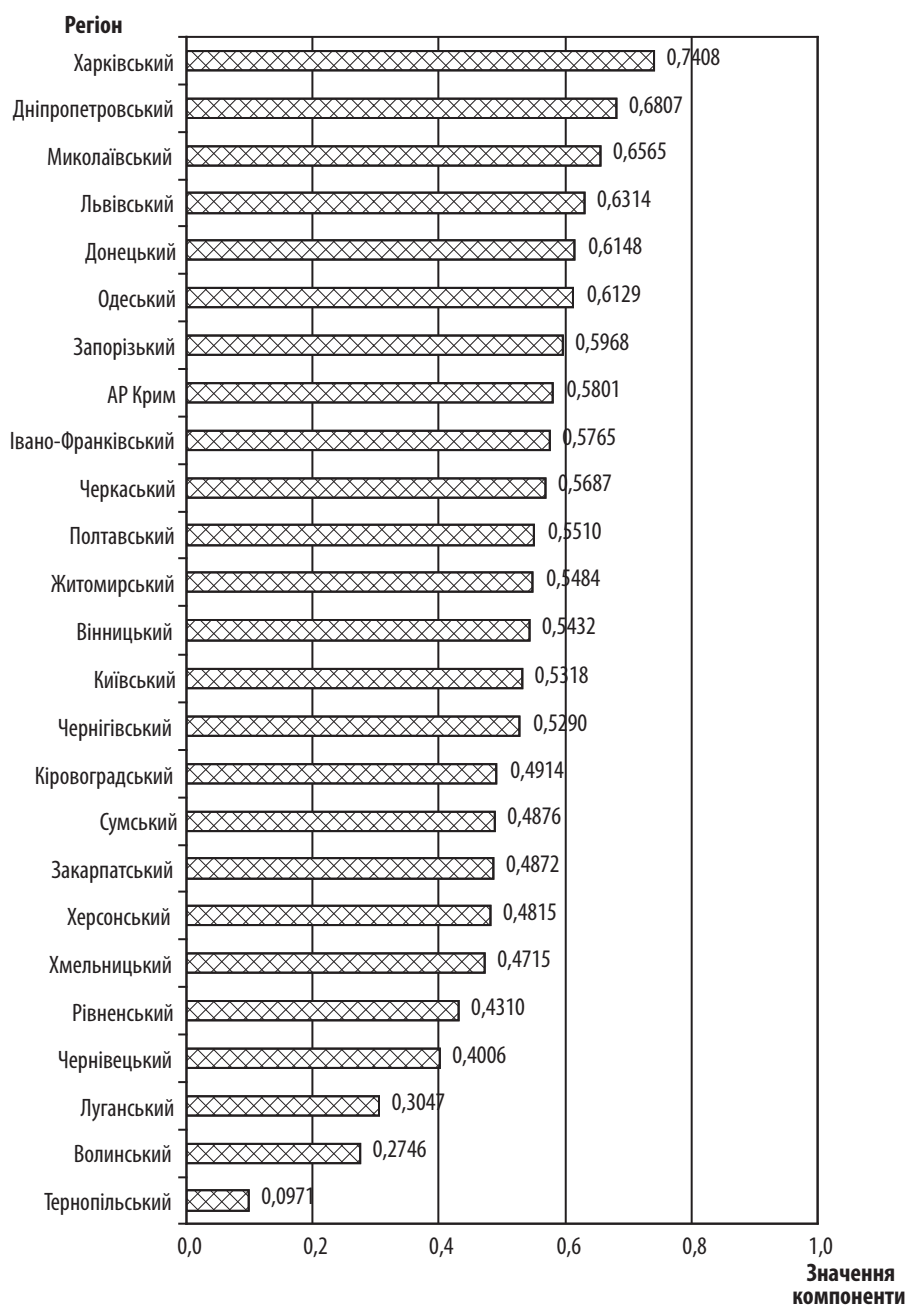

Рис. 3.12. Діаграма розподілу регіонів України в 2007 р. за компонентом «Поточні потреби»

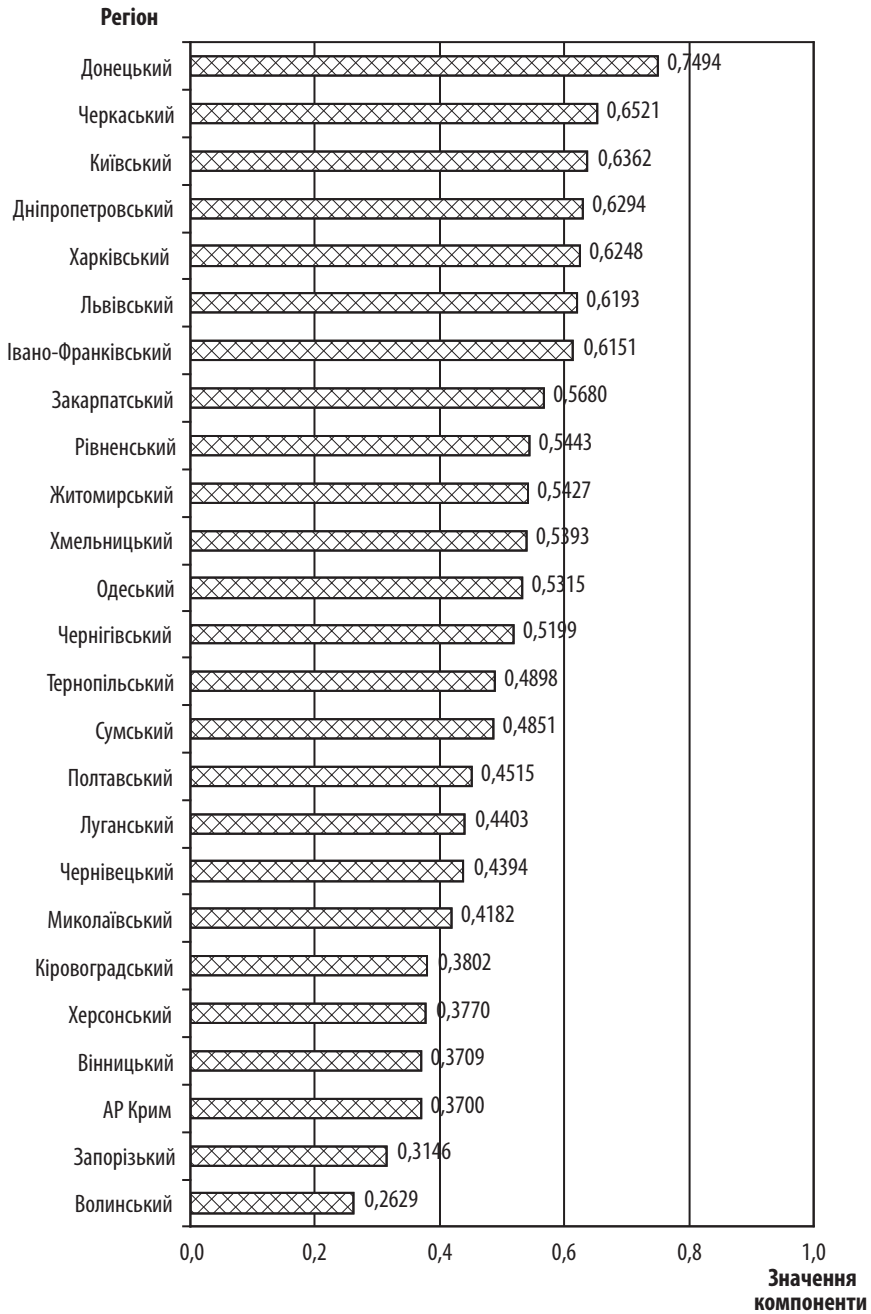

Рис. 3.13. Діаграма розподілу регіонів України в 2008 р. за компонентою «Поточні потреби»

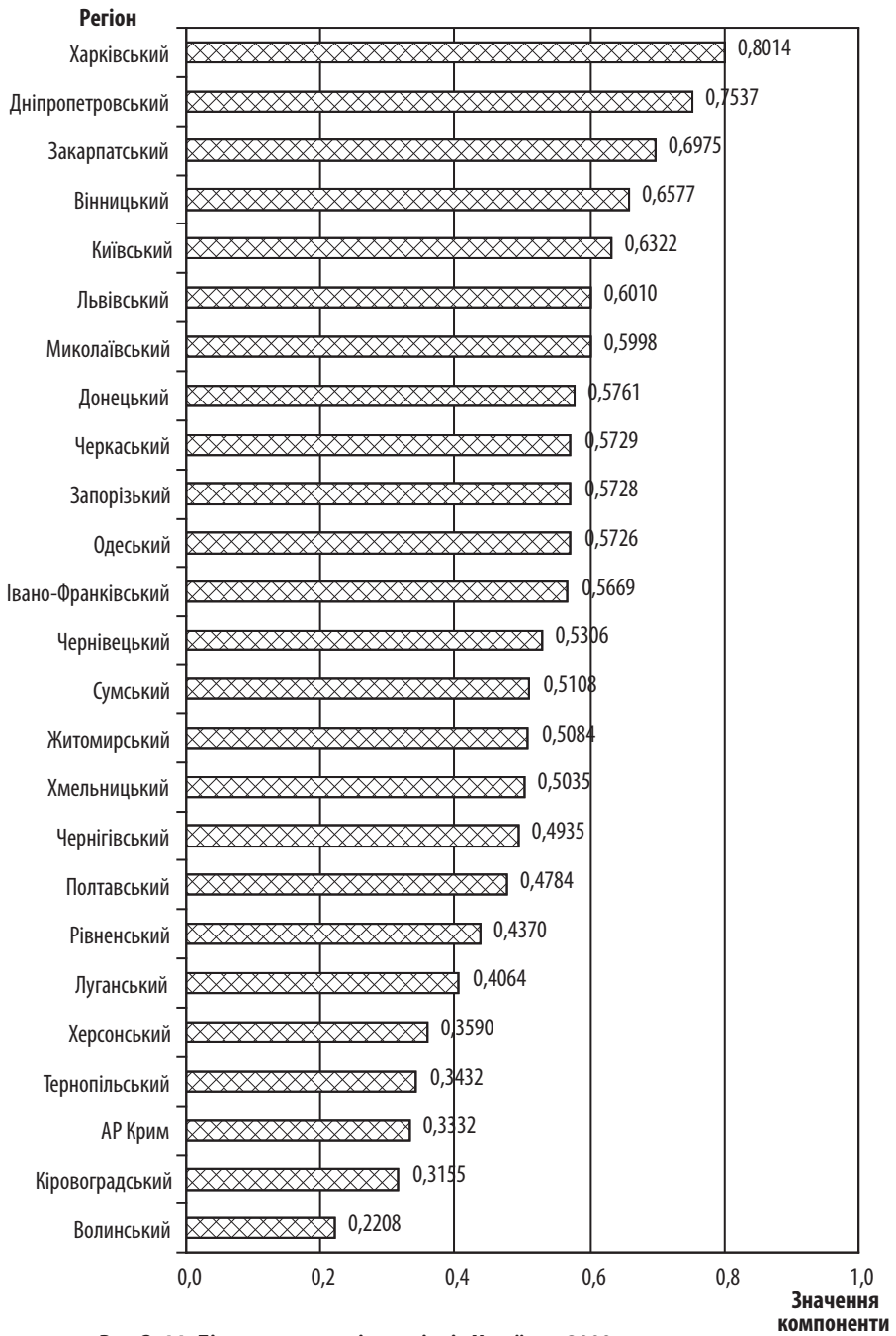

Рис. 3. 14. Діаграма розподілу регіонів України в 2009 р. за компонентом «Поточні потреби»

Таблиця 3.18

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2003 р. за компонентою «Середовище проживання»

Регіон	Атмосферне повітря		Водний басейн		Земельні ресурси		Лісовий фонд		Токсичні відходи		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,91951952	12	0,788732394	10	0,26378866	20	1,17384E-05	25	0,907266045	19	0,417612548	15
Вінницький	0,853153153	17	0,887333944	6	1	1	0,222887891	15	0,999434549	4	0,61379961	3
Волинський	0,995195195	2	0,85915493	7	0,161340206	22	0,593666744	6	0,999434549	5	0,522359907	8
Дніпропетровський	0,331831832	24	0,436619718	18	0,663917526	5	0,109683808	19	0,238034849	24	0,46595872	13
Донецький	0	25	0,38028169	19	0,470231959	10	0,102631319	20	0,936669494	17	0,227166512	25
Житомирський	0,965165165	7	0,225352113	21	0,282989691	18	0,999974434	1	1	1,2,3	0,46124835	14
Закарпатський	1	1	0,647887324	12	0	25	0,439480633	8	0,986146452	14	0,408467519	18
Запорізький	0,593393393	22	0,464788732	17	0,399226804	13	0,08349181	21	0,458015267	23	0,412419511	17
Івано-Франківський	0,713813814	21	0,211267606	22	0,033762887	23	0,384815047	10	0,969748374	15	0,252739255	24
Київський	0,818918919	20	1	1	0,738659794	4	0,621674103	4	0,999434549	6	0,657873055	1
Кіровоградський	0,887087087	15	0,154929577	23	0,575386598	8	0,110666792	18	0,999151824	8	0,322761028	22
Луганський	0,48978979	23	0,14084507	24	0,281701031	19	0,616768739	5	0,837432853	20	0,321184295	23
Львівський	0,881381381	16	0,85915493	8	0,196520619	21	0,707867414	2	0,999151824	9	0,533783733	7
Миколаївський	0,969369369	5	0	25	0,308118557	15	0,057633098	23	0	25	0,415268199	16
Одеський	0,958858859	8	0,309859155	20	0,580283505	7	0,071880361	22	0,986711903	13	0,369123425	20
Полтавський	0,821921922	19	0,943661972	3	0,83814433	3	0,118061243	17	0,933276788	18	0,580929229	5
Рівненський	0,969369369	6	0,577464789	15	0,286469072	17	0,62336895	3	0,99123551	12	0,480933486	12

Закінчення табл. 3.18

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,911711712	13	0,718309859	11	0,385824742	14	0,341460949	11	0,783997738	21	0,512850756	10
Тернопільський	0,982582583	3	0,915492958	5	0,468298969	11	0,159050061	16	0,999434549	7	0,516347713	9
Харківський	0,822222222	18	0,957746479	2	0,654896907	6	0,432461953	9	0,750070681	22	0,639964741	2
Херсонський	0,936936937	11	0,61971831	13	0,294458763	16	0,031216476	24	0,995759118	10	0,37376718	19
Хмельницький	0,950750751	9	0,929577465	4	0,499097938	9	0,281935606	12	1	1,2,3	0,544865113	6
Черкаський	0,901501502	14	0,830985915	9	0,988917526	2	0,246472173	13	0,994345491	11	0,610338652	4
Чернівецький	0,981981982	4	0,61971831	14	0,009664948	24	0,238369599	14	1	1,2,3	0,359419378	21
Чернігівський	0,944144144	10	0,563380282	16	0,42306701	12	0,579835993	7	0,959570257	16	0,49989406	11

Таблиця 3.19

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2004 р. за компонентою «Середовище проживання»

Регіон	Атмосферне повітря		Водний басейн		Земельні ресурси		Лісовий фонд		Токсичні відходи		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,914698937	14	0,95890411	5	0,26378866	20	7,92912E-06	25	0,793687811	19	0,455272953	16
Вінницький	0,896694215	17	0,301369863	21	1	1	0,199714331	15	0,998911692	5	0,419845098	18
Волинський	0,991735537	5	0,95890411	6	0,161340206	22	0,629977998	6	0,995024876	9	0,50969158	7
Дніпропетровський	0,274498229	24	0,452054795	18	0,663917526	5	0,059023413	23	0,631529851	20	0,37007732	22
Донецький	0	25	0,452054795	19	0,470231959	10	0,087427742	19	0	25	0,46496744	13
Житомирський	0,965466352	7	0,465753425	17	0,282989691	18	0,9998273	1	0,999481758	2	0,482934916	11
Закарпатський	1	1	0,712328767	11	0	25	0,417539856	8	0,995491294	8	0,387997727	19
Запорізький	0,573789847	22	0,561643836	16	0,399226804	13	0,048785498	24	0,132410862	22	0,521806346	6
Івано-Франківський	0,636953955	21	0,397260274	20	0,033762887	23	0,393205082	9	0,944859038	16	0,277371666	25
Київський	0,838547816	18	1	1	0,738659794	4	0,706735088	3	0,955379353	15	0,623968106	1
Кіровоградський	0,932113341	12	0,260273973	22	0,575386598	8	0,102676108	18	0,99067164	4	0,321936527	23
Луганський	0,420011806	23	0,150684932	23	0,281701031	19	0,695219631	4	0,117174544	23	0,506394055	8
Львівський	0,906729634	15	0,671232877	14	0,196520619	21	0,729734341	2	0,99606136	7	0,456463679	15
Миколаївський	0,938902007	10	0,054794521	24	0,308118557	15	0,079543736	20	0,1035966	24	0,460225264	14
Одеський	0,954840614	9	0	25	0,580283505	7	0,059147072	21	0,931332919	17	0,277842933	24
Полтавський	0,828512397	19	0,97260274	3	0,83814433	3	0,167590869	16	0,927238806	18	0,543907349	4
Рівненський	0,958087367	8	0,616438356	15	0,286469072	17	0,627846609	7	0,982846186	10	0,453159756	17

Закінчення табл. 3.19

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,925914994	13	0,808219178	9	0,385824742	14	0,376326341	10	0,626243781	21	0,557417862	3
Тернопільський	0,996162928	3	0,97260274	4	0,468298969	11	0,157263627	17	0,99865257	6	0,482060452	12
Харківський	0,81257379	20	0,98630137	2	0,654896907	6	0,366756705	11	0,960976368	14	0,538797608	5
Херсонський	0,966646989	6	0,712328767	12	0,294458763	16	0,059067103	22	0,968128109	12	0,378183048	20
Хмельницький	0,993506494	4	0,904109589	7	0,499097938	9	0,296011286	12	0,999481758	3	0,49677402	9
Черкаський	0,897284534	16	0,890410959	8	0,988917526	2	0,220944652	14	0,977508292	11	0,559477195	2
Чернівецький	0,997933884	2	0,767123288	10	0,009664948	24	0,265533549	13	1	1	0,372973983	21
Чернігівський	0,936835891	11	0,684931507	13	0,42306701	12	0,634428046	5	0,96678068	13	0,495305252	10

Таблиця 3.20

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2005 р. за компонентою «Середовище проживання»

Регіон	Атмосферне повітря		Водний басейн		Земельні ресурси		Лісовий фонд		Токсичні відходи		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,925863045	11	0,753424658	11	0,26378866	20	6,80199E-06	25	0,746678882	20	0,42854439	18
Вінницький	0,868138087	17	0,438356164	18	1	1	0,203091203	14	0,99908383	3	0,470342888	13
Волинський	0,966044143	5	1	1,2,3	0,161340206	22	0,583874387	6	0,997251489	8	0,515325342	7
Дніпропетровський	0,259196378	24	0,410958904	21	0,663917526	5	0,060170502	24	0,594594595	21	0,37126326	21
Донецький	0	25	0,424657534	19	0,470231959	10	0,084067148	21	0	25	0,441390239	17
Житомирський	0,956706282	8	0,287671233	23	0,282989691	18	0,999985185	1	0,99908383	4	0,454900404	14
Закарпатський	1	1	0,657534247	14	0	25	0,38006109	8	0,993586807	9	0,377156037	20
Запорізький	0,577532541	22	0,424657534	20	0,399226804	13	0,102011067	19	0,014200641	24	0,520293518	6
Івано-Франківський	0,65393322	21	0,547945205	16	0,033762887	23	0,354600327	10	0,943197435	17	0,311243024	24
Київський	0,83163554	18	1	1,2,3	0,738659794	4	0,721481413	3	0,967934036	16	0,63903808	1
Кіровоградський	0,918788908	13	0,328767123	22	0,575386598	8	0,149096093	17	0,99908383	5	0,361040382	22
Луганський	0,445670628	23	0,02739726	24	0,281701031	19	0,733691943	2	0,779661017	19	0,319006716	23
Львівський	0,90803622	14	0,657534247	15	0,196520619	21	0,640505524	4	0,998625744	7	0,446956838	16
Миколаївський	0,943972835	9	0,479452055	17	0,308118557	15	0,082706159	22	0,272560696	23	0,508114573	8
Одеський	0,941426146	10	0	25	0,580283505	7	0,074635707	23	0,971598717	14	0,285894388	25
Полтавський	0,819468025	19	0,917808219	6	0,83814433	3	0,179417273	16	0,899221255	18	0,556591267	4
Рівненський	0,959818902	6	0,698630137	13	0,286469072	17	0,637633183	5	0,97709574	13	0,486705201	12

Закінчення табл. 3.20

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,919071873	12	0,849315068	8	0,385824742	14	0,368655969	9	0,545121393	22	0,587821659	2
Тернопільський	0,990945105	3	0,97260274	4	0,468298969	11	0,143684244	18	0,99908383	6	0,493293549	10
Харківський	0,813808715	20	0,945205479	5	0,654896907	6	0,311300923	11	0,968850206	15	0,532984549	5
Херсонський	0,959535937	7	1	1,2,3	0,294458763	16	0,087467799	20	0,990380211	10	0,452059368	15
Хмельницький	0,990379174	4	0,808219178	9	0,499097938	9	0,287040403	12	0,999541915	2	0,48871402	11
Черкаський	0,898132428	16	0,863013699	7	0,988917526	2	0,184742693	15	0,977553825	12	0,568916072	3
Чернівецький	0,999434069	2	0,794520548	10	0,009664948	24	0,28621912	13	1	1	0,390760511	19
Чернігівський	0,906055461	15	0,712328767	12	0,42306701	12	0,559890092	7	0,978469995	11	0,493483097	9

Таблиця 3.21

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2006 р. за компонентою «Середовище проживання»

Регіон	Атмосферне повітря		Водний басейн		Земельні ресурси		Лісовий фонд		Токсичні відходи		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,928276999	11	0,682926829	12	0,26378866	20	5,12595E-06	25	0,724978242	19	0,445489639	16
Вінницький	0,811761473	19	0,990853659	2	1	1	0,191404098	15	0,990861619	8	0,629879195	3
Волинський	0,968672712	4	1	1	0,161340206	22	0,617623246	6	0,996518712	6	0,575555602	8
Дніпропетровський	0,176422094	24	0,324695122	21	0,663917526	5	0,058158468	23	0,628372498	20	0,325723586	20
Донецький	0	25	0,329268293	20	0,470231959	10	0,088255356	22	0,368581375	22	0,317486177	22
Житомирський	0,952459467	7	0,387195122	19	0,282989691	18	0,999988836	1	0,979982594	9	0,4978677	12
Закарпатський	0,956306678	6	0,653963415	14	0	25	0,80790503	2	0,333768494	23	0,611557679	4
Запорізький	0,537785106	22	0,172256098	22	0,399226804	13	0,09031966	21	0	25	0,423338083	17
Івано-Франківський	0,603187689	21	0,507621951	16	0,033762887	23	0,356286139	9	0,937336815	14	0,32119847	21
Київський	0,837592745	17	0,987804878	3	0,738659794	4	0,583201973	7	0,979112272	10	0,655676155	1
Кіровоградський	0,921681781	13	0,445121951	18	0,575386598	8	0,123915783	19	0,998259356	4	0,405673136	19
Луганський	0,4286892	23	0	25	0,281701031	19	0,648993785	4	0,7845953	18	0,280503267	25
Львівський	0,901896125	16	0,012195122	24	0,196520619	21	0,678431204	3	1	1	0,309850995	23
Миколаївський	0,941192635	9	0,454268293	17	0,308118557	15	0,111552087	20	0,300261097	24	0,495943334	14
Одеський	0,940368233	10	0,024390244	23	0,580283505	7	0,057656162	24	0,99129678	7	0,283922878	24
Полтавський	0,818356691	18	0,977134146	5	0,83814433	3	0,276839576	13	0,804177546	17	0,648518603	2
Рівненський	0,956856279	5	0,618902439	15	0,286469072	17	0,618058209	5	0,975195822	11	0,496625639	13

Закінчення табл. 3.21

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,927727398	12	0,830792683	10	0,385824742	14	0,309592854	10	0,523063534	21	0,602793379	6
Тернопільський	0,984061555	3	0,960365854	6	0,468298969	11	0,155735355	17	0,999564839	2	0,542827195	10
Харківський	0,809563067	20	0,93445122	7	0,654896907	6	0,264891347	14	0,899477807	16	0,580300888	7
Херсонський	0,949436658	8	0,987804878	4	0,294458763	16	0,141058431	18	0,932114883	15	0,522695637	11
Хмельницький	0,996977192	2	0,864329268	9	0,499097938	9	0,29080928	11	0,998259356	5	0,548389785	9
Черкаський	0,906842539	14	0,87804878	8	0,988917526	2	0,162976581	16	0,974760661	12	0,610853337	5
Чернівецький	1	1	0,701219512	11	0,009664948	24	0,280178427	12	0,999129678	3	0,410539391	18
Чернігівський	0,906842539	15	0,667682927	13	0,42306701	12	0,366280082	8	0,968233246	13	0,484306292	15

Таблиця 3.22

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2007 р. за компонентою «Середовище проживання»

Регіон	Атмосферне повітря		Водний басейн		Земельні ресурси		Лісовий фонд		Токсичні відходи		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,930282065	12	0,942461763	19	0,26378866	20	2,15452E-06	25	0,607096495	21	0,52262315	9
Вінницький	0,7631719	20	0,999271668	2	1	1	0,101724961	15	0,979229771	10	0,58819048	5
Волинський	0,950239489	5	1	1	0,161340206	22	0,344594444	4	0,996971008	3	0,45980602	18
Дніпропетровський	0,109100585	24	0,520029133	24	0,663917526	5	0,022602897	21	0,618347036	20	0,36332797	22
Донецький	0	25	0	25	0,470231959	10	0,017649159	23	0,342276071	23	0,28192931	25
Житомирський	0,943320915	8	0,983976693	13	0,282989691	18	0,506056529	2	0,983989615	8	0,51033441	12
Закарпатський	0,94465141	6	0,991260015	8	0	25	0,154923669	9	0,927304197	15	0,4102006	20
Запорізький	0,552155402	21	0,667880554	23	0,399226804	13	0,0175549	24	0	25	0,58175979	6
Івано-Франківський	0,485098457	22	0,981791697	15	0,033762887	23	0,152170811	10	0,962353959	13	0,30056718	24
Київський	0,7900047898	17	0,989075018	9	0,738659794	4	0,212170207	8	0,979229771	11	0,54545528	7
Кіровоградський	0,940393827	10	0,985433358	12	0,575386598	8	0,019454604	22	0,990047598	6	0,51163251	11
Луганський	0,383448643	23	0,839038602	22	0,281701031	19	0,311934463	5	0,887061878	17	0,35561466	23
Львівський	0,882118148	16	0,869628551	20	0,196520619	21	0,284896472	7	0,994807443	5	0,42493202	19
Миколаївський	0,94465141	7	0,979606701	17	0,308118557	15	0,047213175	20	0,153180441	24	0,66387603	2
Одеський	0,940393827	11	0,867443554	21	0,580283505	7	0,081785157	17	0,989614885	7	0,50354481	14
Полтавський	0,76849388	19	0,997086672	4	0,83814433	3	0,116322443	14	0,697100822	19	0,62392061	3
Рівненський	0,959552954	4	0,982520029	14	0,286469072	17	0,36457529	3	0,981393336	9	0,49597934	16

Закінчення табл. 3.22

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,926024481	13	0,993445011	7	0,385824742	14	0,14205071	11	0,526611856	22	0,59850518	4
Тернопільський	0,967269824	3	0,998543336	3	0,468298969	11	0,055546169	18	0,999567287	2	0,49676819	15
Харківський	0,790047898	18	0,98616169	10	0,654896907	6	0,129554911	12	0,87624405	18	0,53975215	8
Херсонський	0,942522618	9	0,980335033	16	0,294458763	16	0,053097901	19	0,894418001	16	0,47294923	17
Хмельницький	0,983235764	2	0,995630007	5	0,499097938	9	0,099526921	16	0,996971008	4	0,51411048	10
Черкаський	0,885843534	15	0,98616169	11	0,988917526	2	0,889856849	1	0,976633492	12	0,72085665	1
Чернівецький	1	1	0,995630007	6	0,009664948	24	0,121176791	13	1	1	0,40299387	21
Чернігівський	0,899148483	14	0,979606701	18	0,42306701	12	0,285903045	6	0,954565123	14	0,51020711	13

Таблиця 3.23

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2008 р. за компонентою «Середовище проживання»

Регіон	Атмосферне повітря		Водний басейн		Земельні ресурси		Лісовий фонд		Токсичні відходи		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,93188768	11	0,95400697	19	0,26378866	20	0,00904266	24	0,48903406	21	0,50124748	11
Вінницький	0,74895746	19	0,99930314	2	1	1	0,25262234	8	0,98460103	9	0,54237771	8
Волинський	0,96302474	5	0,99930314	3	0,16134021	22	0,67309523	4	0,99626692	3	0,49552483	13
Дніпропетровський	0,06116208	24	0,57630662	24	0,66391753	5	0,02809038	23	0,44937004	22	0,37079293	21
Донецький	0	25	0	25	0,47023196	10	2,2858E-06	25	0,17498833	24	0,31033238	24
Житомирський	0,96358076	4	0,99372822	8	0,28298969	18	0,9999885	1	0,98086794	12	0,59017413	3
Закарпатський	0,94384209	8	0,99372822	9	0	25	0,21993302	12	0,97760149	13	0,37069038	22
Запорізький	0,61579094	21	0,66620209	23	0,3992268	13	0,04786748	21	0	25	0,56192026	5
Івано-Франківський	0,48762858	22	0,98745645	13	0,03376289	23	0,19718204	13	0,96780215	14	0,28093268	25
Київський	0,74033917	20	0,97979094	18	0,73865979	4	0,37272966	7	0,98133458	10	0,50937775	10
Кіровоградський	0,92771754	12	0,98188153	16	0,5753866	8	0,03886007	22	0,9869342	6	0,44548492	16
Луганський	0,39866555	23	0,85993031	22	0,28170103	19	0,6755348	3	0,84507699	18	0,42613769	20
Львівський	0,86655546	16	0,87038328	20	0,19652062	21	0,49341179	6	0,99580028	4	0,43031126	18
Миколаївський	0,94161802	9	0,98188153	17	0,30811856	15	0,10741225	17	0,18385441	23	0,61476142	2
Одеський	0,92132332	13	0,86898955	21	0,58028351	7	0,22923341	11	0,9869342	7	0,46937646	14
Полтавський	0,76786211	18	0,99721254	5	0,83814433	3	0,23007585	10	0,55762949	19	0,61846311	1
Рівненський	0,98137337	2	0,99163763	11	0,28646907	17	0,81334824	2	0,9869342	8	0,55493872	6

Закінчення табл. 3.23

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,93689185	10	0,98466899	14	0,38582474	14	0,23520915	9	0,52123192	20	0,56879698	4
Тернопільський	0,97414512	3	1	1	0,46829897	11	0,06134381	20	0,99953336	2	0,43654201	17
Харківський	0,84681679	17	0,98885017	12	0,65489691	6	0,12434017	16	0,84881008	17	0,49914717	12
Херсонський	0,94690019	7	0,99442509	7	0,29445876	16	0,07046716	19	0,88100793	16	0,42686816	19
Хмельницький	0,9616347	6	0,99930314	4	0,49909794	9	0,10645726	18	0,99486701	5	0,45057098	15
Черкаський	0,88990826	15	0,99303136	10	0,98891753	2	0,15929051	14	0,98133458	11	0,55024486	7
Чернівецький	1	1	0,99651568	6	0,00966495	24	0,12435258	15	1	1	0,35945178	23
Чернігівський	0,92076731	14	0,98327526	15	0,42306701	12	0,54126392	5	0,96406906	15	0,52042196	9

Таблиця 3.24

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2009 р. за компонентою «Середовище проживання»

Регіон	Атмосферне повітря		Водний басейн		Земельні ресурси		Лісовий фонд		Токсичні відходи		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,909938793	12	0,887438825	20	0,254120149	20	0,022208798	23	0,466346154	20	0,54397447	12
Вінницький	0,758088021	18	1	1-2	0,900053163	2	0,330194748	9	0,988942308	7	0,57929845	7
Волинський	0,961235791	4	0,996737357	5	0,142902711	22	0,521194852	5	0,995192308	4	0,51178877	15
Дніпропетровський	0,136986301	24	0,003262643	24	0,633918129	5	0,018990111	24	0,565865385	19	0,25055182	24
Донецький	0	25	0	25	0,391174907	14	2,31597E-06	25	0,317307692	23	0,23865737	25
Житомирський	0,95919557	5	0,990212072	7	0,264540138	19	0,995906057	1	0,984134615	11	0,61539085	4
Закарпатський	0,923386185	9	0,983686786	10	0	25	0,257885682	13	0,987019231	9	0,4337633	21
Запорізький	0,610609152	21	0,386623165	23	0,398724083	13	0,284055361	11	0	25	0,56497309	9
Івано-Франківський	0,510346838	22	0,972267537	12	0,066241361	23	0,252513315	16	0,976442308	12	0,36698532	23
Київський	0,651996502	20	0,954323002	17-18	0,615098352	7	0,348206291	8	0,975961538	13	0,50461831	16
Кіровоградський	0,927717867	7	0,954323002	17-18	0,443912812	12	0,150305892	19	0,988461538	8	0,48885181	18
Луганський	0,315651414	23	0,763458401	21	0,286230728	16	0,503202523	6	0,94375	16	0,37548003	22
Львівський	0,835324978	16	0,905383361	19	0,2523126	21	0,541370698	4	0,998557692	3	0,49062439	17
Миколаївський	0,921888662	10	0,957585644	15-16	0,276236045	18	0,141786343	20	0,1875	24	0,65453624	3
Одеський	0,90556689	13	0,696574225	22	0,484635832	11	0,269899842	12	0,985096154	10	0,45739429	19
Полтавський	0,751384436	19	0,991843393	6	1	1	0,252600913	15	0,420673077	21	0,72121113	1
Рівненський	0,983969688	2	0,957585644	15-16	0,296331738	15	0,897290843	2	0,994711538	5	0,59928077	5

Закінчення табл. 3.24

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,923677645	8	0,965742251	13	0,538862307	10	0,321456743	10	0,39375	22	0,68386215	2
Тернопільський	0,967356456	3	0,998368679	3-4	0,550345561	9	0,134256386	22	0,999519231	2	0,51947092	14
Харківський	0,815214223	17	0,977161501	11	0,729930888	4	0,135553364	21	0,857692308	18	0,5537764	10
Херсонський	0,917808219	11	1	1-2	0,280489102	17	0,712077354	3	0,86875	17	0,5927433	6
Хмельницький	0,940250656	6	0,998368679	3-4	0,593726741	8	0,253624502	14	0,994711538	6	0,54368354	13
Черкаський	0,863596619	15	0,985318108	8-9	0,774481659	3	0,171651054	18	0,967788462	14	0,55160216	11
Чернівецький	1	1	0,985318108	8-9	0,035832004	24	0,178626028	17	1	1	0,43785196	20
Чернігівський	0,886330516	14	0,960848287	14	0,621584264	6	0,471532913	7	0,9625	15	0,57549487	8

Таблиця 3.25

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2010 р. за компонентою «Середовище проживання»

Регіон	Атмосферне повітря		Водний басейн		Земельні ресурси		Лісовий фонд		Токсичні відходи		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,917444464	7	0,873584906	20	0,254120149	20	0,077279822	24	0,362826603	24	0,582677246	11
Вінницький	0,751610126	18	0,998113208	2	0,900053163	2	0,311838242	10	0,991627078	8	0,633789094	5
Волинський	0,968279662	3	0,994339623	5	0,142902711	22	0,416531547	6	0,996021378	4	0,535097205	17
Дніпропетровський	0,142758739	24	0,016981132	24	0,633918129	5	0,174762422	17	0,572505938	23	0,275456663	24
Донецький	0	25	0	25	0,391174907	14	0,179995823	16	0,75172209	20	0,155462458	25
Житомирський	0,9335285	6	0,990566038	7	0,264540138	19	0,999979747	1	0,979216152	14	0,646880656	4
Закарпатський	0,91561908	8	0,981132075	9	0	25	0,1696896	19	0,995249406	5	0,451060341	21
Запорізький	0,62631307	20	0,845283019	21	0,398724083	13	0,14186179	21	0,753562945	19	0,480520252	19
Івано-Франківський	0,480282418	22	0,969811321	12	0,066241361	23	0,171331335	18	0,982779097	13	0,366672503	23
Київський	0,625624247	21	0,947169811	17	0,615098352	7	0,350124051	8	0,989311164	9	0,539175887	14
Кіровоградський	0,90287584	13	0,939622642	18	0,443912812	12	0,261591718	12	0,98456057	12	0,550564301	13
Луганський	0,27949027	23	0,813207547	22	0,286230728	16	0,70444166	2	0,948931116	15	0,423208199	22
Львівський	0,816084037	16	0,890566038	19	0,2523126	21	0,44802679	5	0,997030879	2	0,505788412	18
Миколаївський	0,910452902	10	0,949056604	16	0,276236045	18	0,269682477	11	0	25	0,698721438	1
Одеський	0,905975547	11	0,747169811	23	0,484635832	11	0,387466477	7	0,985748219	11	0,536722412	15
Полтавський	0,738246943	19	0,99245283	6	1	1	0,232144591	13	0,748812352	21	0,68264568	2
Рівненський	1	1	0,956603774	15	0,296331738	15	0,641828181	3	0,993467933	6	0,602560135	8

Закінчення табл. 3.25

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,914241433	9	0,960377358	13	0,538862307	10	0,336820246	9	0,652612827	22	0,65028223	3
Тернопільський	0,965214396	4	0,998113208	3	0,550345561	9	0,011722965	25	0,940023753	16	0,569519057	12
Харківський	0,827794042	15	0,975471698	11	0,729930888	4	0,18782817	15	0,839073634	17	0,61783235	6
Херсонський	0,905631135	12	1	1	0,280489102	17	0,117678723	22	0,822446556	18	0,536486201	16
Хмельницький	0,948338213	5	0,996226415	4	0,593726741	8	0,219976956	14	0,996437055	3	0,59692664	9
Черкаський	0,803340796	17	0,979245283	10	0,774481659	3	0,15005838	20	0,989311164	10	0,589457563	10
Чернівецький	0,994144997	2	0,983018868	8	0,035832004	24	0,089896699	23	1	1	0,463605197	20
Чернігівський	0,868090236	14	0,960377358	14	0,621584264	6	0,467313837	4	0,992280285	7	0,616232538	7

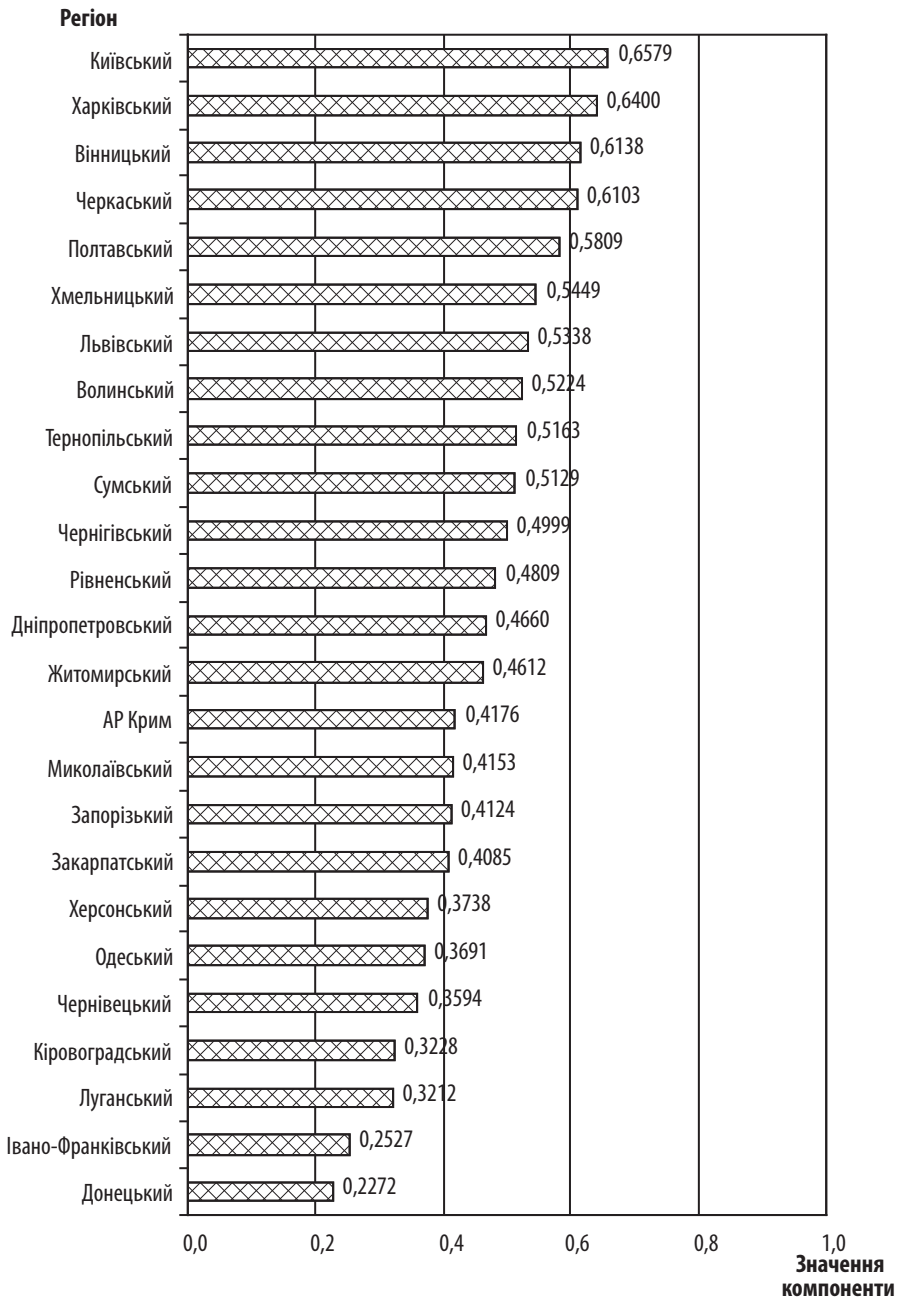

Рис. 3.15. Діаграма розподілу регіонів України в 2003 р. за компонентою «Середовище проживання»

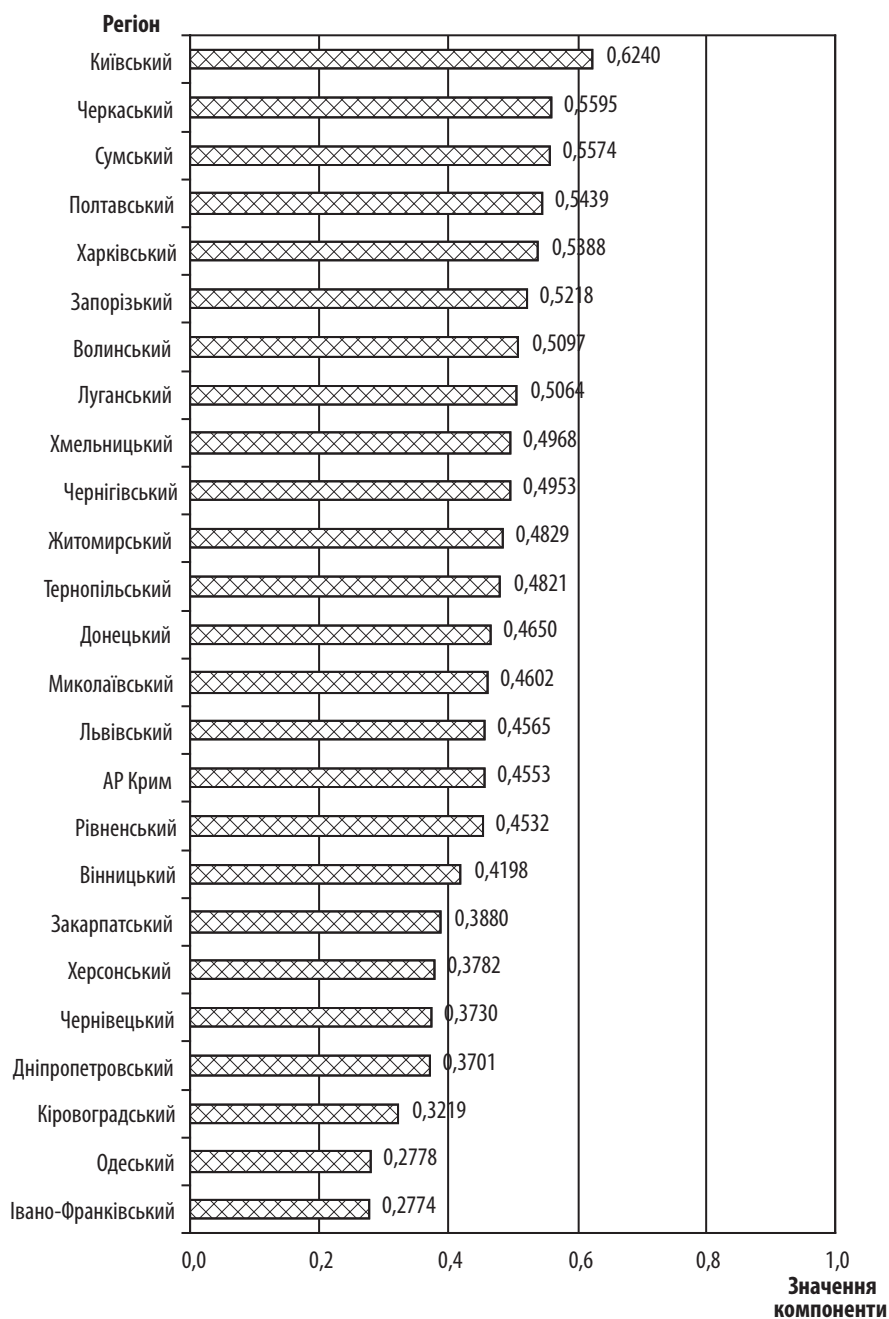

Рис. 3.16. Діаграма розподілу регіонів України в 2004 р. за компонентом «Середовище проживання»

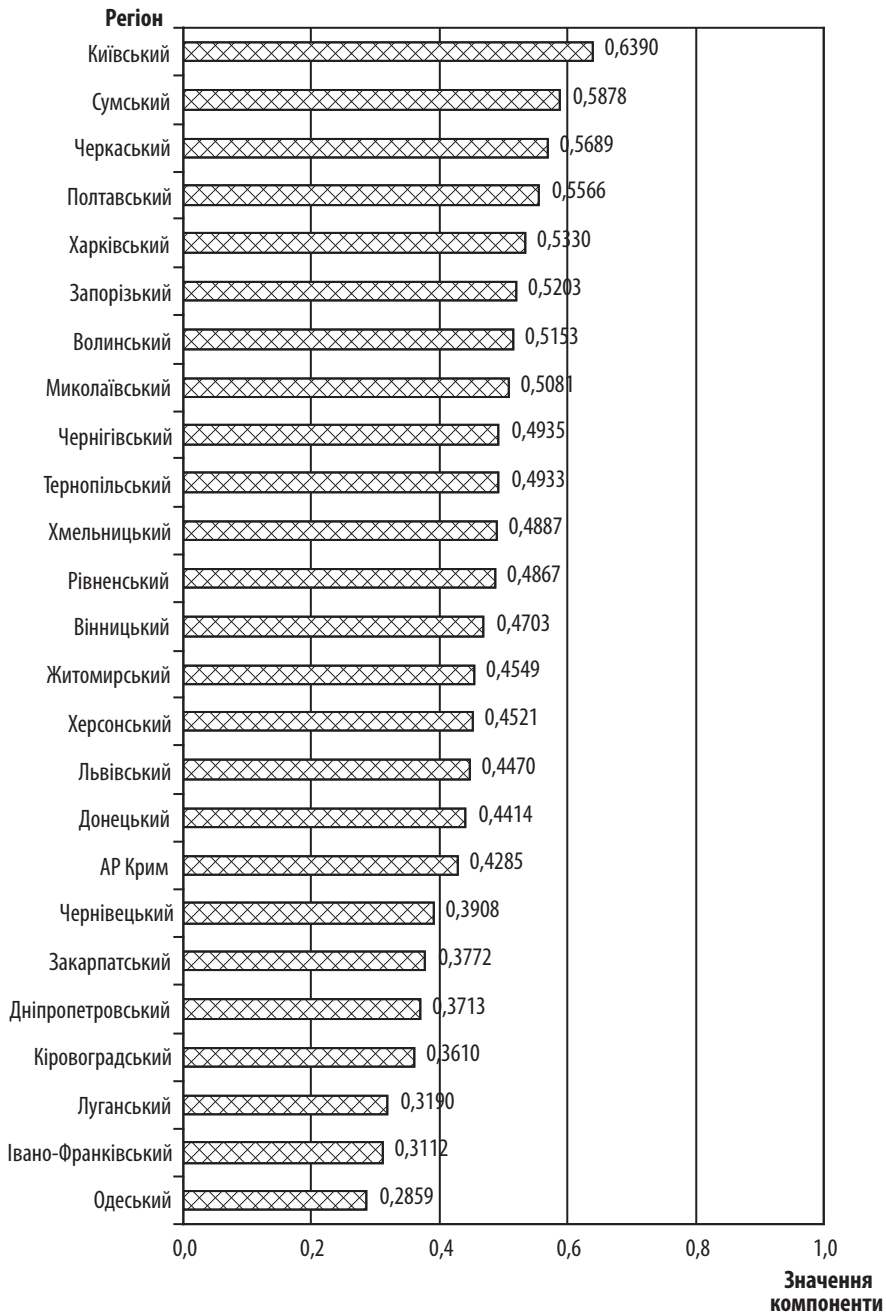

Рис. 3.17. Діаграма розподілу регіонів України в 2005 р. за компонентою «Середовище проживання»

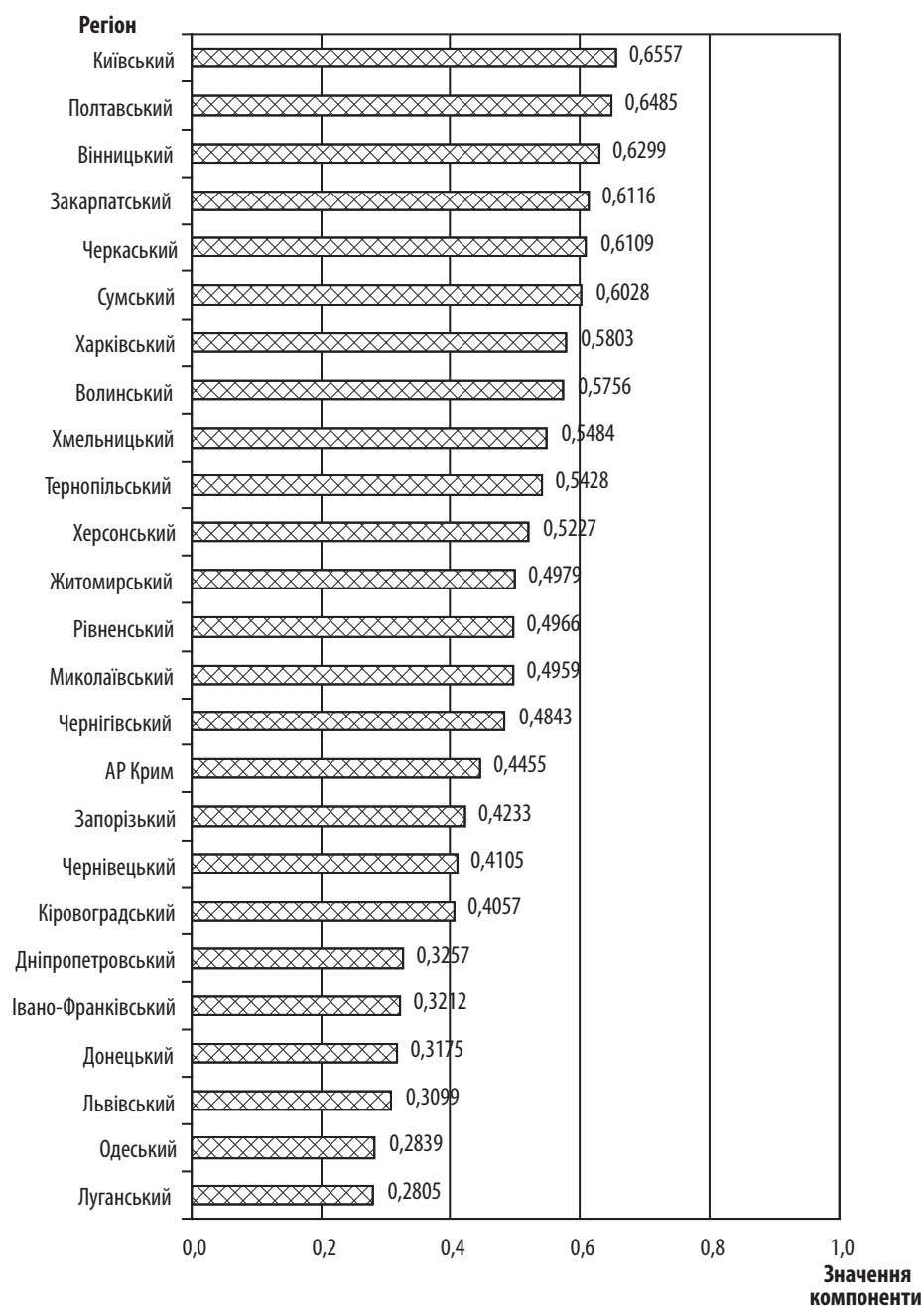

Рис. 3.18. Діаграма розподілу регіонів України в 2006 р. за компонентою «Середовище проживання»

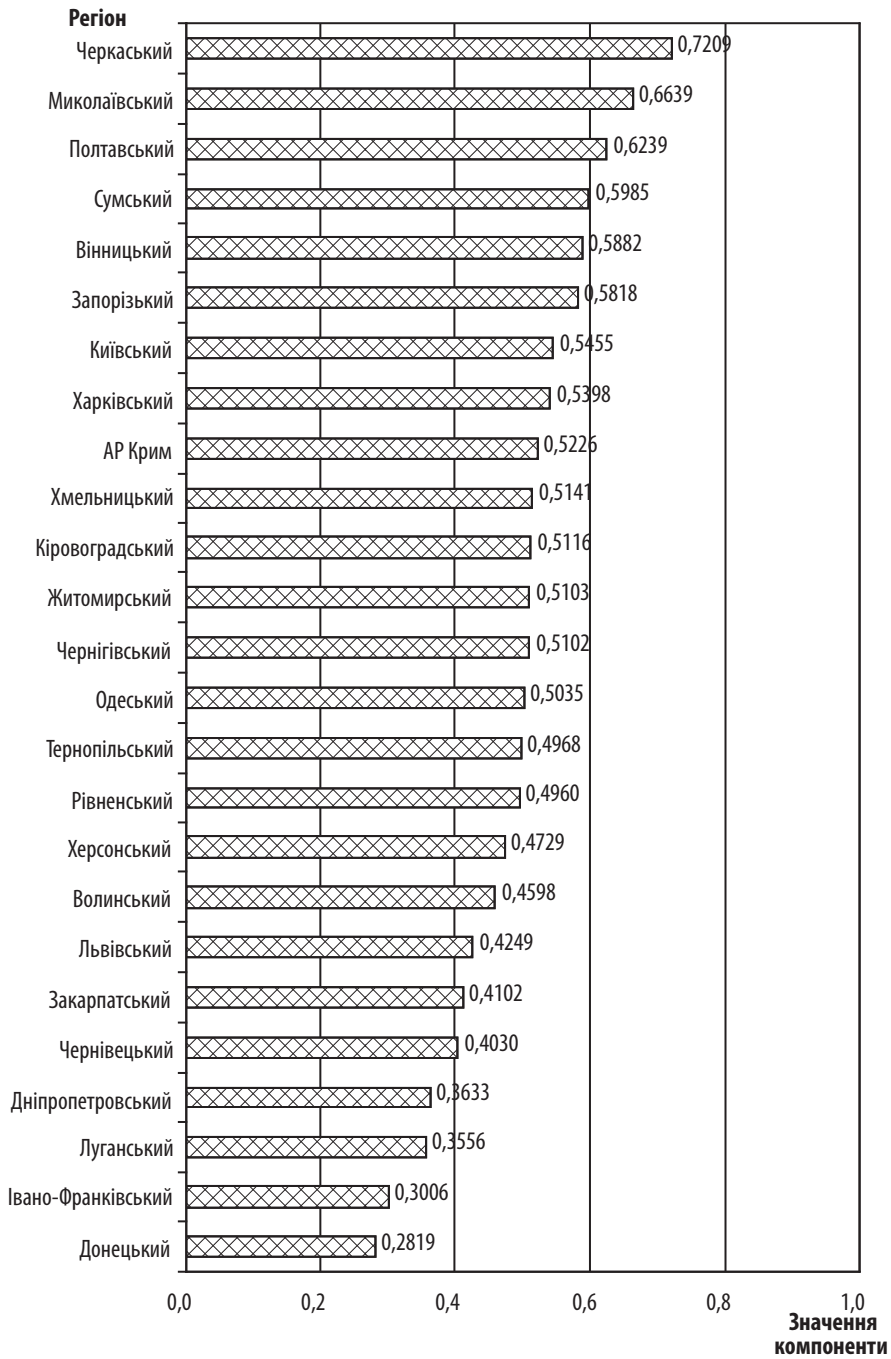

Рис. 3.19. Діаграма розподілу регіонів України в 2007 р. за компонентою «Середовище проживання»

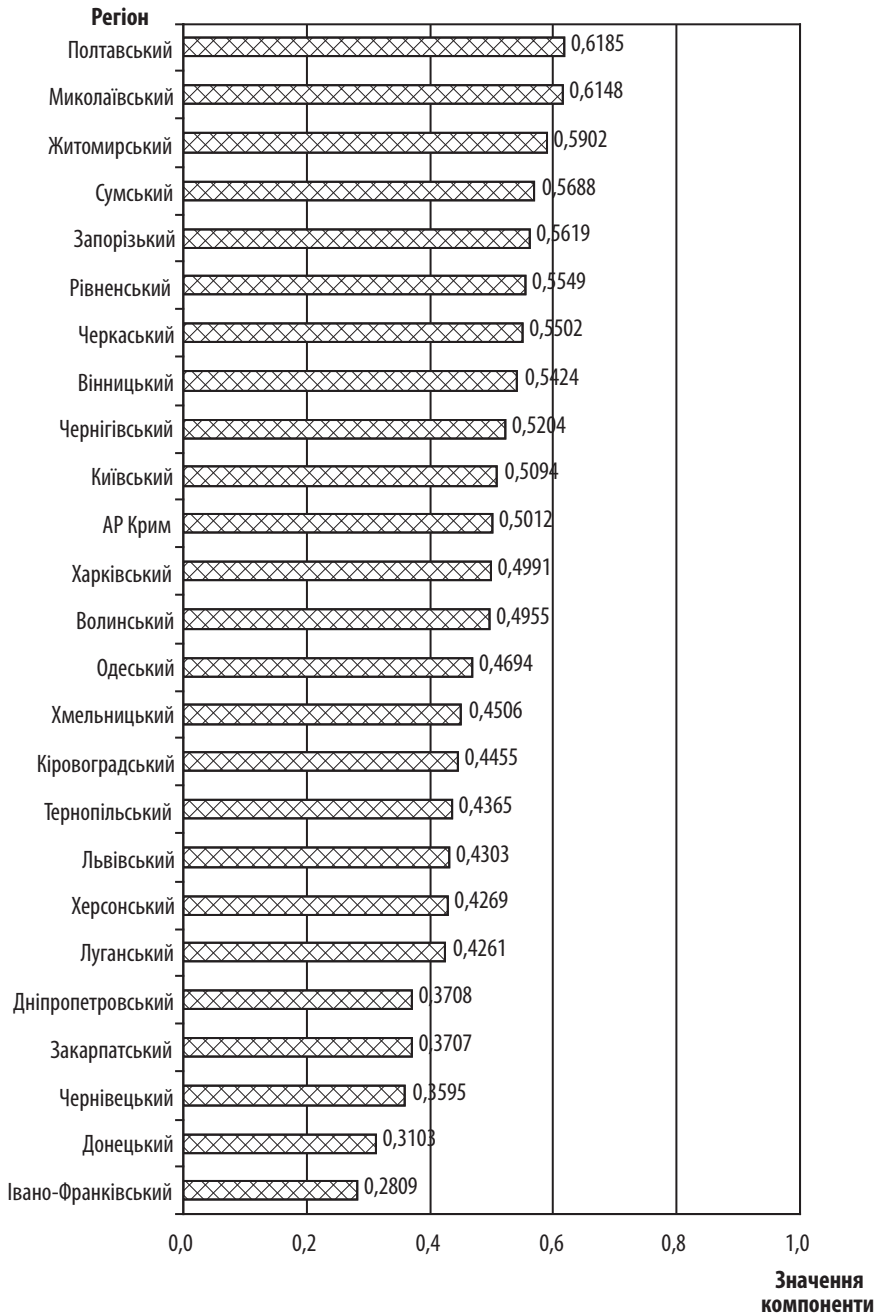

Рис. 3.20. Діаграма розподілу регіонів України в 2008 р. за компонентою «Середовище проживання»

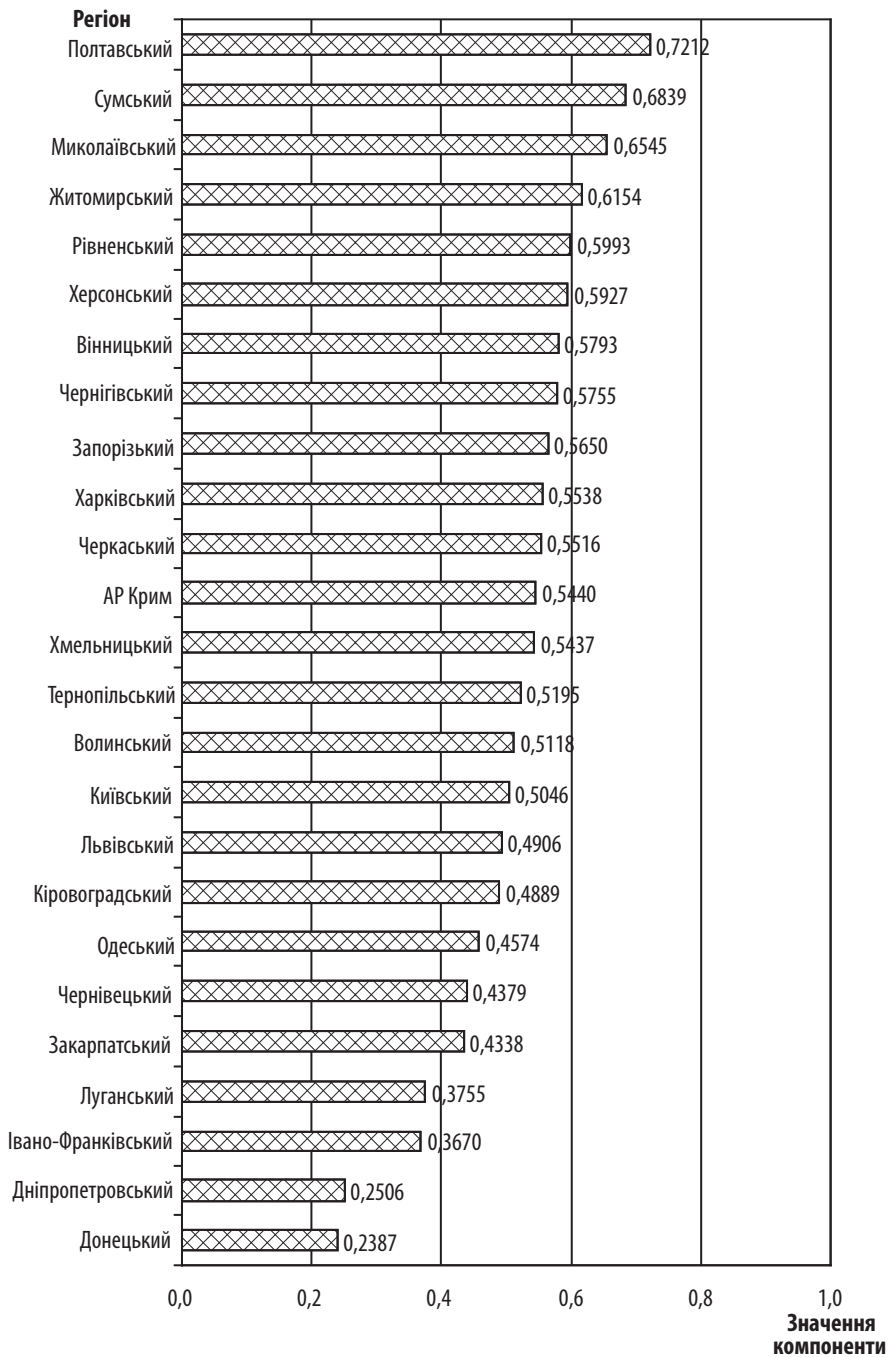

Рис. 3.21. Діаграма розподілу регіонів України в 2009 р. за компонентою «Середовище проживання»

Таблиця 3.26

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2003 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Регіон	Охорона здоров'я та відпочинок		Наука і освіта		Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню		Культура та мистецтво		Фізична культура та спорт		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,976031103	1	0,367649987	16	0,589440849	6	0,307153856	17	0,162097171	19	0,4609655	5
Вінницький	0,060072586	14	0,289103505	19	0,108677424	22	0,998891074	1	0,274921033	10	0,3988278	9
Волинський	0,03717927	20	0,505322257	8	0,420498012	10	0,411431988	15	0,124545266	20	0,3082367	17
Дніпропетровський	0,164764399	7	0,401758584	12	0,877102243	2	0,131836836	21	0,90147958	3	0,5840822	2
Донецький	0,378735241	2	0,183771093	25	0,368257307	12	0,09017465	24	0,923197844	2	0,4404452	6
Житомирський	0,055876753	15	0,403866249	11	0,183239881	19	0,625025829	7	0,185295609	16	0,3070536	18
Закарпатський	0,07519184	13	0,512573255	7	0,493163227	7	0,191162855	20	0,009230716	25	0,2418982	22
Запорізький	0,235448295	5	0,384589694	15	0,692990653	4	0,121639267	22	0,28041652	9	0,3615206	10
Івано-Франківський	0,042973	18	0,531389958	5	0,063418691	23	0,323111516	16	0,192356536	14	0,2099034	23
Київський	0,10740341	10	0,258938403	22	0,439845761	9	0,30045108	18	0,477529939	5	0,3594797	11
Кіровоградський	0,028586476	22	0,285196672	20	0,250675102	18	0,657828868	5	0,109137089	22	0,2915813	19
Луганський	0,154476028	8	0,195196355	24	0,052257819	24	5,44629E-05	25	0,350233325	7	0,1324341	25
Львівський	0,298644914	3	0,556836477	4	0,798343782	3	0,116492765	23	0,6903797	4	0,5406686	3
Миколаївський	0,126460675	9	0,390628792	14	0,327758584	15	0,55270901	10	0,234976841	12	0,350834	12
Одеський	0,274731647	4	0,467144976	9	0,642510489	5	0,626351265	6	0,356097531	6	0,5251414	4
Полтавський	0,091673994	12	0,322261035	18	0,472063592	8	0,590407693	9	0,296667018	8	0,4026113	7
Рівненський	0,046653203	17	0,59954706	1	0,328331138	14	0,499875883	12	0,174510444	17	0,3363346	14

Закінчення табл. 3.26

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,032405564	21	0,262462981	21	0,367069423	13	0,52773678	11	0,222451184	13	0,317726	16
Тернопільський	0,02779457	23	0,581594317	2	0,012921318	25	0,456806819	13	0,083431917	23	0,2063242	24
Харківський	0,095468063	11	0,563444452	3	0,878170446	1	0,591309908	8	0,991063572	1	0,7482117	1
Херсонський	0,206053059	6	0,520868856	6	0,295472408	16	0,283278421	19	0,114145469	21	0,2639431	21
Хмельницький	0,024416402	24	0,3924935	13	0,134870456	20	0,942584515	2	0,272449547	11	0,3990382	8
Черкаський	0,052926741	16	0,332356235	17	0,132930535	21	0,817693897	3	0,163334572	18	0,3289031	15
Чернівецький	0,007499084	25	0,466663823	10	0,386699215	11	0,439307383	14	0,076314916	24	0,2826822	20
Чернігівський	0,037860223	19	0,230910744	23	0,273885584	17	0,765547834	4	0,192072259	15	0,3447471	13

Таблиця 3.27

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2004 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Регіон	Охорона здоров'я та відпочинок		Наука і освіта		Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню		Культура та мистецтво		Фізична культура та спорт		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,97988487	1	0,322109346	19	0,543014357	7	0,309526832	16	0,16209093	19	0,4282694	7
Вінницький	0,072639864	14	0,330501317	18	0,134684563	22	0,967454282	2	0,274921358	10	0,4364995	6
Волинський	0,035169242	19	0,50010984	7	0,435697116	9	0,33634578	15	0,124544832	20	0,2904753	18
Дніпропетровський	0,149928039	7	0,394009976	13	0,845865527	2	0,127623507	21	0,90147934	3	0,539134	3
Донецький	0,289537903	2	0,189222124	25	0,361656029	13	0,022779994	24	0,923197966	2	0,3826915	10
Житомирський	0,039349446	18	0,41597191	11	0,202622901	18	0,605582005	9	0,185295901	16	0,3221984	14
Закарпатський	0,073529408	13	0,466711384	9	0,647106666	5	0,142966738	20	0,009229795	25	0,2534866	22
Запорізький	0,244874628	5	0,363889806	16	0,633897125	6	0,106531646	22	0,280416539	9	0,3220311	15
Івано-Франківський	0,040115178	16	0,537023396	5	0	25	0,306929032	17	0,192355761	14	0,1943599	24
Київський	0,079656383	10	0,266409087	22	0,377768127	11	0,242482925	19	0,477530145	5	0,3171893	16
Кіровоградський	0,033665026	20	0,284285139	21	0,186825775	19	0,634343012	8	0,109138375	22	0,2893153	19
Луганський	0,075931345	12	0,203269801	24	0,019845919	24	8,46081E-05	25	0,350234411	7	0,1076806	25
Львівський	0,262717863	4	0,567884463	4	0,777732501	3	0,097370439	23	0,690378858	4	0,4937199	4
Миколаївський	0,122619872	8	0,380002493	14	0,228988221	17	0,529557309	11	0,23497727	12	0,3252947	13
Одеський	0,283391022	3	0,467843075	8	0,66439763	4	0,661236449	7	0,35609725	6	0,5429999	2
Полтавський	0,079064028	11	0,36649626	15	0,403701505	10	0,59364137	10	0,29666676	8	0,3984281	9
Рівненський	0,039676615	17	0,619433982	1	0,289320033	14	0,998822871	1	0,174509566	17	0,490848	5

Закінчення табл. 3.27

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,028464103	21	0,319382284	20	0,273136839	15	0,450531168	13	0,222452412	13	0,2874514	20
Тернопільський	0,021507702	24	0,616109677	2	0,036239099	23	0,466809316	12	0,083431764	23	0,2321364	23
Харківський	0,090332844	9	0,587969959	3	0,919532519	1	0,838756203	4	0,991063387	1	0,8217222	1
Херсонський	0,151306487	6	0,465295875	10	0,371177626	12	0,256873281	18	0,114146028	21	0,2581121	21
Хмельницький	0,023375584	23	0,394026154	12	0,152952299	21	0,841131217	3	0,272450095	11	0,4019692	8
Черкаський	0,049099016	15	0,363678797	17	0,184632934	20	0,72553012	6	0,163335064	18	0,3441813	12
Чернівецький	0,006810705	25	0,511387908	6	0,451404537	8	0,382320387	14	0,076314092	24	0,2934893	17
Чернігівський	0,026203485	22	0,23706083	23	0,22976368	16	0,777135787	5	0,192073585	15	0,3602292	11

Таблиця 3.28

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2005 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Регіон	Охорона здоров'я та відпочинок		Наука і освіта		Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню		Культура та мистецтво		Фізична культура та спорт		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,97875573	1	0,276211343	20	0,545490613	7	0,296888048	17	0,162096602	19	0,4217647	7
Вінницький	0,072160555	13	0,306821695	19	0,166216962	21	0,967294424	2	0,274921793	10	0,4469934	6
Волинський	0,042298363	17	0,467008944	8	0,462026062	8	0,329208585	15	0,124544462	20	0,2949873	18
Дніпропетровський	0,171134457	7	0,380474691	13	0,901678688	1	0,11869215	20	0,901479023	3	0,5544606	3
Донецький	0,304692466	2	0,199795025	25	0,410645765	10	0,011907077	24	0,923197822	2	0,3927294	9
Житомирський	0,041474175	18	0,408387899	11	0,196654143	20	0,611059538	9	0,18529627	16	0,3245961	15
Закарпатський	0,08530463	10	0,432801483	9	0,753937169	4	0,116114438	21	0,009228975	25	0,2749113	21
Запорізький	0,242801145	5	0,363023173	14	0,717090097	6	0,089136146	23	0,280416515	9	0,340873	13
Івано-Франківський	0,048285293	16	0,511403804	5	0	25	0,300288012	16	0,192355087	14	0,1875593	24
Київський	0,077186683	12	0,266737279	22	0,404094392	12	0,230127566	19	0,477530307	5	0,3212457	16
Кіровоградський	0,033447459	20	0,267516857	21	0,220586831	18	0,633266383	8	0,109139883	22	0,3001578	17
Луганський	0,071012962	14	0,211330298	24	0,072045699	23	5,84979E-05	25	0,350235464	7	0,1184972	25
Львівський	0,25535347	4	0,547856259	4	0,726713006	5	0,090055416	22	0,690377931	4	0,4751221	5
Миколаївський	0,151515436	8	0,3389427	17	0,263978076	15	0,533577228	11	0,23497775	12	0,3371936	14
Одеський	0,28313713	3	0,474669831	6	0,761500781	3	0,671175321	7	0,35609696	6	0,5789922	2
Полтавський	0,0850009572	11	0,353460117	15	0,377387554	13	0,587193251	10	0,296668209	8	0,3932628	8
Рівненський	0,040821476	19	0,603679853	2	0,27407147	14	0,999350731	1	0,174508782	17	0,4906355	4

Закінчення табл. 3.28

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,029917758	22	0,333650441	18	0,263923645	16	0,437855048	13	0,22245374	13	0,2857671	19
Тернопільський	0,026111014	23	0,578028425	3	0,071620649	24	0,478495768	12	0,083431699	23	0,2402628	23
Харківський	0,086967239	9	0,611822318	1	0,891981366	2	0,9022116	3	0,991063188	1	0,8441411	1
Херсонський	0,196406195	6	0,414869532	10	0,417475606	9	0,265207529	18	0,114146693	21	0,2747083	22
Хмельницький	0,025146137	24	0,388263556	12	0,150431929	22	0,79354902	4	0,272450705	11	0,389461	10
Черкаський	0,048380199	15	0,341369666	16	0,212219117	19	0,738004931	6	0,163335665	18	0,3568064	12
Чернівецький	0,008292549	25	0,473112787	7	0,4044409595	11	0,380225105	14	0,076313516	24	0,2796349	20
Чернігівський	0,032772404	21	0,240969163	23	0,244799603	17	0,787525228	5	0,192075081	15	0,3747903	11

Таблиця 3.29

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2006 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Регіон	Охорона здоров'я та відпочинок		Наука і освіта		Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню		Культура та мистецтво		Фізична культура та спорт		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,97826496	1	0,2302701	23	0,54033837	7	0,29752248	17	0,20711536	14	0,433219	6
Вінницький	0,0736586	13	0,30706	19	0,13201325	20	0,92194039	2	0,32417553	8	0,410702	8
Волинський	0,04226833	18	0,46556338	6	0,45145418	8	0,34641132	15	0,1361375	21	0,303531	16
Дніпропетровський	0,18054684	7	0,37663295	13	0,92361576	1	0,13482474	20	0,94261196	2	0,595663	3
Донецький	0,30557066	3	0,19848049	25	0,42351913	9	0,03736514	24	0,99960939	1	0,431323	7
Житомирський	0,0414082	19	0,40885275	10	0,1387535	19	0,59191656	9	0,20281354	15	0,293613	17
Закарпатський	0,08573826	11	0,41932103	9	0,68693136	6	0,11879476	21	0,00499063	25	0,272737	19
Запорізький	0,23700574	5	0,37026458	14	0,69882266	5	0,11710568	22	0,28759406	10	0,363222	10
Івано-Франківський	0,0482127	16	0,49993004	5	2,1779E-10	25	0,31066734	16	0,19062874	17	0,180352	24
Київський	0,07713401	12	0,23672036	21	0,40402626	10	0,24561019	19	0,51036628	5	0,333502	12
Кіровоградський	0,03894156	20	0,25567897	20	0,17009134	17	0,61953127	8	0,10754645	22	0,26717	20
Луганський	0,06870616	14	0,21632588	24	0,0216979	24	4,4337E-05	25	0,40428053	7	0,119558	25
Львівський	0,27811154	4	0,55496998	4	0,73864711	4	0,09768942	23	0,6972635	4	0,502927	4
Миколаївський	0,15788271	8	0,32525733	18	0,23453759	14	0,52180158	11	0,24218159	12	0,317108	14
Одеський	0,3145414	2	0,46434345	7	0,77750172	3	0,65975514	7	0,40715671	6	0,596021	2
Полтавський	0,09192563	9	0,35046003	15	0,34739711	12	0,57068677	10	0,31221472	9	0,376328	9
Рівненський	0,04379729	17	0,60521612	2	0,2086402	16	0,999317	1	0,18376563	18	0,451817	5

Закінчення табл. 3.29

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,03108984	22	0,32560792	17	0,21359588	15	0,43091196	13	0,22415702	13	0,262594	21
Тернопільський	0,02840107	23	0,55744652	3	0,04612797	23	0,48138941	12	0,08582691	23	0,220754	23
Харківський	0,08789506	10	0,61423323	1	0,91892526	2	0,90489265	3	0,9075729	3	0,825309	1
Херсонський	0,22058598	6	0,39675302	11	0,35545435	11	0,28626074	18	0,18334042	19	0,286224	18
Хмельницький	0,02490675	24	0,38825779	12	0,12535296	22	0,74322362	5	0,28635094	11	0,350363	11
Черкаський	0,0495464	15	0,33675316	16	0,12928746	21	0,71705231	6	0,16708603	20	0,310286	15
Чернівецький	0,00858712	25	0,46196726	8	0,33093553	13	0,37888826	14	0,08355624	24	0,259167	22
Чернігівський	0,03463588	21	0,23255919	22	0,1518858	18	0,77222069	4	0,20224527	16	0,327156	13

Таблиця 3.30

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2007 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Регіон	Охорона здоров'я та відпочинок		Наука і освіта		Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню		Культура та мистецтво		Фізична культура та спорт		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,98208329	1	0,233319889	21	0,544851996	7	0,300874583	17	0,178393768	18	0,420065	7
Вінницький	0,072836985	12	0,30198106	19	0,095681288	22	0,999903344	1	0,298560204	9	0,4459888	5
Волинський	0,035970932	19	0,464733871	6	0,388189621	9	0,334040514	15	0,124298843	21	0,2796496	18
Дніпропетровський	0,17597312	6	0,377381057	13	0,93169183	1	0,075149338	23	0,991947875	2	0,5616082	3
Донецький	0,277905643	3	0,200029309	25	0,501330013	8	0,005502687	24	0,999648055	1	0,4146787	8
Житомирський	0,032568046	20	0,406760908	10	0,136249049	17	0,644034171	9	0,190070508	15	0,3210642	15
Закарпатський	0,079848335	11	0,422428871	9	0,383975758	10	0,091854664	21	0,008015348	25	0,1713617	24
Запорізький	0,211987117	5	0,363154811	14	0,596739666	5	0,099137979	20	0,298461388	10	0,3125827	16
Івано-Франківський	0,045613447	16	0,496920311	5	0,038782739	23	0,308362201	16	0,197866281	14	0,198273	23
Київський	0,067546801	13	0,22964028	22	0,569131431	6	0,244131235	19	0,442129519	5	0,352876	12
Кіровоградський	0,04031064	17	0,248269649	20	0,181420984	15	0,673370629	7	0,097141849	22	0,3027476	17
Луганський	0,06461682	14	0,221152544	23	0,018131266	24	4,8328E-05	25	0,341092625	7	0,095632	25
Львівський	0,24568813	4	0,555406131	3	0,602911182	4	0,077227843	22	0,678325496	4	0,4263342	6
Миколаївський	0,139407681	8	0,314939239	17	0,285305577	13	0,542944003	11	0,205540095	13	0,3354075	14
Одеський	0,286680143	2	0,462362341	7	0,8462578	3	0,65460878	8	0,387612271	6	0,6067239	2
Полтавський	0,083509375	9	0,355563464	15	0,348127887	12	0,603594812	10	0,306279786	8	0,3945629	9
Рівненський	0,037716331	18	0,612189461	1	0,131849355	19	0,97545073	2	0,170767648	19	0,4492265	4

Закінчення табл. З.30

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,02859925	21	0,313859304	18	0,11529465	20	0,464211658	13	0,209460423	12	0,2493371	20
Тернопільський	0,024193372	24	0,52683558	4	0,000187331	25	0,521181933	12	0,073827031	23	0,2283785	22
Харківський	0,081824126	10	0,605528103	2	0,899936035	2	0,920233634	3	0,786954283	3	0,7959698	1
Херсонський	0,17165316	7	0,377621831	12	0,350146265	11	0,282661905	18	0,17845937	17	0,2726947	19
Хмельницький	0,025373879	23	0,391947665	11	0,133838116	18	0,778099169	5	0,283133767	11	0,3843323	10
Черкаський	0,048043395	15	0,331478759	16	0,108597461	21	0,766879838	6	0,162957967	20	0,3403568	13
Чернівецький	0,006816513	25	0,453781874	8	0,231297023	14	0,385296121	14	0,073733608	24	0,236132	21
Чернігівський	0,02713772	22	0,21551777	24	0,138074616	16	0,854820004	4	0,185993733	16	0,3664376	11

Таблиця 3.31

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2008 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Регіон	Охорона здоров'я та відпочинок		Наука і освіта		Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню		Культура та мистецтво		Фізична культура та спорт		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,98208586	1	0,22239825	21	0,51006602	8	0,69932851	6	0,22087844	16	0,553364	4
Вінницький	0,07271601	12	0,28793221	18	0,10425339	21	0,88634564	2	0,32400469	8	0,401739	9
Волинський	0,03487164	19	0,45321311	7	0,35050239	11	0,2009854	18	0,12507214	21	0,224111	19
Дніпропетровський	0,17468954	6	0,3796829	12	0,94300121	1	0,31226922	15	0,89635237	2	0,612614	2
Донецький	0,27552906	3	0,20654978	24	0,53051849	7	0,18984131	19	0,9950167	1	0,477335	5
Житомирський	0,03174843	20	0,37890939	13	0,16943572	16	0,50994602	10	0,24838762	12	0,289936	16
Закарпатський	0,07907849	11	0,40602249	9	0,31726341	14	0,04984572	23	0,00883404	25	0,140744	25
Запорізький	0,20940851	5	0,39745039	10	0,59673305	6	0,00018058	25	0,31681517	9	0,291638	15
Івано-Франківський	0,04674991	16	0,46648399	5	0,07986991	23	0,1619352	20	0,21224908	18	0,16144	23
Київський	0,06542613	13	0,2121205	23	0,62733609	4	0,1245883	22	0,45500928	5	0,326479	13
Кіровоградський	0,03918164	17	0,23131523	20	0,22792838	15	0,55071082	9	0,10903864	22	0,268105	17
Луганський	0,06232116	14	0,21283833	22	0,07130396	24	0,14553493	21	0,37207243	7	0,160701	24
Львівський	0,24505059	4	0,53644544	3	0,60359354	5	0,02505952	24	0,66716723	4	0,406421	8
Миколаївський	0,13710766	8	0,2980843	17	0,41098815	9	0,44753874	12	0,23271001	15	0,337763	11
Одеський	0,28616577	2	0,45815799	6	0,79018953	3	0,57866717	8	0,39228692	6	0,562507	3
Полтавський	0,08254764	9	0,33519102	15	0,35959065	10	0,45834632	11	0,30796669	10	0,341568	10
Рівненський	0,03489859	18	0,60007486	2	0,12237052	20	0,88391322	3	0,24122995	13	0,421589	6

Закінчення табл. З.31

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,02769412	21	0,28309489	19	0,08078049	22	0,36601811	13	0,23394223	14	0,204148	21
Тернопільський	0,02324691	24	0,50572423	4	0	25	0,33783462	14	0,07561022	23	0,164342	22
Харківський	0,07991503	10	0,62101827	1	0,85930933	2	0,81448594	4	0,74564196	3	0,729267	1
Херсонський	0,16989926	7	0,3408063	14	0,34448019	12	0,26471474	16	0,18459375	20	0,261282	18
Хмельницький	0,0234218	23	0,38488641	11	0,15295065	18	0,61139282	7	0,29494155	11	0,327641	12
Черкаський	0,0472619	15	0,31932157	16	0,13636538	19	0,99966168	1	0,18592362	19	0,414135	7
Чернівецький	0,00659922	25	0,42008846	8	0,32812496	13	0,24704042	17	0,07423162	24	0,212122	20
Чернігівський	0,02622954	22	0,1927301	25	0,16387544	17	0,70865544	5	0,21251912	17	0,317318	14

Таблиця 3.32

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2009 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Регіон	Охорона здоров'я та відпочинок		Наука і освіта		Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню		Культура та мистецтво		Фізична культура та спорт		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,978217885	1	0,202539498	23	0,445968177	6	0,111327633	21	0,225664387	16	0,3886689	6
Вінницький	0,074060798	11	0,254421869	19	0,059903176	22	0,522199186	2	0,32006894	8	0,2449387	10
Волинський	0,038023545	19	0,550739009	2	0,18040418	13	0,127046853	19	0,123553817	21	0,1763773	17
Дніпропетровський	0,181244161	6	0,382656772	8	0,529279614	2	0,178419711	16	0,904454446	2	0,5139323	3
Донецький	0,27577205	3	0,21791865	20	0,387894747	7	0,122847385	20	0,999598024	1	0,4866657	4
Житомирський	0,036210413	21	0,334141776	13	0,034971262	24	0,339747858	9	0,245124772	13	0,1844435	15
Закарпатський	0,091991138	9	0,359460353	11	0,163296081	14	0,000105681	25	0,008892213	25	0,0877908	25
Запорізький	0,220429269	5	0,370748274	10	0,306638038	9	0,033254698	24	0,279398128	11	0,2402892	11
Івано-Франківський	0,051016146	16	0,41547677	7	0,062629385	21	0,145537138	18	0,198448391	18	0,1535502	21
Київський	0,070831652	13	0,196570592	24	0,477821805	4	0,097732743	22	0,414675364	5	0,2797156	8
Кіровоградський	0,046803936	17	0,204188246	22	0,224148912	10	0,325095938	10	0,107645889	22	0,1652467	20
Луганський	0,062083843	14	0,208388001	21	0,093883155	18	0,086804916	23	0,391388221	7	0,1756367	18
Львівський	0,259417448	4	0,510210574	4	0,450877093	5	0,222457905	13	0,67521379	4	0,4691242	5
Миколаївський	0,140643641	8	0,262618613	17	0,314353645	8	0,232311243	12	0,235391162	15	0,2358867	13
Одеський	0,285569012	2	0,440429738	6	0,938121415	1	0,363790441	6	0,403744614	6	0,5274609	2
Полтавський	0,088848994	10	0,303237268	14	0,221359441	11	0,275307436	11	0,292686025	10	0,2366965	12
Рівненський	0,04099481	18	0,534421868	3	0,103435438	16	0,443842348	4	0,272541762	12	0,2666047	9

Закінчення табл. 3.32

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,036241921	20	0,255656825	18	0,058708315	23	0,221643321	14	0,242502413	14	0,151712	22
Тернопільський	0,022458142	24	0,460520864	5	4,60432E-12	25	0,216884417	15	0,0705393	23	0,1153728	23
Харківський	0,073244277	12	0,589370136	1	0,491536633	3	0,467094618	3	0,747924564	3	0,5305022	1
Херсонський	0,167385456	7	0,29720766	15	0,205830035	12	0,99954852	1	0,194007018	20	0,3652247	7
Хмельницький	0,028034714	23	0,348575792	12	0,064339366	20	0,347723795	7	0,30252362	9	0,2120996	14
Черкаський	0,052308986	15	0,279621968	16	0,097020203	17	0,345590872	8	0,194866077	19	0,1790838	16
Чернівецький	0,008864601	25	0,381061618	9	0,112183813	15	0,149404534	17	0,068906874	24	0,1125093	24
Чернігівський	0,030216403	22	0,174906041	25	0,072755349	19	0,419698945	5	0,2221569872	17	0,1744868	19

Таблиця 3.33

Оцінка рівня життя населення регіонів України в 2010 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Регіон	Охорона здоров'я та відпочинок		Наука і освіта		Роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню		Культура та мистецтво		Фізична культура та спорт		Комплексний показник	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
АР Крим	0,964471108	1	0,206394704	22	0,449330921	7	0,119300916	19	0,225731875	16	0,3936571	6
Вінницький	0,091765653	12	0,271236098	17	0,112532243	19	0,50829247	2	0,346512991	8	0,2591238	11
Волинський	0,052777371	21	0,462059009	5	0,174737909	14	0,160737109	17	0,123045008	21	0,1698141	17
Дніпропетровський	0,212309101	6	0,397446332	9	0,565409386	3	0,166115437	16	0,866793097	2	0,529499	1
Донецький	0,301965095	3	0,201234766	24	0,3665424	8	0,10340489	21	0,989240401	1	0,4767947	5
Житомирський	0,058852339	19	0,362355708	12	0,106976037	20	0,287922838	9	0,242562384	14	0,1938451	16
Закарпатський	0,107652979	10	0,416285865	8	0,171200356	15	0,000113638	25	0,009952361	25	0,1046489	25
Запорізький	0,226568443	5	0,386461346	10	0,30312696	9	0,049300822	24	0,304276906	9	0,2589895	12
Івано-Франківський	0,0624528	18	0,443077147	6	0,073791226	21	0,116032952	20	0,180914309	20	0,1476371	21
Київський	0,087806672	13	0,230212045	19	0,656331733	2	0,094778179	22	0,422485188	5	0,3523625	8
Кіровоградський	0,066420853	17	0,216802713	21	0,235731042	11	0,319729502	8	0,095731079	22	0,1670342	19
Луганський	0,079028592	15	0,204174234	23	0,05141554	22	0,083956218	23	0,393001657	7	0,1583564	20
Львівський	0,292140955	4	0,553338746	3	0,543412606	4	0,234569081	11	0,651572873	4	0,5142668	2
Миколаївський	0,161173659	8	0,29258174	15	0,483957119	6	0,226960389	12	0,246215479	13	0,2989659	9
Одеський	0,312084306	2	0,221166002	20	0,893457183	1	0,351215528	4	0,421001604	6	0,5104609	3
Полтавський	0,124393233	9	0,308118536	14	0,213387265	12	0,27429266	10	0,268091387	11	0,2320313	13
Рівненський	0,078001245	16	0,591164069	2	0,137462157	17	0,465174073	3	0,26590572	12	0,2903218	10

Закінчення табл. 3.33

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сумський	0,056083376	20	0,253509631	18	0,046046737	24	0,213482014	15	0,234381617	15	0,1383872	22
Тернопільський	0,043580475	24	0,483276991	4	0,028346817	25	0,22616453	13	0,070968359	23	0,1261444	23
Харківський	0,091846398	11	0,597228952	1	0,538419009	5	0,218087913	14	0,743676682	3	0,5090278	4
Херсонський	0,185612514	7	0,317998166	13	0,247859712	10	0,999527351	1	0,200500712	18	0,3752662	7
Хмельницький	0,049658168	23	0,367827016	11	0,049186141	23	0,330553825	6	0,299548244	10	0,202002	15
Черкаський	0,082685339	14	0,28692475	16	0,191225872	13	0,336150053	5	0,192456974	19	0,202832	14
Чернівецький	0,006355241	25	0,429043136	7	0,135421078	18	0,147830588	18	0,068573322	24	0,124506	24
Чернігівський	0,049939541	22	0,177819594	25	0,140758823	16	0,319763352	7	0,221560941	17	0,1675166	18

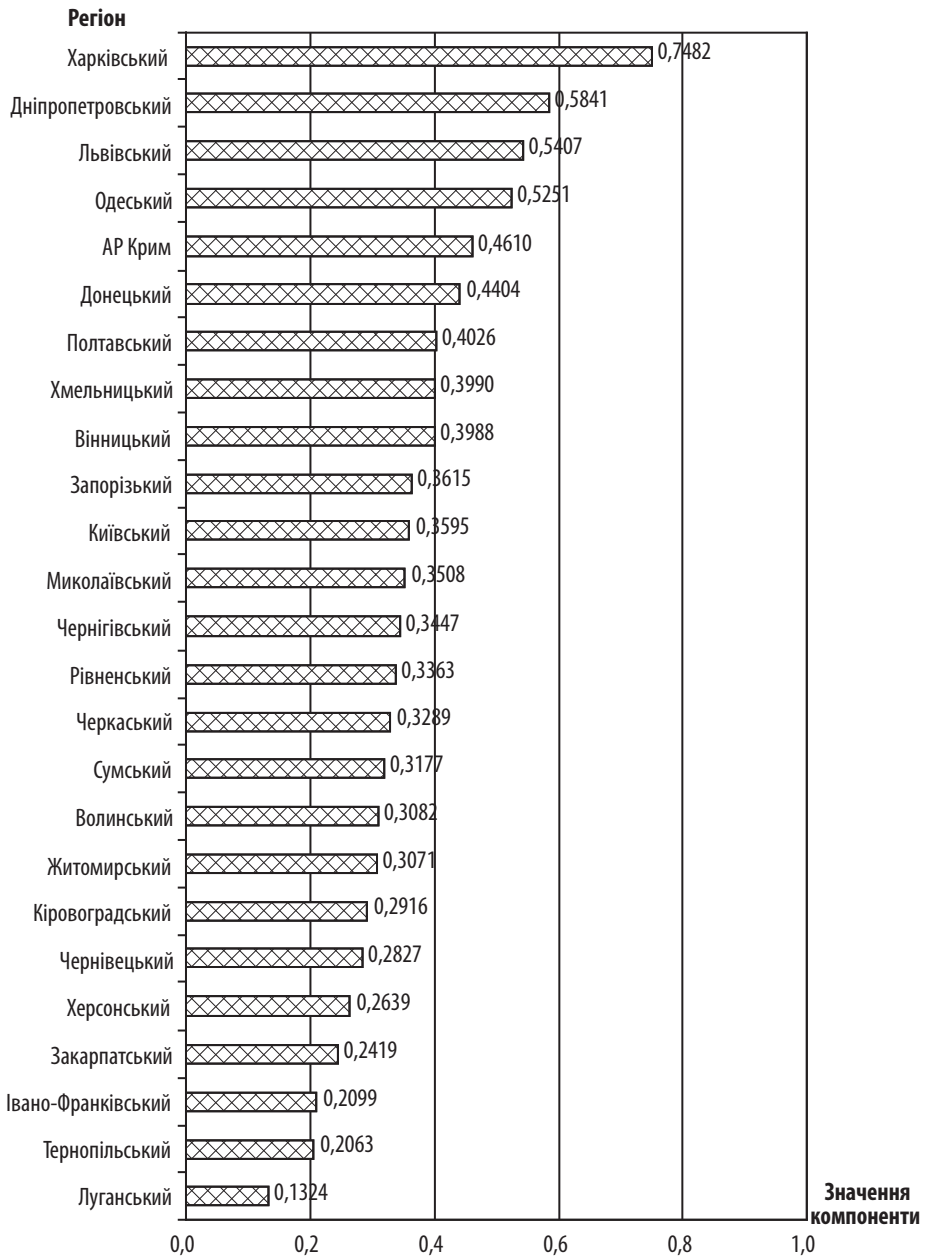

Рис. 3.22. Діаграма розподілу регіонів України в 2003 р. за компонентою «Соціальна інфраструктура»

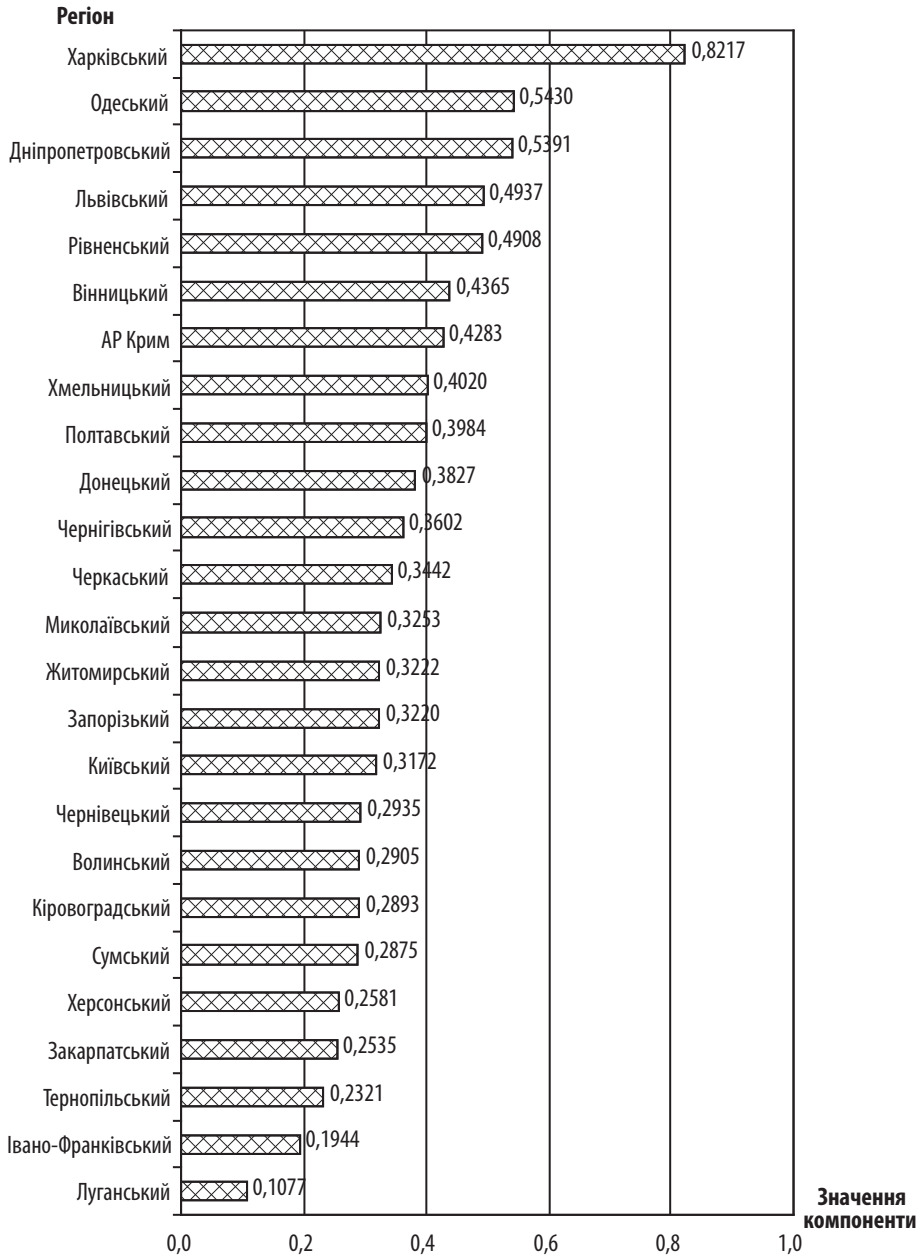
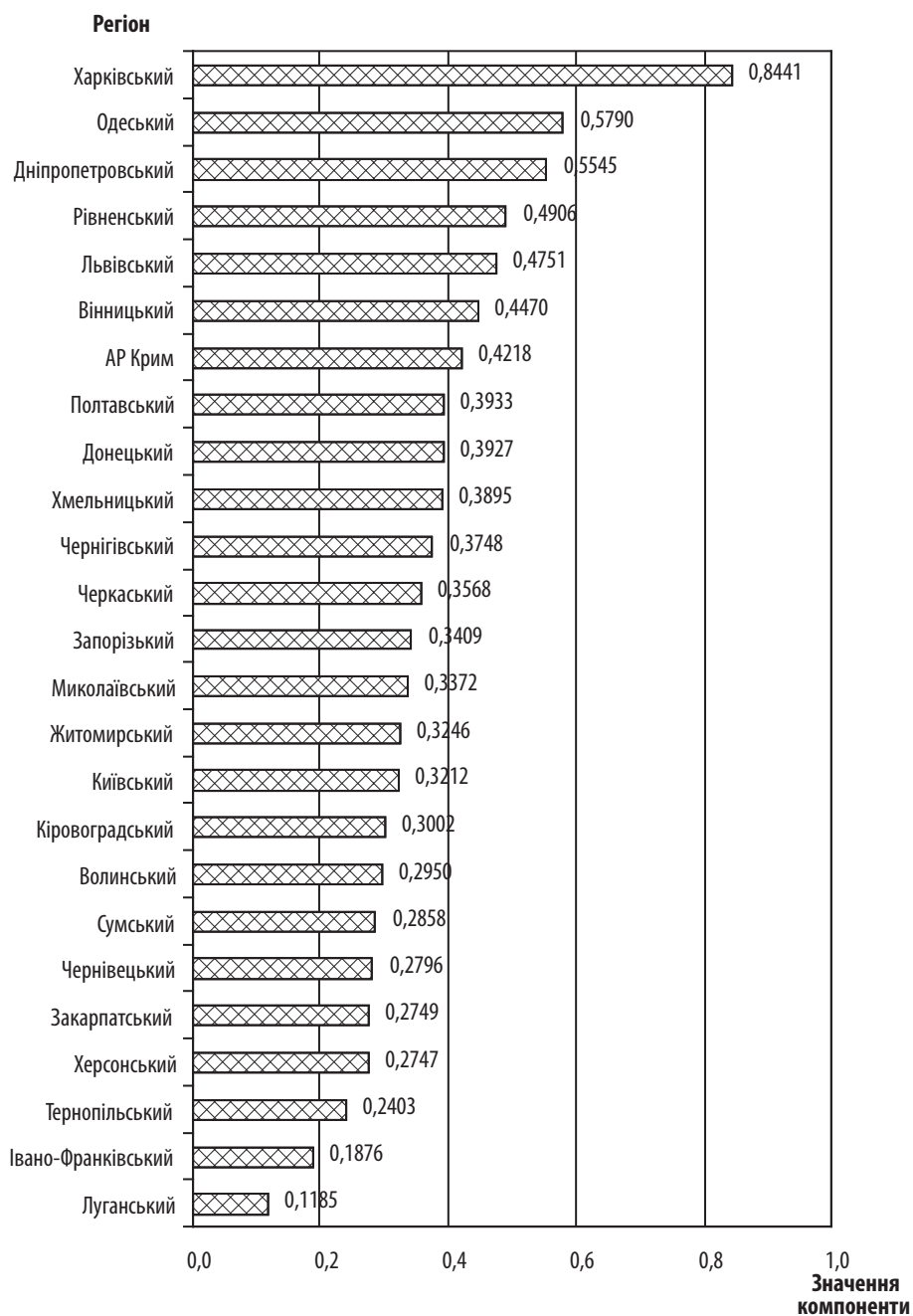

Рис. 3.23. Діаграма розподілу регіонів України в 2004 р. за компонентою «Соціальна інфраструктура»

Рис. 3.24. Діаграма розподілу регіонів України в 2005 р. за компонентою «Соціальна інфраструктура»

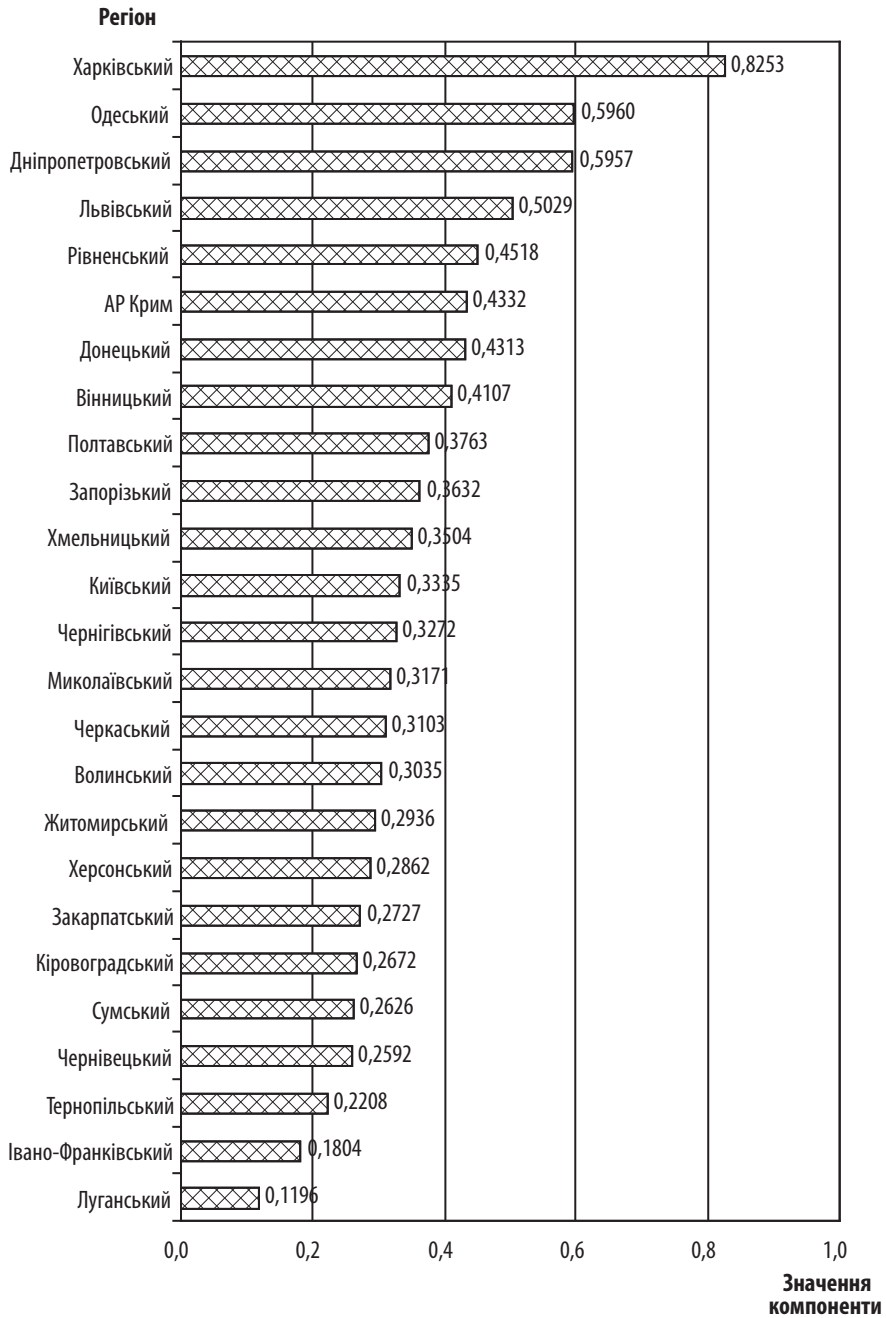

Рис. 3.25. Діаграма розподілу регіонів України в 2006 р. за компонентою «Соціальна інфраструктура»

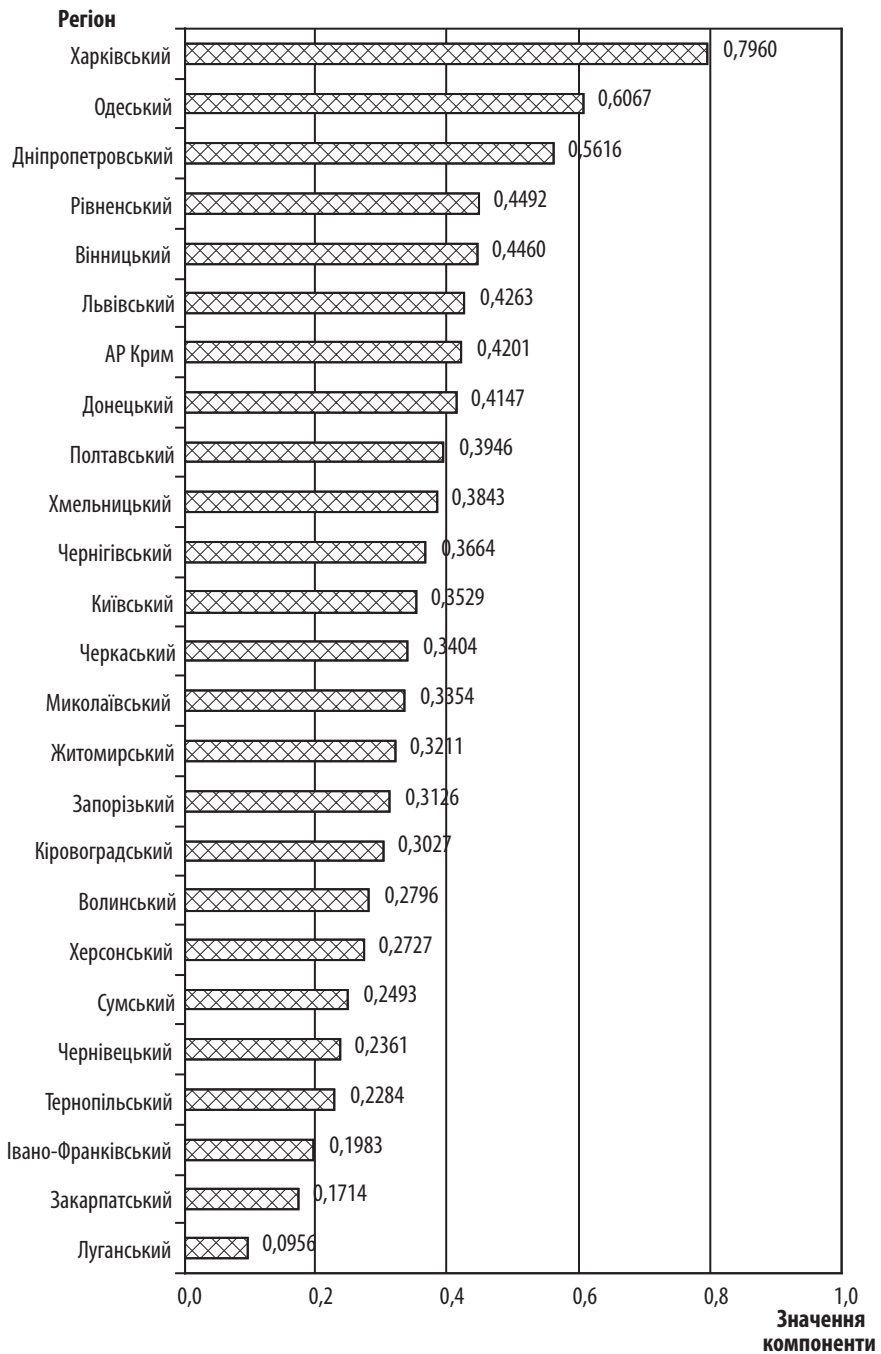
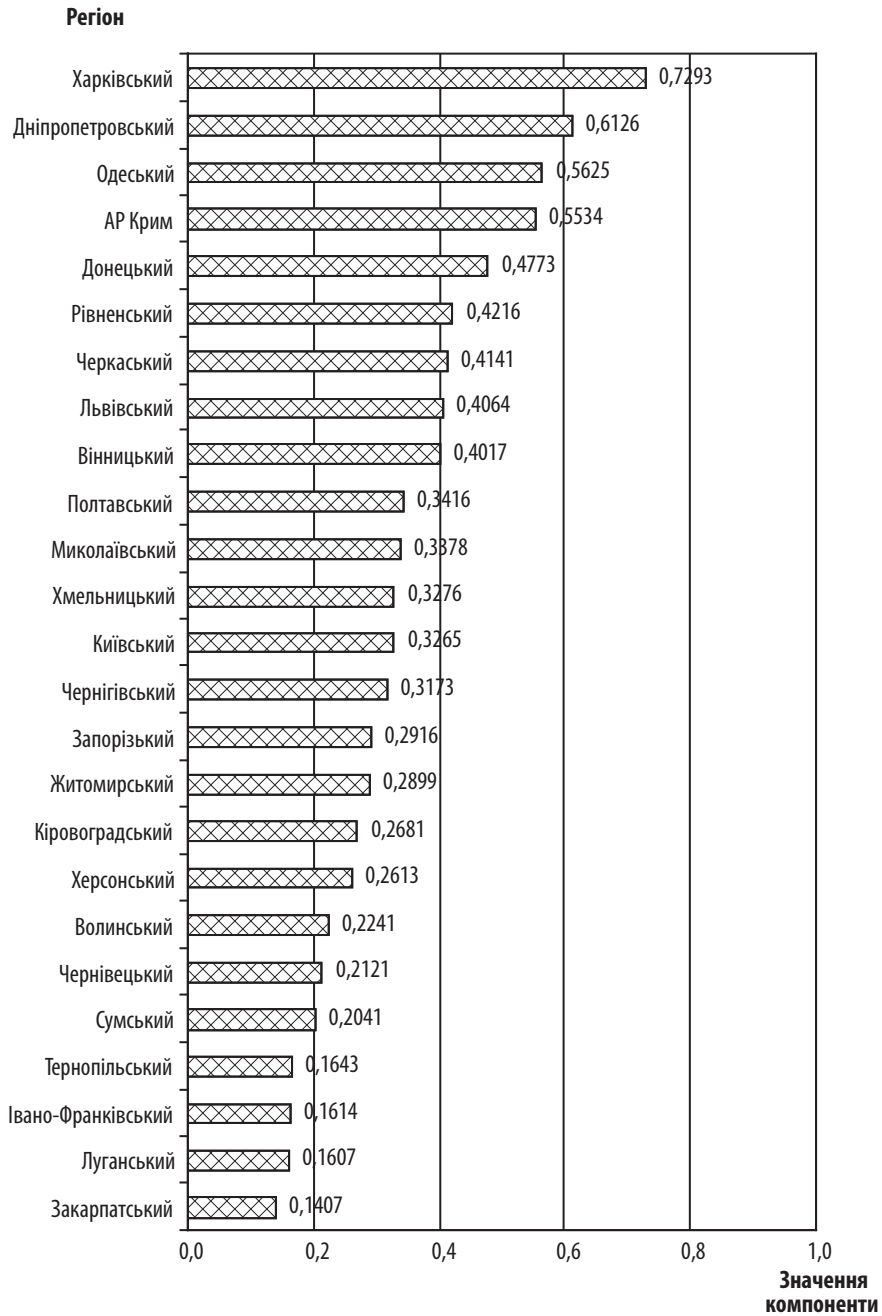
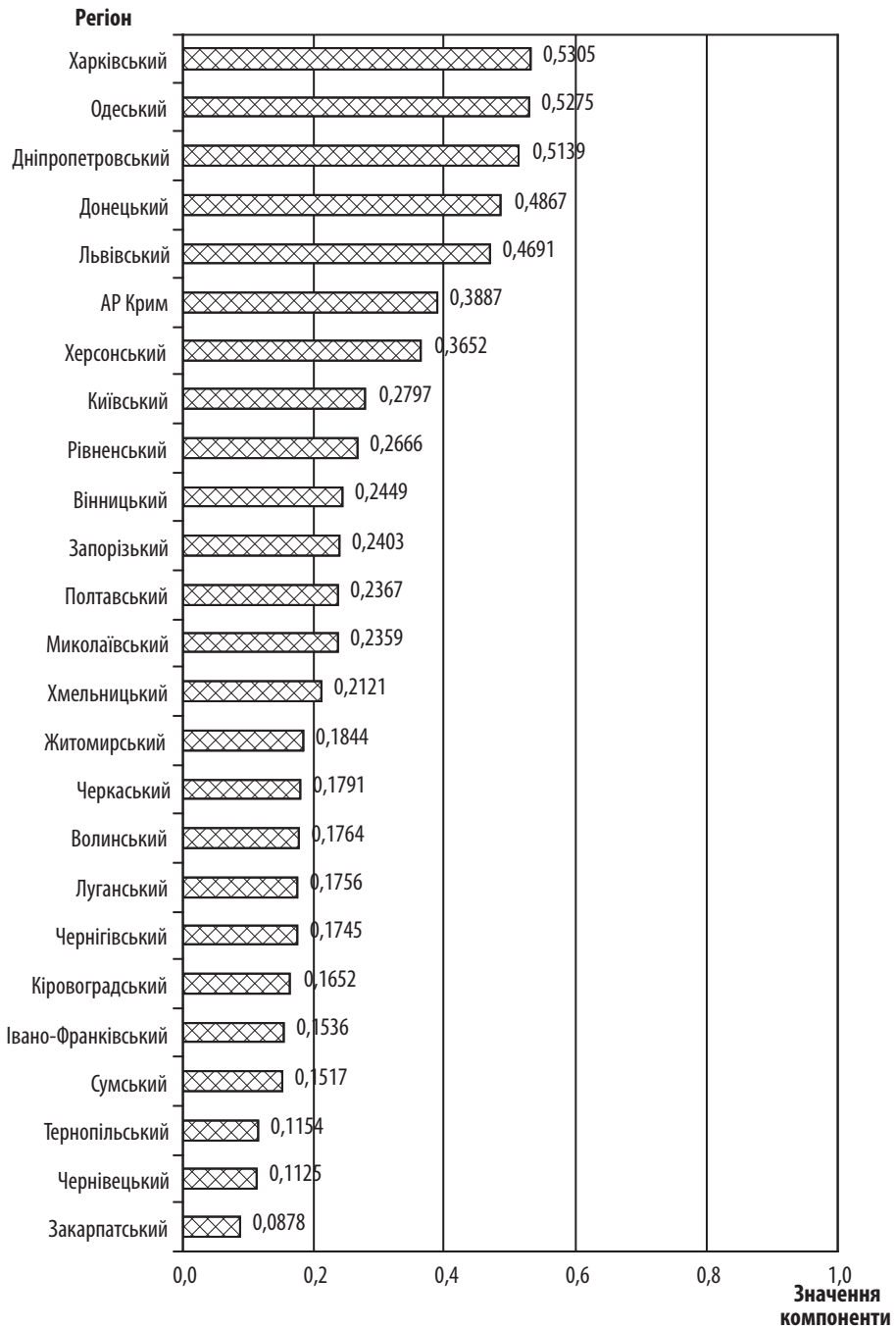

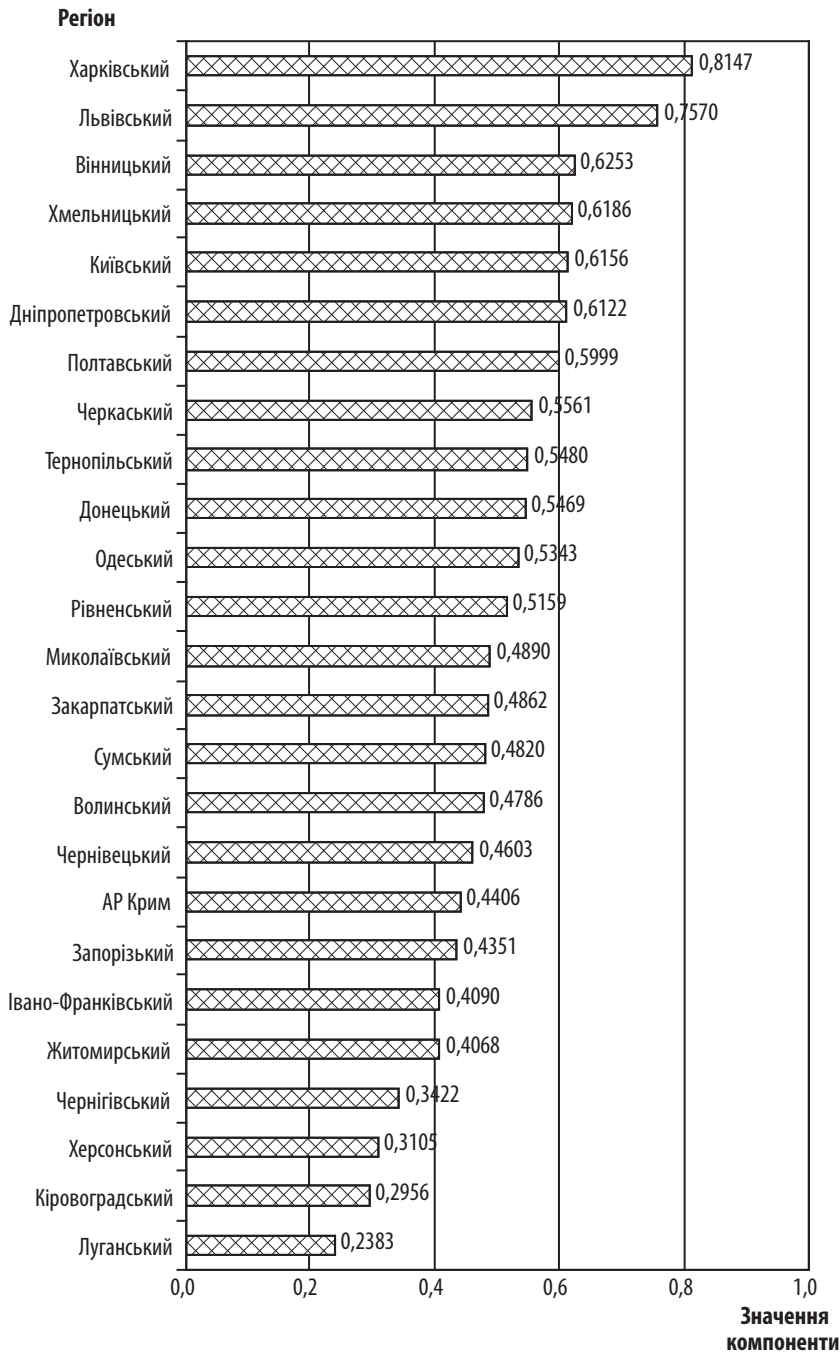
Рис. 3.26. Діаграма розподілу регіонів України в 2007 р. за компонентом «Соціальна інфраструктура»

Рис. 3.27. Діаґрама розподілу реґіонів України в 2008 р. за компонентою «Соціальна інфраструктура»

Рис. 3.28. Діаграма розподілу регіонів України в 2009 р. за компонентою «Соціальна інфраструктура»

Рис. 3.29. Діаграма розподілу регіонів України в 2003 р. за значенням комплексного показника рівня життя населення

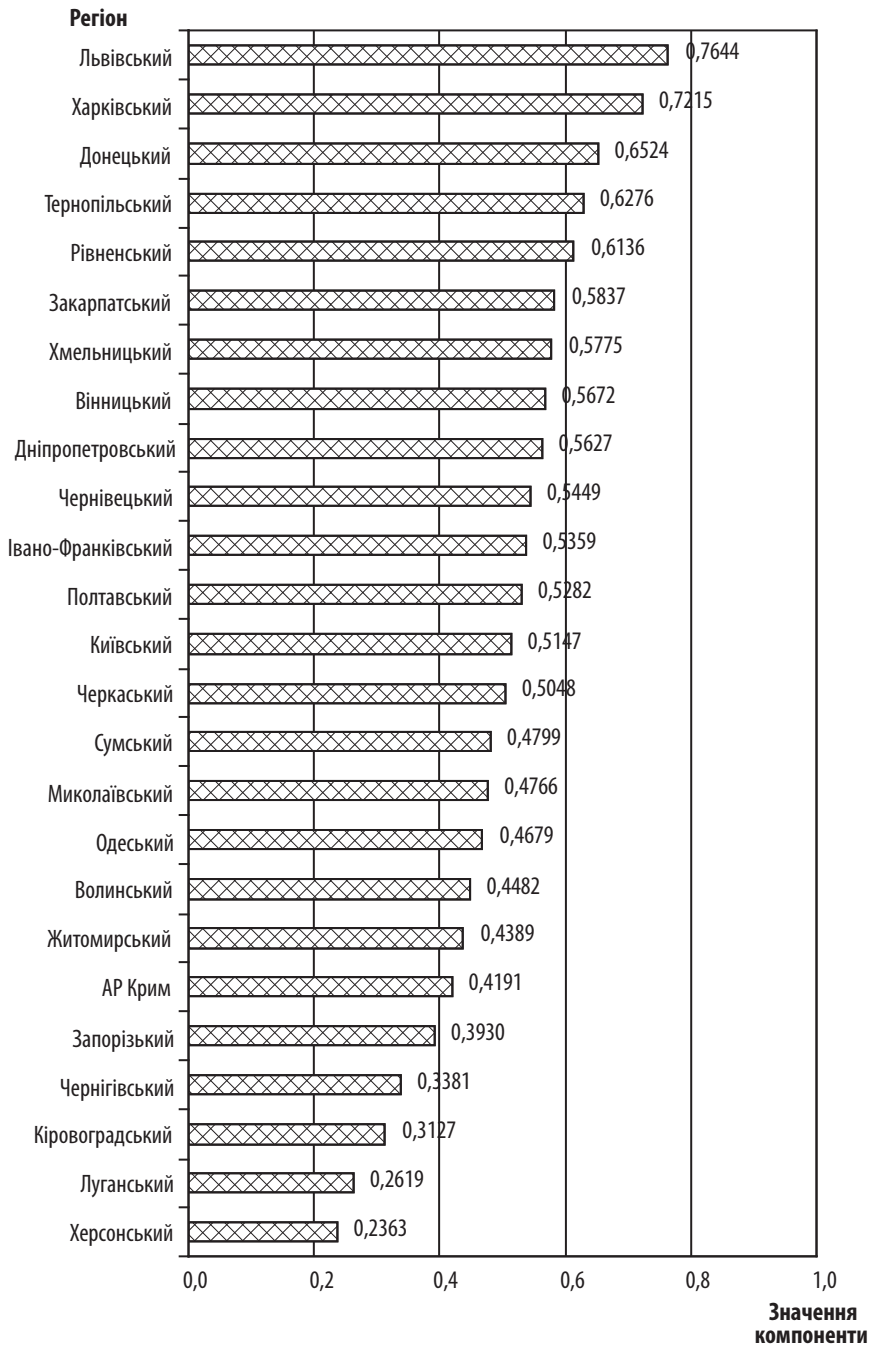

Рис. 3.30. Діаграма розподілу регіонів України в 2004 р. за значенням комплексного показника рівня життя населення

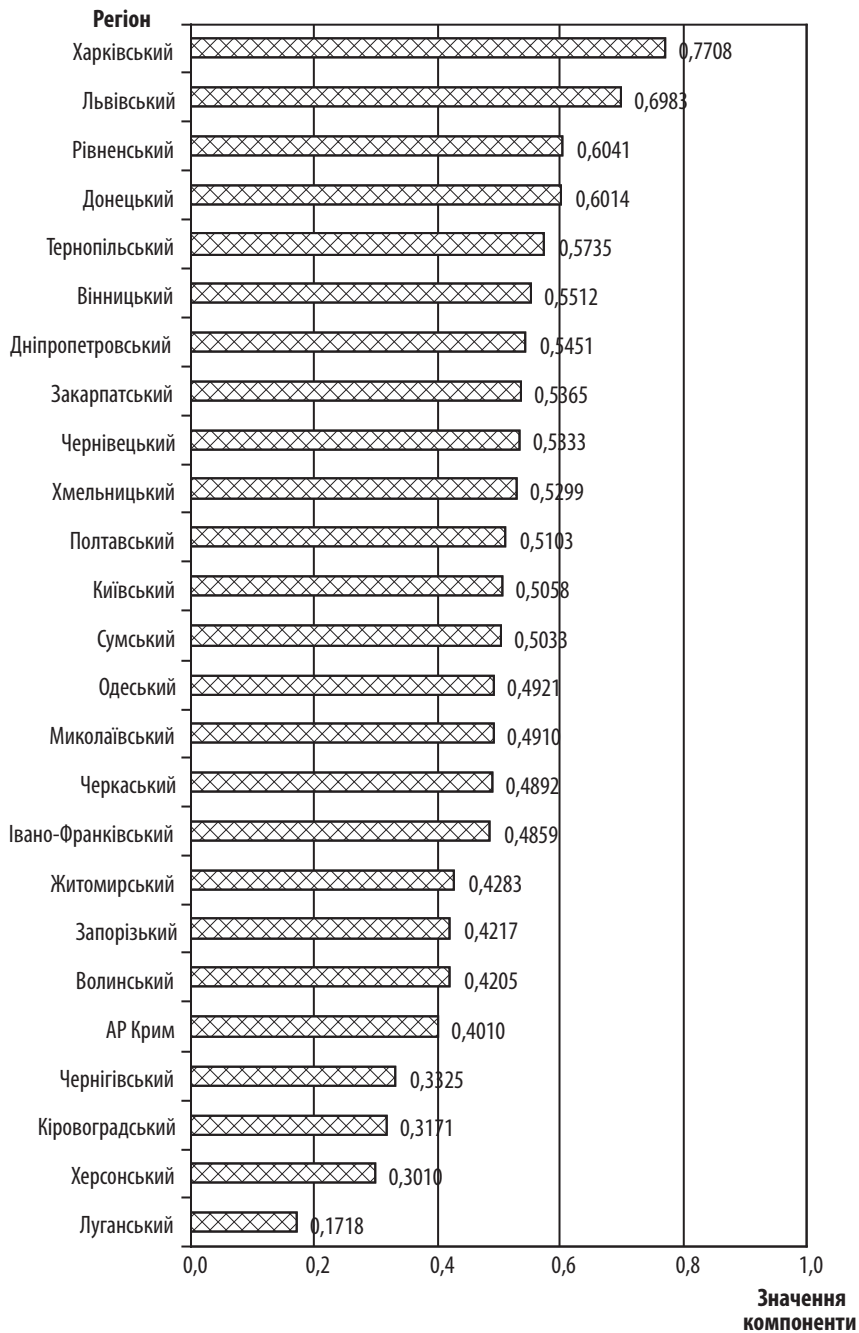

Рис. 3.31. Діаграма розподілу регіонів України в 2005 р. за значенням комплексного показника рівня життя населення

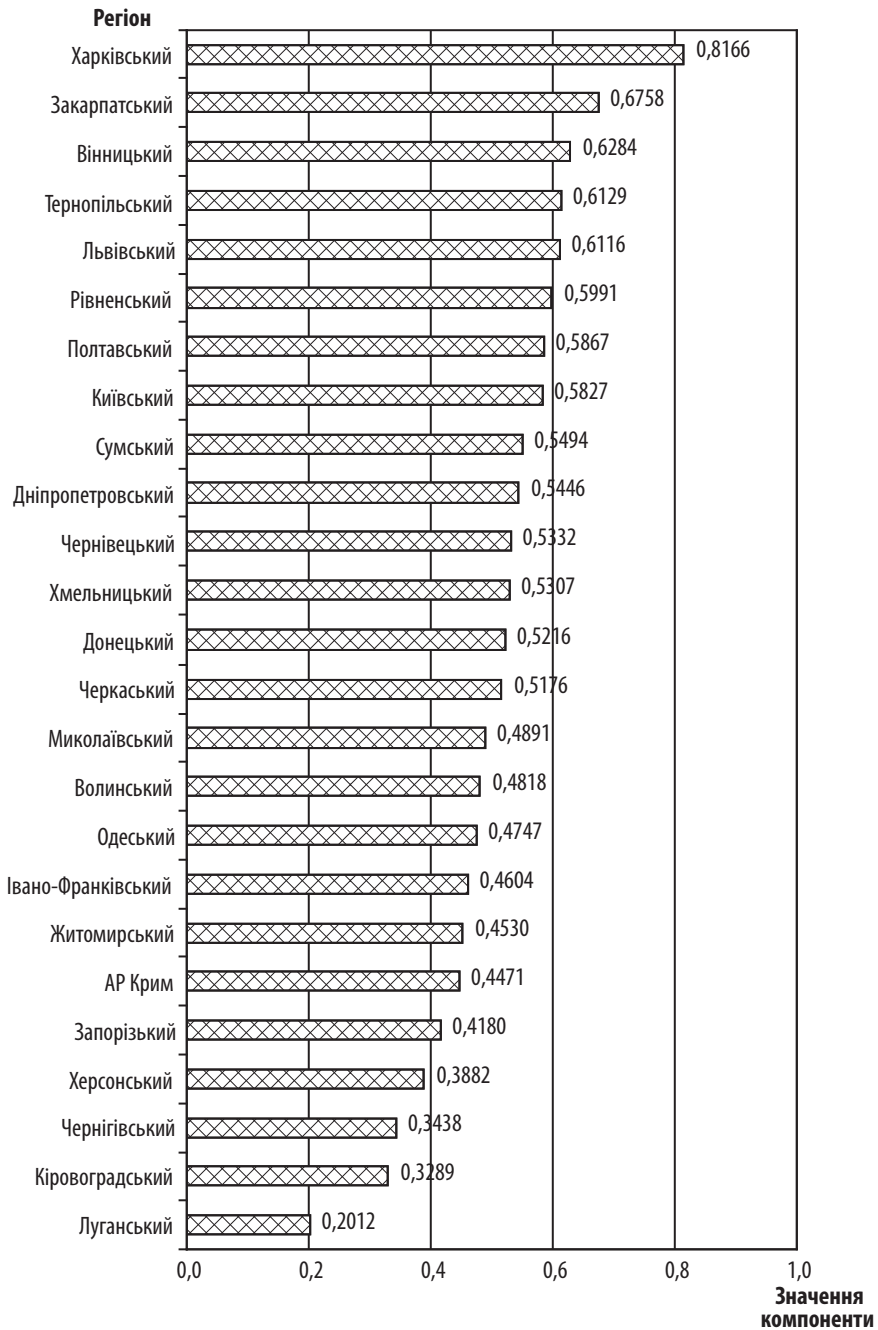

Рис. 3.32. Діаграма розподілу регіонів України в 2006 р. за значенням комплексного показника рівня життя населення

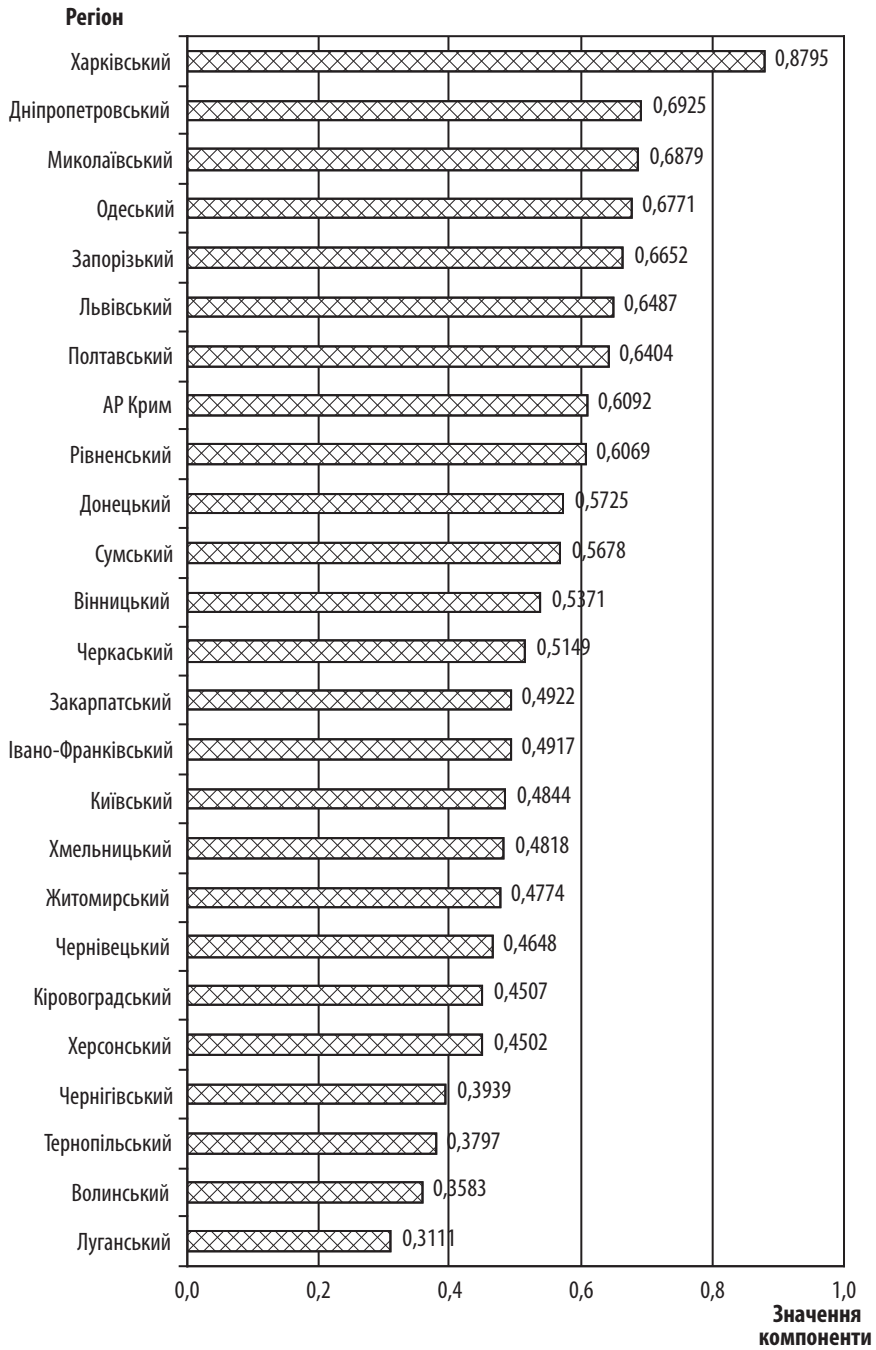
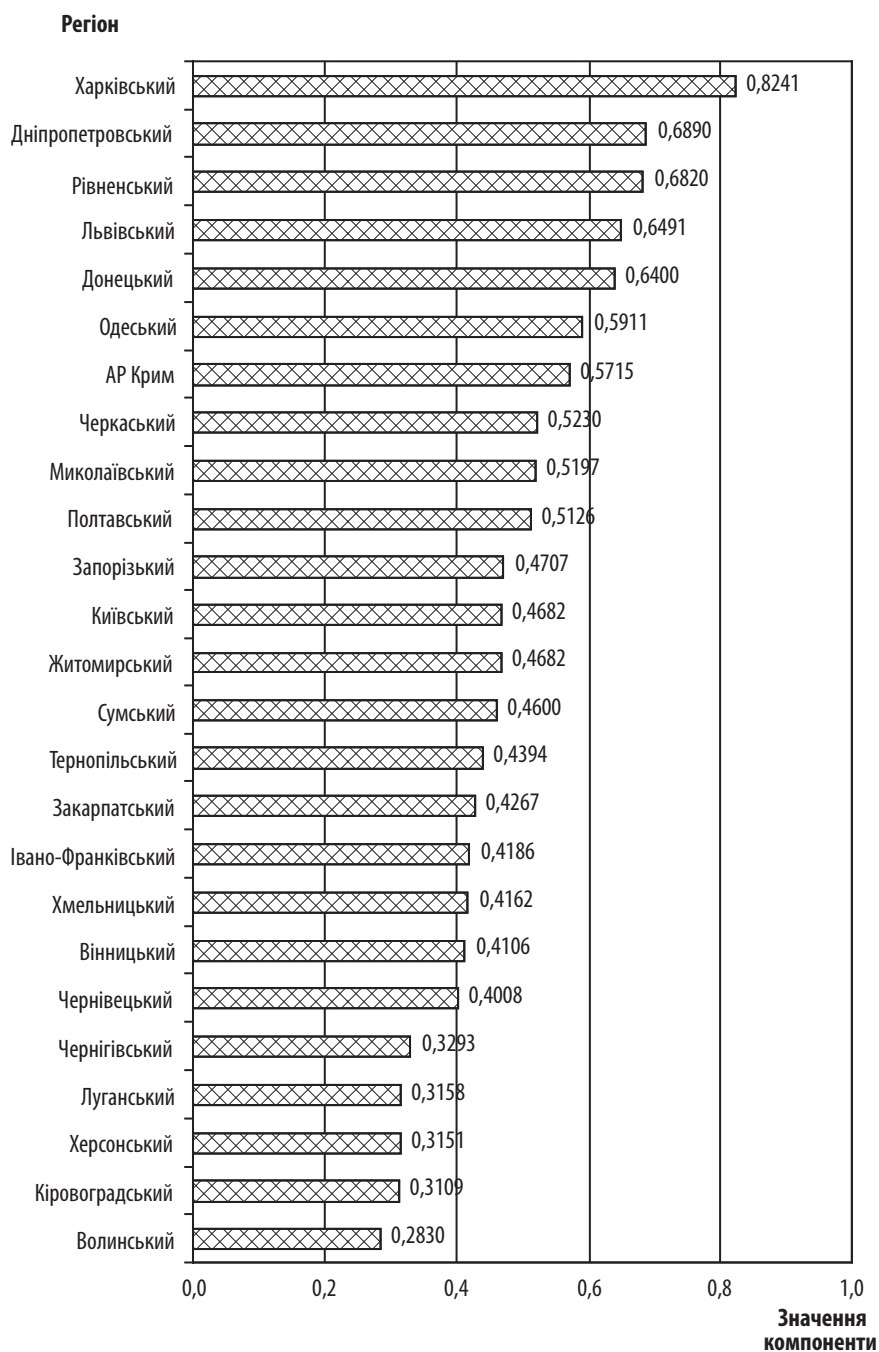

Рис. 3. 33. Діаграма розподілу регіонів України в 2007 р. за комплексним показником рівня життя населення

Рис. 3.34. Діаграма розподілу регіонів України в 2008 р. за комплексним показником рівня життя населення

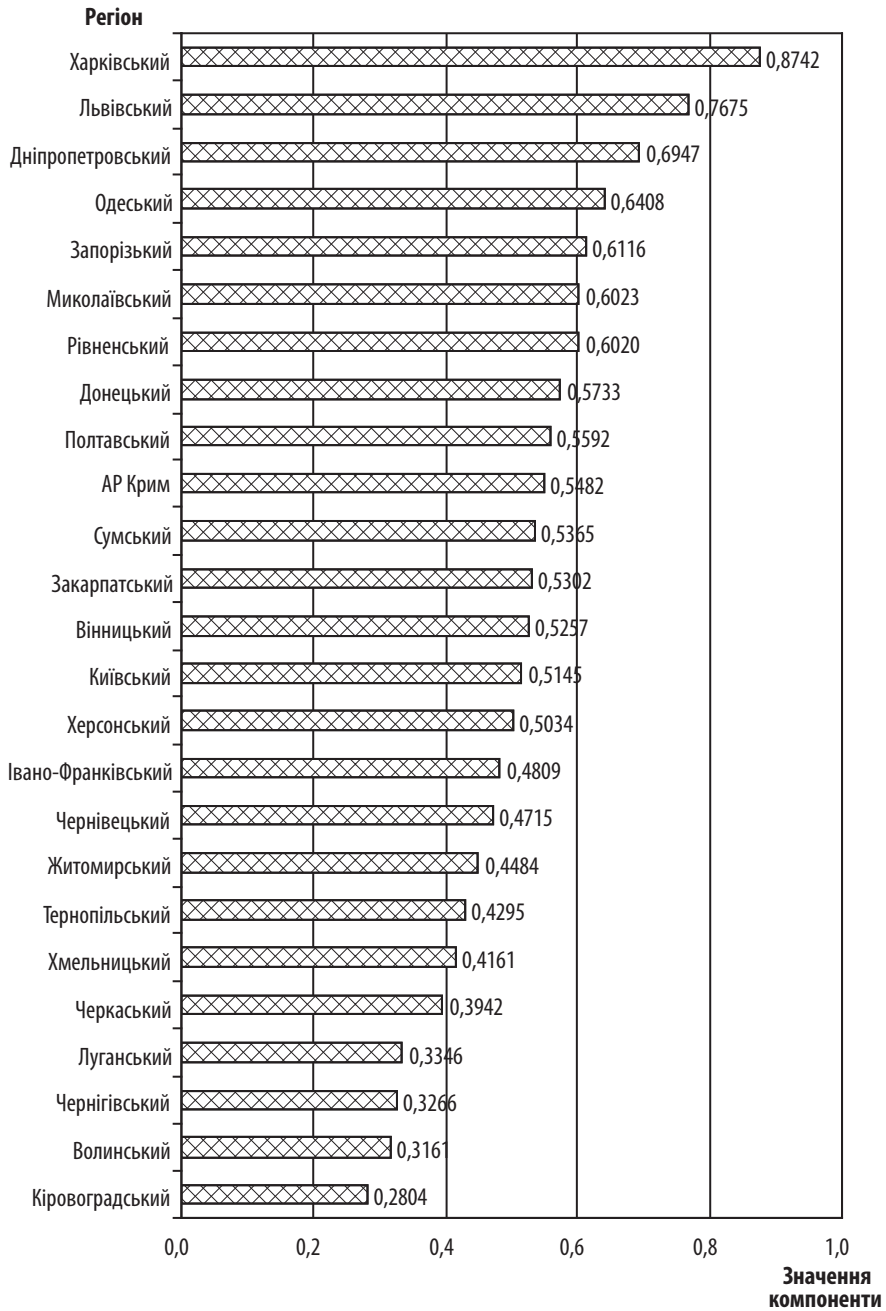

Рис. 3.35. Діаграма розподілу регіонів України в 2009 р. за комплексним показником рівня життя населення

Таблиця 3.34

**Динаміка рангів регіонів України протягом 2003–2010 рр.
за значенням часткових показників**

Регіон	Рік							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8	9
«Загальний коефіцієнт розлучуваності»								
АР Крим	16	17	19	12	13	16	13	13
Вінницький	8	7	9	8	8	11	11	11
Волинський	2	3	4	3	2	3	3	3
Дніпропетровський	18	18	22	25	22	22	19	19
Донецький	17	11	15	17	15	23	20	20
Житомирський	11	9	16	9	11	8	12	12
Закарпатський	1	1	1	1	1	1	1	1
Запорізький	21	20	17	20	16	21	21	21
Івано-Франківський	5	6	5	5	5	5	6	6
Київський	13	15	13	13	23	17	22	22
Кіровоградський	19	21	20	18	17	13	16	16
Луганський	24	23	23	23	24	25	24	24
Львівський	4	2	2	2	3	2	2	2
Миколаївський	25	25	24	24	25	24	25	25
Одеський	9	8	11	11	14	14	14	14
Полтавський	14	12	14	21	21	18	23	23
Рівненський	6	4	3	4	4	4	4	4
Сумський	15	13	12	14	12	9	9	9
Тернопільський	3	5	6	6	6	6	5	5
Харківський	22	19	18	16	18	19	18	18
Херсонський	23	22	21	19	19	15	17	17
Хмельницький	12	14	10	15	10	10	7	7
Черкаський	20	24	25	22	20	20	15	15
Чернівецький	7	16	8	10	9	12	10	10
Чернігівський	10	10	7	7	7	7	8	8
Показник «Поширеність алкоголізму»								
АР Крим	5	6	4	2	2	3	3	3
Вінницький	9	9	9	10	11	12	12	12
Волинський	6	7	7	5	3	4	4	4
Дніпропетровський	19	18	16	13	9	2	2	2
Донецький	13	13	15	15	16	18	16	16

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Житомирський	14	14	14	16	15	19	20	20
Закарпатський	10	11	11	12	14	17	18	18
Запорізький	11	12	12	11	12	10	7	7
Івано-Франківський	7	2	2	3	5	8	10	10
Київський	16	16	17	18	21	13	15	15
Кіровоградський	23	17	18	17	20	21	21	21
Луганський	17	20	22	22	24	24	23	23
Львівський	8	8	8	8	8	9	9	9
Миколаївський	1	1	1	1	1	1	1	1
Одеський	22	22	21	20	17	16	13	13
Полтавський	18	19	19	19	19	20	19	19
Рівненський	4	3	3	4	6	5	6	6
Сумський	12	10	10	9	10	11	11	11
Тернопільський	3	4	5	6	4	6	5	5
Харківський	20	21	20	21	18	15	14	14
Херсонський	21	23	23	24	23	22	22	22
Хмельницький	24	24	24	25	25	25	25	25
Черкаський	15	15	13	14	13	14	17	17
Чернівецький	2	5	6	7	7	7	8	8
Чернігівський	25	25	25	23	22	23	24	24
Показник «Поширеність розладів психіки та поведінки»								
АР Крим	19	17	14	13	13	11	12	12
Вінницький	3	3	1	1	10	1	1	1
Волинський	8	9	7	7	1	5	5	5
Дніпропетровський	17	19	18	19	4	15	15	15
Донецький	18	16	17	17	17	20	23	23
Житомирський	1	2	3	3	19	3	3	3
Закарпатський	14	14	15	14	3	13	10	10
Запорізький	12	7	6	8	14	7	11	11
Івано-Франківський	16	18	19	18	7	18	17	17
Київський	7	11	12	15	18	16	14	14
Кіровоградський	6	6	8	6	16	10	8	8
Луганський	20	20	23	24	8	23	21	21
Львівський	11	12	11	9	22	9	7	7
Миколаївський	5	5	5	5	9	6	6	6

Продовження табл. 3.34

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Одеський	15	13	13	11	6	8	9	9
Полтавський	2	1	2	2	12	2	2	2
Рівненський	4	4	4	4	2	4	4	4
Сумський	13	15	16	16	5	17	19	19
Тернопільський	24	22	20	20	15	19	18	18
Харківський	25	25	24	23	20	21	22	22
Херсонський	21	24	25	25	23	25	25	25
Хмельницький	22	21	22	21	25	22	20	20
Черкаський	23	23	21	22	24	24	24	24
Чернівецький	9	10	10	10	21	12	13	13
Чернігівський	10	8	9	12	11	14	16	16
Показник «Кількість засуджених»								
АР Крим	21	21	21	20	21	21	20	20
Вінницький	15	12	14	13	13	16	18	18
Волинський	5	5	6	5	6	4	6	6
Дніпропетровський	23	24	24	23	24	24	24	24
Донецький	25	25	25	25	25	25	25	25
Житомирський	10	9	13	10	11	13	12	12
Закарпатський	7	4	3	3	3	3	3	3
Запорізький	20	20	20	21	20	22	21	21
Івано-Франківський	3	3	5	6	5	6	4	4
Київський	18	15	16	15	15	15	15	15
Кіровоградський	8	11	8	7	7	7	8	8
Луганський	22	22	23	22	22	8	23	23
Львівський	17	16	17	16	16	18	16	16
Миколаївський	16	18	18	18	17	19	17	17
Одеський	19	19	19	19	19	20	19	19
Полтавський	13	17	15	17	18	17	14	14
Рівненський	4	6	4	4	4	5	5	5
Сумський	14	14	10	11	12	12	9	9
Тернопільський	1	1	1	2	1	1	2	2
Харківський	24	23	22	24	23	23	22	22
Херсонський	9	13	11	14	14	14	13	13
Хмельницький	6	7	7	8	9	10	10	10
Черкаський	12	8	9	9	8	9	11	11

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чернівецький	2	2	2	1	2	2	1	1
Чернігівський	11	10	12	12	10	11	7	7
Показник «Загальна захворюваність населення»								
АР Крим	1	1	1	1	1	1	1	1
Вінницький	25	25	25	25	25	25	25	25
Волинський	23	23	19	19	19	19	19	19
Дніпропетровський	21	20	22	22	22	22	22	22
Донецький	17	17	14	14	15	15	14	14
Житомирський	11	9	7	7	6	6	7	7
Закарпатський	14	13	10	10	12	12	10	10
Запорізький	4	2	2	2	3	3	2	2
Івано-Франківський	19	19	18	18	18	18	18	18
Київський	20	22	21	21	21	21	21	21
Кіровоградський	8	5	6	6	7	7	6	6
Луганський	5	4	3	3	4	4	3	3
Львівський	13	12	8	8	8	8	8	8
Миколаївський	3	3	4	4	2	2	4	4
Одеський	16	16	17	17	16	16	17	17
Полтавський	12	15	16	16	17	17	16	16
Рівненський	6	7	15	15	9	9	15	15
Сумський	10	6	5	5	5	5	5	5
Тернопільський	15	14	13	13	14	14	13	13
Харківський	2	8	23	23	23	23	23	23
Херсонський	7	10	9	9	10	10	9	9
Хмельницький	9	11	11	11	11	11	11	11
Черкаський	24	24	24	24	24	24	24	24
Чернівецький	18	18	12	12	13	13	12	12
Чернігівський	22	21	20	20	20	20	20	20

Додаток И Результати аналізу конвергентно-дивергентних тенденцій розвитку регіонів України

Таблиця И.1

Проміжні розрахунки коефіцієнта Джині за показником загальної захворюваності населення

Інтервал, вип.	2	3	Чисельність населення, тис. осіб	Частка чисельності населення w_{pi}	Показник по групі регіонів, вип.	Частка по казник групі w_{xi}	Кумулятивна частка $\sum w_{xi}$	$w_{pi}^* w_{xi}$	$\sum w_{xi}^* w_{pi}$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
2003 рік, $h=12224$									
130514,6 – 142738,6	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Миколаївський, Харківський	10586	0,21846	668530,60000	0,17254	0,17254	0,03769	0,03769	
142738,6 – 15496,26	10: Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Львівський, Полтавський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький	14126,6	0,29153	1489174,80000	0,38434	0,55688	0,11205	0,16235	
154962,6 – 167186,6	4: Донецький, Івано-Франківський, Одеський, Чернівецький	9550,2	0,19709	634021,00000	0,16363	0,72051	0,03225	0,14200	
167186,6 – 179410,6	2: Дніпропетровський, Київський	5351,3	0,11043	347185,50000	0,08960	0,81011	0,00990	0,08946	
179410,6 – 191635,3	4: Вінницький, Волинський, Черкаський, Чернігівський	5422,1	0,11189	735746,00000	0,18989	0,82746	0,02125	0,09259	
Сума							0,21313	0,52409	
2004 рік, $h=13537$									
13327,4 – 146764,4	4: АР Крим, Запорізький, Луганський, Миколаївський	7633,8	0,15754	552954,60000	0,14271	0,14271	0,02248	0,02248	

Продовження табл. И.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
146764,4 – 160301,4	12: Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Львівський, Одеський, Полтавський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Харківський, Херсонський, Хмельницький	19307	0,39843	1846059,60000	0,47644	0,61916	0,18983	0,24669
160301,4 – 173838,4	3: Донецький, Івано-Франківський, Чернівецький	7046,3	0,14541	494578,50000	0,12764	0,74680	0,01856	0,10859
173838,4 – 187375,4	4: Волинський, Дніпропетровський, Київський, Чернігівський	7566,3	0,15614	722175,00000	0,18638	0,93318	0,02910	0,14571
187375,4 – 200910,1	2: Вінницький, Черкаський	3113,9	0,06426	389307,90000	0,10048	0,89095	0,00646	0,05725
Сума							0,26644	0,58073
2005 рік, h=14986								
134244,7 – 149230,7	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Миколаївський, Сумський	8811,7	0,18503	713033,64000	0,16938	0,16938	0,03134	0,03134
149230,7 – 164216,7	7: Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Львівський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	9704,7	0,20378	1120429,72800	0,26616	0,43554	0,05424	0,08876
164216,7 – 179202,7	5: Донецький, Одеський, Полтавський, Рівненський, Тернопільський	10950,2	0,22994	843284,87100	0,20032	0,63586	0,04606	0,14621
179202,7 – 194188,7	6: Волинський, Дніпропетровський, Івано-Франківський, Київський, Харківський, Чернігівський	11734,5	0,24641	1125271,42200	0,26731	0,90316	0,06587	0,22255
194188,7 – 209174,7	2: Вінницький, Черкаський	3082,3	0,06472	407661,11100	0,09684	1,00000	0,00627	0,06472
Сума							0,20377	0,55357

Продовження табл. И.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2006 рік, h=15137								
135600,7 – 150737,7	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Миколаївський, Сумський	8785,2	0,18581	720236,00000	0,16938	0,16938	0,03147	0,03147
150737,7 – 165874,7	7: Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Львівський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	9703,4	0,20523	1131747,20000	0,26616	0,43554	0,05462	0,08938
165874,7 – 181011,7	5: Донецький, Одеський, Полтавський, Рівненський, Тернопільський	10940,4	0,23139	851802,90000	0,20032	0,63586	0,04635	0,14713
181011,7 – 196148,7	6: Волинський, Дніпропетровський, Івано-Франківський, Київський, Харківський, Чернігівський	11729,6	0,24808	1136637,80000	0,26731	0,90316	0,06631	0,22406
196148,7 – 211287,6	2: Вінницький, Черкаський	3077,2	0,06508	411778,90000	0,09684	1,00000	0,00630	0,06508
Сума							0,20506	0,55713
2007 рік, h=13930								
138164,9 – 152094,9	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Миколаївський, Сумський	8629,2	0,18388	716193,80000	0,17057	0,17057	0,03136	0,03136
152094,9 – 166024,9	9: Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Львівський, Рівненський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	11827	0,25202	1439005,90000	0,34271	0,51328	0,08637	0,12935
166024,9 – 179954,9	4: Донецький, Івано-Франківський, Одеський, Полтавський	9902	0,21100	689578,70000	0,16423	0,67751	0,03465	0,14295

Продовження табл. І.І

1	2	3	4	5	6	7	8	9
179954,9 – 193884,9	5: Волинський, Дніпропетровський, Київський, Харківський, Чернігівський	10176	0,21684	949218,90000	0,22606	0,90357	0,04902	0,19593
193884,9 – 207814,2	2: Вінницький, Черкаський	3014,5	0,06423	404886,00000	0,09643	1,00000	0,00619	0,06423
Сума							0,20760	0,56383
2008 рік, n=13791								
136783,3 – 150574,3	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Миколаївський, Сумський	8559,8	0,18351	709031,86200	0,17057	0,17057	0,03130	0,03130
150574,3 – 164365,3	9: Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Львівський, Рівненський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	11760,5	0,25212	1424615,84100	0,34271	0,51328	0,08641	0,12941
164365,3 – 178156,3	4: Донецький, Івано-Франківський, Одеський, Полтавський	7657,6	0,16416	682682,91300	0,16423	0,67751	0,02696	0,11122
178156,3 – 191947,3	5: Волинський, Дніпропетровський, Київський, Харківський, Чернігівський	10103,9	0,21661	939726,71100	0,22606	0,90357	0,04897	0,19572
191947,3 – 205736,1	2: Вінницький, Черкаський	2987,7	0,06405	400837,14000	0,09643	1,00000	0,00618	0,06405
Сума							0,19981	0,53170
2009 рік, n=15137								
135600,7 – 150737,7	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Миколаївський, Сумський	8500,2	0,18330	720236,00000	0,16938	0,16938	0,03105	0,03105
150737,7 – 165874,7	7: Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Львівський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	9462,2	0,20405	1131747,20000	0,26616	0,43554	0,05431	0,08887

Закінчення табл. II.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
165874,7 – 181011,7	5: Донецький, Одеський, Полтавський, Рівненський, Тернопільський	10648,4	0,22963	851802,90000	0,20032	0,63586	0,04600	0,14601
181011,7 – 196148,7	6: Волинський, Дніпропетровський, Івано-Франківський, Київський, Харківський, Чернігівський	11423,1	0,24633	1136637,80000	0,26731	0,90316	0,06585	0,22248
196148,7 – 211287,6	2: Вінницький, Черкаський	2964,2	0,06392	411778,90000	0,09684	1,00000	0,00619	0,06392
Сума							0,20339	0,55233
2010 рік, h=15440								
138312,7 – 153752,7	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Миколаївський, Сумський	8451,5	0,18225	734640,72000	0,17277	0,17277	0,03149	0,03149
153752,7 – 169192,7	7: Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Львівський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	9429,8	0,20335	1154382,14400	0,27148	0,44425	0,05520	0,09034
169192,7 – 184632,7	5: Донецький, Одеський, Полтавський, Рівненський, Тернопільський	11231,6	0,24220	868838,95800	0,20433	0,64857	0,04949	0,15709
184632,7 – 200072,7	6: Волинський, Дніпропетровський, Івано-Франківський, Київський, Харківський, Чернігівський	11373	0,24525	1159370,55600	0,27265	0,92122	0,06687	0,22593
200072,7 – 215513,4	2: Вінницький, Черкаський	2945,8	0,06352	420014,47800	0,09878	1,02000	0,00627	0,06479
Сума							0,20932	0,56964

Таблиця І.2

Проміжні розрахунки коефіцієнта Джині за показником розлучуваності

Інтервал, вип.	2	3	4	5	6	7	8	9
2003 рік, h=0,5								
2,1-2,6	1:Закарпатський	1251,8	0,02583	2,1	0,02315	0,02000	0,00060	0,00052
2,6-3,1	3: Волинський, Львівський, Рівненський	4818,9	0,09945	8,3	0,09151	0,11466	0,00910	0,01140
3,1-3,6	4: Вінницький, Івано-Франківський, Одеський, Тернопільський	6733	0,13895	13,5	0,14884	0,26351	0,02068	0,03661
3,6-4,1	11: АР Крим, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Київський, Полтавський, Сумський, Харківський, Хмельницький, Чернівецький, Чернігівський	22871,6	0,47200	41,6	0,45865	0,72216	0,21648	0,34086
4,1-4,6	6: Запорізький, Кіровоградський, Луганський, Миколаївський, Херсонський, Черкаський	9360,9	0,19318	25,2	0,27784	0,97685	0,05367	0,18871
Сума							0,30054	0,57810
2004 рік, h=0,5								
2,1-2,6	1:Закарпатський	1251,8	0,02583	2,1	0,02315	0,02000	0,00060	0,00052
2,6-3,1	3: Волинський, Львівський, Рівненський	4818,9	0,09945	8,3	0,09151	0,11466	0,00910	0,01140
3,1-3,6	4: Вінницький, Івано-Франківський, Одеський, Тернопільський	6733	0,13895	13,5	0,14884	0,26351	0,02068	0,03661

Продовження табл. И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3,6-4,1	11: АР Крим, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Київський, Полтавський, Сумський, Харківський, Хмельницький, Чернівецький, Чернігівський	22871,6	0,47200	41,6	0,45865	0,72216	0,21648	0,34086
4,1-4,6	6: Запорізький, Кіровоградський, Луганський, Миколаївський, Херсонський, Черкаський	9360,9	0,19318	25,2	0,27784	0,97685	0,05367	0,18871
Сума							0,30054	0,57810
2005 рік, h=0,4								
2,3-2,7	2: Закарпатський, Львівський	3821,8	0,08025	4,9	0,05524	0,05524	0,00443	0,00443
2,7-3,1	2: Волинський, Рівненський	2205,5	0,04631	5,5	0,06201	0,11725	0,00287	0,00543
3,1-3,5	4: Івано-Франківський, Тернопільський, Чернігівський, Чернівецький	4611,5	0,09683	12,9	0,14543	0,26268	0,01408	0,02544
3,5-3,9	8: Вінницький, Донецький, Житомирський, Київський, Одеський, Полтавський, Сумський, Хмельницький	16166	0,33946	29,2	0,32920	0,59188	0,11175	0,20092
3,9-4,3	9: АР Крим, Дніпропетровський, Запорізький, Кіровоградський, Луганський, Миколаївський, Харківський, Херсонський, Черкаський	17478,6	0,36702	36,2	0,40812	1,00000	0,14979	0,36702
Сума							0,28293	0,60325

Продовження табл. І.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2006 рік, h=0,5								
2,3-2,8	2: Закарпатський, Львівський	3836,5	0,08114	5	0,05247	0,05247	0,00426	0,00426
2,8-3,3	3: Волинський, Івано-Франківський, Рівненський	3599,1	0,07612	9,2	0,09654	0,14900	0,00735	0,01134
3,3-3,8	2: Тернопільський, Чернігівський	2307,3	0,04880	6,8	0,07135	0,22036	0,00348	0,01075
3,8-4,3	12: АР Крим, Вінницький, Донецький, Житомирський, Київський, Кіровоградський, Одеський, Сумський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	22540,1	0,47673	48	0,50367	0,72403	0,24012	0,34517
4,3-4,8	6: Дніпропетровський, Запорізький, Луганський							
Сума	Миколаївський, Полтавський, Черкаський	11952,8	0,25280	26,3	0,27597	1,00000	0,06977	0,25280
2007 рік, h=0,4								
2,3-2,7	1: Закарпатський	1243,8	0,02650	2,3	0,02478	0,02478	0,00066	0,00066
2,7-3,1	3: Волинський, Львівський, Рівненський	4760,8	0,10145	8,2	0,08836	0,11315	0,00896	0,01148
3,1-3,5	2: Івано-Франківський, Тернопільський	2490,8	0,05308	6,2	0,06681	0,17996	0,00355	0,00955
3,5-3,9	6: Вінницький, Житомирський, Сумський, Хмельницький, Чернівецький, Чернігівський	7634,6	0,16268	22	0,23707	0,41703	0,03857	0,06784
3,9-4,4	13: АР Крим, Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Київський, Кіровоградський, Луганський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Харківський, Херсонський, Черкаський	27418,7	0,58425	54,1	0,58297	1,00000	0,34060	0,58425
Сума							0,39234	0,67378

Продовження табл. И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2008 рік, h=0,4								
2,3-2,7	2: Закарпатський, Львівський	3802,4	0,08152	4,9	0,05269	0,05269	0,00429	0,00429
2,7-3,1	3: Волинський, Івано-Франківський, Рівненський	3571	0,07656	8,7	0,09355	0,14624	0,00716	0,01120
3,1-3,5	1: Тернопільський	1098,6	0,02355	3,1	0,03333	0,17957	0,00079	0,00423
3,5-3,9	6: Вінницький, Житомирський, Сумський, Хмельницький, Чернівецький, Чернігівський	7565,2	0,16218	22,3	0,23978	0,41935	0,03889	0,06801
3,9-4,4	13: АР Крим, Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Київський, Кіровоградський, Луганський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Харківський, Херсонський, Черкаський	27215,8	0,58345	54	0,58065	1,00000	0,33878	0,58345
Сума							0,38991	0,67119
2009 рік, h=0,4								
2,3-2,7	3: Волинський, Закарпатський, Львівський	4832,5	0,10421	7,3	0,08324	0,08324	0,00867	0,00867
2,7-3,1	3: Івано-Франківський, Рівненський, Тернопільський	3625,4	0,07818	8,5	0,09692	0,18016	0,00758	0,01408
3,1-3,5	2: Хмельницький, Чернігівський	2462,7	0,05311	6,8	0,07754	0,25770	0,00412	0,01369
3,5-3,9	9: АР Крим, Вінницький, Житомирський, Кіровоградський, Одеський, Сумський, Херсонський, Черкаський, Чернігівський	12832,2	0,27672	32,9	0,37514	0,63284	0,10381	0,17512
3,9-4,4	8: Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Київський, Луганський, Миколаївський, Полтавський, Харківський	19245,3	0,41501	32,2	0,36716	1,00000	0,15238	0,41501
Сума							0,27655	0,62658

Закінчення табл. ІІ.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2010 рік, h=0,3								
1,9-2,2	1: Закарпатський	1244,8	0,02703	1,9	0,02484	0,02484	0,00067	0,00067
2,2-2,5	3: Волинський, Львівський, Рівненський	4737,4	0,10287	7,1	0,09281	0,11765	0,00955	0,01210
2,5-2,8	2: Івано-Франківський, Тернопільський	2469,6	0,05362	8,9	0,11634	0,23399	0,00624	0,01255
2,8-3,1	3: Житомирський, Сумський, Чернігівський	3567,8	0,07747	3	0,03922	0,27320	0,00304	0,02117
3,2-3,6	16: АР Крим, Вінницький, Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Київський, Кіровоградський, Луганський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький	31412,1	0,68208	53,4	0,69804	0,97124	0,47612	0,66247
Сума							0,49561	0,70895

Таблиця И.3

Проміжні розрахунки коефіцієнта Джині за показником поширеності алкоголізму

Інтервал, вип.	Регіони	Чисельність населення, тис. осіб	Частка чисельності населення w_{pi}	Показник по групі регіонів, вип.	Частка по казник по групі w_{xi}	Кумулятивна частка Σw_{xi}	$w_{pi} \cdot w_{xi}$	$\Sigma w_{xi} \cdot w_{pi}$
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2003 рік, h=220								
703,5-923,5	1: Миколаївський	1255,6	0,02591	703,54	0,02043	0,02043	0,00053	0,00053
923,5-1143,5	5: АР Крим, Івано-Франківський, Рівненський, Тернопільський, Чернівецький	6636,2	0,13695	5435,2	0,15784	0,17827	0,02162	0,02441
1143,5-1363,5	4: Вінницький, Волинський, Львівський, Сумський	6689,9	0,13806	5039,92	0,14636	0,32464	0,02021	0,04482
1363,5-1583,5	10: Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Закарпатський, Запорізький, Київський, Кіровоградський, Луганський, Полтавський, Черкаський	21322,4	0,44003	14707,5	0,42712	0,75175	0,18794	0,33079
1583,5-1803,5	5: Одеський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернігівський	9132,1	0,18846	8548,19	0,24825	0,97957	0,04678	0,18461
Сума							0,27708	0,58516
2004 рік, h=220								
703,5-923,5	1: Миколаївський	1255,6	0,02591	703,54	0,02043	0,02043	0,00053	0,00053
923,5-1143,5	5: АР Крим, Івано-Франківський, Рівненський, Тернопільський, Чернівецький	6636,2	0,13695	5435,2	0,15784	0,17827	0,02162	0,02441
1143,5-1363,5	4: Вінницький, Волинський, Львівський, Сумський	6689,9	0,13806	5039,92	0,14636	0,32464	0,02021	0,04482

Продовження табл. І.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1363,5-1583,5	10: Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Закарпатський, Запорізький, Київський, Кіровоградський, Луганський, Полтавський, Черкаський	21322,4	0,44003	14707,5	0,42712	0,75175	0,18794	0,33079
1583,5-1803,5	5: Одеський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернігівський	9132,1	0,18846	8548,19	0,24825	0,97957	0,04678	0,18461
Сума							0,27708	0,58516
2005 рік, h=214								
715,3-929,3	1: Миколаївський	1234,2	0,02592	715,34	0,02066	0,02066	0,00054	0,00054
929,3-1143,3	5: АР Крим, Івано-Франківський, Рівненський, Тернопільський, Чернівецький	6575,1	0,13807	5563,25	0,16068	0,18134	0,02218	0,02504
1143,3-1357,3	4: Вінницький, Волинський, Львівський, Сумський	6590,6	0,13839	5017,85	0,14492	0,32626	0,02006	0,04515
1357,3-1571,3	9: Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Закарпатський, Запорізький, Київський, Кіровоградський, Полтавський, Черкаський	18455,2	0,38753	13201,24	0,38127	0,70753	0,14775	0,27419
1571,3-1785,7	6: Луганський, Одеський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернігівський	11428,3	0,23998	10126,56	0,29247	1,00000	0,07019	0,23998
Сума							0,26072	0,58489
2006 рік, h=211								
728,9-939,9	1: Миколаївський	1229,5	0,02600	728,92	0,02098	0,02098	0,00055	0,00055
939,9-1150,9	4: АР Крим, Волинський, Івано-Франківський, Рівненський	5593,4	0,11830	4546,19	0,13084	0,15181	0,01548	0,01796

Продовження табл. И.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1150,9-1361,9	5: Вінницький, Львівський, Сумський, Тернопільський, Чернівецький	7583,1	0,16038	6237,51	0,17951	0,33132	0,02879	0,05314
1361,9-1572,9	10: Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Закарпатський, Запорізький, Київський, Кіровоградський, Одеський, Полтавський, Черкаський	20827,2	0,44050	14724,28	0,42375	0,75508	0,18666	0,33261
1572,9-1785,1	5: Луганський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернігівський	9002,6	0,19041	8510,37	0,24492	1,00000	0,04663	0,19041
Сума							0,27811	0,59466
2007 рік, h=205								
777,0-982,0	1: Миколаївський	1211,9	0,02582	777	0,02224	0,02224	0,00057	0,00057
982,0-1187,0	3: АР Крим, Волинський, Тернопільський	4120,5	0,08780	3508,24	0,10039	0,12263	0,00881	0,01077
1187,0-1392,0	8: Вінницький, Дніпропетровський, Запорізький, Івано-Франківський, Львівський, Рівненський, Сумський, Чернівецький	14182,2	0,30220	10246,16	0,29321	0,41584	0,08861	0,12567
1392,0-1597,0	9: Донецький, Житомирський, Закарпатський, Київський, Кіровоградський, Одеський, Полтавський, Черкаський	18021,8	0,38402	13474,21	0,38558	0,80142	0,14807	0,30776
1597,0-1800,9	5: Луганський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернігівський	6012,3	0,12811	6939,25	0,19858	1,00000	0,02544	0,12811
Сума							0,27151	0,57288
2008 рік, h=200								
824,3-1024,3	1: Миколаївський	1203,6	0,02580	824,27	0,02345	0,02345	0,00061	0,00061

Продовження табл. І.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1024,3-1224,3	4: АР Крим, Волинський, Дніпропетровський, Рівненський	7557,9	0,16203	4799,17	0,13654	0,15999	0,02212	0,02592
1224,3-1424,3	7: Вінницький, Запорізький, Івано-Франківський, Львівський, Сумський, Тернопільський, Чернівецький	10647,4	0,22826	9132,36	0,25982	0,41980	0,05931	0,09582
1424,3-1624,3	9: Донецький, Житомирський, Закарпатський, Київський, Кіровоградський, Одеський, Полтавський, Харківський, Черкаський	17895	0,38363	13385,13	0,38081	0,80061	0,14609	0,30714
1624,3-1823,5	4: Луганський, Херсонський, Хмельницький, Чернігівський	5949,1	0,12754	7008,33	0,19939	1,00000	0,02543	0,12754
Сума							0,25355	0,55703
2009 рік, h=200								
872,0-1072,0	1: Миколаївський	1195,8	0,02579	872	0,02467	0,02467	0,00064	0,00064
1072,0-1272,0	6: АР Крим, Волинський, Дніпропетровський, Запорізький, Рівненський, Тернопільський	10443,3	0,22520	7337	0,20757	0,23224	0,04675	0,05230
1272,0-1472,0	8: Вінницький, Івано-Франківський, Київський, Львівський, Одеський, Сумський, Харківський, Чернівецький	14584,6	0,31451	11087	0,31366	0,54590	0,09865	0,17169
1472,0-1672,0	6: Донецький, Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Полтавський, Черкаський	10880,7	0,23464	9029	0,25544	0,80134	0,05994	0,18802
1672,0-1871,0	4: Луганський, Херсонський, Хмельницький, Чернігівський	5893,7	0,12709	7022	0,19866	1,00000	0,02525	0,12709
Сума							0,23121	0,53975

Закінчення табл. И.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2010 рік, h=188								
916,1-1104,1	2: Дніпропетровський, Миколаївський	4545	0,09801	1962,08341	0,05551	0,05551	0,00544	0,00544
1104,1-1292,1	6: АР Крим, Волинський, Запорізький, Одеський, Рівненський, Тернопільський	10045,8	0,21663	7318,17059	0,20704	0,26255	0,04485	0,05688
1292,1-1480,1	11: Вінницький, Донецький, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Київський, Львівський, Полтавський, Сумський, Харківський, Чернівецький	20679,2	0,44593	15485,3632	0,43810	0,70064	0,19536	0,31244
1480,1-1668,1	4: Кіровоградський, Луганський, Херсонський, Черкаський	5718	0,12331	6314,70337	0,17865	0,87929	0,02203	0,10842
1668,1-1858,3	2: Хмельницький, Чернігівський	2443,7	0,05270	3583,11132	0,10137	0,98066	0,00534	0,05168
Сума							0,27302	0,53486

Таблиця Д.4

Проміжні розрахунки коефіцієнта Джині за показником поширеності розладів психіки та поведінки

Інтервал, вип.	Регіони	Чисельність населення, тис. осіб	Частка чисельності населення w_{pi}	Показник по групі регіонів, вип.	Частка по казник по групі w_{xi}	Кумулятивна частка $\sum w_{xi}$	$w_{pi}^* w_{xi}$	$\sum w_{xi}^* w_{pi}$
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2003 рік, h=147								
2074,1 – 2221,1	4: Вінницький, Житомирський, Полтавський, Рівненський	5912,8	0,12202	8458,6	0,13740	0,13740	0,01677	0,01677
2221,1 – 2368,1	4: Запорізький, Кіровоградський, Миколаївський, Чернігівський	5512,6	0,11376	9275,8	0,15068	0,28808	0,01714	0,03277
2368,1 – 2515,1	7: Волинський, Закарпатський, Київський, Львівський, Одеський, Сумський, Чернівецький	11357,4	0,23438	17069,8	0,27728	0,56536	0,06499	0,13251
2515,1 – 2662,1	4: АР Крим, Дніпропетровський, Донецький, Івано-Франківський	11747,5	0,24243	10269,5	0,16682	0,73217	0,04044	0,17750
2662,1 – 2809,3	6: Луганський, Тернопільський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський	10505,9	0,21681	16487,7	0,26783	0,86260	0,05807	0,18702
Сума							0,19740	0,54657
2004 рік, h=147								
2074,1 – 2221,1	4: Вінницький, Житомирський, Полтавський, Рівненський	5862,9	0,12099	8458,6	0,13740	0,13740	0,01662	0,01662
2221,1 – 2368,1	4: Запорізький, Кіровоградський, Миколаївський, Чернігівський	5454,4	0,11256	9275,8	0,15068	0,28808	0,01696	0,03243
2368,1 – 2515,1	7: Волинський, Закарпатський, Київський, Львівський, Одеський, Сумський, Чернівецький	11290,5	0,23300	17069,8	0,27728	0,56536	0,06461	0,13173

Продовження табл. ІІ.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2515,1 – 2662,1	4: АР Крим, Дніпропетровський, Донецький, Івано-Франківський	11650,3	0,24043	10269,5	0,16682	0,73217	0,04011	0,17603
2662,1 – 2809,3	6: Луганський, Тернопільський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський	10409,2	0,21481	16487,7	0,26783	0,86260	0,05753	0,18530
Сума							0,19583	0,54211
2005 рік, h=179								
2036,1 – 2215,1	4: Вінницький, Житомирський, Полтавський, Рівненський	5809,5	0,12199	8434	0,13623	0,13623	0,01662	0,01662
2215,1 – 2394,1	4: Волинський, Запорізький, Кіровоградський, Миколаївський	5248	0,11020	9368,9	0,15134	0,28757	0,01668	0,03169
2394,1 – 2573,1	9: АР Крим, Донецький, Закарпатський, Київський, Львівський, Одеський, Сумський, Чернівецький, Чернігівський	18037,9	0,37877	22282,1	0,35992	0,64749	0,13633	0,24525
2573,1 – 2752,1	6: Дніпропетровський, Івано-Франківський, Луганський, Тернопільський, Хмельницький, Черкаський	11203,5	0,23526	16124,9	0,26047	0,90796	0,06128	0,21360
2752,1 – 2931,3	2: Харківський, Херсонський	3984,5	0,08367	5698,1	0,09204	1,00000	0,00770	0,08367
Сума							0,23860	0,59083
2006 рік, h=186								
2008,4 – 2194,4	3: Вінницький, Житомирський, Полтавський	4637,9	0,09809	6248,1	0,10037	0,10037	0,00985	0,00985
2194,4 – 2380,4	5: Волинський, Запорізький, Кіровоградський, Миколаївський, Рівненський	6396,1	0,13528	11486,4	0,18452	0,28489	0,02496	0,03854

Продовження табл. Д.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2380,4– 2566,4	8: АР Крим, Закарпатський, Київський, Львівський, Одеський, Сумський, Чернівець- кий, Чернігівський	13368,5	0,28275	19868,6	0,31918	0,60407	0,09025	0,17080
2566,4– 2752,4	5: Дніпропетровський, Донецький, Івано- Франківський, Тернопільський, Хмельниць- кий	12049,3	0,25485	13375,6	0,21487	0,81894	0,05476	0,20870
2752,4– 2936,5	4: Луганський, Харківський, Херсонський, Черкаський	7784	0,16463	11271	0,18106	1,00000	0,02981	0,16463
Сума							0,20962	0,59252
2007 рік, h=177								
2040,3– 2217,3	3: Волинський, Закарпатський, Рівненський	3436,2	0,07322	6316	0,10029	0,10029	0,00734	0,00734
2217,3– 2394,3	4: Дніпропетровський, Івано-Франківський, Одеський, Сумський	8415,2	0,17932	9314	0,14789	0,24817	0,02652	0,04450
2394,3– 2571,3	7: АР Крим, Вінницький, Запорізький, Луганський, Миколаївський, Полтавський, Чернігівський	11796,7	0,25137	17209,7	0,27326	0,52143	0,06869	0,13107
2571,3– 2748,3	6: Донецький, Житомирський, Київський, Кіровоградський, Тернопільський, Харків- ський	12619,4	0,26890	16002,2	0,25408	0,77551	0,06832	0,20854
2748,3– 2927,0	5: Львівський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький	7281,2	0,15515	14138,4	0,22449	1,00000	0,03483	0,15515
Сума							0,20570	0,54660

Продовження табл. ІІ.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2008 рік, h=187								
2042,1– 2229,1	4: Вінницький, Житомирський, Полтавський, Рівненський	5654,6	0,12122	8593,3	0,13580	0,13580	0,01646	0,01646
2229,1– 2416,1	6: Волинський, Запорізький, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Одеський	10067,1	0,21582	14257,2	0,22530	0,36109	0,04862	0,07793
2416,1– 2603,1	5: АР Крим, Дніпропетровський, Закарпатський, Чернівецький, Чернігівський	8652,5	0,18549	12495,9	0,19747	0,55856	0,03663	0,10361
2603,1– 2790,1	4: Івано-Франківський, Київський, Сумський, Тернопільський	5415,3	0,11609	10710,1	0,16925	0,72780	0,01965	0,08449
2790,1– 2977,1	6: Донецький, Луганський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський	12356	0,26489	14246,8	0,22513	0,95294	0,05964	0,25242
Сума							0,18100	0,53492
2009 рік, h=202								
2055,0– 2257,0	3: Вінницький, Житомирський, Полтавський	4465,6	0,09630	6360	0,09994	0,09994	0,00962	0,00962
2257,0– 2459,0	9: АР Крим, Волинський, Закарпатський, Запорізький, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Одеський, Рівненський	14387,1	0,31025	21490	0,33769	0,43762	0,10477	0,13577
2459,0– 2661,0	4: Дніпропетровський, Київський, Чернівецький, Чернігівський	7127,5	0,15370	10109	0,15885	0,59647	0,02442	0,09168
2661,0– 2863,0	5: Івано-Франківський, Луганський, Сумський, Тернопільський, Хмельницький	7331,6	0,15810	13767	0,21633	0,81280	0,03420	0,12851
2863,0– 3066,0	4: Донецький, Харківський, Херсонський, Черкаський	9686,3	0,20888	11913	0,18720	1,00000	0,03910	0,20888
Сума							0,21211	0,57446

Закінчення табл. Д.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2010 рік, h=215								
270,6– 2485,6	3: Вінницький, Волинський, Полтавський	4186,4	0,09028	7016,5	0,11025	0,11025	0,00995	0,00995
2485,6– 2700,6	10: АР Крим, Житомирський, Закарпатський, Запорізький, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Одеський, Рівненський, Чернівецький	16112,6	0,34746	26182,2	0,41142	0,52167	0,14295	0,18126
2700,6– 2915,6	4: Дніпропетровський, Івано-Франківський, Київський, Чернігівський	7567,7	0,16319	11361,6	0,17853	0,70020	0,02914	0,11427
2915,6– 3130,6	4: Сумський, Тернопільський, Харківський, Хмельницький	6364,3	0,13724	12012,2	0,18876	0,88896	0,02591	0,12200
3130,6– 3344,8	4: Донецький, Луганський, Херсонський, Черкаський	9200,7	0,19841	13012	0,20447	1,09343	0,04057	0,21694
Сума							0,24851	0,64443

Таблиця ІІ.5

Проміжні розрахунки коефіцієнта Джині за показником засудженості

Інтервал, вип.	Регіони	Чисельність населення, тис. осіб	Частка чисельності населення впрі	Показник по групі регіонів, вип.	Частка показник по групі впрі	Кумулятивна частка С _{прі} w _{хі}	w _{прі} *w _{хі}	С _{прі} w _{хі} * w _{прі}
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2003 рік, h=4								
2,3-6,3	13: Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Рівненський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський	16374,8	0,33792	56,39325	0,29614	0,29614	0,10007	0,10007
6,3-10,3	5: Київський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Сумський	8558	0,17661	33,14318	0,17404	0,47018	0,03074	0,08304
10,3-14,3	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Одеський, Харківський	11773,6	0,24297	59,66544	0,31332	0,78350	0,07613	0,19037
14,3-18,3	0							
18,3-22,6	2: Донецький, Дніпропетровський	8329,8	0,17190	41,22804	0,21650	0,70386	0,03722	0,12099
Сума							0,24415	0,49447
2004 рік, h=4								
2,3-6,3	13: Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Рівненський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський	16252,1	0,33539	56,39325	0,29614	0,29614	0,09932	0,09932

Продовження табл. І.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
6,3-10,3	5: Київський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Сумський	8487,5	0,17515	33,14318	0,17404	0,47018	0,03048	0,08235
10,3-14,3	5: АР Крим, Запорізький, Луганський, Одеський, Харківський	11678,4	0,24100	59,66544	0,31332	0,78350	0,07551	0,18883
14,3-18,3	0							
18,3-22,6	2: Донецький, Дніпропетровський	8249,3	0,17024	41,22804	0,21650	0,70386	0,03686	0,11983
Сума							0,24217	0,49033
2005 рік, n=4								
2,3-6,3	14: Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський	17369,8	0,36474	62,82327	0,32320	0,32320	0,11789	0,11789
6,3-10,3	5: Київський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Сумський	9575,1	0,20106	37,18812	0,19132	0,51452	0,03847	0,10345
10,3-14,3	2: АР Крим, Запорізький	3875	0,08137	23,21856	0,11945	0,63398	0,00972	0,05159
14,3-18,3	3: Дніпропетровський, Луганський, Харківський	8780	0,18437	47,68831	0,24534	0,87932	0,04523	0,16212
18,3-23,5	1: Донецький	4683,5	0,09835	23,45810	0,12068	1,00000	0,01187	0,09835
Сума							0,22317	0,53339

Продовження табл. ІІ.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2006 рік, n=4								
1,8-5,8	15: Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський	19121,8	0,40443	58,97295	0,34158	0,34158	0,13815	0,13815
5,8-9,8	4: Львівський, Миколаївський, Одеський, Полтавський	7805,7	0,16509	28,90812	0,16744	0,50903	0,02764	0,08404
9,8-13,8	5: АР Крим, Дніпропетровський, Запорізький, Луганський, Харківський	12636,4	0,26726	62,32865	0,36102	0,87005	0,09649	0,23253
13,8-17,8	0							
17,8-22,4	1: Донецький	4671,9	0,09881	22,43531	0,12995	1,00000	0,01284	0,09881
Сума							0,27512	0,55353
2007 рік, n=4								
2,1-6,1	17: Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Рівненський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський	22591,2	0,48139	67,00000	0,43087	0,43087	0,20741	0,20741
6,1-10,1	4: АР Крим, Запорізький, Одеський, Полтавський	7760	0,16535	32,70000	0,21029	0,64116	0,03477	0,10602
10,1-14,1	3: Дніпропетровський, Луганський, Харківський	8616,9	0,18361	35,90000	0,23087	0,87203	0,04239	0,16012

Продовження табл. І.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
14,1-18,1	0							
18,1-19,9	1: Донецький	4580,6	0,09761	19,90000	0,12797	1,00000	0,01249	0,09761
Сума							0,29707	0,57115
2008 рік, h=3								
1,8-4,8	14: Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Луганський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський	17623,3	0,37781	45,10000	0,32920	0,32920	0,12437	0,12437
4,8-7,8	5: Вінницький, Київський, Львівський, Миколаївський, Полтавський	8697,8	0,18646	26,00000	0,18978	0,51898	0,03539	0,09677
7,8-10,8	3: АР Крим, Запорізький, Одеський	6198,7	0,13289	25,10000	0,18321	0,70219	0,02435	0,09331
10,8-13,8	2: Дніпропетровський, Харківський	6194,3	0,13279	24,10000	0,17591	0,87810	0,02336	0,11661
13,8-16,7	1: Донецький	4538,9	0,09731	16,70000	0,12190	1,00000	0,01186	0,09731
Сума							0,21933	0,52837
2009 рік, h=3								
1,7-4,7	15: Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Полтавський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський	18419,7	0,39721	49,00000	0,35025	0,35025	0,13912	0,13912
4,7-7,7	4: Вінницький, Львівський, Миколаївський, Одеський	7800,9	0,16822	22,70000	0,16226	0,51251	0,02730	0,08622

Закінчення табл. И.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
7,7-10,7	3: АР Крим, Запорізький, Харківський	6571	0,14170	27,20000	0,19442	0,70693	0,02755	0,10017
10,7-13,7	2: Дніпропетровський, Луганський	5706	0,12305	24,20000	0,17298	0,87991	0,02128	0,10827
13,7-16,8	1: Донецький	4500,5	0,09705	16,80000	0,12009	1,00000	0,01165	0,09705
Сума							0,22691	0,53083
2010 рік, h=4								
2,3-6,3	17: Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський	22075,3	0,47604	72,80000	0,52037	0,52037	0,24772	0,24772
6,3-10,3	3: АР Крим, Вінницький, Одеський	6608	0,14250	25,90000	0,18513	0,70550	0,02638	0,10053
10,3-14,3	3: Запорізький, Луганський, Харківський	6892,4	0,14863	34,30000	0,24518	0,95068	0,03644	0,14130
14,3-18,3	1: Дніпропетровський	3355,5	0,07236	15,90000	0,11365	1,06433	0,00822	0,07701
18,3-20,9	1: Донецький	4500,5	0,09705	20,90000	0,14939	1,21372	0,01450	0,11779
Сума							0,33326	0,68436

Додаток К Результати аналізу цільових програм, спрямованих на соціальний розвиток Харківського регіону

Таблиця К.1

Перелік цільових програм, що діяли у Харківському регіоні протягом 2002–2011 рр.

№ з/п	Найменування програм	Розробник програми	Ким і коли затверджена програма	Очікувані результати	Фінансування	Компонента
		3	4	7	8	9
1	Загальнодержавна комплексна програма «Цукровий діабет» на 1999–2007 роки	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я обласної адміністрації	Указ Президента України від 21 травня 1999 року №545/99 «Про комплексну програму «Цукровий діабет»	<ul style="list-style-type: none"> створити умови для зниження рівня захворюваності населення на цукровий діабет; поліпшити надання кваліфікованої медичної допомоги хворим на цукровий діабет; зменшити на 30 відсотків кількість ускладнень, що виникли внаслідок захворювань на діабет (сліпота, ампутація кінцівок, хронічна ниркова недостатність); забезпечити хворих вітчизняними лікувальними і діагностичними засобами, а також дієтичними продуктами харчування, цукрозамініками та підсолджувачами; створити умови для збереження працездатності та поліпшення умов лікування хворих на цукровий діабет, збільшення тривалості їх життя на 5–7 років; проводити навчання з самоконтролю хворих на діабет з тим, щоб зменшити час їх перебування в стаціонарі в 2–3 рази 	Місцевий бюджет	ДЦ
2	Загальнодержавна програма профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні на 1999–2010 роки	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я обласної адміністрації	Указ Президента України від 04 лютого 1999 року №117 «Про Програму профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні»	<ul style="list-style-type: none"> підвищити інформованість населення щодо проблеми АГ до 90 відсотків; збільшити кількість пацієнтів, які регулярно приймають антигіпертензивні препарати, до 70–75 відсотків; знижити рівень захворюваності на ЦВЗ внаслідок АГ на 20–30, а ІХС - на 10 відсотків; 	Державний бюджет	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
				<ul style="list-style-type: none"> ▪ знизити смертність від мозкових інсультів на 20 – 30, від ІХС – на 10 відсотків; ▪ зменшити втрати працездатності населення, спричинені тимчасовою та стійкою неприцездатністю і передчасною смертю. ▪ враховуючи поширення АГ та її ускладнень, ефективне про- ведення профілактичних і лікувальних заходів сприятиме збільшенню загальної тривалості життя населення 		
3	Загальнодержавна комп- лексна програма осно- вних організаційних та проєктних заходів щодо профілактики та по- передження злочинності пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я облдер- жадміністрації	Указ Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376 «Про комплексну програму профілактики та попередження злочинності пов'язаних з незаконним обігом наркотичних за- собів»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зменшення рівня злочинності в державі; ▪ попередження незаконного обігу наркотичних засобів 	Не зазна- чено	ДЦ
4	Загальнодержавна про- грама «Додаткові заходи щодо забезпечення ви- конання Національної програми «Діти України» на період до 2005 року» (продовження)	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я облдер- жадміністрації	Указ Президента України від 24 січня 2001 року №42 «Про додаткові заходи щодо забезпечення на- ціональної програми «Діти України» до 2005 року	<ul style="list-style-type: none"> ▪ розвиток молодого покоління, задоволення його потреб; ▪ зниження рівня смертності дітей; ▪ зниження рівня захворюваності 	Не зазна- чено	ДЦ
5	Регіональна програма боротьби із захворюван- ням на туберкульоз на	Знаходиться на контролі Головного управління охорони	Указ Президента України від 20 серпня 2001 року №643 «Про Національну	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечення проведення профілактичних щеплень; ▪ забезпечення госпіталізації хворих; ▪ гарантування протитуберкульозної допомоги хворим 	Державний та місцевий бюджети	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
	2002–2005 роки (продовжено розл. голови ОДА від 23 травня 2006 року №271)	здоров'я облдержадміністрації	програму боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2002–2005 роки»			
6	Державна програма розвитку трансплантації на 2002–2005 роки	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я облдержадміністрації	Постанова КМУ від 12.09.2002 №1339 «Про затвердження Державної програми розвитку трансплантації на 2002–2005 роки»	<ul style="list-style-type: none"> реформування галузі трансплантології, розширить можливість надання спеціалізованої допомоги хворим, які її потребують, з незворотними захворюваннями та покращити їх реабілітацію 	Державний бюджет	ДЦ
7	Загальнодержавна програма і централізовані заходи з імунoproфілактики населення	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я облдержадміністрації	Постанова КМУ 21 жовтня 2002 року №1566 «Про затвердження програм імунoproфілактики на 2002–2006 роки»	<ul style="list-style-type: none"> забезпечення епідемічного благополуччя населення; створення умов для зниження інфекційної захворюваності, смертності та інвалідності 	Фінансува-лася	ДЦ
8	Загальнодержавна програма «Централізовані заходи з лікування онкологічних хворих на 2002–2006 роки»	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я облдержадміністрації	Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 року №392 «Про затвердження Державної програми «Онкологія» на 2002–2006 роки	<ul style="list-style-type: none"> поліпшення якості життя; підвищення ефективності профілактики захворювань; забезпечення раннього виявлення та лікування онкологічних хворих 	Фінансува-лася	ДЦ
9	Загальнодержавна програма профілактики та лікування стоматологічних захворювань на 2002–2007 роки	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я облдержадміністрації	Указ Президента України від 21 березня 2002 року №475 «Про Програму профілактики та лікування стоматологічних захворювань на 2002–2007 роки»	<ul style="list-style-type: none"> забезпечення доступності усіх видів стоматологічної допомоги для пенсіонерів, інвалідів, дітей; поліпшити якість стоматологічних послуг; знижити стоматологічну захворюваність 	Не зазначено	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
10	Програма розвитку донорства крові та її компонентів в Харківській області на 2002–2007 роки	Головне управління охорони здоров'я облдержадміністрації	IV сесія XXIV скликання 24 вересня 2002 року	<ul style="list-style-type: none"> збільшити обсяги і номенклатуру заготівлі крові та виробництва препаратів з неї до норм, передбачених Всесвітньою організацією охорони здоров'я, задовольнити потреби населення у компонентах крові у повному обсязі 	Державний та обласний бюджет, інші джерела	ДЦ
11	Програма розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 роки	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації	V сесія XXIV скликання 24 вересня 2002 року	<ul style="list-style-type: none"> поліпшити забезпечення позашкільних закладів навчально-методичною літературою; забезпечити соціальний захист учнів 	Обласний бюджет	СІ
12	Обласна програма формування національної екологічної мережі області на 2002–2015 роки	Державне управління екології та природних ресурсів в Харківській області Український науково-дослідний інститут екологічних проблем (УкрНДІЕП)	II сесія XXIV скликання від 21 травня 2002р.	<ul style="list-style-type: none"> дотриманню екологічної рівноваги на території області; забезпеченню збалансованого та невиснажливого природо-користування на значній частині території області; розвитку ресурсної бази для заняття туризмом, влаштування відпочинку та оздоровлення населення; розбудові національної екологічної мережі України; ренатуралізації земельних угідь, що вилучаються із сільськогосподарського використання; поширенню узгодженої діяльності обласних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських екологічних організацій у розв'язанні проблем екологічної безпеки харківщини 	За рахунок коштів Державного бюджету, обласного бюджету, державного, обласного та місцевого фондів охорони навколишнього природного середовища, позабюджетних фондів,	СП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
13	Обласна програма розвитку туризму в Харківській області на 2002–2010 роки	Управління з питань фізичної культури та спорту облдержадміністрації	IV сесія XXIV скликання від 24 вересня 2002р.	розвиток та поширення туризму в регіоні	Обласний бюджет	СІ
14	Обласна програма «Вчитель» на 2003–2012 роки	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації	IV сесія XXIV скликання від 24 вересня 2002р.	створення регіональної діяльнісно орієнтованої системи професійної підготовки вчителів та прогнозування потреби у педагогічних і науково-педагогічних працівниках; Підвищення престижу педагогічної професії, поліпшення соціально-економічного становища вчителів і матеріального стимулювання їх професійної діяльності	Державний бюджет, Місцевий бюджет, інші джерела фінансування	СІ
15	Обласна програма забезпечення пожежної безпеки на період до 2010 року	Головне управління Міністерства надзвичайних ситуацій України в Харківській області	Затверджена рішенням VI сесії XXIV скликання Харківської обласної ради від 10.12.2002 року, рішенням XX сесії V скликання від 30.10.2007 року та XXVI сесії V скликання від 17.04.2008 року – внесено зміни	розв'язання проблем захисту суспільства, національного надбання і довкілля від пожеж та їх наслідків	Обласний бюджет	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
16	Обласна програма паспортизації об'єктів культурної спадщини Харківської області на 2003–2010 роки	Управління культури і туризму облдержадміністрації	Розпорядженням голови облдержадміністрації від 14 січня 2003 року №9	<ul style="list-style-type: none"> удосконалення ведення обліку об'єктів культурної спадщини, забезпечення їх державної ресторації 	Обласний бюджет	С
17	Державна програма відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року	Місім'ямолодь-спорт України	Постанова КМУ від 16 січня 2003 року № 33	<ul style="list-style-type: none"> забезпечення оздоровлення дітей; підвищення якості умов відпочинку дітей 	Державний бюджет	С
18	Обласна Програма забезпечення безпеки руху на автомобільних дорогах, вулиць міст та інших населених пунктів і залізничних переїздах на 2003–2007 роки	Головне управління промисловості, транспорту і зв'язку облдержадміністрації	VIII сесія XXIV скликання від 22 лютого 2003р.	<ul style="list-style-type: none"> значне поліпшення стану забезпечення безпеки дорожнього руху на вулично-дорожній мережі області та зменшення кількості потерпілих у ДТП, суттєве покращання умов дорожнього руху і регулювання транспортних потоків на дорогах, а також удосконалення системи підготовки та підготовки водіїв 	Державний бюджет обласний бюджет, власні кошти СТГО «Південна залізниця»	ПП
19	Обласна програма розвитку і реформування житлово-комунального господарства Харківської області на 2003–2010 рр.	Головне управління житлово-комунального господарства та розвитку інфраструктури	XII сесія XXIV скликання від 28 жовтня 2003р.	<ul style="list-style-type: none"> підвищити ефективність роботи житлово-комунальних підприємств; забезпечити надійність роботи об'єктів житлово-комунального господарства; ідевищити господарську самостійність та відповідальність підприємств житлово-комунального комплексу за якість обслуговування споживачів; забезпечити ефективне поєднання господарської самостійності конкурентних підприємств та державного регулювання діяльності природних монополій; 	Фінансується з різних джерел	С

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
20	Обласна програма протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та поширенню наркоманії на 2003–2010 роки	Управління у справах сім'ї та молоді обласної адміністрації	Рішення обл. ради XII сесія XXIV скликання від 28 жовтня 2003 року	<ul style="list-style-type: none"> ▪ скоротити нерациональне використання ресурсів на підприємствах житлово-комунального господарства; ▪ дати можливість підняти якість наданих послуг та забезпечити їх 100 відсоткову проплату і зробити так, що кожен мешканець чітко знав за що він платить, чому він стільки платить, які послуги повинен отримати і якої якості ці послуги повинні бути ▪ поліпшення показників, стану здоров'я населення області в цілому; ▪ досягнення певної позитивної динаміки показників поширеності алкоголізму, токсикоманії, наркоманії та ВІЛ-інфекції/СНІД; ▪ зниження рівня злочинності, особливо підліткової; ▪ попередження хвороб, які передаються статевим шляхом; ▪ зменшення темпів поширення ВІЛ-інфекції в області 	Обласний бюджет	ДЦ
21	Програма кадрового забезпечення галузі охорони здоров'я та удосконалення медичної допомоги жителям сільської місцевості області до 2008 року	Управління охорони здоров'я обласної адміністрації	рішенням обласної ради від 23 грудня 2003 р. (XIII сесія XXIV скликання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ удосконалення системи кадрового забезпечення галузі з урахуванням сучасних соціально-економічних умов та реальних потреб 	Обласний бюджет	С
22	Обласна цільова комплексна програма розвитку футболу в області на 2003–2008 роки	Управління з питань фізичної культури та спорту обласної адміністрації	X сесія XXIV скликання від 03 липня 2003р.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ удосконалення системи розвитку футболу в області; ▪ оздоровлення широких верств населення; ▪ приведення в належний стан матеріально-технічного обладнання спортивних споруд 	Державний, обласний, міський бюджети, інші джерела	С

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
23	Обласна програма «Ліси Харківської області на період 2003–2015 роки»	Харківське обласне управління лісового господарства «Харківліс»	IX сесія XXIV скликання від 24 квітня 2003р.	<ul style="list-style-type: none"> збільшення лісистості області 	Державний, обласний бюджет, власні кошти	СП
24	Програма створення матеріальних резервів для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків у Харківській області на 2004–2006 роки	Головне управління з питань НС та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи облдержадміністрації	Рішенням обласної ради від 23 грудня 2003 року (XIII сесія XXIV скликання)	<ul style="list-style-type: none"> створення і використання матеріальних ресурсів для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, а також їх наслідків 	Обласний бюджет	СП
25	Програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації	розпорядження ХОДА від 22 січня 2004 року № 20, зі змінами від 10.06.2004 р. 3-231	<ul style="list-style-type: none"> забезпечення реалізації культурно-мовних прав громадян; підтримка видань українською мовою; стимулювання вивчення мови всіма громадянами 	Обласний бюджет	С
26	Регіональна програма «вдпопочинок та оздоровлення дітей на період до 2008 року»	Управління у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації, Головне управління освіти і науки облдержадміністрації, об'єднання	Рішення ХОР від 23.03.2004 р. XIV сесія XXIV скликання	<ul style="list-style-type: none"> збільшити кількість дітей, охоплених організованими формами вдпопочинку та оздоровлення 	Обласний бюджет, інші джерела	С

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
		профілокс Харківської області, управління охорони здоров'я обласної адміністрації;				
27	Обласна програма забезпечення профілактики, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки	Головне управління охорони здоров'я обласної адміністрації Управління у справах сім'ї та молоді обласної адміністрації	XVI сесія XXIV скликання 27 липня 2004 року	<ul style="list-style-type: none"> стабілізація епідемічної ситуації в області щодо поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу; зниження рівня ВІЛ-інфікування найбільш уразливих шарів населення, в першу чергу молоді віком від 15 до 24 років; зниження темпів зростання ВІЛ-інфікованих в Харківській області; зниження рівня захворюваності на СНІД та смертності від нього; ослаблення соціальної напруги в суспільстві та зменшення від негативних наслідків від ВІЛ-інфекції та захворюваності на СНІД 	Державний, обласний, місцевий бюджети	ДЦ
28	Загальнодержавна програма профілактики ВІЛ-інфекції СНІДу на 2004–2008 роки	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я обласної адміністрації	Указ Президента України від 20 серпня 2001 року №643 «Про невідкладні заходи щодо запобігання поширення ВІЛ-інфекції СНІДу»	<ul style="list-style-type: none"> проведення профілактичних заходів запобігання захворюваності 	Державний бюджет	ДЦ
29	Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004–2008 роки	Управління у справах сім'ї та молоді обласної адміністрації	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 травня 2005 року №155-р	<ul style="list-style-type: none"> проведення заходів, спрямованих на всебічний розвиток молоді 	Обласний бюджет	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
30	Програма зайнятості населення Харківської області на 2005 р.	Головне управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації, обласний центр зайнятості	Рішення Харківської обласної ради від 28.12.2004 ХХІІ сесія IV скликання. Зміни внесені рішенням від 29.03.2005. Дія завершена	<ul style="list-style-type: none"> ▪ доведення загального рівня зайнятості населення до 61,7%; ▪ стабілізація показника економічного безробіття на рівні 9,2%; ▪ збільшення кількості зайнятих підприємницькою діяльністю до 369,2 тис. осіб, залучення до цього виду економічної діяльності 3,8 тисячі безробітних; ▪ створення по усіх видах економічної діяльності 46,1 тисячі робочих місць; ▪ надання допомоги у пошуку роботи 56,2 тисячі офіційно незайнятим громадянам, в тому числі шляхом працевлаштування на вільні та новостворені робочі місця - 49,0 тис. осіб, з них на заброньовані робочі місця - 5,1 тис. осіб, на сезонні роботи - 6,2 тис. осіб, на робочі місця, що створені за рахунок надання дотації роботодавцям, - 3,5 тис. осіб; ▪ підвищення конкурентоспроможності шляхом професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації 9,5 тис. осіб; ▪ організація оплачуваних громадських робіт для 22,0 тис. осіб 	Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування ПП	
31	Обласна програма соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, на 2005–2006 рр.	Головне управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації	Рішення Харківської обласної ради від 28.12.2004. Дія завершена (рішення ХХІІ сесії V скликання Харківської обласної ради від 03.04.2007 № 204-V	<ul style="list-style-type: none"> ▪ адаптація до сучасних умов життєдіяльності в суспільстві та запобігання рецидивної злочинності осіб, звільнених з місць позбавлення волі, здійснення конкретних заходів 	Обласний бюджет, інші джерела	ДЦ
32	Державна комплексна програма першочергового забезпечення сільських населених пунктів,	Держводгосп України (Замовник – Облводгосп)	Постанова КМУ від 22 вересня 2004 року № 1246	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечення сільських населених пунктів водою 	Державний бюджет	ПП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
	що користуються приві- зною водою, централізо- ваним водопостачанням у 2005–2010 роки					
33	Програма соціального за- хисту населення Харків- ської області на 2005 рік	Головне управління праці та соціального захисту населення облдержадміні- страції	Затверджено рішенням Харківської обласної ради від 27.01.2005 р. XXIII сесія IV скликання	<ul style="list-style-type: none"> підтримка найбільш незахищених верств населення 	Державний обласний та місцевий бюджети, фонди	ДЦ
34	Програма соціального захисту ветеранів Харків- ської області на 2005 рік	Головне управління праці та соціального захисту населення облдержадміні- страції	Затверджено рішенням Харківської обласної ради від 27.01.2005 р. XXIII сесія IV скликання	<ul style="list-style-type: none"> підтримка та забезпечення ветеранів 	Державний обласний та місцевий бюджети, фонди	ДЦ
35	Обласна програма по- водження з твердими побутовими відходами на 2005–2014 рр.	Головне управ- ління житлово- комунального госпо- дарства та розвитку інфраструктури	XXVIII сесія IV скликання від 02 серпня 2005р.	<ul style="list-style-type: none"> зменшення на 30–40 % негативного впливу твердих по- бутових відходів на навколишнє природне середовище на території Харківської області; скорочення площ земель, що відчужуються під полігони ТПВ; в перспективі - зменшення обсягів твердих побутових від- ходів, що надходять на полігони ТПВ, шляхом впроваджен- ня технології сортування; створення системи екологічної безпеки при поводженні з твердими побутовими відходами; вдосконалення системи управління у сфері поводження з твердими побутовими відходами; підвищення рівню екологічної освіти населення 	Обласний та держав- ний фонди нарколіш- нього при- родного се- редовища, бюджети районів Харківської області, інші дже- рела	СП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
36	Обласна програма соціального захисту громадян, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи на 2005–2010 роки	Головне управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації	Затверджено рішенням Харківської обласної ради від 02.09.2005, зміни внесені рішенням XI сесія V скликання від 08.02.2007 № 169-V, рішенням XXIV сесія V скликання від 28.02.2008 № 601-V, рішенням XXXVI сесія V скликання від 03.12.2008 № 991-V, дія призупинена (рішення XXXVIII сесії V скликання Харківської обласної ради від 03.02.2009 № 1104-V	<ul style="list-style-type: none"> вирішення проблемних питань соціального захисту населення області, яке постраждало внаслідок Чорнобильської катастрофи 	Обласний бюджет	ДЦ
37	Програма попередження і раннього виявлення природжених та спадкових хвороб на 2005–2010 роки	Головне управління охорони здоров'я облдержадміністрації	XXVIII сесія IV скликання 2 серпня 2005 року	<ul style="list-style-type: none"> формування заходів щодо попереднього виявлення хвороб 	Обласний бюджет	ДЦ
38	Програма зайнятості населення Харківської області на 2006–2007 р.	Постійна комісія з питань охорони здоров'я та соціального захисту населення	Рішення Харківської обласної ради від 31.01.2006 № 8-IV, XXXVI сесія IV скликання Дія завершена (рішення XXVI сесії V скликання Харківської обласної ради від 17.04.2008 № 694-V	<ul style="list-style-type: none"> реалізація державної політики зайнятості, ефективне використання трудових ресурсів, регулювання процесів на ринку праці 	Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування	ПП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
39	Обласна програма індивідуального житлового будівництва на селі «Власний Дім» на 2006–2011 роки»	Головне управління агропромислового розвитку Управління житлово-комунального господарства та розвитку інфраструктури	XXXIII сесія IV скликання від 29 листопада 2005р.	<ul style="list-style-type: none"> реалізація державної політики України у галузі житлового будівництва; збільшення обсягів індивідуального житлового будівництва; залучення інвестицій у будівництво житла; забезпечення забудовникам сприятливих умов для спонукання житлових будинків з надвірними підсобними приміщеннями; створення умов для заохочення працездатного населення залишатись в сільській місцевості, забезпечення зайнятості на селі 	Обласний та Державний бюджет	ПП
40	Обласна програма удосконалення медичної допомоги студентам вузів вищих навчальних закладів Харківської області на 2006–2010 роки	Головне управління охорони здоров'я обласного управління охорони здоров'я області	XXXIV сесія IV скликання від 23 грудня 2005р.	<ul style="list-style-type: none"> формування заходів щодо поліпшення якості медичних послуг 	Обласний бюджет	С
41	Обласна Програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006 – 2010 роки	Служба у справах неповнолітніх обласного управління у справах сім'ї та молоді обласного управління	XXXIII сесія IV скликання від 29 листопада 2005р.	<ul style="list-style-type: none"> створити умови для забезпечення захисту прав дітей, їх соціально-психологічної реабілітації; забезпечити координацію дій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, установ і організацій, діяльність яких спрямована на захист прав дітей; поліпшити якість роботи з профілактики правопорушень у дитячому середовищі; зменшити кількість бездоглядних дітей; удосконалити нормативно-правову базу соціального захисту дітей, привести її у відповідність із вимогами Конвенції ООН про права дитини; 	Обласний та Державний бюджет	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
42	Регіональна програма охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини на 2006–2008 роки	Управління культури і туризму облдержадміністрації	XXXIV сесія IV скликання від 23 грудня 2005р.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечити комплексне вивчення і розв'язання проблем дітей і сімей, в яких вони виховуються; ▪ поліпшити діяльність органів опіки і піклування щодо виявлення дітей, які потребують соціального захисту; ▪ оптимізувати мережу закладів соціального захисту дітей, підвищити ефективність їх роботи, зміцнити матеріально-технічну базу; ▪ удосконалити державну статистику звітність з питань дитячої бездоглядності 	Обласний бюджет, інші джерела	СІ
43	Обласна комплексна програма профілактики злочинності в Харківській області на 2006–2010 роки	Управління з питань діяльності правоохоронних органів, оборонної та мобілізаційної роботи облдержадміністрації	Затверджена рішенням XXXIV сесії IV скликання Харківської обласної ради від 23 грудня 2005 року	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зниження рівня злочинності, послаблення суспільної напруги, викликані її впливом; ▪ зменшення впливу організованої злочинності на економічну сферу; ▪ зменшення корупційних проявів; ▪ підвищення рівня захисту економічних відносин від злочинних посягань, витіснення з економічної сфери кримінального елементу, скорочення обсягів «тіньової» економіки; ▪ підвищення рівня захисту правоохоронними органами прав, свобод і власності громадян, створення безпечних умов життя; ▪ мінімізація злочинного впливу на молодь та підлітків, усунення причин і умов, що сприяють втягненню їх у протиправну діяльність; 	Обласний бюджет	ПП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
				<ul style="list-style-type: none"> ▪ зниження рівня вживання населенням наркотиків, проникнення останніх на територію області; ▪ створення системи ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; ▪ підтримання громадського порядку та безпеки громадян на максимально високому рівні; ▪ поліпшення стану безпеки дорожнього руху 		
44	Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки»	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації	Постанова КМУ від 7 грудня 2005 року № 1153	<ul style="list-style-type: none"> ▪ впровадження новітніх технологій в освітянський процес 	Державний бюджет	СІ
45	Державна комплексна програма розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь Харківської області до 2010 року	Держводгосп України (Замовник – Облводгосп)	Постанова КМУ від 24 червня 2006 року № 863	<ul style="list-style-type: none"> ▪ поліпшення екологічного стану земель Харківської області 	Державний бюджет, інші джерела	СП
46	Комплексна програма розвитку системи зв'язку, оповіщення та інформатизації Цивільної оборони Харківської області на 2006–2010 роки	Головне управління з питань надзвичайних ситуацій Харківської облдержадміністрації	Затверджено рішенням обласної ради від « 26 » жовтня 2006 № 68-V (VI сесія V скликання)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ буде створено сучасну систему зв'язку та оповіщення цивільної оборони області, яка забезпечить ефективне функціонування та виконання завдань цивільної оборони 	Обласний бюджет	ПП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
47	Програма розвитку інформаційного простору Харківської області на 2004—2010 роки	Головним виконавцем та координатором Програми є управління у справах інформації обласної адміністрації	Затверджено рішенням обласної ради від 28.10.2003 р. (XII сесія XXIV скликання), від 23.12.2005 р. (XXXIV сесія IV скликання)	розширення інформаційного простору, як за рахунок збільшення можливостей доступу до каналів інформації, так і за рахунок підвищення якості інформації, що розповсюджується по цих каналах	Обласний бюджет	СІ
48	Обласна цільова комплексна програма розвитку футболу в області на 2003—2008 роки — в частині реконструкції стадіону «Металіст»	Управління з питань фізичної культури та спорту обласної адміністрації	Рішення сесії обласної ради від 03.12.2006 р.	реконструкція стадіону	Обласний бюджет	СІ
49	Обласна програма зайнятості населення Харківської області на 2006—2007 роки	Головне управління праці та соціального захисту населення обласної адміністрації	XXXVI сесія IV скликання від 31 січня 2006 р.	створення за рахунок усіх джерел фінансування 67,6 тисяч робочих місць. надання допомоги у працевлаштуванні 60,4 тис. осіб, професійної підготовки 11,2 тис. осіб, залучення до участі в оплачуваних громадських роботах 22,0 тис. осіб	Державний бюджет	ПП
50	Обласна програма розвитку культури на 2006—2007 роки	Управління культури і туризму обласної адміністрації	V сесія V скликання від 25 червня 2006р.	зміцнення інфраструктури галузі, її технічне переоснащення, підвищення соціального захисту працівників культури	Обласний бюджет	СІ
51	Обласна програма поетапного оснащення наявного житлового фонду Харківської області засобами обліку та регулювання споживання води і теплової енергії до 2007 року	Головне управління житлово-комунального господарства та розвитку інфраструктури	X сесія XXIV скликання від 03 липня 2006р.	забезпечення економічного і раціонального споживання енергоресурсів та питної води.	Обласний бюджет	ПП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
52	Обласна комплексна програма забезпечення молоді житлом до 2005 р., 2006–2012 р.	Головне управління житлово-комунального господарства та розвитку інфраструктури	IV сесія XXIV скликання від 24.09.2002 р. IV сесія XXXVI скликання від 31.01. 2006 р.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ подолання тенденції до стрімкого скорочення населення, створення додаткових умов для забезпечення молоді житлом, активізації інвестиційної діяльності у сфері поточного кредитування та житлового будівництва для молодих сімей і одиноких молодих громадян ▪ зниження темпів розвитку кризових явищ в молодіжному середовищі; ▪ формування у молоді цінностей здорового способу життя; ▪ надання можливостей молоді, яка опинилася в кризовій ситуації, отримати необхідну інформаційну та соціально-педагогічну допомогу; ▪ створення системи своєчасного реагування на соціальні зміни у молодіжному середовищі; ▪ сприяння процесу позитивної соціалізації дітей та молоді з пільгових категорій (діти-інваліди, сироти, діти з проблемних, багатодітних та малозабезпечених сімей тощо); ▪ підвищення соціальної, політичної, творчої активності молоді; ▪ створення якісно нової системи інформаційного забезпечення молоді щодо вирішення її проблем; ▪ підвищення ефективності реалізації соціальних програм, профілактичних та освітніх заходів щодо молоді; ▪ позитивні зрушення у вирішенні проблем зайнятості та організації змістовного дозвілля молоді 	Державний, місцевий бюджет, інші джерела	ПП
53	Комплексна цільова програма «Молодь Харківщини» на 2006–2008 рр.	Управління у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації	XXXVI сесія IV скликання від 31 січня 2006р.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ створення системи своєчасного реагування на соціальні зміни у молодіжному середовищі; ▪ сприяння процесу позитивної соціалізації дітей та молоді з пільгових категорій (діти-інваліди, сироти, діти з проблемних, багатодітних та малозабезпечених сімей тощо); ▪ підвищення соціальної, політичної, творчої активності молоді; ▪ створення якісно нової системи інформаційного забезпечення молоді щодо вирішення її проблем; ▪ підвищення ефективності реалізації соціальних програм, профілактичних та освітніх заходів щодо молоді; ▪ позитивні зрушення у вирішенні проблем зайнятості та організації змістовного дозвілля молоді 	Обласний бюджет та інші джерела	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
54	Обласна програма «Питна вода Харківської області» на 2006–2020 роки»	Головне управління лінійної житлово-комунального господарства та розвитку інфраструктури	Рішення обласної ради від 28 березня 2006 р.	<ul style="list-style-type: none"> зменшення надходження забруднюючих речовин у водні об'єкти – джерела питного водопостачання; гармонізація національних стандартів, нормативно-правових актів у сфері питної води та питного водопостачання до стандартів Європейського союзу; зниження споживання питної води, зменшення витрат на експлуатацію систем водопостачання та водовідведення; підвищення ефективності роботи водозаборів з повержневих та підземних джерел водопостачання, вдосконалення методів та засобів очищення води; забезпечення населення України питною водою нормативною якістю, скорочення споживання паливно-енергетичних ресурсів у системах питного водопостачання, попередження аварій та запобігання техногенним катастрофам у водопровідно-каналізаційних мережах; сприяння розвитку системи екологічного виховання, освіти, інформування населення, підготовки професійних кадрів і формування екологічної свідомості та культури спеціалістів водопровідно-каналізаційного господарства 	Державний бюджет, місцевий бюджет, інші джерела	ПП
55	Регіональна програма «Здорова мати – здорова дитина» на 2006–2010 роки	Головне управління охорони здоров'я облдержадміні-страції	XXX IX сесія IV скликання від 28 березня 2006 р.	<ul style="list-style-type: none"> покращання медичної допомоги дітям і жінкам, зниження показників захворюваності фахівцями обласного управління охорони здоров'я 	Обласний бюджет	ДЦ
56	Обласна програма удосконалення медичної допомоги жителям	Головне управління охорони здоров'я облдержадміні-страції	XXX IX сесія IV скликання від 28 березня 2006 р.	<ul style="list-style-type: none"> подальше покращення матеріально-технічної бази сімейних закладів охорони здоров'я, удосконаленню роботи сімейного лікаря, покращення рівня надання медичної допомоги населенню 	Обласний бюджет	СІ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
	області на засадах сімейної медицини до 2010 року					
57	Регіональна програма запобігання загибелі людей на водних об'єктах, забезпечення вимог безпеки, профілактики травматизму та охорони життя людей на воді на 2006–2007 роки	Головне управління з питань надзвичайних ситуацій облдержадміністрації	XXXVI сесія IV скликання від 31 січня 2006 р.	<ul style="list-style-type: none"> реалізація державної політики щодо запобігання нещасним випадкам на водних об'єктах області 	Обласний бюджет	ПП
58	Загальнодержавна програма «Шкільний автобус на 2006–2010 роки»	На контролі Головного управління освіти і науки облдержадміністрації	VI сесія V скликання від 26 жовтня 2006 року № 66-V	<ul style="list-style-type: none"> надання допомоги дітям, що мешкають на віддалених територіях 	Державний бюджет	СІ
59	Обласна програма «Шкільний автобус» на 2006–2010 рр.»	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації	VI сесія V скликання від 26 жовтня 2006р.	<ul style="list-style-type: none"> забезпечення соціального захисту учасників навчально-виховного процесу, створення у сільській місцевості належних умов для здобуття учнями повної загальної середньої освіти. створення оптимальної мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості 	Обласний бюджет	СІ
60	Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року»	Знаходиться на контролі Головного управління охорони здоров'я облдержадміністрації	Постанова КМУ від 12.12.2006 №1849 «Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року»	<ul style="list-style-type: none"> покращення демографічної ситуації в країні 	Державний бюджет	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
61	Обласна програма підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування на 2004–2006 рр., 2006–2012 рр.	Відділ кадрової роботи апарату обласної держадміністрації	XIII сесія XXIV скликання від 23.12.2003 р., XXXVI сесія IV скликання від 31.01.2006 р.	<ul style="list-style-type: none"> сприяння підвищенню кваліфікації службовців 	Обласний бюджет	ДЦ
62	Обласна програма створення матеріального резерву для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків у Харківській області на 2007–2009 роки	Головне управління з питань надзвичайних ситуацій облдержадміністрації	VI сесія V скликання від 26 жовтня 2006 р.	<ul style="list-style-type: none"> створення і використання матеріальних ресурсів для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, а також їх наслідків на території Харківської області 	Обласний бюджет	СП
63	Програма «Дошкільна освіта на 2007–2011 роки»-	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації	XVI сесія V скликання від 5 липня 2007 року № 309-V, зі змінами від 29.11.2007 № 482-V, від 03.12.2008 р. № 978-V.	<ul style="list-style-type: none"> впорядкування мережі дошкільних навчальних закладів усіх типів і форм власності відповідно до потреб населення; відновлення роботи дошкільних закладів, які значний час не функціонують, особливо у сільській місцевості; збільшення показників охоплення дошкільною освітою дітей від 1 до 6 років; залучення не менше як 80% дітей п'ятирічного віку до суспільного дошкільного навчання; забезпечення ранньої реабілітації дітей з особливими потребами. 	Обласний бюджет, інші джерела фінансування	СІ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
64	Обласна програма соціального захисту населення Харківської області на 2007 рік	Головне управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації	Затверджена рішенням XI сесії V скликання Харківської обласної ради від 08.02.2007 № 168-V Зміни внесені рішенням від 26.12.2007 № 539-V. Дія завершена (рішення XXIV сесії V скликання Харківської обласної ради від 28.02.2008 № 600-V	<ul style="list-style-type: none"> ▪ створення системи роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні заклади, особливу увагу приділяючи дітям соціально-вразливих та пільгових категорій; ▪ запровадження економічно доцільних організаційних форм дошкільної освіти; ▪ забезпечення дошкільних закладів сучасним обладнанням, оновлення методичних матеріалів, інших засобів навчання дітей; ▪ забезпечення виконання натуральних та грошових норм харчування дітей дошкільного віку; ▪ підвищення якості навчально-виховного процесу з урахуванням досягнень науки; ▪ вдосконалення підготовки педагогічних кадрів для дошкільної освіти відповідно до сучасних потреб 	Обласний бюджет, інші джерела	ДЦ
			Затверджена рішенням XI сесії V скликання Харківської обласної ради від 08.02.2007 № 168-V Зміни внесені рішенням від 26.12.2007 № 539-V. Дія завершена (рішення XXIV сесії V скликання Харківської обласної ради від 28.02.2008 № 600-V	<ul style="list-style-type: none"> ▪ знизити рівень бідності в області, підвищити рівень охоплення найбільш нужденних верств населення соціальними виплатами і послугами, підвищити рівень зайнятості цієї категорії населення; ▪ підвищити життєву позицію громадян, звільнених з місць позбавлення волі; ▪ покращити якість обслуговування громадян, які звертаються за призначенням уськ видів соціальних допомог, зменшити час на обробку документів та призначення допомог та субсидій; ▪ вирішити проблеми фінансового, медичного та соціального забезпечення пільгових категорій населення; 	Обласний бюджет, інші джерела	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
				<ul style="list-style-type: none"> покращити умови проживання та соціально-побутового обслуговування громадян, що проживають у будинках-інтернатах та перебувають на обслуговуванні у територіальних центрах соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян; створити систему своєчасного реагування щодо надання необхідної допомоги потребуючим громадянам для зняття соціальної напруги у суспільстві 		
65	Обласна програма економічного і соціального розвитку Харківської області на 2007 рік	Головне управління економіки облдержадміністрації	XII сесія V скликання 3 квітня 2007 року	<ul style="list-style-type: none"> формування заходів, спрямованих на соціальний та економічний розвиток області 	Фінансування програмою не передбачено	
66	Обласна програма «Інформаційно-комунікаційні технології в закладах та установах системи освіти Харківської області на 2007–2010 рр.»	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації	XI сесія V скликання від 08 лютого 2007р.	<ul style="list-style-type: none"> оснащення шкіл сучасними засобами інформаційних технологій, створення сучасних комп'ютерних мультимедійних клавіш, локальних мереж Інтернет, забезпечення основними та спеціалізованими системними програмними продуктами 	Обласний бюджет	СІ
67	Програма запобігання терористичним діям в Харківській області на 2007–2008 роки	Управління з питань діяльності правоохоронних органів, оборонної та мобілізаційної роботи облдержадміністрації	Рішення облради від 5 липня 2007 року № 303-V	<ul style="list-style-type: none"> підвищення рівня безпеки громадян області 	Обласний бюджет	ПП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
68	Комплексна програма розвитку фізичної культури та спорту в Харківській області на 2007–2011 рр.	Управління з питань фізичної культури та спорту облдержадміністрації	XII сесія V скликання від 23.04.2007 року	<ul style="list-style-type: none"> формування комплексу заходів, спрямованих на розвиток сфери культури та спорту 	Не передбачено	С
69	Державна програма «Заходи щодо відтворення культури національних меншин та фінансова підтримка газет мовами національних меншин»	Державний комітет України у справах національностей та міграції/Управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації	Постанова КМУ № 510 від 21 березня 2007 року	<ul style="list-style-type: none"> розвиток самосвідомості у громадян; збереження культурних надбань національних меншин 	Державний бюджет	С
70	Програма розвитку і використання російської мови в Харківській області на 2007–2012 роки	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації	V сесія XVI скликання від 05 липня 2007 року № 306-V	<ul style="list-style-type: none"> підтримка національних меншин 	Обласний бюджет, інші джерела фінансування	С
71	Державна програма «Реалізація Європейської хартії регіональних мов національних меншин»	Державний комітет України у справах національностей та міграції/Управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації	Постанова КМУ № 656 від 26 квітня 2007 року	<ul style="list-style-type: none"> формування толерантності у населення; розвиток регіональних мов національних меншин 	Державний бюджет	С

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
72	Державна програма збереження, відтворення та забезпечення раціонального використання земельних ресурсів	Держкомзем	Постанова Кабінету України від 07.03.2007 №391	<ul style="list-style-type: none"> збереження земельних ресурсів 	Державний бюджет	СП
73	Оздоровлення та відпочинок дітей працівників агропромислового комплексу	Міністерство аграрної політики	Постанова КМУ від 01 березня 2007 року № 309	<ul style="list-style-type: none"> підвищення кількості оздоровлених дітей 	Державний бюджет	С
74	Обласна Програма щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні на 2007 – 2008 роки	Управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації	Рішенням обл. ради від 30 жовтня 2007 року № 433-V	<ul style="list-style-type: none"> проведення заходів, передбачених програмою 	Обласний бюджет	ДЦ
75	Обласна програма екологічного і соціального розвитку Харківської області на 2008 рік	Головне управління економіки облдержадміністрації	XII сесія V скликання 3 квітня 2007 року	<ul style="list-style-type: none"> формування стратегії розвитку Харківської області 	Фінансування не передбачено	
76	Обласна програма «Вища освіта і наука – регіональний розвиток» на 2008–2010 рр.	Головне управління освіти і науки	Рішення ХОР від 26.12.2007 р. № 536-V	<ul style="list-style-type: none"> підвищення рівня освіти і науки в області 	Не зазначено	ДЦ
77	Програма протидії торгівлі людьми на 2008–2010 роки	Головним виконавцем та координатором Програми є управління у спра-	Затверджена рішенням Харківської обласної ради XXIV сесії V скликання від 28.02.2008 року №606-V	<ul style="list-style-type: none"> підвищити інформованість груп «ризик», зокрема дітей та молоді, щодо небезпек, пов'язаних із торгівлею людьми; забезпечення соціальної підтримки, допомоги та захисту постраждалих від торгівлі людьми; 	в межах асигнувань, передбачених у	ПП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
	<p>вах сім'ї та молоді об- лдержадміністрації</p>			<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння реінтеграції та соціальному включенню постраж- далих від торгівлі людьми 	<p>обласному бюджеті на соціальні програми по галузі сім'ї, жінок, молоді та дітей, та за рахонок ін- ших джерел фінансу- вання</p>	
78	<p>Обласна соціальна про- грама реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьків- ського піклування, на 2008—2017 роки</p>	<p>Служба у справах дітей облдержадмі- ністрації</p>	<p>Затверджена рішенням обласної ради від 17.04. 2008р. № 685-V XXVI сесія V скликання, рішенням XXXVIII сесії V скликання Харківської обласної ради від 03.02.2009 року уві- йшла складовою частиною до обласної програми роз- витку гуманітарної сфери</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечити дотримання державних гарантій та конститу- ційних прав дітей; ▪ збільшити кількість дітей, повернутих в біологічну родину та усиновлених громадянами України; ▪ піднести в суспільстві престиж та авторитет сімей усинови- телів; ▪ запровадити єдиний механізм фінансового забезпечення дітей; ▪ зменшити кількість дітей, вилучених із сімейного сере- довища; ▪ посилити відповідальність та ефективність діяльності місце- вих органів виконавчої влади та органів місцевого самовря- дування у питаннях щодо соціального захисту дітей; ▪ забезпечити розвиток системи сімейних форм вихован- ня (усиновлення, встановлення опіки і піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу); 	<p>Обласний бюджет та інші дже- рел рела</p>	С

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
79	Обласна програма підвищення безпеки дорожнього руху в Харківській області на 2008 – 2012 роки	Не зазначено	Прийнята XXVI сесією V скликання від 17 квітня 2008 року № 684-V, рішенням обласної ради від 3 лютого 2009 року № 1106-V (XXXVIII сесії V скликання) «Про затвердження Програми економічного і соціального розвитку Харківської області» дія припинена	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зменшити кількість дітей, направлених до закладів; ▪ провадити ефективну діяльність щодо повернення дітей до рідних батьків, підвищення їх відповідальності за виховання дітей ▪ збільшити кількість дітей, влаштованих у сім'ї громадян за місцем походження дитини; ▪ реформувати систему закладів із створенням умов для проживання та виховання дітей, наближених до сімейних; ▪ створити умови для забезпечення реалізації права дитини на збереження або поновлення контактів з біологічною родиною, родинним оточенням у разі, коли це не шкодить її інтересам; ▪ забезпечити соціальне супроводження випускників закладів; ▪ підвищити фаховий рівень соціальних працівників 	Не зазначено	ПП

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
80	Програма соціального захисту населення Харківської області на 2008 рік	Обласна державна адміністрація	Затверджена рішенням XXIV сесії V скликання Харківської обласної ради від 28.02.2008 № 599-V, Зміни внесені рішенням XXIV сесії V скликання від 28.02.2008 № 594-V, рішенням XXII сесії V скликання від 26.12.2007 № 539-V, рішенням XXXVI сесії V скликання від 03.12.2008 № 990-V. На даний момент дія програми завершена	<ul style="list-style-type: none"> знижити рівень бідності в області, підвищити рівень охоплення найбільш нужденних верств населення соціальними виплатами і послугами; підвищити життєву позицію громадян, звільнених з місць позбавлення волі; покращити якість обслуговування громадян, які звертаються за призначенням усіх видів соціальних допомог, зменшити час на обробку документів на призначення допомог та субсидій; вирішити проблеми фінансового та соціального забезпечення пільгових категорій населення; покращити умови проживання та соціально-побутового обслуговування громадян, що проживають у будинках-інтернатах та перебувають на обслуговуванні у територіальних центрах соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян; створити систему своєчасного реагування щодо надання необхідної допомоги потребуючим громадянам для зняття соціальної напруги у суспільстві 	Обласний бюджет, інші джерела	ДЦ
81	Регіональна комплексна Програма модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти Харківської області на 2008—2012 рр.	Не зазначено	Рішення ХОР від 17.04.2008 р. № 689-V, зі змінами від 27.06.2008 р. № 795-V	<ul style="list-style-type: none"> модернізація матеріально-технічної бази закладів освіти 	Не зазначено	С
82	Програма підтримки діяльності та розвитку культур національних	Обласна державна адміністрація; управління з питань	Рішення ХОР від 17.04.2008 р. № 682-V	Досягнення позитивних зрушень у розвитку міжнаціональної взаємодії між представниками різних національностей шляхом участі у спільно проведених заходах	Обласний бюджет, інші кошти	С

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
83	Програма соціального захисту ветеранів війни, членів сімей загиблих військовослужбовців в Афганістані та на територіях інших країн на 2008–2010 роки	внутрішньої політики обласної державної адміністрації Головне управління праці та соціального захисту населення обласної державної адміністрації	Затверджена рішенням XXIX сесії V скликання Харківської обласної ради від 27.06.2008 № 790-V. Дія припинена (рішення XXXVIII сесії V скликання Харківської обласної ради від 03.02.2009 № 1104-V	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечити подальший розвиток системи надання адресної соціальної допомоги учасникам бойових дій, інвалідам і сім'ям загиблих військовослужбовців; ▪ посилити контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, передбачених для надання соціального допомоги; ▪ сприяти вдосконаленню системи медичного обслуговування; підвищити рівень соціального обслуговування інвалідів, пенсіонерів, одиноких непрацездатних громадян, удосконалити систему надання соціальних послуг; ▪ привернути увагу суспільства до важливості вивчення наслідків локальних війн, вшанування громадян, причетних до цих подій; ▪ вшанувати загиблих 	Обласний бюджет, інші джерела	ДЦ
84	Обласна програма підтримки сім'ї на період до 2010 р.	Головним виконавцем та координатором заходів Програми є управління у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації	Рішення обласної ради від 27 червня 2008 року № 789-V (XXIX сесія Ускликання)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ розроблення та впровадження механізму підтримки різних категорій сімей, створення правових передумов для повноцінного функціонування кожної сім'ї; ▪ запровадження системи інтегрованої соціальної допомоги, заснованої на першочерговому сприянні та реалізації власних можливостей членів сім'ї, створення сприятливих умов для використання їх трудового потенціалу; ▪ удосконалення системи надання допомоги багатодітним сім'ям і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та поліпшення якості соціальних послуг таким сім'ям; 	Обласний бюджет, інші джерела	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
85	Обласна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на 2008–2010 рр.	Не зазначено	Рішення ХОР від 07.08.2008 р. № 869-V	<ul style="list-style-type: none"> формувannya сприятливого соціально-психологічного клімату з метою позитивного ставлення громадян до утворення сім'ї та збереження її кращих традицій, що призведе до збільшення кількості зареєстрованих шлюбів та збільшення кількості народжених дітей; збільшення кількості жінок, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня», та впровадження ефективного механізму якісного підбору кандидатур на присвоєння значеного почесного звання; привернення уваги представників бізнесу до проблем окремих категорій сімей та збільшення кількості залучених позабюджетних коштів для їх вирішення 	Не передбачено	ДЦ
86	Обласна програма зайнятості населення Харківської області на 2008–2009 роки	Головне управління праці та соціального захисту населення обласдержадміністрації спільно з обласним центром зайнятості	Затверджена рішенням XXVI сесії V скликання Харківської обласної ради від 17.04.2008 № 695-V. На даний момент дія припинена (рішення XXXVIII сесії V скликання Харківської обласної ради від 03.02.2009 № 1104-V	<ul style="list-style-type: none"> створення за рахунок усіх джерел фінансування протягом наступних двох років 135,8 тисяч нових робочих місць; підвищення рівня зайнятості населення до 59,9%; зниження економічного безробіття до 5,4%; збільшення чисельності зайнятих підприємницькою діяльністю до 407,5 тис. осіб, залучення до цього виду економічної діяльності щорічно не менше 1,0 тис. безробітних; надання соціальних послуг не менше як для 262,0 тис. офіційно незайнятих громадян, в тому числі з працевлаштування – 121,5 тис. осіб, професійного навчання – 31,0 тис. осіб, участі в оплачуваних громадських роботах – 44,5 тис. осіб 	Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, інші джерела	ПП
	Цільова Програми підготовки та проведення в Харківській області матчів фінальної частини	Управління з питань фізичної культури та спорту обласдержадміністрації;	Рішення ХОР від 28.02.2008 р. № 595-V XXXIV сесія V скликання	<ul style="list-style-type: none"> підготовка стадіону до матчів; підготовка населення 	Державний та обласний бюджети,	

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
87	чемпіонату Європи 2012 року з футболу	Головне управління промисловості, транспорту і зв'язку облдержадміністрації			інші джерела	СІ
88	Державна цільова програма «Цукровий діабет» на 2009–2013 роки	Знаходиться на контролі МОЗ України	Розпорядження КМУ від 14.01.2009 р. № 17-р	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищити рівень діагностування цукрового діабету з 24 до 34 випадків на 1 тис. населення і його компенсації у дорослих – з 3 до 11, у дітей – з 10 до 30 відсотків; ▪ зменшити кількість ускладнень цукрового діабету – діабетичних гангрен з 0,7 до 0,5 відсотка, діабетичної ретинопатії з 50 до 30 відсотків загальної кількості хворих; ампутацій стопи з приводу цукрового діабету з 6,4 до 5,3 випадка на 100 тис. населення; ▪ зменшити кількість дітей з важкою гіпоглікемічною комобою з 230 до 150; ▪ знизити рівень первинного виходу на інвалідність (насамперед хворих працездатного віку) внаслідок ускладнень цукрового діабету з 1,35 до 1,1 на 10 тис. населення, а рівень смертності – на 10 відсотків 	Фінансування Програми здійснюватиметься у межах видатків, що передбачаються у державному бюджеті МОЗ, іншим головним розпорядником бюджетних коштів, відповідальним за виконання Програми, та за рахунком коштів бюджетів	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
89	Комплексна програма розвитку гуманітарної сфери (2009–2013 рр.)	Головне управління освіти і науки обласної державної адміністрації; управління культури і туризму обласної державної адміністрації;	Рішення обласної ради від 03 лютого 2009 року № 1103-V (XXXVIII сесія V скликання)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищення індексу рівня освіти (ІРО) та індексу людського розвитку (ІЛР) на регіональному рівні; ▪ створення умов для розвитку доступної та якісної системи освіти в Харківській області відповідно до вимог суспільства, запитів особистості та потреб держави; ▪ закінчення будівництва нових та відновлення раніше закритих закладів освіти, забезпечення проведення в них навчально-виховного процесу; ▪ повне забезпечення сучасних загальноосвітніх навчальних закладів навчальними комп'ютерними комплексами та мультимедійними системами для підтримки навчально-виховного процесу, бібліотечної справи та управлінської діяльності керівників установ; ▪ забезпечення гарантованого, надійного, безперебійного підвезення дітей та вчителів до закладів освіти сільської місцевості та в зворотному напрямку шкільними автобусами; ▪ оптимізація мережі закладів гуманітарної сфери відповідно до потреб населення; ▪ створення єдиної системи виявлення, відбору та підтримки обдарованої молоді; 	АР Крим, області, м. Києва і Севастополя, інших джерел	
				<ul style="list-style-type: none"> ▪ розв'язання проблематики розвитку освіти в Харківській області відповідно до вимог суспільства, запитів особистості та потреб держави; ▪ закінчення будівництва нових та відновлення раніше закритих закладів освіти, забезпечення проведення в них навчально-виховного процесу; ▪ повне забезпечення сучасних загальноосвітніх навчальних закладів навчальними комп'ютерними комплексами та мультимедійними системами для підтримки навчально-виховного процесу, бібліотечної справи та управлінської діяльності керівників установ; ▪ забезпечення гарантованого, надійного, безперебійного підвезення дітей та вчителів до закладів освіти сільської місцевості та в зворотному напрямку шкільними автобусами; ▪ оптимізація мережі закладів гуманітарної сфери відповідно до потреб населення; ▪ створення єдиної системи виявлення, відбору та підтримки обдарованої молоді; 	Обласний, субвенція з Державного бюджету, місцеві бюджети та інші джерела фінансування, не заборонені чинним законодавством	

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
	<p>управління у справах преси та інформації; обласної державної адміністрації;</p> <p>Головне управління з питань внутрішньої політики, взаємодії з правоохоронними органами та мобілізаційної роботи обласної державної адміністрації;</p> <p>Головне управління охорони здоров'я обласної державної адміністрації;</p> <p>Головне управління праці та соціального захисту населення обласної державної адміністрації;</p>			<ul style="list-style-type: none"> ▪ здійснення умов для якісного психолого-медико-педагогічного супроводу, адаптації, реабілітації та інтеграції в суспільство осіб з обмеженими можливостями; ▪ оновлення змісту підготовки педагогічних працівників, системи неперервної педагогічної освіти протягом усього життя з урахуванням вимог сучасного інформаційно-технологічного суспільства; ▪ поліпшення соціально-економічного становища вчителів, морального і матеріального стимулювання їхньої професійної діяльності; ▪ підвищення рівня та якості освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області через поширення прогресивного міжнародного досвіду; ▪ збільшення кількості дітей, які передаються на усиновлення громадянам України та охоплені різними формами сімейного виховання; ▪ зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей шляхом належної організації оздоровлення та відпочинку; ▪ формування позитивного ставлення громадян до утворення сім'ї та збереження її кращих традицій; ▪ розроблення та впровадження механізму підтримки різних категорій сімей, створення правових передумов для повноцінного функціонування кожної сім'ї; ▪ удосконалення системи надання допомоги багатодітним сім'ям і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та поліпшення якості соціальних послуг таким родинам; 		

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
90	Обласна Програма підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування на 2009 р.	Не зазначено	Рішення ХОР від 03.12.2008 р. № 984-V	<ul style="list-style-type: none"> ▪ збереження закладів культури і мистецтва, найстаріших та найцінніших колекцій музеїв, створення якісного туристичного продукту; ▪ формування світоглядної потреби молоді в здоровому способі життя. Надання можливостей громадянам з різних верств населення займатися фізичною культурою та спортом; ▪ забезпечення можливості громадян області в реалізації права на доступ до якісної, виваженої, об'єктивної інформації 	Обласний бюджет	ДЦ
91	Регіональна програма духовно-морального виховання і збереження історичної правди на 2010 – 2015 роки	Контроль за виконанням Програми здійснюють постійні комісії обласної ради: з питань науки і освіти; культури, історичної спадщини, духовності та національних меншин; молодіжної політики, фізичної	Рішення ХОР від 17 червня 2010 р. № 1709-VLVIII сесія V скликання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищення інтересу молоді до історичної спадщини Харківщини; ▪ духовно-моральне становлення молоді, формування у молодого покоління дійсного патріотизму та активної громадської позиції; ▪ підвищення науково-освітнього рівня учбових і науково-дослідних установ Харкова і Харківської області; ▪ утвердження Слобожанщини, як столиці слов'янської єдності 	Обласний бюджет, інші джерела	ДЦ

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
92	Обласна програма економічного і соціального розвитку Харківської області на 2010 рік	Головне управління економіки облдержадміністрації	LVIII сесія V скликання 17 червня 2010 року № 1703-V	<ul style="list-style-type: none"> розвиток соціального та економічного становища Харківської області 	Не передано	
93	Регіональна Програма будівництва (придбання) доступного житла в Харківській області на 2010–2017 роки	Управління містобудування та архітектури Харківської обласної державної адміністрації	Рішення обласної ради від 23 грудня 2010 року № 29-VI (III сесія VI скликання)	<ul style="list-style-type: none"> забезпечення житлом громадян регіону, підвищення рівня забезпечення громадян, що потребують поліпшення житлових умов відповідно до законодавства; забезпечення житлом шляхом запровадження нового ефективного фінансово-інвестиційного механізму державної підтримки – будівництва (придбання) доступного житла 	Державний, місцеві бюджети, інші джерела	ПП
94	Регіональна цільова Програма розвитку цивільного захисту (цивільної оборони) Харківської області на 2011–2013 роки	Головне управління з питань надзвичайних ситуацій Харківської обласної державної адміністрації	Рішення обласної ради від 23 грудня 2010 року № 31-VI (III сесія VI скликання)	<ul style="list-style-type: none"> створення ефективної територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту (цивільної оборони) Харківської області 	Державний та обласний бюджети, інші джерела	ПП

Закінчення табл. К.1

1	2	3	4	7	8	9
95	Програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства Харківської області на 2010–2014 роки	Харківська національна академія міського господарства за участю спеціалістів Харківської області Харківської області державної адміністрації	Рішення обласної ради від 01 грудня 2010 року № 7-VI (II сесія VI скликання)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечити реалізацію державної політики щодо реформування житлово-комунального господарства; ▪ створити сприятливі умови для залучення позабюджетних коштів у розвиток об'єктів житлово-комунального господарства та ефективний механізм подальшого його реформування із залученням іноземних інвестицій, кредитів, коштів фізичних і юридичних осіб 	Державний та обласний бюджети, інші джерела	ПП

Довідково: довгострокові цінності – АЦ; поточні потреби – ПП; середовище проживання – СП; соціальна інфраструктура – СІ.

Наукове видання

**ХАУСТОВА Вікторія Євгенівна
ОМЕЛЬЧЕНКО Оксана Ігорівна**

**СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В РЕГІОНАХ
УКРАЇНИ**

Монографія

Підписано до друку 03.09.2012 р. Формат 70 x 100/16. Папір офсетний.
Гарнітура OfficinaSerifC. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 29,9.
Обл.-вид. арк. 35,8. Наклад 300 прим. Зам. № 626.

Видавничий Дім «ІНЖЕК»
61001, Харків, пр. Гагаріна, 20. Тел. (057) 7034021, 7034001.
e-mail: vdinzhek@gmail.com; www.inzhek.kharkov.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України суб'єктів
видавничої діяльності ДК № 2265 від 18.08.2005 р.
Надруковано у ВД «ІНЖЕК», Харків, пр. Гагаріна, 20.

В. Є. Хаустова, О. І. Омельченко

Соціальна політика в регіонах України

У монографії подано результати дослідження проблеми формування та реалізації соціальної політики в регіонах України. Розглянуто особливості соціального регіонального розвитку та виявлено його нерівномірність. Проаналізовано сутність, функції, заходи та механізми формування та реалізації соціальної політики в країні. Запропоновано методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів, який базується на оцінці та діагностиці рівня життя населення регіонів країни і враховує міжрегіональні диспропорції та конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку, що дозволяє підвищити обґрунтованість вибору пріоритетних напрямів стимулювання соціального розвитку регіонів з боку держави на основі розробки відповідного комплексу цільових програм.

На основі запропонованого підходу на прикладі Харківської області було розроблено рекомендації щодо корегування комплексу діючих цільових програм із врахуванням наявних конвергентно-дивергентних тенденцій розвитку та визначених пріоритетних напрямів регулювання.

Рекомендовано для науковців, фахівців у сфері регіонального розвитку, фінансових аналітиків і консультантів, студентів вищих навчальних закладів та інших зацікавлених сторін

